

Асоціація випускників, викладачів і друзів
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

АФАНАСІЙ ФЕДОРОВИЧ ЛУНЬОВ

Статті, спогади,
документи, матеріали

Харків
Тимченко А. М.
2009

УДК 069,013:929 Луньов
ББК 79.1
Л 84

Видано за фінансової підтримки Асоціації випускників, викладачів і друзів Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна до 90-річчя з дня народження А. Ф. Луньова

Редакційна колегія: кандидат історичних наук, професор С. М. Куделко (головний редактор),
доктор історичних наук, професор С. І. Посохов,
головний редактор газети «Промінь» П. П. Луньов,
кандидат історичних наук, доцент О. Г. Павлова

Рецензент: Герой України, академік НАН України, Голова Всеукраїнської національної спілки краєзнавців П. Т. Тронько

*На обкладинці використано портрет А. Ф. Луньова (художник — О. А. Лазаренко).
При оформленні шмуктитулів були використані гравюри В. А. Фаворського.*

Л 84 Афанасій Федорович Луньов. Статті, спогади, документи, матеріали / Упоряд. О. Г. Павлова. — Х.: Тимченко, 2009. — 234 с.
ISBN 978-966-8661-39-6

Збірник присвячений пам'яті засновника Пархомівського історико-художнього музею, визначного педагога, одного із фундаторів музейної педагогіки України Афанасія Федоровича Луньова (1919–2004). До книги увійшли його публіцистичні статті, спогади про А. Ф. Луньова та документи й матеріали, що розкривають багатогранність особистості А. Ф. Луньова як учителя, музеєзнавця, мистецтвознавця, людини, яка присвятила себе освітньо-педагогічній діяльності, благородній меті — вихованню через мистецтво.

ББК 79.1

Науково-публіцистичне видання

Афанасій Федорович Луньов

Статті, спогади, документи, матеріали

Відповідальна за випуск: Круглова В. В.
Комп'ютерна верстка та оформлення: Чумаков Ю. Л., Пудровський С. В.

Друкується в авторській редакції

Підписано до друку 30.12.2008. Формат 70х100/16.
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Астро. Умов. друк. арк. 14,62. Обл.-вид. арк. 15,95.
Замовлення № 08/01

Фізична особа-підприємець Тимченко Андрій Миколайович
61124, Україна, м. Харків-124, а/с 2249, тел./факс: (057) 771-02-36
e-mail: trade@timbooks.com.ua www.TimBooks.com.ua

Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 1850 від 21.06.04 р.

Віддруковано ФОП Тимченко А. М. 61124, Україна, м. Харків-124, а/с 2249

- © Асоціація випускників, викладачів і друзів Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, 2009
- © Куделко С. М., Посохов С. І., Луньов П. П., Павлова О. І., 2009
- © ФОП Тимченко А. М., 2009

ISBN 978-966-8661-39-6

ЗМІСТ

Передмова	5
VITAE EXCELLENTIUM VIRORUM	7
Афанасій Федорович Луньов — засновник Пархомівського історико-художнього музею	8
Хроніка подій	14
ІЗ ПУБЛІЦИСТИЧНОЇ СПАДЩИНИ А. Ф. ЛУНЬОВА	17
Екскурсія до рідної Москви	18
Показувати учням життя нашої країни	19
Цікавий туристський похід по рідному краю	20
Наше товариство	22
Робота шкільного історичного музею	22
В світі прекрасного	26
Не обідняй себе	27
Истоки непридуманного чувства	28
Откуда происходит искусство	30
Сельская школа искусств	33
Пархомовская сокровищница	36
Долгий свет «Радуги»	40
Всі барви краю	45
Краса і щирість	46
Цього разу — фото	47
Свято барв і фантазії дітей	47
Художник О. Т. Мінченко — краснокутцям	48
Словом плаката	49
Меценатство і меценати	50
Пархомівський історико-художній музей. Сторінки історії та сьогодення	51
О Георгии Бережном — художнике и человеке	55
БІБЛІОГРАФІЯ	59
Праці А. Ф. Луньова	60
Література про А. Ф. Луньова і Пархомівський історико-художній музей	61
EPISTOLAE	71
П. П. Луньов, О. Г. Павлова	
Про епістолярну спадщину з архіву Афанасія Луньова	72
СПОГАДИ	109
В. В. Белоус	
Радуги взлет	110
В. І. Бутенко	
«Восхищение жизнью»	111
Н. С. Вербук	
Служение красоте	113
В. П. Гаман	
«...Ваше доброе отношение ко мне — одна из самых светлых сторон моей жизни» (Листи А. Ф. Луньова)	116

В. В. Гололобова (Горстка)	
Нашому музею виповнюється 50 років	123
Н. И. Данильченко	
Прекрасный одухотворенный человек	125
Н. А. Ильина	
Три особенных года	126
С. В. Квітчатий	
Університет краси «Райдуги»	127
Н. А. Кибрик	
Детский музей — изобретение Лунева	129
М. О. Кисіль	
Спогади про Луньова	132
На честь 80-річчя А. Ф. Луньова	133
О. А. Кобенко	
Педагогіка А. Ф. Луньова	133
Луневському музею — 40!	134
85-літньому юбилею А. Ф. Лунева	135
А. О. Козик	
Як багато він зробив!	135
С. М. Куделко	
Пархомовский Третьяков	137
О. А. Лазаренко	
Пархомовские этюды	138
І. Д. Мироненко	
Пархомівка: бажання світла	140
В. Г. Пикалов	
Учитель!!!	143
С. И. Посохов	
Мое понимание А. Ф. Лунева	144
А. Р. Санамян	
Мои встречи с Афанасием Федоровичем Луневым	146
В. В. Сизиков	
Удивительный человек	148
А. И. Стреляный	
Подлинный Лунев	149
В. Ф. Тырнов	
Если бы вернулась молодость...	153
М. Ф. Федоряка	
Мені поталанило в житті бути учнем Панаса Федоровича	164
І. О. Южно	
Він запалив свічу	165
Коментарі	169
Відомості про авторів	173
ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ	175
Особисті документи А. Ф. Луньова	192

МИТТЄВОСТІ ЖИТТЯ

ІЗ КОЛЕКЦІЙ ПАРХОМІВСЬКОГО ІСТОРИКО-ХУДОЖНЬОГО МУЗЕЮ

Передмова

Ще не так давно в селі Пархомівка, на межі Харківської та Полтавської областей, мешкав один із найвизначніших наших сучасників — Афанасій Федорович Луньов (1919–2004). Ця аскетична, скромна людина, завдяки своїй наполегливій праці, дивовижному творчому натхненню, а головне — співзвуччю своїх духовних пошуків із багатьма видатними майстрами мистецтва другої половини ХХ ст., зумів створити «сізьську Третьяковку» — історико-художній музей, унікальний не тільки в межах нашої країни, а й у Європі. Небагато знайдеться таких прикладів. З перших хвилин спілкування з цією досить невибагливо одягненою, невисокою, худорлявою людиною відкривався найбагатший світ високого інтелекту. Він приваблював і притягував до себе людей своїми різнобічними пізнаннями, умінням вислухати і дати мудру пораду, нарешті до нього йшли просто як до джерела правди, добра і справедливості, дефіцит на які в нашому суспільстві зростає в прямій залежності від подолання дефіциту матеріальних благ. Ніхто не йшов від Афанасія Федоровича, не збагатившись новими знаннями, а його некваплива розповідь нагадувала читання мудрої книги і ще довго роз'ятрювала душу.

А. Ф. Луньов був великим романтиком, мрійником і одночасно видатним просвітителем. Він вирішив привнести духовність у звичайне село, зробити своїх односельців співпричетними до вершин світового мистецтва. Цей досвід був сформований на основі його знань і уявлень, що склалися в нього в галузі педагогіки. Немає, мабуть, на землі людини, яка у своєму житті не зіткнулася зі справжніми педагогами або педагогічними

проблемами. Усі ми мали або маємо своїх наставників: батьків, учителів тощо. І самі по відношенню до ближніх часто виступаємо в цій ролі. Професія педагога масова, а предмет її інтересу — людина. Усе це ставить її на перше місце серед усіх інших професій. Зрозуміло, сказати нове слово в цій галузі вдається небагатьом. Створити собі ім'я у сфері педагогічній безумовно складніше, ніж, скажімо, у фізиці або медицині, акторській майстерності чи поезії. Визначних педагогів, звичайно ж, на світі багато. Їх із вдячністю згадують вихованці, вони іноді навіть удостоюються (утім, нечасто) яких-небудь відзнак. Але таких, кому вдалося залишити слід в історії педагогічної думки, хто збагатив її новими ідеями, методами і підходами, — одиниці. На Харківщині серед таких ми називаємо Григорія Сковороду (XVIII ст.) — видатного просвітителя, наш «мандрований університет», Христину Алчевську (XIX ст.) — новатора жіночої освіти, Антона Макаренка (XX ст.) — творця теорії виховання дитини в колективі, Івана Соколянського (XX ст.) — основоположника дефектології як науки. У цьому ряді стоїть також ім'я Афанасія Луньова — основоположника музейної педагогіки. Його музей виник разом із «Райдучою» — гуртком мистецтвознавства для дітей. І тому історія музею — це не лише історія формування колекції, але й історія створення долі багатьох людей, яких А. Ф. Луньов прилучив до світу прекрасного.

Але якщо великі попередники А. Ф. Луньова вже увійшли до підручників і довідників із педагогіки, їх методами користуються у багатьох куточках світу, то діяльність Афанасія Федоровича ще не отримала адекватної оцінки, не проаналізована і не стала надбанням інших. Ця книга, власне кажучи, — перша спроба вивчення теми, яка може увінчатися великим відкриттям, створенням концепції виховання молодого покоління за допомогою музейних засобів.

Тисячі педагогів водять до музею своїх вихованців, багато хто з них самі заснували шкільні музеї, проте створити цілісну ефективну систему формування особистості через музей поки ще не вдалося нікому.

Як і більшість інших педагогів-практиків, А. Ф. Луньов не залишив планомірної розробки своєї системи. Тому вона потребує, по-перше, систематизації, а по-друге, осмислення і теоретичного узагальнення. Його думки висловлювалися уривчасто й з різних причин, а методи можуть бути зафіксовані нами лише з бесід із його учнями і колегами. Власна епістолярна спадщина Афанасія Федоровича в тій її частині, що дійшла до нас, досить відривчаста, фрагментарна, проте й вона дозволяє нам зрозуміти А. Ф. Луньова як Педагога, який знайшов своє місце на перехресті інтелектуальних пошуків найрізноманітніших людей. Його кореспонденти — імениті академіки живопису й пересічні робітники, учителі й письменники, представники різноманітних професій, віку, долі. Дивно, але його розуміли ці досить різні люди. Як ковток чистої води, як нагадування про високе призначення людини, як дотик до таємниці.

Сьогодні серед тих знакових, шанованих місць на Слобожанщині, пов'язаних із діяльністю видатних просвітителів нашого народу, поряд зі Сковородинівкою (місцем останнього життєвого пристановища Григорія Сковороди), Куряжем Антона Макаренка, Харківською недільною жіночою школою Христини Алчевської, має називатися й Пархомівка. Це село завдяки А. Ф. Луньову не

просто володар музею з гарними полотнами відомих майстрів, а й видатний інтелектуальний центр, імпульси якого відчувались як по всій Україні, так і за її межами.

У XVIII ст., коли власне було побудовано садибний будинок графів Подгорічані, на Слобожанщині активно діяли два духовно-просвітницькі гуртки. Один із них сформувався навколо Г. С. Сковороди, а другий — навколо О. О. Паліцина. З цих гуртків вийшов Василь Каразін, засновник першого українського класичного університету в Харкові. Ми сподіваємося, що з учнів і послідовників Афанасія Федоровича (випускника Харківського університету) обов'язково з'являться нові Каразіни, які зуміють вдихнути нове життя в його ідеї, реалізувати все, що він задумав.

Колись В. Н. Каразін писав, що сучасники не могли збагнути, що під чубом і в українській свитці ми мали свого Піфагора, Оригена, Лейбніца. Мова йшла про Григорія Сковороду, який був належним чином оцінений лише через кілька десятиліть після своєї кончини. Сподіваємось, що доля буде більш прихильною до справи й ідей Афанасія Федоровича, а на достойне визнання йому не доведеться довго чекати.

Редакційна колегія висловлює щиру вдячність Правлінню Асоціації випускників, викладачів і друзів ХНУ імені В. Н. Каразіна за допомогу у виданні цієї книги, співробітникам Пархомівського історико-художнього музею, а також фотографу В. А. Літвінову за надані фотоматеріали.

С. І. Посохов

VITAE
EXCELLENTIUM
VIRORUM

Афанасій Федорович Луньов — засновник Пархомівського історико-художнього музею

Напевне, серед читачів багато хто мав нагоду побувати в Пархомівському історико-художньому музеї. Кому пощастило відвідати цю мистецьку скарбницю, той пережив багато приємних почуттів, представлені експонати викликали захоплення, здивування і навіть недовіру. І важко було збагнути й осягнути, як усе це стало можливим під силу одній людині.

Історія музею неодноразово висвітлювалася на сторінках багатьох газет та журналів, статті про музей були включені до окремих збірників, було відзнято не один фільм і велику кількість телесюжетів, про нього написана науково-популярна книга.

Створення Пархомівського музею розпочалася з любові однієї людини до життя, неперевершених мистецьких творінь, доброго, світлого й нестримного бажання поділитися відчуттям цього захоплення з ближніми. І цією людиною був скромний сільський учитель історії Афанасій Луньов.

Афанасія Федоровича Луньова, засновника і організатора Пархомівського історико-художнього музею, сьогодні знають як педагога, колекціонера, музеєзнавця, мистецтвознавця, краєзнавця. Усі ці напрямки його діяльності гармонійно поєднувалися й служили одній меті — зберегти те прекрасне, що створили людські руки, донести його до своїх сучасників та майбутніх поколінь.

Історія життя й активної громадської діяльності А. Ф. Луньова тісно пов'язана з історією організації й функціонування Пархомівського історико-художнього музею та вихованням шкільної молоді на кращих досягненнях і традиціях світової культури. Феномен музею — це феномен Луньова, який уклав у нього всю свою душу і серце. Створення і діяльність музею стало сенсом його життя.

Процес формування музейної колекції — це півстоліття напруженої, самовідданої, натхненної праці А. Ф. Луньова, який із власної ініціативи збирав і зберігав колекцію. Організація музею стала для нього непростим шляхом пошуків та експонатів і своєрідних форм та методів роботи створеного у сільській місцевості унікального культурно-освітнього закладу. Чимало доводилося боротися за відстоювання своєї справи, протистояти нерозумінню колег, односельців, окремих місцевих керівників¹.

У кінці 1940-х років Луньов запалився ідеєю створити шкільний музей, профіль якого визначився і професійною діяльністю, і особистими захопленнями вчителя, а також підтримкою друзів та юних помічників, а пізніше — визначних діячів вітчизняної культури.

Офіційною датою заснування музею вважається 1955 рік. Але збиральна робота Луньова розпочалася набагато раніше. Колекціонуванням він захопився ще в довоєнні студентські роки, під час навчання на історичному факультеті Київського університету, яке було перерване війною. У 1945 р., після закінчення війни, Афанасій Федорович приїжджає працювати учителем історії до Пархомівської школи, що на Краснокутщині Харківської області. Його, історика, колекціонера, не могла не привабити місцева історія та культура, не могла не захопити

¹ Гаман В. Красний Кут. — К., 1990. — С. 126–128.

ідея збереження місцевих пам'яток історії та мистецтва. Він розпочав збирати твори живопису, графіки, декоративно-ужиткового мистецтва, нумізматики, предмети старовини, побуту тощо.

Бажання бути не просто викладачем історії змушувало молодого вчителя шукати шляхи реалізації своїх педагогічних устремлінь. Зацікавленість історією та культурою призвели до створення учнівського гуртка «Юний історик», куди педагог залучив малих любителів історії та збирачів старовини, починаючи з п'ятикласників. Учні під час занять у гуртку та екскурсійно-пошукових експедицій пізнавали основи краєзнавчої роботи, вивчали місцеву історію, проводили пошукову роботу. Тому, коли у 50-ті роки ХХ ст. у країні почав набирати оберти процес створення шкільних краєзнавчих музеїв, Луньов вирішив подарувати такий музей своїм учням. У двох шкільних кімнатах він влаштував першу музейну експозицію. Це ще більше захопило дітей. Серед краєзнавчих матеріалів експонувалися і деякі твори образотворчого мистецтва, що пізніше визначило профіль Пархомівської музейної колекції². У музеї в перші роки його існування постійно влаштовувалися виставки репродукцій картин відомих вітчизняних художників, які зберігалися у Третьяковській галереї.

На початку 1960-х років краєзнавчий гурток «Юний історик» реорганізувався в історико-мистецький клуб «Райдуга». Створення музею спонукало учнів до активної пошукової та збиральної роботи на території села. Школярі зносили монети, медалі, ікони, картини, вишиті рушники, старовинний одяг, предмети декоративно-

ужиткового характеру. Це була ціла епопея створення музею із нічого. Серед виявлених у цей період у місцевих жителів творів образотворчого мистецтва були, зокрема, роботи О. А. Іванова, М. О. Ярошенка, В. О. Серова, С. І. Васильківського, Якоба ван Рейсдаля та ін. Цими творами і до сьогодні пишається музей. Історико-краєзнавча експозиція була створена в 1953 р., і майже одночасно — художній відділ музею, основу якого склали особиста колекція живописних та графічних творів А. Ф. Луньова. Ідею створення саме художнього музею підтримала і група харківських художників, які в 1955 р. подарували музею близько п'ятдесяти творів образотворчого мистецтва.

Шляхи поповнення колекції були найрізноманітнішими. Одне із найголовніших джерел поповнення музею — це особисті придбання експонатів А. Ф. Луньовим у приватних осіб, особливо іконописних творів та декоративно-ужиткових і побутово-ужиткових витворів та предметів, а також особисті дарунки художників Москви, Ленінграда, Харкова, Києва та інших міст як музею, так і особисто Луньову. Частину колекції складають художні твори, що були передані Ермітажем, Музеєм образотворчих мистецтв ім. О. С. Пушкіна, дирекцією музеїв Московського Кремля, Міністерством культури СРСР, Спілкою художників СРСР та УРСР. Ще одним джерелом поповнення музейної колекції були подарунки відвідувачів. Дізнавшись про існування такого музею, багато хто хотів на власні очі побачити це «диво». Побувавши тут, чимало відвідувачів хотіли допомогти, іноді даруючи речі, які мали музейну цінність³.

В історії Пархомівського музею на особливу увагу заслуговує багаторічна підтримка особистих друзів А. Ф. Луньова, і серед них, у першу чергу, відомих художників,

2 Луньов П. Ф. Пархомівський історико-художній музей: Сторінки історії та сьогодення // Скарбниці національної культури: Тези доп. наук.-практич. конф. з музеєзнавства, присвяченої 40-річчю Пархомівського історико-художнього музею (жовтень 1995). — Х.: Пархомівка, 1995. — С. 4.

3 Маркин Э. Добрый цвет «Радуги» // Крестьянка. — 1982. — № 8. — С. 32.

письменників, журналістів, учених, представників культурно-освітніх організацій⁴. Велику методичну, моральну, матеріальну допомогу протягом довгого часу надавали вже згадані нами Музей образотворчого мистецтва ім. О. С. Пушкіна та Державний Ермітаж, які з перших кроків узяли шефство над тоді ще маленьким шкільним Пархомівським музеєм. Дирекція та співробітники цих усесвітньовідомих музеїв проводили на базі своїх експозицій спеціальні екскурсії і заняття для юних пархомівських мистецтвознавців, знайомили їх з основами музейної справи та, приїжджаючи до Пархомівки, надавали консультації з практичної роботи⁵.

Але, звичайно, найціннішим проявом поваги та довіри до справи, яку робив Луньов, були неодноразові передачі до колекції Пархомівського музею на постійне зберігання творів образотворчого мистецтва з фондів музеїв Москви та Ленінграда, а також книг із історії культури та мистецтва, і це значно поповнювало музейну бібліотеку, яку також започаткував Луньов. Сьогодні бібліотека Пархомівського музею стала його гордістю, а у відвідувачів її багатство викликає здивування. Слід згадати і дружні стосунки з Російським музеєм, Третяковською галереєю, об'єднанням музеїв Московського Кремля, хоча ці відносини не були постійними і настільки тривалими, але їх унікальні колекції не залишалися поза увагою пархомівських «музеезнавців» і завжди були предметом їх вивчення як під час екскурсій, так і під час занять у Пархомівському музеї.

Усебічну допомогу і постійну підтримку музей отримував від Спілки художників СРСР, деяких його працівників. У тісному контакті відбувалася співпраця з Харківським художнім та Харківським історичним музеями, Харківським відділенням Спілки

художників України. Протягом десятків років А. Ф. Луньов співпрацював із Харківською обласною станцією юних туристів, обласною організацією Товариства охорони пам'яток історії та культури, ніколи не поривав зв'язків із Харківським університетом, який екстерном закінчив у 1949 році.

З роками зав'язалися тісні дружні стосунки з видатними майстрами образотворчого мистецтва К. Ф. Юоном, І. С. Їжакевичем, Б. І. Пророковим, Є. В. Вучетичем, Ю. М. Піменовим, М. М. Ромадіним, С. Т. Коньонковим, В. А. Фаворським, С. А. Чуйковим, М. С. Сар'яном, Є. А. Кібриком та багатьма іншими. Велика особиста дружба пов'язувала А. Ф. Луньова з Миколою Ромадіним, Сергієм Коньонковим, Володимиром Фаворським та його родиною, а пізніше довгий час музеєм опікувався Борис Неменський⁶. Безумовно, спілкування пархомівських «райджан» з такими друзями — видатними діячами мистецтва, зустрічі з ними, листування, їх добре ставлення і увага — мали великий морально-естетичний вплив на формування мистецьких інтересів учнів, їх світогляду⁷.

У кожної людини — свій шлях, своя доля, власна життєва філософія. Та добре, коли її поділяють ті, хто знаходиться поряд. Афанасію Федоровичу Луньову пощастило. Він зумів віднайти шлях до серця і розуму своїх вихованців, зародити в їхніх душах любов до історії та мистецтва через навчання, колекціонування, пошукові експедиції.

Головне завдання діяльності музею Луньов убачав у вихованні любові до навколишнього світу через вишукані зразки людської творчості. Головне ж у педагогічній діяльності Луньова було навчити «бачити, а не

6 Лунев А. Ф. Пархомовская сокровищница. — Х., 1983. — С. 4–5.

7 Уроки мастера: Письма Владимира Андреевича Фаворского школьникам из Пархомовки // Советская культура. — 1989. — 16 дек. — С. 11.; Максимов Э. Сокровища Пархомовки // Надежные люди. — М., 1981. — С. 16–18.

4 Лернер Л. Пархомовская радуга // Отчизна. — № 7. — С. 17–18.

5 Есеев В. Школа Лунева // Наука и религия. — 1981. — № 3. — С. 12.

дивитись», «чути, а не слухати». Для багатьох його учнів це лягло в основу світоглядних позицій, адже своїм власним життям учитель доводив вірність цим принципам. Зібравши невелику колекцію, він віддав її дітям, заохочуючи і привчаючи до пошукової, музейної роботи своїх помічників, він, не залишаючись осторонь, робив своїх вихованців головними дійовими особами в процесі творчих пошуків.

На заняттях клубу «Райдуга» учитель поєднував вивчення історії мистецтва із знанням із поезією та музикою. Це стало своєрідним методом його педагогічної діяльності — виховувати з допомогою синтезу мистецтв: образотворчого, поезії, музики. Цей принцип він, можливо, запозичив із християнських традицій та досвіду, коли людина, приходячи до храму, відчувала на собі вплив декількох видів мистецтва: будова церкви — це вишуканий архітектурний витвір, розписи стін та ікони — живопис, церковний спів — музика. Тому у своїй педагогічній діяльності Луньов дотримувався саме цього методу, і це взаємодоповнювало, урізноманітнювало й збагачувало арсенал його педагогічної майстерності. Учні чудово сприймали таким чином побудовані заняття. Вони відкривали для себе музику Бетховена, Паганіні, Гайдна, Генделя, Шуберта, Штрауса, Баха, поезію Петрарки, Тютчева, Заболоцького, Цветаєвої, Ахматової, Матвєєвої, Окуджави, Ахмадуліної...

Луньов постійно шукав різні форми освітньої роботи й успішно застосовував їх на практиці, залучаючи до цього процесу своїх вихованців. Він заохочував їх і до самостійної практичної культурно-освітньої роботи: «райдужани» читали для односельчан лекції з історії мистецтва, організовували в різних установах села тематичні виставки репродукцій з картин всесвітньо відомих художників⁸,

у Будинку культури перед початком фільмів демонстрували слайди відомих картин. Ці демонстрації супроводжувалися професійними коментарями, підготовленими самими учнями під керівництвом учителя.

Так приходило визнання сільського історико-художнього музею, який невдовзі став своєрідним культурно-освітнім осередком для місцевого населення. Його відвідували учні й дорослі. Соціальний склад його екскурсантів найрізноманітніший. При цьому географія відвідувань поступово розширювалася — від навколишніх сіл до зарубіжних гостей з усього світу. Переконалим документальним свідченням того, що вже у 60-ті роки ХХ ст. популярність музею вийшла далеко за межі району, області і навіть України, є записи відвідувачів у книгах відгуків того періоду, що й нині зберігаються, статті у вітчизняній та зарубіжній пресі, створені обласним та республіканським телебаченням перші кінофільми про музей. Яскравим свідченням популярності створеного А. Ф. Луньовим музею стало в 1965 р. і перше запрошення юних пархомівських мистецтвознавців до Німеччини Берлінським Боден-Музеумом та Дрезденською картинною галереєю⁹. За всім цим — особистість Луньова.

Слід зазначити, що більше 30-ти років музей існував на громадських засадах, не маючи коштів, штатних працівників. Єдиним професіоналом був його організатор і керівник — Луньов. Але музей жив, поповнювався, розростався. Щонеділі, а в дні шкільних канікул — щосереди та щосуботи, з 9 до 17 години він був відкритий для відвідувачів. Крім цього, музей приймав відвідувачів незалежно від того, коли, у який день і час сюди могли завітати екскурсанти. Отже, для людей музей існував без обмеження в часі.

⁹ Орлов Б. Свидание с «Сикстинской мадонной» // Известия. — 1965. — 1 апр.; Евсеев В. Школа Луньова // Людина і світ. — 1981. — № 3. — С. 23.

⁸ Максимова Э. Сокровища Пархомовки... — С. 11–22.

І ще одна риса Луньова, яка зворушує й зачаровує: довіра до учнів і вдячність їм. Він будував роботу свого музею за всіма правилами державних музеїв, а головними дійовими особами — директорами, екскурсоводами, служителями, «експозиціонерами» та іншими музейними працівниками — були учні, члени клубу «Райдуга», що діяв при музеї. Це й було якраз виявом найвищої довіри вчителя до вихованців, з боку якого відчувалась постійна підтримка, бо він завжди був поряд: навчав, керував, підказував, сам виконував разом з учнями всю необхідну музейну роботу. Але в усьому наставник підкреслював самостійність учнів, тому вони завжди відчували свою відповідальність і платили учителеві любов'ю, повагою, довірою, підтримкою, високо цінували його авторитет. Тому в дні вузівських канікул на заняттях «Райдуги» часто збиралося до сорока людей — «райджани» різних поколінь, які, приїжджаючи до Пархомівки, неодмінно приходили до музею, відчували його своїм, рідним. Тому й дружили «райджани» поколіннями і відчували один до одного взаємну повагу: колишні випускники — «райджани» і нинішні юні господарі музею. Тому й продовжувалася роками й десятиліттями дружба учителя й учнів. Членство в клубі залишалося почесним назавжди.

Саме такий, без перебільшення, феноменальний підхід і був покладений в основу педагогічного таланту А. Ф. Луньова і засад функціонування Пархомівського історико-художнього музею. Вочевидь, саме таке ставлення вчителя до справи і своїх учнів дозволило йому протягом життя високо тримати авторитет започаткованого ним подвижництва. Певною мірою, музей став удало знайденою своєрідною формою і методом практичної педагогіки, музеєзнавчої, мистецтвознавчої і краєзнавчої роботи, що,

власне, й визначало педагогічне кредо Луньова-учителя.

Зараз Пархомівський музей володіє чудовою, багатою і різноманітною художньою колекцією й нараховує у своїх фондах близько шести тисяч одиниць зберігання. У ній переважають твори живопису та графіки. Частину колекції складають також експонати історико-етнографічного характеру, що об'єднані в спеціальний відділ. Існування двох експозиційних відділів, які доповнюють один одного (зібрання історичних реліквій та колекції творів образотворчого мистецтва), і поєднання у діяльності музею історичного та художнього напрямків стало головною особливістю й певною традицією впродовж усієї більш ніж півстолітньої історії музею. Та художній відділ завжди був і є визначальним і характеризує його профіль.

Експозиція музею в 1962 р. вдало розмістилася в дев'яти залах першого поверху однієї з найстаріших будівель Харківської області — збудованого у кінці XVIII ст. графом, генерал-поручиком Охтирського гарнізону Іваном Михайловичем Подгорічани будинку, архітектура якого деякими своїми елементами, за визначенням Лукомського, нагадує флорентійське палаццо¹⁰. Розміщення музею саме в такій архітектурній пам'ятці досить вдало і гармонійно відповідає ідеї створення скарбниці мистецтва, експозиція природно вписується в старовинний інтер'єр¹¹. З 1986 р. весь двоповерховий будинок був переданий під музейну експозицію, яка відтоді розміщується у п'ятнадцяти залах.

Експозиція побудована відповідно до загальноприйнятого історико-хронологічного принципу, а наявність достатньої кількості різнопланових експонатів дозволила умовно розбити експозицію на відділи: іконо-

10 Лукомский Г. К. Старинные усадьбы Харьковской губернии. Ч. I. — Пг., 1917. — С. 65.

11 Луньов П. Ф. Пархомівський історико-художній музей: Сторінки історії та сьогодення. — С. 5.

пису, вітчизняного мистецтва XVIII — поч. XX ст., зарубіжного мистецтва, вітчизняного сучасного мистецтва XX ст. та історико-етнографічного¹².

На сьогодні Пархомівський історико-художній музей — один із найстаріших народних музеїв України художнього профілю, який за свою більш ніж п'ятдесятирічну історію перетворився на один з унікальних, за своєю суттю, музеїв країни. У 1986 р. він отримав статус державного і став автономним відділом Харківського художнього музею. Пархомівський музей відіграє роль своєрідного історико-культурного центру на Слобожанщині, сприяє розповсюдженню знань з історії вітчизняної й світової культури, веде широку культурно-освітню роботу серед населення.

Учитель історії, Афанасій Луньов, створив у селі музей обласного масштабу. Усе своє життя він присвятив цій справі. Живу-

чи скромно, він знаходив можливість колекціонувати твори образотворчого мистецтва, книги, часто спрямовуючи власні кошти на господарські потреби музею.

Організація роботи музею з перших його кроків будувалася настільки серйозно, наскільки дозволяли умови, а в основі, з часу заснування й до сьогодні, була й залишається незмінною одна мета — відшукати й зберегти пам'ятки історії та мистецтва, які відтворюють духовне життя народу, краю, показують, наскільки різнобарвною і багатотою є наша історико-культурна спадщина.

Пархомівський музей, його історія, колекція вже більше ніж п'ятдесят років дивує й захоплює його екскурсантів. А в душах багатьох відвідувачів назавжди залишається щира вдячність його засновнику і побажання подальшого процвітання унікальній сільській мистецькій скарбниці.

12 Пархомівська скарбниця: Путівник. — Х.: Глобус, 1995.

Хроніка подій

19 січня 1919 р. — народився Афанасій Федорович Луньов в с. Щегольок Суджанського повіту Курської губернії (нині Біловський район Курської області).

1932 р. — закінчив семерічну школу.

1932 р. — переїхав до м. Горлівка, а потім — до м. Сталіно (нині Донецьк), де отримав середню освіту в 1935 р.

1937–1940 рр. — закінчив три курси історичного факультету Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

Серпень 1939 р. — прийнятий на посаду вчителя Донецької бібліотечної школи в м. Артемівськ.

Березень 1940 р. – квітень 1941 р. — служив в армії, звільнений у запас за станом здоров'я.

Липень 1941 р. — мобілізований для будівництва укріплень у Сталінській області.

Жовтень 1941 р. — захоплений у полон німецькими військами і направлений до табору в м. Сталіно.

Лютий 1942 р. — направлений в табір до Німеччини.

17 квітня 1942 р. – 11 серпня 1945 р. — перебував у Німеччині в таборі в м. Гельзенкірхен.

15 вересня 1945 р. – 1995 р. — працював учителем історії Пархомівської середньої школи Краснокутського району Харківської обл.

1947–1949 рр. — закінчив екстерном повний курс історичного факультету Харківського державного університету ім. О. М. Горького.

1953 р. — створив шкільний краєзнавчий гурток «Юний історик».

1953 р. — створив першу музейну експозицію у двох шкільних кімнатах.

1955 р. — розміщення музейної експозиції в будинку колишнього купця с. Пархомівка Кузнєцова.

1955 р. — Харківське відділення Всеукраїнської Спілки художників подарувало Пархомівському музею твори харківських художників. Початок існування історико-художнього музею.

1956 р. — організована перша екскурсія пархомівських учнів до музеїв міст Радянського Союзу, що стало щорічною традицією в музейно-педагогічній діяльності А. Ф. Луньова.

1957 р. — нагороджений знаком «Відмінник народної освіти».

1962 р. — для розміщення експозиції Пархомівського музею було надано перший поверх садибного будинку кін. XVIII ст.

1964 р. — учасник II З'їзду спілки художників СРСР (та наступних III–VII з'їздів).

1965 р. — перше запрошення членів клубу «Райдуга» від Берлінського Бюде-Музеуму та Дрезденської картинної галереї до Німеччини.

А. Ф. Луньов став членом естетичної ради Академії педагогічних наук СРСР.

1967 р. — гурток «Юний історик» перейменовано в мистецький клуб «Райдуга».

1970 р. — А. Ф. Луньов нагороджений ювілейною медаллю в ознаменування 100-річчя від дня народження В. І. Леніна «За доблестний труд».

1972 р. — Пархомівському історико-художньому музею було присвоєно звання «Народний».

1975 р. — екскурсія членів клубу «Райдуга» до Дрезденської картинної галереї.

1979 р. — нагороджений медаллю «Ветеран праці».

1982 р. — екскурсія членів клубу «Райдуга» до Дрезденської картинної галереї.

1983 р. — Пархомівський історико-художній музей став одним із місць проведення виїзного засідання Правління Спілки художників СРСР.

1986 р. — для розширення експозиції Пархомівському музею було надано другий поверх будинку, у якому він розміщувався.

1986 р. — Пархомівському історико-художньому музею було надано статус державного на правах автономного відділу Харківського художнього музею.

1987 р. — А. Ф. Луцьов призначений завідувачем Пархомівського історико-художнього музею.

1990 р. — А. Ф. Луцьову присвоєно почесне звання «Заслужений працівник культури України».

1995 р. — А. Ф. Луцьову присвоєно звання «Почесний член Всеукраїнської спілки краєзнавців».

1997 р. — А. Ф. Луцьов нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня.

1999–2004 рр. — А. Ф. Луцьов — Почесний член Опикунської ради історичного факультету

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

2001 р. — А. Ф. Луцьов звільнений з посади завідувача відділом Пархомівського історико-художнього музею за власним бажанням.

Січень 2004 р. — А. Ф. Луцьову присуджена премія ім. Д. І. Яворницького Всеукраїнської спілки краєзнавців.

7 лютого 2004 р. — помер А. Ф. Луцьов. Похований на Пархомівському кладовищі.

Березень 2004 р. — з ініціативи харківської художниці Н. С. Вербук заснована Премія ім. А. Ф. Луцьова для відзначення кращої доповіді з історії мистецтва на конференції з історичного краєзнавства молодих учених, яка щорічно проводиться історичним факультетом Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Лютий 2005 р. — створена громадська Рада Пархомівського історико-художнього музею.

2005 р. — Пархомівському історико-художньому музею на честь 50-річчя його заснування присуджена премія ім. Д. І. Яворницького Всеукраїнської спілки краєзнавців.

23 жовтня 2008 р. — рішенням XXXIV сесії V скликання Харківської обласної Ради Пархомівському історико-художньому музею присвоєно ім'я А. Ф. Луцьова.

ПОЧЕСНА ГРАМОТА

ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

нагороджує
Луцьову Опанасу Федоровичу
за вагомий особистий внесок у збереження
та пропаганду національного культурного надбання

ГОЛОВА ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

О. КОЛАСНИК

ДИПЛОМ

лауреата премії
ім. Дмитра Яворницького

Луцьову
Опанасу Федоровичу

ЗА ЗНАЧНИЙ ОСОБИСТИЙ ВНЕСОК
У РОЗВИТОК КРАЄЗНАВЧОГО РУХУ
НА СЛОБОЖАНЩИНІ, СТВОРЕННЯ
УНІКАЛЬНОГО ПАРХОМІВСЬКОГО
СІЛЬСЬКОГО ІСТОРИКО-ХУДОЖНЬО-
ГО МУЗЕЮ.

ГОЛОВА ДЕРЖАВНОЇ
АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

П. П. ГОНЧАРОВ

ПОЧЕСНА ГРАМОТА

ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА РАДА

НАГОРОДЖУЮТЬ

Луцьова Опанаса Федоровича

активного працівника культури України, почесного члена Волинської спільноти краєзнавців
за вагомий особистий внесок у дослідження і збереження
історико-культурної спадщини Харківщини

ГОЛОВА ОБЛАСНОЇ
ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

С. Кушнарів
С. КУШНАРОВ

ГОЛОВА ОБЛАСНОЇ РАДИ

О. Коласник
О. КОЛАСНИК

ІЗ
ПУБЛІЦИСТИЧНОЇ
СПАДЩИНИ
А. Ф. ЛУНЬОВА

Експерсія до рідної Москви¹³

Москва!.. Яке дороге серцю кожної радянської людини це слово! Хто не мріє побувати в Москві — столиці нашої великої Батьківщини!

Влітку цього року двадцяти учням — членам гуртка «Юний історик» — Пархомівської середньої школи випало таке велике щастя.

...19 червня. Біля школи зібралися учасники експерсії, а також їхні батьки, товариші. Під'їжджає вантажний автомобіль, наданий для учнів шефами школи — Пархомівським цукрозаводом. Машина обладнана так, щоб у ній зручно було подорожувати.

При допомозі товаришів і батьків учасники експерсії швидко повантажили речі, усілись на лавках. Шофер І. Т. Міщенко натиснув на стартер, запрацював мотор, машина рушила з місця.

Через кілька годин автомобіль з учнями вже мчав по вулицях Харкова. Та ось місто залишилось позаду. Розтинаючи повітря, машина швидко котиться по рівному асфальтовому шосе Москва — Сімферополь.

На кордоні між двома братніми республіками — Російською і Українською — машина зупинилась. Експерсанти вирішили сфотографуватись біля монументального гранітного стовпа, прикрашеного гербами УРСР і РРФСР. Член експерсійної групи учень 9-го класу Коля Лацюга озброївся фотоапаратом, навів об'єктив на групу своїх товаришів і кілька разів клацнув затвором апарата...

І знову машина мчить вперед. З обох боків пливають назустріч і зникають позаду села, поля, сади, переліски. Ми проїжджаємо по тих місцях, де колись точилися запеклі бої на Курсько-Орловській дузі.

Переночували під Курськом. Другу ніч провели в школі в Ясній Полянці, де жив і працював великий художник слова Л. М. Толстой. Вранці відвідали скромну могилу письменника над яром, побували в будинку-музеї і літературному музеї Л. М. Толстого, пройшли по всій садибі, яка колись належала письменнику.

З Ясної Поляни машина взяла курс на Тулу, Серпухов, Подольськ. І от — Москва. Про це повідомляє нам щит, на якому написане великими слов'янськими буквами це дороге слово.

Ідемо до школи, з учнями якої наші гуртківці вели переписку і по запрошенню яких ми приїхали. Нас радо зустріли московські друзі, допомогли занести речі до приміщення школи. Почалися розпити, розповіді.

На другий день разом з московськими учнями наші експерсанти відвідали Красну площу. Довго любувались древніми баштами: Кремля, собором Василя Блаженного. Ніяк не можна було випустити такий момент, щоб не сфотографуватись на фоні старовинного Кремля.

Багато побачили наші учні в Москві: чудові станції метро, парки, вулиці. Відвідали Мавзолей В. І. Леніна і Й. В. Сталіна, побували в Кремлі, на Всесоюзній сільськогосподарській і промисловій виставках...

В музеї східних культур експерсанти ознайомилися з чудовими творами мистецтва братнього китайського народу, а також народів Індії, Кореї.

Цікавою була експерсія в Музей образотворчих мистецтв імені О. С. Пушкіна. Працівники музею радо зустріли гостей з України. Майже цілий день провели учні в музеї, знайомилися з його експонатами, слухали розповіді експерсовода про виставлені експонати.

Як і під час перебування в Ясній Полянці, експерсанти не могли не скористатися з нагоди, щоб не сфотографуватись біля музею.

¹³ Вихідні дані праці А. Ф. Луньова див. у розділі «Бібліографія».

Багатьом відомі картини художників Брюлова, Рєпіна, Сурікова, Васнецова, Шишкіна з репродукцій у журналах, на відкритках. І ми, звичайно, не могли, будучи в Москві, пропустити нагоди, щоб не відвідати знаменитої Третьяковської галереї. Подовгу зупинялись біля картин, не в змозі відірвати захопленого погляду від чудових полотен найвизначніших художників світу.

Чимало цікавого побачили й узнали еккурсанти в музеї Революції. Одночасно тут вони ознайомилися з виставкою, присвяченою Югославії.

Надовго запам'ятається подорож на теплоході по Москві-ріці від Кремля до Ленінських гір — близько 15 кілометрів шляху по воді.

Крім того, зробили екскурсію по Москві на автобусі. Екскурсовод, що знаходився разом з нами в автобусі, знайомив із столицею, її визначними місцями. Побували на Ленінських горах, довго любовувались видом Москви, що звідси відкривається, красивою спорудою Московського державного університету імені Ломоносова. Були також у Лужниках, де тоді завершувались роботи по спорудженню великого спортивного комбінату — стадіона імені Леніна, їздили по вулицях, відвідали пам'ятники засновнику Москви Юрію Долгорукому, великому російському поету Олександру Сергійовичу Пушкіну.

Скрізь, де ми бували, вистачало роботи фоторепортеру Колі Лацюзі. Він фотографував все, що цікавило нас. На знімку фотограф відобразив нашу групу біля пам'ятника О. С. Пушкіну, біля пам'ятника М. В. Ломоносову перед Московським державним університетом.

Швидко минули вісім днів, які провели учні в Москві. Тепло прощались вони з своїми московськими друзями. Дружба, що почалася з листування, зміцніла при зустрічах учнів. Наші учні були на вечорі-балу, присвяченому випускові учнів московської шко-

ли, з якою раніше Пархомівська школа вела лише переписку.

Автомобіль рушив з місця. «До свідання, Москва дорогая, уезжаем в родное село», заспівали учні. А вслід їм ще довго махали руками привітні московські друзі.

...Цікаву, корисну подорож зробили учні. Вона розширила їх кругозір, дала змогу ще раз перевірити багаті знання, набуті в школі на теоретичних уроках.

Показувати учням життя нашої країни

Екскурсії і походи по рідному краю сприяють здійсненню завдань політехнічного навчання учнів, пов'язують знання, набуті в школі, з життям, з практикою соціалістичного будівництва, виховують в учнів патріотизм, кмітливість, колективізм, допитливість і активність, загартовують їхнє здоров'я.

В минулому році ми провели дві місцеві екскурсії і одну дальню. Члени товариства «Юний історик» під моїм керівництвом провели два одноденних походи на велосипедах. В травні місяці — по місцях боїв в роки громадянської війни в нашому районі, в червні — по місцях боїв за звільнення села від німецько-фашистських загарбників.

Результати спостережень були оформлені в доповідях, з якими члени товариства «Юний історик» виступали перед учнями школи. Доповіді учнів, як і самі походи, мали велике виховне значення. Учні ознайомились з історичним минулим нашого села і краю в героїчні періоди історії нашої країни. Це був наш перший досвід проведення таких одноденних походів.

Дальню екскурсію ми провели на вантажній автомашині до м. Ленінграда. До цієї

екскурсії ми ретельно готувались: обладнали автомашину, зібрали кошти, вивчили маршрут, намітили місця екскурсії і об'єкти огляду. Екскурсія ця була присвячена сорокаріччю Великого Жовтня. Тому головна її мета була ознайомлення з революційними місцями, з історією революційного руху, з місцями, зв'язаними з життям і діяльністю В. І. Леніна.

Після обговорення ми намітили такий маршрут: Пархомівка — Харків — Білгород — Курськ — Орел — Тула — Москва — Калінін — Новгород — Ленінград з околицями — Ломоносов — Гатчина — Псков — Вітебськ — Могилів — Чернігів — Київ — Полтава — Пархомівка.

Таким чином, наш маршрут проходив по території трьох братніх республік: УРСР, РРФСР, БРСР. Багато цінного і цікавого учні дізналися в результаті цієї подорожі, яка тривала 22 дні. Зібрали фото, альбоми, поповнили шкільний історико-краєзнавчий музей, де налічується понад 2000 експонатів. Про свої враження учасники екскурсії розповідали своїм молодшим товаришам на піонерських та учнівських зборах.

Під час літніх канікул ми плануємо провести дводенний похід по вивченню історії рідного краю, а також одну дальню екскурсію до м. Москви.

До проведення цих заходів ми заздалегідь вже готуємось.

Цікавий туристський похід по рідному краю

Туристський похід... Скільки привабливого, романтичного в цих словах! В них — дороги, що входять в синій горизонт, лісові стежки, річки, вогнище, над яким вариться обід, що чудово пахне димком, міцний сон

у похідній палатці, пригоди, цікаві зустрічі і бесіди. А скільки можливостей, щоб задовольнити свою допитливість, скільки визнаєш нового, цікавого про життя і працю радянських людей, їх успіхи в комуністичному будівництві!

Нещодавно група юних туристів-учнів 5–7 класів Пархомівської середньої школи зробила чотириденний піший похід по північній стороні нашого району. Завданням походу було вивчення природи, економіки, історичного минулого сіл нашого району, а також зібрання про це різних відомостей. Крім того, перед кожним туристом-краєзнавцем ставились завдання провести археологічну розвідку і зібрати історичні експонати для шкільного музею.

Похід був успішним і цікавим. Він проходив по маршруту Пархомівка — Каплунівка — Козіївка — Городне — Микитівка — Краснокутськ — Пархомівка. Туристи успішно пройшли до 60 кілометрів, проводячи в дорозі певну краєзнавчу роботу. Юні туристи ознайомились з рослинним і тваринним світом району, з його чудовою природою: густими лісами, широкими полями, прекрасними краєвидами. Відбулось чимало зустрічей зі старожилами сіл, з колгоспниками, учнями шкіл.

На колгоспних і радгоспних полях учні бачили, який урожай виростили трудівники села, як працюють на полях складні сільськогосподарські машини. З бесід з колгоспниками в селах юні туристи переконувались, як завдяки турботі партії і Радянського уряду зростає матеріальний добробут і культура трудівників села.

Все це створило наочне, яскраве уявлення про те, як трудівники Краснокутщини борються за виконання семирічного плану, вносять і свій вклад у велику справу будівництва комунізму. А з бесід зі старожилами учні знали багато цікавого про історичне минуле сіл, про тяжке життя селян до Жовтневої революції.

Особливо цікаве з історичної точки зору село Городне. Тут ми знайшли стоянку первісних людей. Ще в XVIII столітті в Городному була побудована фортеця, яка захищала кордони Росії від нападів кримських татар. Туристи побували на місці цього «городища»-фортеці. Городне зв'язане з боротьбою проти шведських загарбників при Петрі I. Як відомо, тут відбувся бій російського загону зі шведами, які були розбиті, що привело до визволення від шведів Краснокутська, Колонтаєва.

В Каплаунівці, як відомо, двічі побував Петро I: коли їхав до Полтави і після полтавської битви. Туристи побували на місцях, зв'язаних з історичним минулим. Під час походу був зібраний значний краєзнавчий матеріал: історичні відомості, фотографії історичних пам'яток і місць, гербарії рослин району. Для поповнення музею придбано декілька цінних експонатів, зокрема ікону XV століття, що являє чудовий зразок стародавнього живопису, а також деякий археологічний матеріал.

Учні навчилися ходити по азимуту, швидко ставити палатку, варити їжу, визначати сторони світу по компасу і т. д.

Похід був корисним також і з боку фізичного загартовування. Кожен турист ніс у рюкзаку чимало індивідуального вантажу, а також групове спорядження і харчі. Не дивлячись на велику спеку, туристи тримались бадьоро, весело, ішли часто з піснями, захоплювались краєвидами. Ночували завжди в лісі, в палатці. Після смачної вечері, звареної тут же на вогнищі, під чудові звуки нічного лісу міцно засипали, сповнені хороших вражень за день. Тільки чергові пильно охороняли сон своїх товаришів. А на другий день — знову в похід...

Загартовані, загорілі, збагачені новими знаннями, бадьоро повертались юні туристи з походу. Підсумки походу свідчать про те, що юні туристи-краєзнавці з честю будуть захищати туристську честь Харківської

області на республіканському зльоті юних туристів-краєзнавців, що відбудеться на початку серпня в Карпатах.

Хочеться висловити декілька думок про туристсько-екскурсійну і краєзнавчу роботу в школах району. Останні роки цей надзвичайно цінний вид виховної роботи зайняв значне місце в роботі ряду шкіл району. Але треба сказати, що цю роботу ведуть тільки окремі вчителі-ентузіасти цієї справи, а їх підтримують тільки ентузіасти директори шкіл. В багатьох школах цій важливій роботі по комуністичному вихованню підростаючого покоління ще не приділяється належної уваги. Крім того, в школах району зовсім не турбуються про придбання туристського спорядження: рюкзаків, палаток, спецодягу і т. д., хоч бувають випадки, що гроші на придбання спорядження не завжди використовуються. Відомо, що за наказом міністра освіти УРСР кожна школа повинна мати повний комплект туристського спорядження на 15 учнів.

Треба поставити справу так, щоб у кожній школі туристсько-екскурсійна робота стала постійним видом виховної роботи з дітьми.

В наших школах дуже мало приділяється уваги вивченню свого району. Наш район багатий своїм історичним минулим, своїми природними багатствами, він славиться чудовими людьми праці, простими радянськими людьми, що самовіддано борються за багатий урожай, за розвиток тваринництва, за підвищення культурного рівня. На полях Краснокутщини і тваринницьких фермах — передова радянська техніка. А скільки чудових, хвилюючих по красі краєвидів у нас! Вивчення району дає дуже цінний матеріал вчителів для всебічного виховання учнів, для прищеплення любові до рідного краю. М. І. Калінін вказував, що виховання радянського патріотизму повинно починатися з вивчення свого рідного села, району, міста, Батьківщини. Треба більше робити походів

по району, вивчати його, і це створить нові можливості в роботі по комуністичному вихованню учнів.

Наше товариство

На розі двох центральних вулиць села, поблизу школи, стоїть невеликий одноповерховий будинок. Зовні він нічим не відрізняється від інших. Тільки «живуть» у ньому незвичайні мешканці — свідки різних епох — скарби народної творчості, культури, мистецтва. Будинок цей — наш історико-краєзнавчий музей.

П'ять років тому було створено в нашій школі товариство «Юний історик». Вивчати історію рідного краю, своєї Батьківщини, знайомитись з культурою, мистецтвом — таке завдання товариства.

Ми взяли за діло. Під час подорожей та екскурсій по рідному краю учні збирали цікаві речі, приносили їх до школи, показували і розповідали про них тим, хто не брав участі в поході. Так виникла думка створити при школі невелику кімнату-музей. Іноді знахідки виявлялись цінними пам'ятками мистецтва. Отже, скоро в музеї виникло два відділи. Спеціальне місце відвели картинам, малюнкам, скульптурам, різним художнім виробам.

Часто нам важко було з'ясувати, хто їх автор, до якої історичної епохи вони належать. Тоді — сідали за книги. Якщо і вони не допомагали, звертались до мистецтвознавців, художників, скульпторів Харкова, Києва, Москви, Ленінграда. Позналились і з працівниками музеїв, подружились з ними.

А в товаристві нашому виникла нова секція — мистецтвознавства.

Харківські художники подарували нам до 150 картин і малюнків. Видатні скульпто-

ри С. Коньонков і Є. Вучетич прислали нам свої твори. Скульптуру «Перекуємо мечі на орала» знають в усьому світі, і ми пишаємось, що Є. Вучетич подарував нам один з її варіантів. Про експонати нашого музею, про цікаві знахідки розкажуть самі учні. Мені хочеться сказати тільки, що музей наш, який налічує зараз до 4 тисяч експонатів, добре знають тепер в області і далеко поза межами її. До нас приїжджають люди з інших сіл і міст. Ось деякі записи, які залишили вони в книзі вражень.

«Нам доводилось бувати в багатьох великих музеях Радянського Союзу. Ми ніколи не думали, що побачимо в звичайному селі оригінали творів великих художників — В. Верещагіна, О. Іванова, М. Ярошенка, К. Юона, Кукриніксіва. Спасибі вам, юні друзі, за велику насолоду».

О. Цинкова. В. Цинков».

Показуючи експонати і розповідаючи про них іншим, екскурсоводи наші постійно самі вивчають ці експонати, вивчають історію. І я, як учитель історії, не можу на них поскаржитись. Цей предмет учні знають відмінно.

Робота шкільного історичного музею

Багато років тому при нашій школі був організований історичний гурток, який згодом перетворився в товариство «Юний історик» з багатьма секціями і значно більшим обсягом завдань. Особливо велику роботу товариство провело по створенню історико-художнього музею.

Наш шкільний історико-художній музей існує з 1955 р. Для його створення наші учні доклали багато зусиль, наполегливості,

юнацького завзяття і винахідливості. Особливо багато енергії довелося їм затратити, щоб зібрати експонати.

Юні історики й тепер невпинно поповнюють музей експонатами, зміцнюють і поліпшують його експозицію. Поряд з експонатами історико-краєзнавчого характеру ми посилено поповнюємо музей і творами образотворчого мистецтва, що має важливе значення для естетичного виховання учнів.

У нашому музеї вже близько трьох тисяч різноманітних експонатів, більша частина яких експонується на постійнодіючій виставці, а частина — періодично на тематичних виставках.

Цього року при музеї організована велика виставка, присвячена дев'яносторіччю з дня народження В. І. Леніна. Тематика виставки: «В. І. Ленін в образотворчому мистецтві». Тут зібрано 25 цінних репродукцій з картин, які висвітлюють життя і діяльність великого вождя

Використання музею при викладанні історії

Експонати музею ми використовуємо на уроках історії як наочні посібники, що дає змогу конкретніше, на високому науковому рівні проводити їх. Іноді уроки проводимо безпосередньо в музеї, а іноді перед уроком проводимо до нього екскурсії.

При вивченні історії первісного ладу учні можуть побачити в нашому музеї численні й різноманітні знаряддя: кам'яні рубила, сокири, скребки, нуклеуси, зернотерки, наконечники для стріл, списи, костяні гарпуни, фрагменти керамічного посуду, бронзові сокири, серпи, списи, кинджали типу фат'янівської культури та ін.

При вивченні історії стародавнього Єгипту, Греції і Риму ми маємо змогу показати учням зроблену з дерева статуетку жерця, бронзову статуетку бога Осириса,

скульптурне зображення священних жуків-скарабейв, фрагмент заупокійної статуетки «ушебті» з ієрогліфічними написами на ній, гіпсову копію зі скульптурного портрета фараона Аменемхета III, велику гіпсову копію зі статуї Венери Милоської, старогрецьку бронзову вазочку з характерними для того часу орнаментами, афінські монети, римські монети періодів Республіки та Імперії.

Чимало експонатів є в нашому музеї з історії середніх віків. Учні можуть бачити тут залізну булаву готських вождів III ст., бойові щити: арабські — IX ст., рицарські — XIII ст., мечі і шпаги XII–XVI ст., діючі моделі пушок і мортир XV–XVI ст.; є в музеї невелика колекція візантійських монет і деяких предметів прикладного мистецтва Візантії. Вивчаючи культуру епохи Відродження, ми використовуємо репродукції творів Рафаеля, Тіціана, Леонардо да Вінчі та ін. Цінним експонатом є невеличкий мраморний макет з «індійського храму Тадж-Махал, який дає уявлення про цей чудовий пам'ятник архітектурного мистецтва Індії.

Найбільше в музеї експонатів з історії нашої вітчизни. Найцінніші з них — скіфські стріли і деякі зразки древньоруського озброєння (кольчуга, щит, пернач, бердиш, пицаль, пороховниця).

Є в музеї такі рідкісні старовинні книжки, як рукописна книга XVI ст., «Апостол» 1581 р., надрукований у Львівській друкарні Івана Федорова, «Псалтир» першої половини XVII ст., «Соборное Уложение» царя Олексія Михайловича 1649 р., «Граматика» Мелетія Смотрицького 1721 р., «Указ Петра Великого» видання 1734 р. і ряд інших. Чимало є в музеї нагородних і пам'ятних медалей. Є медаль за Вітчизняну війну 1812 р. і хрест ополченців, медаль за русько-турецьку війну 1828–1829 рр., за Кримську війну 1853–1854 рр., за російсько-японську війну, за завоювання Кавказу і т. п.

Цінними експонатами музею є оригінали плакатів часів громадянської та Великої

Вітчизняної воєн, велика нумізматична колекція вітчизняних монет: гривні XII ст. — київська і новгородська, монети XIV — XX ст.

Велику увагу приділено в експозиції експонатам історико-краєзнавчого характеру. Серед них є ревізські списки кріпаків села Пархомівки графа Подгорічані, медалі і бляхи волосного старшини і соцького, печатки Пархомівської волості та сільського старости, фотографії учасників революції 1905–1907 рр., членів Пархомівського волосного ревкому, жителів села — учасників громадянської війни; цінним експонатом є червоний прапор Пархомівського волосного ревкому 1917 р. З експонатів періоду Великої Вітчизняної війни слід згадати саморобний радіоприймач підпільної групи, яка діяла в селі в період німецько-фашистської окупації.

Досвід показує, що уроки з використанням матеріалів музею проходять цікавіше. На цих уроках учні краще відчують дух минулого, ознайомлюються зі справжніми його пам'ятками, які не можуть бути повноцінно замінені ніякими наочними посібниками. Використання музею при викладанні історії забезпечує зв'язок навчання з життям і підкреслює нерозривну єдність двох видів навчальної роботи: уроку і позакласної роботи.

Краєзнавча і туристсько-екскурсійна робота гуртка

Велике місце в роботі нашого товариства «Юний історик» займає краєзнавство і туризм. Немає потреби доводити, наскільки корисні ознайомлення з історичними місцями і пам'ятками культури, зустрічі з безпосередніми учасниками історичних подій, з передовиками народного господарства, з діячами науки і культури.

За 1956–1959 рр. ми провели шість місцевих походів і чотири далеких екскурсій.

Місцеві походи ми проводимо в межах Харківщини і Полтавщини. У кожному з них бере участь 20 — 30 членів секцій краєзнавства і туризму.

Спосіб пересування, як правило, комбінований — частину шляху проходимо пішки, а частину їдемо на вантажній автомашині. Наприклад, від Пархомівки до Полтави ми їхали на автомашині, а вже по історичних місцях і селах Полтавщини до Пархомівки йшли пішки.

Починаючи з 1956 р., ми систематично проводимо далекі екскурсії, до яких добре готуємось: накреслюємо маршрут, визначаємо об'єкти екскурсії, установлюємо зв'язок з школами, музеями, різними організаціями, визначаємо способи пересування, збираємо кошти.

За чотири роки ми провели такі екскурсії: у 1956 р. — по маршруту: Пархомівка — Харків — Курськ — Ясна Поляна — Москва і назад. Екскурсія тривала 12 днів, у ній взяли участь 20 юних істориків; у 1957 р. — по маршруту: Пархомівка — Харків — Курськ — Орел — Спаське — Лутовіново (музей-садиба І. С. Тургенева) — Ясна Поляна — Москва — Калінін — Новгород — Ленінград — Петродворець — Гатчина — Псков — Могильов — Гомель — Чернігів — Київ — Полтава — Пархомівка. Екскурсія тривала 30 днів, в ній взяли участь 19 юних істориків. В обох цих випадках ми їхали на спеціально обладнаній вантажній автомашині. У 1958 р. екскурсія була майже за тим самим маршрутом, що й попередня, але спосіб пересування був комбінований. З Харкова до Москви їхали поїздом, з Москви в Горки Ленінські йшли пішки, а звідти повернулись електричкою; з Москви до Калініна їхали теплоходом по каналу ім. Москви і по Волзі, з Калініна до Ленінграда, з Ленінграда до Києва і нарешті в Пархомівку — поїздом. Ця екскурсія тривала 32 дні, у ній взяли участь 18 юних істориків.

У 1959 р. група наших юних істориків-туристів брала участь у республіканському зльоті юних туристів-краєзнавців, який проходив в Закарпатській області. Перед зльотом ми зробили похід у гори з маршрутом 100 кілометрів; повертаючись додому, були два дні у Львові і чотири дні в Києві.

Звичайно, у всіх містах, де ми були, — у Москві, Ленінграді, Калініні, Києві і т. д. — ми відвідували всі історичні місця, музеї, виставки досягнень народного господарства. У Москві на заводі ім. Лихачова ознайомились з процесом виробництва автомобілів, зустрічались з комсомольцями-передовиками цього заводу.

Були в нас у Москві дуже цікаві і повчальні зустрічі й бесіди: з персональною пенсіонеркою, членом КПРС з 1912 р. Є. С. Радченко, дочкою С. І. Радченка — одного з перших соратників В. І. Леніна і одного з організаторів першого з'їзду РСДРП (з нею ми й тепер підтримуємо письмовий зв'язок); з нашими земляками, організаторами комсомолу в нашому селі: доктором біологічних наук, професором МДУ тов. Данильченком П. Г. та працівником комітету по економічних зв'язках з зарубіжними країнами тов. Квітчатим Ф. Л.

Учасниками екскурсій у нас були завжди члени товариства «Юний історик» — учні VIII — X класів. Те, що вони бачили і чули на екскурсії, ставало надбанням усіх учнів школи, бо, повернувшись додому, вони докладно розповідали про свої враження в піонерських загонах, у класах, на відкритих заняттях гуртка, використовуючи при цьому фотоальбоми, які обов'язково виготовляли після кожної екскурсії. Велике виховне і пізнавальне значення таких розповідей і бесід очевидне.

Екскурсійно-туристська робота допомагає нам у збиранні експонатів для музею. Адаже переважно в місцевих екскурсіях і походах зібрали ми знаряддя праці і зброю первісних людей, які є в нашому музеї. Екс-

курсії дали нам змогу мати велику кількість фотографій, які відображають творчу діяльність наших радянських людей і її чудові наслідки, дають уявлення про визначні історичні місця, у тому числі й місця революційних подій.

Естетичне виховання учнів

Наш музей відіграє значну роль і в естетичному вихованні учнів через ознайомлення їх з творами образотворчого і прикладного мистецтва, які в ньому експоновані.

Створення історичного музею ми поєднали зі збиранням картин. При цьому ми прагнули збирати оригінали образотворчого мистецтва або копії, виконані на належному художньому рівні.

В експозиції музею є ряд творів дореволюційного періоду. Серед них два етюди О. Іванова до картини «Явлення Христа народу», етюд картини «Гість із Запорожжя» Красицького, два акварельних пейзажі О. Бенуа, «Пейзаж» П. Левченка, «Кримський пейзаж» О. Ярошенка, «Портрет дами з дитиною» М. І. Мурашка та інших.

Ми зібрали понад 150 творів живопису, графіки, скульптури радянських художників. У цьому нам багато допомогли харківські і київські художники, які подарували нашому музею понад 120 своїх творів. В експозиції є картини М. Ромадіна «Зимний пейзаж», Іжакевича «Приїзд синів Тараса Бульби додому», К. Ф. Юона «Ескіз декорації до кінофільму «Іван Нікулін — російський матрос»», гравюри на дереві В. Фаворського та ін.

З творів українських радянських художників у музеї є роботи Наседкіна, Агібалова, Пашенка, Куценка, Литвиненка, Карася, Савенкова, Мироненка та деяких інших.

Є в нас дещо і з зарубіжного мистецтва. Крім постійних експозицій, ми практикуємо іноді тематичні виставки. Вище згадувалось

про виставку, присвячену дев'яносторіччю з дня народження В. І. Леніна. Раніше ми організовували виставки на теми: «Радянське образотворче мистецтво за сорок років», «Художники-передвижники», «Радянська Армія в образотворчому мистецтві», «Ленінський комсомол в образотворчому мистецтві». Усі учні мають можливість у певні дні й години відвідувати музей, оглядати експозиції його картин. Однак ми вважаємо за свій обов'язок проводити організований їх огляд з кваліфікованими поясненнями. Такі пояснення можуть давати учителі й окремі учні старших класів. І це не випадково. Адже, відвідуючи в Москві Третьяковську галерею, Музей образотворчого мистецтва, а в Ленінграді — Ермітаж, ми не лише оглядали їх експозиції, а й слухали лекції з мистецтвознавства, з основ музейної справи, які за нашим проханням охоче читали кваліфіковані працівники цих музеїв.

Робота музею серед населення

Завдання музею не обмежуються навчально-виховною роботою з учнями. Одним з найважливіших його завдань є обслуговування населення села.

Без перебільшення можна сказати, що наш історико-художній музей став для села новим культурно-освітнім осередком. Особливо важливо те, що всю культурно-освітню роботу в ньому ведуть майже виключно учні школи — члени нашого історичного гуртка.

Щонеділі з 10 до 16 год. музей відкритий для всіх відвідувачів. У цей час у ньому чергують три члени гуртка «Юний історик». Вони виконують і роль екскурсоводів. Населення села — колгоспники, робітники цукрового заводу і радгоспу та інтелігенція охоче відвідують музей. Досить сказати, що за перші три місяці цього року його відвідало близько 2500 осіб. Про враження відвідувачів від огляду експонатів музею свідчать численні записи в «Книжці

відзивів і побажань». Через музей тіснішим стає зв'язок школи з громадськістю, з життям. Сказане вище дає підстави зробити деякі висновки:

1. Історико-художній музей школи помітно збагачує наші можливості при викладанні історії і при здійсненні завдань естетичного виховання учнів.

2. В умовах сільської школи такий музей є осередком культурно-освітньої роботи серед населення, сприяє піднесенню його культурного рівня.

3. Кожній середній школі, особливо сільській, треба дбати про створення в себе таких музеїв. Треба, щоб шкільним музеям нарівні з іншими кабінетами надавали допомогу в їх обладнанні і поповненні.

Успішне створення шкільного музею буде забезпечене насамперед тоді, коли до цієї справи добре «докладуть рук» викладачі історії, літератури, малювання та учні — активні учасники історичного гуртка.

В світі прекрасного

Вже 9 років існує в Пархомівці (на Краснокутщині) історико-художній музей. Почавши своє життя з кількох експонатів, зібраних учнями Пархомівської середньої школи, він тепер виріс у значимий культурно-освітній заклад села.

З кожним роком історико-художній музей відвідують все більше колгоспників, робітників, школярів не тільки Краснокутського, а й інших районів області. Це є яскравим свідченням зростання потягу трудівників села до мистецтва, до чудового світу прекрасного.

Зараз Пархомівський музей розташований в 8 залах прекрасного будинку, що за своїм стилем архітектури являє ніби доповнення до нього.

Тут знаходяться цінні твори образотворчого мистецтва й історичні пам'ятки. Серед кращих картин дореволюційних художників О. Іванова, В. Верещагіна, М. Ярошенка, П. Левченка, І. Шишкіна, Т. Шевченка, творчість видатних радянських скульпторів і художників — лауреатів Ленінської премії С. Коньонкова, М. Сар'яна, В. Фаворського, художників К. Юона, О. Верейського, Кукриніксіів і багатьох інших.

Увагу відвідувачів музею незмінно привокують до себе і експонати, якими музей поповнився останнім часом. Сюди надійшли твори живопису, графіки, скульптури литовських і казахських художників; з далекого Китаю, з НДР, надійшли оригінали гравюр китайських майстрів. Цінним придбанням є оригінал малюнка Т. Г. Шевченка.

Нові експонати раз по раз з'являються і в історико-краєзнавчій частині музею. Їх виявляють і збирають не тільки учні середньої школи, члени товариства «Юний історик», яких у нас до 60 чоловік і які є найдіяльнішими шефами. Часто рідкісні пам'ятки, цінні речі приносять прості радянські люди, існування і діяльність музею для яких стали рідною справою.

В ці дні потік відвідувачів музею набагато зріс. Радісною подією є відкрита в середині червня виставка робіт відомих харківських художників Я. М. і Р. О. Народицьких. Глядачі з непослабним інтересом знайомляться з творами живопису, графіки, аплікації, художніми вишивками. Талановито виконані портрети, пейзажі, панно, натюрморти викликають захоплення.

Особливо подовгу стоять прихильники живопису біля робіт Я. Народицького «Портрет вченої жінки-казашки», «Різбяр по дереву», різних пейзажів. А з якою неперевершеною майстерністю зроблені вишивки Р. О. Народицької «Возз'єднання України з Росією», «Ми за мир», портрети М. Ю. Лермонтова, О. С. Пушкіна, Т. Г. Шевченка, її роботи свідчать про талант, тонке почуття кольору і знання натури.

Успіх виставки художників великий. Її встигли відвідати кілька тисяч чоловік, які, повертаючись з музею, несуть в серцях своїх подяку художникам за надану можливість познакомиться зі справжнім мистецтвом, відчувати радість прекрасного.

Того, хто в післяобідній час в суботу і неділю, коли музей відкрито для відвідувачів, побуває тут, з радістю приймають директор музею Р. Шульга — тепер учениця 10 класу, юні мистецтвознавці. Вони постараться показати вам багаті експонати, розповісти про їх цінність і значення. І ви не пошкодуєте, побувавши в цих восьми залах, в оточенні піднесеного, прекрасного.

Не обедняй себя

Вы познакомились, друзья, с учениками нашей школы. Нужно сказать, что это замечательные ребята. Хорошо учатся, очень активные в труде, в общественной жизни. Они ведут большую работу в селе.

То, что делают наши ребята, возможно в любой школе города и села. Для этого нужно только желание. А чтобы оно появилось, задумайтесь над тем, как обкрадывает, обедняет свою жизнь человек, отворачиваясь от искусства.

Мне хотелось бы посоветовать вам, читатели «Юного ленинца», серьезно заняться изучением искусства. В кружках, пионерских отрядах знакомьтесь с творчеством художников, собирайте репродукции картин, художественные открытки, читайте книги об искусстве. Это сделает вашу жизнь по-настоящему богатой духовно. А такое богатство — самое большое. Оно всегда будет в вас, определяя ваше отношение к Родине, к природе, к людям...

Истоки непридуманного чувства

Многие сельские школы, в том числе и наша, расположены неблизко от театров, музеев, больших библиотек. Они не очень-то хорошо оснащены, и давать детям полнокровные знания здесь гораздо труднее, чем в городе. Не хватает учителей, а среди тех, кто здесь преподает, все еще немало людей, профессиональный и общекультурный уровень которых весьма низок. Но, если бы мне предложили переехать в город, я бы, наверное, не согласился.

Лев Толстой говорил, что ни одна профессия не требует такого простора творчества, как профессия педагога. Мне кажется, в некотором отношении этой свободы у нас в деревенской школе не меньше, а может, и больше даже, чем в городе.

Как-то в журнале мне попались на глаза результаты одного исследования. Изучался круг чтения и интересов (пластинки, моды и т. п.) городских и деревенских подростков. Любопытно, что последние читали, например, меньше, но зато качество этого чтения было куда выше, чем у их сверстников в больших городах. У первых в библиотечных формулярах масса второсортных, развлекательных книг, у вторых — гораздо больше классики, произведений, ценность которых проверена временем.

Отчего так? Думаю, тут нет ничего сверхъестественного. Противостоят книгам — однодневкам, боевикам, расхожим магнитофонным записям нам, безусловно, легче. Сельские дети менее подвержены влияниям моды. Она до нас, к счастью, слишком медленно доходит. Причем доходит уже в таком карикатурном виде — будь то брюки, песни, танцы или «суперменство», — что человек с элементарным чувст-

вом пристойности не ошибается, отвергает спокойно и сразу. Тут помогает и большая приверженность к традиции, давно выработавшимся понятиям о том, что хорошо, что плохо. В такой приверженности, конечно, тоже много противоречивого. Однако у этого явления есть и обратная сторона, которую, пока не исчезло само явление, можно использовать.

Городской школе труднее влиять на учеников, труднее противостоять огромной массе имеющихся у них советчиков уже по одной той причине, что советчиков — огромная масса. Высокий авторитет школы на селе и отсутствие посторонних влияний, каких всегда много в городе, может — если правильно им пользоваться — стать серьезным подспорьем не в одном добром деле.

Хочу подчеркнуть, что я совсем не сторонник «отгораживания» от «столичной» жизни. Мы со старшеклассниками часто бываем и в Москве, и в Ленинграде, лучшее от города брать, а от деревенского балласта избавляться. Но мне уже трудно представить своих ребят, растущими без наших восходов и закатов, без леса и реки.

Вот мысленно проходит передо мной мой класс. Не восьмой, не десятый, не «А», не «Б» — класс абстрактный, но из вполне конкретных ребят. Этот коллектив существует только в моем воображении, потому что собраны в нем ребята многих выпусков. Здесь те, кому нет еще двадцати, и те, кому уже за тридцать. Я объединяю их по одному признаку: они из тех, кому удалось помочь вырасти хорошими, добрыми людьми.

Удалось. Каким же образом? «...Хорошо жить в деревне. Иногда выйдешь в поле, посмотришь на закат солнца. Оно большое, красное, как будто огненное. Далекое и в то же время такое близкое, что хочется к нему подойти. Так и застоишься, засмотришься, глядя на него. Потом оглянешься, увидишь какую-нибудь березку или просто дерев-

це — и таким родным оно покажется, что поневоле подойдешь, притронешься. Все вокруг: и жизнь, и деревня, и люди — кажется прекрасным», — писала в своем сочинении Катя Вепрецкая, теперь студентка — историк, будущий педагог. Эти строки не были у нее случайны. Сельская жизнь способна не только «усыплять», но и облагораживать. Тот клад, умело пользуясь которым можно разбудить самые высокие чувства и стремления своих воспитанников.

«Я очень люблю Девятую симфонию Шостаковича. Грозная, словно гром, музыка заставляет меня глубже задуматься. Настоящая жизнь — это когда человек страдает, переживает много неприятностей, но настойчиво ищет свое место», — пишет Маша Коненко.

Все они, по-юношески восторженные, немного витают в облаках, но в стиле этих ребят, в самом их подходе к тому, как писать школьное сочинение, что в него вкладывать, уже видишь определенную культуру. Она — в непридуманности чувства. Первым шагом к этому стало осмысленное общение с окружающей природой. Что значит «осмысленное»? Это значит, что человек уже знает, ему уже объяснили и доказали на заслуживающих доверия примерах: природу можно «читать» с неменьшей пользой и удовольствием, чем книгу. Просто и мало. Нет, не так просто и не так мало, если вспомнить, сколько людей живут, не подозревая о самой возможности этого «чтения».

Не следует понимать меня так, будто научив ребенка по-настоящему видеть и любить свои поля и веси, можно без особого труда и без какой-либо помощи извне вырастить из него разносторонне развитого человека.

Пятнадцать лет назад у нас возникла мысль организовать при школе художественный музей. В нашем и окрестных селах мы стали собирать картины. Это звучит неправдоподобно, но где-нибудь в углу сельской хаты вдруг оказывался подлинный Сезанн.

До революции в Пархомовке была одна из усадеб известного сахарозаводчика мецената Харитоненко...

Огромным счастьем было для меня, когда школьник, позанимавшись некоторое время в нашем кружке истории искусств, вдруг обнаруживал, что картина, висящая у него дома, — шедевр. Вдруг понимал, почему это шедевр, и угадывал мастера.

Потом мы стали связываться с видными художниками и деятелями культуры Москвы, Ленинграда, Киева, Лейпцига, Берлина. К нам пошли бандероли, посылки с работами крупных мастеров. Сейчас в музее у нас почти нет копий. Такое собрание произведений искусства есть далеко не в каждом областном центре.

Главное же, что благодаря музею, благодаря работе учителей, ребята оказываются способными чувствовать и мыслить глубоко, как это видно из цитированных мною сочинений. Увлечение живописью вызвало интерес к музыке, литературе, архитектуре.

Сельская жизнь, быт дают большой простор для изучения фольклора родной деревни, обрядов, костюмов, обычаев, для составления коллекций флоры и фауны. А как много может дать составление летописи истории родного села! Когда судьба людей, знакомых и близких с детства, вдруг оборачивается новой своей стороной. И старый планшет соседа, много раз виденный в его доме, становится бесценным экспонатом... Об этом невольно думаешь, встречая иногда запыленные, для комиссий составленные музси: фотокопии, перепечатки, перерисовки, муляжи — сухое алебастровое великолепие.

Думаю, мой ныне покойный друг, один из пионеров краеведческих музеев на Украине, Яков Иванович Красюк не случайно именно в сельской школе добился наибольших успехов в своем деле. Его археологическое собрание — одно из самых живых среди тех, которые я видел.

Откуда происходит искусство

Минувшей весной в одной сельской школе нашего района произошел курьезный случай. Желая создать живой уголок, учительница биологии велела пятиклассникам поймать ужа, ежа и белку. Под ее руководством они их изловили, притащили и посадили в клетки. А потом, когда бедные животные стали чахнуть, ребята прозвали этот уголок «живодерным» и однажды тайком от преподавательницы и ужа, и ежа, и белку — всех выпустили на волю. Мораль сей басни такова: не надо устраивать живых уголков, если, во-первых, в школе нет для них условий, и, во-вторых, если вокруг школы — сплошной живой, только не обрешеченный, уголок — природа. Такая специфика есть не только в преподавании биологии, она — во всем строе нашей сельской школы. Она открывает широчайшие перспективы для воспитания добрых, гармонически развитых людей. В конце концов дело не только в арифметическом количестве полученных знаний. Можно быть человеком очень начитанным, но так и не стать образованным в подлинном смысле этого слова. Потому что образованность, интеллигентность измеряются не только суммой заученного, но и шириной взгляда, активностью гражданского чувства.

В этом я еще и еще раз убеждаюсь с каждым своим выпуском. И счастлив видеть сельских ребят, которые, несмотря на нашу отдаленность от центров, сумели стать по-настоящему культурными, интеллигентными людьми-тружениками.

Письма замечательных мастеров искусства, обращенные к детям, предлагает к публикации школьный историко-художественный музей села Пархомовка Харьковской области. Как у всякого уважающего себя музея, у него уже есть своя история, свои фонды (экспозиция размещается в довольно просторных девяти комнатах каменного дома XVIII века, но и там уже становится тесновато) и свой архив. А семнадцать лет назад не было ничего, кроме любви к искусству, желания приобщиться к тому, что мы называем прекрасным... Впрочем, лучше обойтись без этих общих слов. Просто однажды после уроков мы остались с ребятами в классе и написали письма Владимиру Андреевичу Фаворскому, Сергею Тимофеевичу Коненкову, Мартиросу Сергеевичу Сарьяну с просьбой рассказать о себе, о том, что увлекает их в искусстве, и, если можно, прислать какую-нибудь из своих работ, потому что нам хотелось прикоснуться к большому искусству не через книги, энциклопедию, фотографии, а воочию, всеми своими чувствами.

Мы понимали, что просьба наша может показаться этим большим художникам, людям очень занятым, наивной, смешной, не стоящей внимания. И вдруг теплый, исполненный простоты и благосклонности настоящего мастера ответ Владимира Андреевича Фаворского. Он прислал оттиски своих гравюр, работы своих учеников, приглашал в гости, в свою мастерскую.

Разве от таких приглашений отказываются? Заработанные в совхозе деньги ребята решили истратить на поездку в Москву. Почти целый день провели мы с Владимиром Андреевичем на его даче под Москвой. Он был прост во всем, и о красоте природы, и об искусстве он говорил совсем простыми

словами, но они запоминались, потому что это были не случайные слова, каждое из них было весомым, значимым... В одном из своих писем к нам Владимир Андреевич рассказал, что в Германской Демократической Республике только что закрылась выставка его работ, он просил на свой гонорар купить произведения современных немецких графиков и отправить их в село Пархомовку. Так в школьном музее появились рисунки Ганса Грундига, Герберта Тухольского, Арно Мора... А произведений самого Фаворского насчитывалось к тому времени около тридцати...

Побывали мы и в мастерской Сергея Тимофеевича Коненкова. Сам облик белобородого могучего старца поразил ребят, как поразили и его скульптуры, вырезанные из дерева, выбитые из камня. Сергей Тимофеевич вспоминал о своем детстве, да и в наших местах он оказывается побывал: в селе Наталовка вместе со Щусевым принимал еще до революции участие в строительстве собора. На прощание скульптор подарил пархомовцам свой гипсовый портрет Н. Пешковой.

Завязалась у нас переписка и с Мартиросом Сергеевичем Сарьяном, и с Николаем Михайловичем Ромадиным, с Орестом Георгиевичем Верейским, с Борисом Михайловичем Неменским... Не отказались приехать к нам в село сотрудники Музея изобразительных искусств имени А. С. Пушкина со своей передвижной выставкой. Авскоре получили мы из дирекции Эрмитажа письмо, где на двух страницах перечислялись работы (большей частью оригинальные), которые Эрмитаж дарил нашему сельскому музею.

«Радуга» — так теперь называется у нас в школе клуб любителей искусства. Когда на собраниях клуба я прочитываю участникам письмо Ромадина о значении искусства, где рассказывает он о встрече москвичей со спасенными сокровищами Дрезденской галереи, я присоединяю и свои воспоминания

о поездке в Германскую Демократическую Республику (пятнадцать участников нашего клуба в 1965 году были приглашены дирекцией Дрезденской картинной галереи), поездке, которую все мы называли «встречей с Сикстинской мадонной».

Собирание коллекции поставило перед участниками нашего клуба необходимость глубже знать историю искусства, понимания работ художников разных стран и народов. Ведь когда они в качестве экскурсоводов водят посетителей по залам музея, им приходится останавливаться с объяснением у полотен Аргунова, Кипренского, Иванова, Брюллова, Репина, Ярошенко, оригинального оттиска гравюры Рембрандта, произведений Рейсдаля, Писарро, Сезанна, Матисса, Пикассо... Количество посетителей достигает 50 тысяч человек в год. (Большей частью это колхозники из Харьковской и соседних областей.)

И, разумеется, клуб не прекращает переписки с художниками. По прежнему своему опыту я убежден, что советы мастера, его слова об искусстве гораздо сильнее влияют на ребят, чем лекция об искусстве или прочитанная глава в учебнике. Приобщение к искусству возможно только через переживание. Обаяние личности художника действует на ребят.

Возникает особое отношение ко всему, что он делает или говорит. Возникает та особая атмосфера, которая помогает «приобщению к прекрасному». И вот уже ребята совсем иначе, другими глазами смотрят на мир, на произведения искусства.

Многие участники клуба «Радуга» стали совсем взрослыми людьми, обзавелись семьями. Я уверен — ни для одного из них не пропали даром и встреча с Фаворским и Коненковым, и то ошеломительное впечатление, которое произвела «Сикстинская мадонна» Рафаэля, и те слова, которые впервые прочитали они в письмах художников о смысле красоты.

Искусство существует не отдельно от жизни. Вся наша жизнь связана с искусством, и в нашей повседневной жизни зарождается искусство.

Как это происходит?

Любовь к природе, любовь к нашему родному городу, любовь к людям. Вот откуда происходит искусство.

Наша природа для людей из других стран может показаться очень скромной, неяркой; но когда мы что-то любим, то нам открывается внутренний характер этой вещи. Мы видим ее красоту.

И это касается всего нам родного.

Например, наши деревья.

Хотя бы береза. Она, по-нашему, стройна; в ней есть что-то женское, с ее тонким стволом, с ее развесистой кроной, с висящими гирляндами ее веток; не то это косы, не то это платье. А кора! Нам кажется, что нигде на свете нет такого красивого дерева с такой чудесной корой.

А дуб. Особенно, когда он вырос на поляне, и ему не мешали другие деревья. Какой он могучий, и мужественный у него ствол, какие могучие ветви, какая вырезная листва. Он напоминает нам древних богатырей...

Если вас увлекает что-либо, то не трудно понять то глубокое содержание, которое лежит в этой вещи. Например, дорога, простая шоссе-ная дорога. Как красиво она легла по холмам меж лесов и полей. Она иногда извивается, а иногда ляжет прямо до самого горизонта. И кажется, какой могучий человек ее сделал. Она вас зовет идти по ней, ехать по ней, увидеть города и села, леса и реки, весь мир.

Нужно, чтобы вещи увлекали нас, и тогда мы видим их красоту...

Искусство рождается тогда, когда человек любит делать вещи, и в этих вещах передавать свою любовь к родной природе и людям. Вы видели столяра за работой. Какой чудесный у него инструмент, какое красивое дерево, какие стружки, можно увлечься

таким делом. А в старину всякое ремесло называлось художеством, а столяр — художником. И это правильно: делающий нужные вещи тоже художник, — делающий дома, мебель, автомобили, корабли, одежду, материю, платье и т. д. Но вот художники, как мы их обыкновенно называли — живописцы, скульпторы, графики. Им, кроме любви к природе и к людям, должна быть свойственна любовь к материалу.

Материал у искусства очень разнообразный! Бумага, карандаши, краска разная, дерево, мрамор, гранит, медь и т. д.

Художник, когда стремится передать свою любовь к какому-либо предмету или к какому-либо человеку, не должен просто сделать вторую березу или вторую лошадь или повторить буквально какого-либо человека. Он, при помощи материала, передает в скульптуре или в живописи ту красоту, какую он увидел в природе, в людях, в вещах. И материалы помогают ему в этом.

(В. Фаворский)

Дорогие друзья! Тема, которую вы мне предлагаете, — всеобъемлющая, и вы сами, конечно, понимаете, как нелегко сказать хоть что-нибудь об искусстве в обыкновенном письме. Я предпочел бы просто побеседовать с вами об этом, если бы нам довелось встретиться.

Представляете ли вы себе жизнь вне искусства, без произведений искусства? Жизнь без книг, стихов, песен, музыки, картин и скульптур, театра, танца, кинематографа?

Вы знаете, что Гагарин и Титов пели песни, читали стихи, может быть, в самые напряженные часы своей жизни — во время космического полета. У них очевидно была потребность в какие-то минуты говорить именно стихами, потому что те чувства, которые их переполняли, лучше всего ложились в прекрасные строки стихов.

Люди моего поколения и старшие меня видели переполненные залы театров, консерватории в дни Отечественной войны. Неполные, полутемные, они были полны людей — очень усталых, может быть, голодных. Сколько раз сигнал воздушной тревоги не мог заставить певца или музыканта замолкнуть, а замороженных слушателей встать со своих мест, чтобы устремиться в бомбоубежище?

Я был на фронте и видел солдат, слушающих на коротком привале игру скрипача, чтение стихов. Какие у них были лица! Я был свидетелем того, как, вырывая друг у друга книгу, читали на фронтах первые главы только что рожденного «Василия Теркина». Мы видели, как заядлые курильщики в окопах мучились от желания затянуться махорочным дымком, но им не приходило в голову вырвать страницу из книги Твардовского или оторвать хоть уголок листовки с текстом Эренбурга, а другой бумаги под рукой не было.

Подобные примеры можно продолжать без конца, каждый из вас, даже прожив лишь четвертую часть моих лет, может припомнить и привести несколько таких примеров, но нужно ли это? Нужно ли доказывать необходимость искусства, а не просто его роль в украшении человеческой жизни?..

(О. Верейский)

Ребята, я не могу написать трактата о том, что такое искусство, я могу только объяснить, как я сам понимаю, чувствую. Вот я смотрю картину, спектакль, фильм и чувствую предельную искренность автора. Меня это начинает волновать и затягивать. Но ведь можно искренне увлечься, а потом понять, что это ошибка. В подлинном искусстве искренность всегда мудрая. И не сразу, бывает, ее распознаешь, да уж потом, когда поймешь, — как будто часть жизни проживешь. Мудрая искренность — это правду видеть, любить эту правду и только ею жить. И вместе с тем искусство — это не рассуж-

дение, что правильно в жизни, а что неправильно, искусство — это чувствование, и через это чувствование оно и роднит всех людей и становится вдруг всем необходимым.

Искусство становится частью нашей жизни. Разве можем мы представить свое существование без многого множества образов и чистых видений великих русских писателей! Посмотрите на закаты — ведь это Куинджи, оттепель весеннюю — Васильев, море разбушевавшееся — Айвазовский. Богатая душа художника пролилась любовью на природу родной земли, и мы только смотрим его глазами, он указывает ее красоты — и мы их находим... Если можно вообразить, что погибнет наш мир, наша цивилизация, то по одному только Толстому можно восстановить весь уклад жизни старой России, все богатство и сложность душевной жизни русского человека...

Любите, мои любимые, искусство, научитесь понимать и чувствовать его! Искусство духовно воспитывает человека, дает ему опыт любви, дает ему смысл и объяснение жизни...

(И. Ремадин)

Сельская школа искусств

Продолжаем тему эстетического воспитания подрастающего поколения, начатую «Советской культурой» в номере от 18 сентября. Мы приглашаем принять участие в разговоре всех интересующихся этой проблемой.

Сегодня мы предоставляем слово учителю Пархомовской средней школы Харьковской области Афанасию Федоровичу Луневу, члену научного совета АПН СССР по проблемам эстетического воспитания. Этот учебный год

для него будет юбилейным: исполнится двадцати пять лет с того дня, как в селе Пархомовка создан уникальный историко-художественный музей, в котором представлены произведения лучших советских художников и скульпторов, работы мастеров мирового искусства. Двадцать пятый год существует Пархомовский музей, основанный Луневым. И ровно столько же ведет Афанасий Федорович занятия в клубе «Радуга» — своеобразной школе эстетического воспитания.

Село Пархомовка лежит в ста двадцати километрах от Харькова. Обычная сельская школа. Обычная школа, в которой поставлен и проведен интереснейший эксперимент. У Афанасия Федоровича Лунева свой метод эстетического воспитания школьников, своя система еженедельных занятий с ребятами. Своим двадцатипятилетним опытом Лунев доказал, что нет детей, не восприимчивых к искусству. Каждый год Пархомовскую среднюю школу покидают эстетически грамотные юноши и девушки, с помощью своего учителя научившиеся понимать язык живописи, поэзии и музыки.

Сергей Герасимов

Однажды один молодой сельский учитель спросил меня, можно ли приступить к курсу эстетического воспитания, не имея достаточного иллюстративного материала. Я ответил ему, что в таком случае лучше его не начинать вообще. Конечно, нам в Пархомовке легче. Есть музей, в котором длинные произведения искусства. И именно в нем начинаю я свои занятия. Но и без музея можно обойтись — диапозитивами, альбомами, открытками. У меня около десяти тысяч открыток с репродукциями художественных произведений, которые я собирал всю жизнь, и большая библиотека по истории искусств. Правда, последнее время с грустью убеждаюсь, что покупать альбомы и книги по искусству становится все труднее, но теоретически интерес к искусству

пробудить еще никому не удавалось, поэтому самое главное сначала: иллюстративный материал.

Я стараюсь на первых занятиях не давать ребятам много теоретических сведений, не рассказываю им жизни великих мастеров. Я учу их смотреть и слушать. Смотреть на картины и скульптуры и слушать музыку и поэзию. За всю мою достаточно долгую учительскую жизнь мне не встречались ребята, у которых не удалось разбудить интерес к искусству. Думаю, что помогло самое простое: принцип постепенности. Не любит искусства тот, кто его не знает. Но познание надо начинать с легкого, понятного. Вначале радуюсь тому, что прослушаны «Времена года» Чайковского, а позже, усложняя программу от урока к уроку, тем же ребятам даю вечер Бетховена. Только Бетховена! И не хотят расходиться. Вначале ребята утомляются от получасовой экскурсии по нашему музею, позже с интересом, с легкостью те же самые школьники во время экскурсии в Ленинград проводят четыре часа в Эрмитаже. Вначале надо ребят приучить только смотреть и слушать, потом они будут учиться думать, рассуждать о том, что увидели и услышали.

Каждый год я занимаюсь с двумя группами: седьмые — восьмые классы и девятые — десятые. Начинаю свои занятия с общей вводной части. Когда-то я строил занятия строго хронологически и по странам. И получалось, что вначале я знакомяю школьников с зарубежным искусством. Потом понял, что надо иначе. Надо начинать с русского и советского искусства. Оно ребятам ближе, понятнее. Как ни стираются грани между деревней и городом, но все-таки есть специфика в работе с сельскими школьниками: отсутствие изначального «музейного» городского опыта, у нас беднее семейные библиотеки. Словом, может быть, для городских школьников это и не обязательно, а с нашими сельскими я начинаю со знакомства с русским изобразительным искусством.

Кстати, я по-другому, в иной последовательности, чем раньше, знакомя ребят с музыкой. Далекий Бах, как я понял, ими легче воспринимается, чем, скажем, Прокофьев и Стравинский.

В основе моего курса — живопись. Музыка и поэзия присутствуют тоже, но живопись — главное. Конечно, я рассказываю о видах искусств, знакомя ребят с принципами создания художественного произведения. Но самое главное для меня — нравственная, воспитательная сила искусства, его воздействие на молодого человека. Стараюсь беседовать со школьниками в первую очередь о нравственной позиции художника. О том, что Рембрандт в «Возвращении блудного сына» говорит об умении прощать, а Репин в «Бурлаках» не только о сочувствии к угнетенным, а и о человеческом достоинстве, которое всегда есть и было у трудового люда. Пусть ребята поначалу слабо разбираются в композиции и ритме произведения, в его колорите и манере письма художника. Важно, чтобы они не остались равнодушными к тому, что мастер отстаивает, против чего борется.

Наша советская школа существует в первую очередь для того, чтобы воспитать человека, сделать его достойным членом нашего общества. Убежден: это невозможно сделать, если человек эмоционально беден, эмоционально глух. Эту бедноту и глухоту исправляет в первую очередь знакомство с искусством. Я уже говорил, что мне не пришлось встретить ребят, не восприимчивых к пониманию искусства, к его познанию. Но, как правило, приходят в «Радугу» ребята плохо подготовленные, эстетически слабо развитые, хотя, казалось бы, есть у нас в расписании и уроки музыки, и уроки рисования. К сожалению, они чаще всего ведутся посредственно. И это так плохо, что, на мой взгляд, отсутствие урока рисования полезнее, чем посредственное преподавание этого предмета. Суррогаты везде нежелатель-

ны, в области эстетического воспитания они наносят вред ужасающий.

И причем на плохих уроках музыки и рисования огорчает не отсутствие профессиональных знаний у учителя, а та атмосфера будничной «уточной» скуки, которая на них царит. Не думаю, что и для ведения занятий или факультатива по эстетическому воспитанию нужна особая специальная подготовка. Это под силу каждому молодому учителю, любящему тот или иной вид искусств. Но вот любовь, увлечение должны быть неприменно. Искусство — область эмоций, и говорить об этой сфере надо эмоционально. Восприятие искусства, как само создание произведений искусства, — процесс творческий. Следовательно, рассудочность и холодность здесь противопоказаны.

Я давно думаю над тем, чтобы записать свои лекции. Но и сегодня не начал этой работы. Не от лени. Я тщательно готовлюсь к занятиям, много читаю, подбираю иллюстративный материал. И никогда не пишу того, что собираюсь рассказать ребятам. Боюсь, что записанное станет штампом. Боюсь заученного, боюсь повторений. Хотя и считаю, что в работе любого кружка, клуба должны быть свои традиции. Приходя на первое занятие, ребята от старших до младших должны знать о том, что их обязательно ждет впереди: традиционные праздники, традиционные экскурсии.

Вот уже двадцать пятый год я на каникулы уезжаю со своими воспитанниками из Пархомовки на экскурсии. Два раза — в весенние и летние каникулы — обязательно, иногда и третий раз — в зимние. Традиционно в весенние каникулы еду с десятиклассниками в Москву. Это их последняя школьная поездка с «Радугой», их последний организованный поход в Третьяковскую галерею и Музей изобразительных искусств. Считаю, что жизнь моя удалась, когда слышу от бывших учеников об их самостоятельной дальнейшей жизни, в которой есть место

и для искусства. Считаю, что выполнил свой долг, когда узнаю, что бывшие члены клуба любителей искусств «Радуга» знакомят с искусством своих друзей по учебе или работе. Ведь и в этом, наверное, серьезное назначение эстетического воспитания. Заряжая своих воспитанников любовью к музыке, живописи, литературе, мы ждем от них того же. В нашем музее нет штатных работников, поэтому все делают сами ребята. Они же и экскурсоводы. И в этой работе я вижу не только утилитарный смысл. Заряд нравственного воспитания искусством и в умении поделиться своими знаниями, стать пропагандистами прекрасного. Нравственное воспитание и в том, что ребята понимают: отдавая, они становятся богаче.

Пархомовская сокровищница

Среди народных музеев Харьковщины Пархомовскому историко-художественному музею принадлежит особое место. Его создание, деятельность — яркое свидетельство возросшей культуры тружеников села, их духовных и эстетических запросов. Созданный на общественных началах, школьный музей сегодня принимает гостей из самых далеких уголков нашей страны, зарубежных туристов.

Киевские документалисты посвятили музею фильм «Души прекрасные порывы». На экране — залы Третьяковской галереи, Эрмитажа, Пархомовского музея. Нет необходимости говорить о том, что эти музеи не сравнимы по ценности художественных коллекций, но задача у них одна — нести людям прекрасное, рассказывать о мире, так полно выраженном в произведениях искусства,

способствовать эстетическому воспитанию человека нового, коммунистического общества.

Музей находится в старинном (основано в конце XVII века) селе Пархомовке Краснокутского района, примерно в ста километрах от Харькова. Сегодня это крупное село, в котором около 7 тысяч жителей. Здесь богатый колхоз «Заря коммунизма», элитно-семеноводческий совхоз, оснащенный передовой техникой сахарный завод. В селе работают средняя и три начальных школы, два Дома культуры, несколько клубов и библиотек.

Музей был открыт в 1955 году. В его основу положена личная коллекция произведений живописи, графики, прикладного искусства, книг, собранных автором этих строк. Идею создать школьную картинную галерею горячо поддержали ребята. Они проявили много увлеченности, энергии. Собирали все «музейное» или то, что казалось «музейным»: картины, монеты, изделия керамики, вышитые полотенца, старинную одежду, украшения, домашнюю утварь, старинные книги, иконы. Это была целая эпопея, полная радостных, трогательных, а иногда и смешных эпизодов. Мы буквально перерыли все окрестные села, заглянули в бабушкины сундуки, на чердаки. Многие жители села сами приносили нам вещи, которые, по их мнению, имели музейную ценность. Среди собранных экспонатов удалось найти настоящие шедевры.

В дар музею жители Пархомовки и окрестных сел передали имеющиеся у них произведения искусства. Так, жительница села О. В. Лысогоренко подарила две акварели А. А. Иванова, его этюд «Голова старца» к картине «Явление Христа народу», несколько кавказских пейзажей Н. А. Ярошенко, натюрморт В. А. Серова, два пейзажа А. Калама.

В Пархомовке удалось найти картину Якоба Рейсдаля «Пейзаж с горной рекой

л хижиной», «Портрет В. А. Харитоненко» работы И. Е. Репина, пейзаж С. И. Васильковского «На закате», картину Ораса Верне «Перед боем», несколько образцов украинской иконописи XVIII века.

Харьковские художники передали новому музею около пятидесяти своих произведений живописи, графики и скульптуры. И в последующие годы художники, научные сотрудники Харьковского художественного музея уделяли много внимания музею и его работе.

Мы установили личные контакты и завязали переписку с художниками Москвы, Украины, Армении: К. Ф. Юоном, И. И. Ижакевичем, С. Т. Коненковым, В. А. Фаворским, М. С. Сарьяном, Е. В. Вучетичем, Б. И. Прокоповым, Н. М. Ромадиным, С. А. Чуйковым, Ю. И. Пименовым, Б. М. Неменским...

Большую помощь в пополнении коллекции и особенно в организационной и методической работе оказали нам Музей изобразительных искусств имени А. С. Пушкина и его директор А. И. Замошкин, заместитель директора по научной части Эрмитажа В. Ф. Левинсон-Лессинг. Хочется теплым, сердечным словом вспомнить научных сотрудников Государственного музея изобразительных искусств имени А. С. Пушкина М. И. Безрукову и Эрмитажа М. В. Андрееву и П. Ф. Губчевского, которые долгие годы были друзьями нашего музея. Во время поездок ребят в Москву и Ленинград они проводили экскурсии, лекции, беседы по искусству, музейной работе. Несколько поколений пархоновских школьников с искренней благодарностью вспоминают этих прекрасных людей.

И сегодня шефами музея являются Эрмитаж и Музей изобразительных искусств имени А. С. Пушкина — наши советчики и добрые помощники — директор Музея имени А. С. Пушкина И. А. Антонова и заместитель директора по научной части Эрмитажа В. А. Суслов.

На пути становления музея было немало трудностей. Он создавался без каких-либо технических средств. Нужны были рамы, витрины, другое оборудование. Все надо было мастерить, переделывать из старого, учиться самому и обучить ребят. Но всех вдохновляло глубокое сознание, что делается нужное дело. Благодаря поддержке общественных организаций, видных деятелей культуры, простых тружеников и был создан интересный школьный музей.

Наш музей обслуживают старшеклассники средней школы, члены клуба «Радуга». В клубе ребята в течение трех лет знакомятся с историей изобразительного искусства, особое внимание уделяется изучению истории отечественного дореволюционного и советского искусства.

По решению сельского совета музею был передан один этаж старинного дома, построенного в 80-х годах XVIII века.

Экспозиция музея расположена в девяти залах и имеет отделы: археологии и этнографии; древнерусского, отечественного дореволюционного, советского и зарубежного искусства. В экспозиции — произведения живописи, графики, скульптуры, декоративно-прикладного искусства. За редким исключением — это подлинники. Выставленные копии (их всего около десятка) сделаны на высоком художественном уровне. В фондах хранится более тысячи экспонатов, в том числе много графических работ выдающихся отечественных и зарубежных художников, но ограниченность экспозиционной площади не дает возможности показать их посетителям.

Материалы небольшой археологической коллекции собраны в Краснокутском и Богодуховском районах Харьковской области. Это памятники культуры каменного и бронзового веков: грубые ручные рубила, тщательно обработанные каменные топоры и молотки, бронзовые серпы, топоры. Обращает на себя внимание стилизованное

изображение мужской головы из камня — самый древний памятник искусства в музее. В небольшой витрине размещены скифские наконечники для стрел, кинжал, нож, украшения для сбруи. В этом же зале много экспонатов этнографического характера: одежда, орудия труда, предметы прикладного искусства XVIII — начала XX века. Особенно интересны поражающие богатством фантазии орнаменты вышивки рушников.

Экспозиция древнерусского искусства небольшая, но она дает представление о развитии искусства со времени Киевской Руси до начала XVII века. Здесь можно увидеть иконы из металла с перегородчатой эмалью, бронзовые украшения, интересные памятники книжного искусства и культуры — «Евангелие», изданное Иваном Федоровым во Львове, и «Евангелие» начала XVII века с окладом чеканной работы. Живопись представлена иконами XV–XVII веков, среди которых прекрасные образцы — иконы «Архангел Михаил» и «Святой князь Глеб» (XVII век).

В следующих залах посетители знакомятся с отечественным искусством XVIII — начала XX века. В музейном собрании — «Портрет мальчика» И. П. Аргунова, «Портрет мужчины в черном» В. А. Тропинина, «Портрет неизвестной» О. А. Кипренского, небольшая акварель А. А. Иванова и его этюд «Голова старца» к картине «Явление Христа народу», этюды К. П. Брюллова, картины И. К. Айвазовского, этюды И. И. Шишкина «Полдень», «Парк Лаваль», пейзажи И. И. Левитана «После дождя», «Ручей», натюрморт В. А. Серова «Фрукты».

Глубоким психологизмом отмечен «Портрет В. А. Харитоненко» работы И. Е. Репина. А рядом — полные лирики пейзажи К. Я. Крыжицкого «Ветреный день», «Деревня зимой», буйство красок в портрете «Крестьянка в красном» А. Е. Архипова.

В числе лучших графических работ — карандашные рисунки Т. Г. Шевченко «Заброшенная мельница» и «Хуторок». Здесь же — рисунки И. И. Шишкина «Сосны», «Верхушки сосен», гравюра «Бурелом», офорты В. В. Мате (портреты художников И. И. Шишкина и А. П. Боголюбова), гравюра Н. И. Уткина «Портрет А. В. Суворова», рисунок «Олень», иллюстрации В. А. Серова к басням И. А. Крылова.

Из скульптурных произведений обращает на себя внимание поэтической непосредственностью портрет девочки «Ниночка» (мрамор) С. Т. Коненкова.

В витринах размещена небольшая коллекция произведений прикладного искусства. Особенно интересны образцы фарфоровых изделий XVIII века завода Гарднера.

Гордость музея — собрание произведений советских художников. Экспозиция открывается Ленинским залом, в котором центральное место занимают работы известных мастеров, посвященные В. И. Ленину. Образ великого вождя и человека воссоздан в графических работах Н. Н. Жукова («Аппассионата», «Сообщение об обстановке на фронте», «Рассказ о буденновцах»), в карандашном этюде работы П. В. Васильева, в картинах А. В. Овчарова «В. И. Ленин беседует с крестьянами», А. М. Руднева «Семья Ульяновых». В экспозиции находится несколько копий скульптурной Ленинианы Н. А. Андреева, которому посчастливилось лепить и рисовать Ильича непосредственно с натуры в его рабочем кабинете.

В этом же зале представлены уменьшенные варианты скульптур Е. В. Вучетича «Воин-освободитель» и Ф. Д. Фивейского «Сильнее смерти», скульптурная группа «Казаки их не остановят» Л. С. Яблокова.

В залах, посвященных советскому искусству, экспонируются работы К. Ф. Юона «Поля Подмосковья» и этюд «Троице-Сергиевский монастырь», пейзаж В. К. Бялыницкого-Бирули «Ранняя весна в лесу»,

большое полотно «Расстрел» Н. Я. Симонич-Ефимовой, рассказывающее о героизме советских людей в годы Великой Отечественной войны, яркий пейзаж «Близ деревушки» М. С. Сарьяна.

В коллекции музея — работы В. В. Маяковского: его эскизы костюмов к «Мистерию Буфф» («Семь пар чистых» и «Семь пар нечистых»).

Отдельными графическими работами представлен выдающийся мастер гравюр В. А. Фаворский (иллюстрации к «Слову о полку Игореве», линогравюры «Птицы прилетают», «За мир», «Разговор о пороке» и другие). В экспозиции музея — работы Кукрыниксов (иллюстрации к роману М. Горького «Мать»), Б. И. Пророкова (рисунок «В дни блокады Ленинграда»), О. Г. Верейского (рисунок «М. И. Кутузов перед Бородинским боем»), Е. А. Кибрика (иллюстрации к русским былинам «Илья Муромец побивает татар», «Святогор»).

Внимание посетителей привлекают поэтические пейзажи Н. М. Ромадина («Зимнее утро», «Близ Волхова»), М. Г. Дерегус «Молодой месяц», яркие пейзажи армянских художников М. М. Абегяна, А. В. Бекаряна, Х. А. Есаяна.

Из жанровой живописи нельзя не отметить лирический этюд «У моря» Д. Д. Жилинского, картину «Девочка в кровати» Ю. И. Пименова. Глубокие чувства вызывают у зрителей полотна Б. М. Неменского «Мир тревожен» и «Солдаты»; светлая по настроению картина А. П. и С. П. Ткачевых «Зима. Канун воскресенья».

Из скульптурных работ в этих залах интересны «Портрет Н. Пешковой» и «Т. Г. Шевченко. (В ссылке)» С. Т. Коненкова. Экспонируются небольшие скульптуры, выполненные И. С. Ефимовым («Конь», «Морж», «Медведица»), скульптурная композиция на мотив русской народной сказки «Снегурочка» Н. А. Максимченко.

Значительное место в экспозиции занимают произведения украинских советских художников: И. И. Ижакевича, В. И. Касияна, М. М. Божия, М. Г. Дерегуса, В. В. Сизикова, А. И. Чернова, М. М. Баласного и других.

Два зала занимает собрание произведений зарубежного искусства.

В музее хранятся работы французских художников Верне (картина «Перед боем»), Писарро (полотно «Весна») и Ренуара (этюд «На бале»), Гогена (этюд «Пальмы»), Сезанна (этюд «Натюрморт со стулом»), Матисса («Цыганка») и другие. Среди интересных экспонатов — подарок И. Эренбурга — рисунок Пикассо «Голубь с оливковой веткой». Есть в музее подлинные произведения итальянских художников XVI–XVII веков — «Мадонна» неизвестного художника XVI века и гравюра Дж. Пиранези «Вид Рима. Козье поле». Творчество Тициана представлено копией «Портрет венецианки».

Украшение музея, гордость его создателей — офорты Рембрандта: «Портрет Я. Сикса» и «Портрет раввина».

В экспозиции есть картины Боля, ученика Рембрандта, — «Портрет девочки» и «Иосиф рассказывает сны». Здесь же работа неизвестного художника школы Рембрандта «Положение во гроб» и полотно Рейсдаля «Пейзаж с горной рекой и хижиной».

Фламандское искусство представлено двумя пастельными портретами Ван-Дейка и прекрасной копией «Святого семейства» Иорданса. Очень интересна картина испанского художника Мурильо «Кающаяся Магдалина».

Берлинский художественный музей передал в дар нашему музею интересный скульптурный портрет «Нефертити» (слепок с копии).

О сельском музее знают не только в нашей стране. В 1966 году группа учеников — членов клуба «Радуга» — посетила

Дрезденскую картинную галерею — одну из крупных сокровищниц западноевропейской живописи XV — XIX веков. Ребята побывали в Берлине, Лейпциге, Магдебурге, Мейсене. с тех пор школьники поддерживают дружественные связи с Берлинским художественным музеем, Дрезденским объединением искусств. В 1975 и 1982 гг. ребята снова посетили своих дрезденских друзей.

Летом, в дни школьных каникул, ребята ежегодно уезжают на экскурсии. Они побывали в Москве, Ленинграде, Киеве, Риге, Новгороде, Ясной Поляне, Ужгороде и других городах. Познавательное значение этих поездок трудно переоценить. Ребята знакомятся с героической историей и прекрасным сегодняшним днем своей Родины, посещают музеи, картинные галереи, выставки, театры, концерты, встречаются с художниками, писателями.

Установились и личные контакты со многими известными художниками. Более полутора десятков лет школьники поддерживали самую тесную связь с С. Т. Коненковым. Надолго останется в памяти ребят встреча в год 90-летнего юбилея скульптора. С. Т. Коненков рассказывал о своей работе, встречах с Есениным, Горьким, Шалапиным. На прощанье С. Т. Коненков передал в дар музею скульптуру «Т. Г. Шевченко. (В ссылке)».

Сердечная дружба связывала школьников и с В. А. Фаворским. В музее хранятся письма художника, в которых он интересуется учебой, жизнью ребят. Школьники часто ездили в гости к нему, бывали в мастерской художника, наблюдали за его работой.

В 1964 году группа ребят побывала в гостях у художника, который тогда уже тяжело болел. Они целый день провели на его даче, беседовали с ним, устроили импровизированный концерт.

Многие годы дружат пархомовские школьники с художником Б. М. Неменским, который интересуется работой музея и клу-

ба «Радуга». Он приезжал в Пархомовку, встречался с учениками школы, беседовал с ними об искусстве. Большую помощь художник оказывает в организации экспозиции музея, пополнении его фондов.

Встречались ребята и с Е. В. Вучетичем, Ю. И. Пименовым, Ю. Н. Рубаном, Н. М. Ромадиным, И. И. Ижакевичем, переписывались с М. С. Сарьяном и И. Г. Эренбургом, бывали в гостях у С. П. Щипачева.

Эти встречи и дружба с деятелями искусства на всю жизнь оставляют у ребят неизгладимые впечатления, оказывают благотворное влияние на их умы и сердца.

Пархомовский сельский музей — уникальное для народного музея собрание произведений живописи, графики, скульптуры. Прекрасный, чарующий мир искусства способствует воспитанию детей и тружеников села в духе патриотизма, любви к нашей прекрасной Родине.

Долгий свет «Радуги»

В дальнем углу Харьковской области, на границе с Полтавиной, в селе Пархомовка есть чудесный музей. Кто там не побывал, тому трудно, невозможно поверить, что создателю музея — учителю истории Афанасию Федоровичу Луневу — удалось собрать более пяти тысяч подлинников мирового, русского и советского искусства. В основу коллекции легло по крохам сколоченное собрание самого Лунева, а дальше... Писатель Илья Эренбург подарил пархомовским ребятам, приехавшим к нему в гости, картину Пикассо: дарили свои работы Фаворский, Коненков, Неменский и многие-многие другие. Поезжайте туда, вас встретят, когда бы вы ни приехали, проводят старым парком до

дверей бывшей конторы сахарозаводчика Харитоненко. И вы пройдете по тихим великолепным залам, изумляясь все больше и больше. Да, признаетесь вы, редко какой областной музей может соперничать с Пархомовской галереей. Это будет первое и не самое глубокое ваше удивление. Потому что, попривыкнув, вы поразитесь не столько экспонатам, сколько этим юным экскурсоводам, с отроческим темпераментом рассказывающим вам о жизни и красоте. При музее и школе в течение многих лет работает клуб «Радуга», где Афанасий Федорович читает трехгодичный курс всеобщей истории искусств. «Радуга» дружит с Союзом художников СССР, с Эрмитажем и Третьяковкой, Русским музеем и музеями Кремля; большим другом «Радуги» стала Дрезденская галерея. Здесь, на «Радуге», не готовят, конечно, экскурсоводов, но если приехали гости, почему же не показать им свои сокровища? И больше, чем великолепиями полотнами, вы любуетесь этими ребятами. Кто из нас может погордиться, что с детских лет вдыхал запахи залов Эрмитажа или рос под взглядами портретов Третьяковки? Никто, пожалуй. А вот у пархомовских все это было и есть. Тридцать лет исполняется музею, и для всех школьников он существовал задолго до их рождения. Он входил в их сознание вместе с полями, Домом культуры, вечерним зоревым небом. На школьные вечера их еще не пускали, потому что они еще не были школьниками, и они прибегали сюда — в музей пускали всегда, только просили помыть руки и ноги, если прибегал босой. Потом они подрастали, вырастали, но мало кто из них стремился стать художником — шли работать в совхоз, становились агрономами, медиками, мечтали быть учителями, как их Афанасий Федорович. И вот — каникулы, и Афанасий Федорович Лунев собрался с ребятами в Москву...

Мои ребята в соседних купе, некоторые из них будут в Москве впервые. Я завидую

им. Впервые они придут в Третьяковку поклониться великой русской живописи: наверное, робеть будут, когда переступят порог Музея имени А. С. Пушкина. Впрочем, я думаю, что они готовы к этой встрече. Не все, я не обольщаюсь. Едут с нами и те, которые, с согласия родителей, пришли в «Радугу» только для того, чтобы сейчас поехать с бесплатной экскурсией в Москву и в столице вдосталь набегаться по магазинам. Но ведь и в них хоть что-нибудь западет, я по крайней мере так надеюсь, а ноги знай, когда взойдут семена...

Двое в купе выбывают в сон. Третьему, как и мне, не спится. Он жесткий, этот мой спутник. Выяснив, что я сельский учитель, снисходительно роняет:

— Ну как, добралась до вас перестройка? Или по дороге в грязи потонула?

Такое впечатление, что он не ждет ответа, и так его знает...

— Наконец-то пришло время дела! — говорит он с наслаждением. — А вы, собственно, давно преподаете? — Услышав мой ответ, слегка присвистывает и добавляет: — Говорят, то поколение хваткое было?

«Хваткое» — что он имеет в виду? 1 сентября 45-го началась моя работа в Пархомовке, о существовании которой я раньше и не подозревал. Классы еще напоминали партизанские биваки: одет кто в чем, кто ни в чем, переростки, сироты. Но вот жажда познания, жажда жизни была, пожалуй, сильнее, чем у нынешних ребят. Но об этом я своему спутнику не говорю. Сам чувствую: не то, не так. Получается, что позже родившиеся в чем-то виноваты, а это ерунда. Нет смысла сравнивать. Те детишки видели не только кровь, смерть для них была привычнее, чем букварь.

— Но все-таки, верно ли, что мы стали хуже? — добивается мой спутник. — Я ставлю вопрос, как Шукшин в своей последней статье: что с нами происходит? Вы читали? Это так? Вы учитель — что вы говорите

своим ученикам, когда они вас спрашивают об этом?

Я знаю ответ. Мне он кажется верным. Он очень прост. Может быть, поэтому многие отходят от меня, разочарованные, даже обиженные, будто я обманул их. Я говорю: надо быть добрым, милосердным, надо быть человеческим — надо беречь в себе все это, воспитывать в себе всегда, всю жизнь. Я понимаю, слова эти истрепаны до невозможности, но я не ищу других, просто эти надо отчистить от накипи, как очищаем мы сейчас много других слов и понятий.

Между моим вузом и работой пролегла война. Трижды бежал из плена, меня травили овчарками, а я выжил. Не только потому, что был молод и жидист. Я любил до войны Льва Толстого, в войну любовь эта перешла в какую-то страсть. Казалось бы, все эти страницы, где речь идет о любви, о доброте, должны были бы испепелиться в кошмаре, а они окрепли, как люди, будто Лев Николаевич выступал от имени жизни. Что же касается вопросов моего спутника... Помню, меня тоже будто ошпарила вопрос Шукшина: что же с нами происходит? Хотелось бы сказать: происходило, но это была бы увертка от разговора. Мы стали эгоистичнее, бессердечнее, мы теряем уважение друг к другу. Объявился меркантилизм. Расцветало потребительство. Человечности становится мало. Доброта в дефиците. И объяснение, сам читал: наш народ выдержал многое, такое, что и выдержать-то нельзя, не потеряв в себе ничего, не растеряв, а вот сытости многие не выдержали. Если это так, то какой вывод напрашивается? Вернуться в голод, лишения? Изуверский какой-то вывод. Значит, и неверный, подсунутый взамен настоящего.

— Вы хотите свести всю грандиозную работу перестройки к морали? — разочарованно протягивает мой спутник. — Вам не кажется, что было уже немало моральных призывов? И, помните, была такая поговор-

ка: хороший парень не профессия. Верная поговорка. Вы не согласны?

— Нет, не согласен. Я же учитель. Хороший человек — это замечательная профессия. А остальному можно научиться.

Если бы мы были подольше знакомы с моим спутником, я бы рассказал ему о Кочубеях, пятеро их училось у меня: две сестры, три брата. Отец их работал сторожем. Они были упрямые и замкнутые, не сразу и поймешь, что просто стеснялись своей дремучести. Приходили на «Радугу» и молчали, и когда уже чему-то научились, все равно молчали, боялись не то ляпнуть. Но как вбирали в себя! Будто дышали воздухом знания и не могли насытиться. Теперь Володя преподает литературу, Сережа — кандидат медицинских наук. Мы, школа, выучили? Ничего подобного! Мы разве что не помещали. Их отец — что он значил на лестнице престижа? А он учил их труду, мужеству, благородству. Они, все пятеро, подолгу могли рассказывать о доме, как там помогают друг другу, уважают друг друга. Они сначала думали, что это само собой, что это у всех так, и страшно удивлялись потом, когда в домах школьных товарищей слышали за глаза плохие слова о соседях. Так что в школе они получили кое-какие знания, а образование — дома.

А с другой стороны... Мне одна родительница в сердцах сказала: ну и пусть, что мой двоечник! Чего вы к нему привязались? Что ему эта ваша доброта? Вы что, газет не читаете? Хапали, оказывается, кто как мог! Ну, кто зарвался — тот попался, а кто не зарвался? Припекает! И мой будет припевать. Все равно жить будет лучше, чем ваши чокнутые с «Радуги». Я спрашиваю: в каком смысле лучше? «А в таком, — отвечает, — в самом простом! И хата будет полная чаша, и машина будет! Уж я помогу!» И я знаю, так и будет: и дом, и машина. Жалко хлопчика. Мать плутует, ему плутовать придется, чтобы уровень соблудности. Я говорю на

«Радуге»: ребята, такие люди очень плохо живут. Очень. Вы даже не знаете, как плохо. Дело даже не в плутовстве. Могут так хитро приспособиться, чтобы закона не нарушать, похапывать «в рамках». Но ведь всегда найдется, у кого хата покраше и машина позаграничнее. В конце концов, если направить все силы ума и воли на заработок, то сейчас можно немало заработать. Вот тогда и начнется гонка с барьерами, а барьеры будут все выше и выше. Не наденешь ведь пять дубленок, не съешь все окорока, даже и не надкусишь. Для чего копить? Глупо, если вдуматься. Все равно самое дорогое бесценно, в том смысле, что просто не имеет цены. Бесценно восхищение жизнью, гордость за Отечество, бесценна память, любовь, честь. Все дело в том, чтобы компас был. Но вот я, малыш, прихожу в школу, и меня начинают «разбирать» на части: на умение считать и писать, на физику и химию; но кто же, когда и где будет «собирать» меня? Литература? Мало. Бах и Рембрандт вскользь упомянуты в учебнике истории, на культуру и науку XVI–XVII веков отведено два часа. И уж совсем некогда смотреть репродукции, слушать музыку. Конечно, я о школе. Но не только. Хороший человек для нас — это по-прежнему тот, кто хорошо учится. Мы не знаем, каковы ребята на самом деле, потому что не интересуемся этим. А не интересуемся оттого, что нам некогда — надо же успеть перерисовать схему завода по изготовлению серной кислоты. Оценка скрывает человека. В лучшем случае она показывает только память или усидчивость, в худшем — выявляет маленького выжигу, который уже знает, что почем. Но разве так только в школе? Мы проводим школьную реформу уже два года, а ничего не сделано, потому что мы еще не знаем, что же надо делать.

Три девочки — Лена Авраменко, Нина Бровко и Валя Литовченко (студентка, приехала на каникулы), ни с кем не сговариваясь, достали краску и покрасили крышу здания,

где расположен музей, а это 600 квадратных метров. Совхоз предложил им деньги. Дело не в том, что они отказались, они растерялись: как? За это деньги? Но это ведь наше!

Искусство и делает мир нашим. Искусство, познание красоты во всех ее проявлениях. Быть может, вся деятельность, вся цель человека — стремление к красоте, к гармонии с самим собой и миром. Гармония начисто исключает зло. Искусство дает непосредственное наслаждение, но разве только в наслаждении дело? Искусство — кратчайший путь к другим людям. И вот это — понимание других, соотнесение себя с другими — главное, на мой взгляд, не только в воспитании, но и вообще в жизни. Прекрасные результаты показывает сейчас госприемка, а что будет через пять — десять лет? Супергосприемка? Да нет, наверное, будет самоконтроль. Может, позже, но придет он обязательно.

Придет... А сегодня в харьковском автобусе пятеро ребят из ПТУ сидели на местах для пожилых и инвалидов, рассказывая друг другу анекдоты, не замечая пожилую, усталую женщину с серым лицом. Рядом с ребятами стоял их наставник, просил ребят говорить потише, подхихкивал. Откуда он? Почему пришел в ПТУ, зачем? Почему позволил себе заниматься делом, которому может принести только вред? Вот эта внутренняя готовность заниматься чем угодно, лишь бы платили, печалит меня больше всего. Его не научили ответственности перед жизнью, он не научит, так и идет. Нина Бровко и Оля Павлова поехали в Сумы поступать на истфак педвуза. По любви выбрали, по желанию. Доцент побеседовал с ними три минуты и дал отеческий совет: не поступить им на тот факультет, риск большой, скорее всего, не поступят, так что лучше, мол, на другой. И вот я думаю: откуда у него внутреннее право разрешать себе давать подобные советы? Ведь девочки — умницы, они же счастливыми были, когда собирались

в дорогу... Как он мог за три минуты лишиться права на радость? Я не понимаю. И не пойму никогда.

Представьте себе осень, грязь непролазную. Мне из дому выходить не хочется: и холодно, и сыро, и знаю, что никто не придет на «Радугу», да и правильно, что не придет. Но сегодня — четверг, день «Радуги». Иду. На «Радуге» огонек светится. Ваня Шерстюк пришел раньше меня. Его мать всего три года в школе проучилась, отец, хоть и окончил десятилетку, человек нелегкий. Ваня словно наверстывает за родителей. Ему до «Радуги» шлепать пять километров, но ему ни разу в голову прийти не могло, что непогода может кого-нибудь остановить, его резиновые сапоги, наверное, пуд весят, а он улыбается. Поступил в Ленинграде в военно-медицинскую академию. Его в Эрмитаже все знали, и сейчас, когда я туда приезжаю, о нем спрашивают: как, мол, Ванечка Шерстюк? Денег в доме не было, жил он на одну стипендию, собрал не просто большую — отличную библиотеку; самостоятельно выучил английский. Я недавно виделся с ним, и он говорил:

— Помните, Афанасий Федорович, мысль Эйнштейна, что специалист без общего образования похож на дрессированную собаку. Он не видит общей картины жизни, не видит людей. А человек должен понимать чужие иллюзии и страдания — без этого какая работа?! Меня жена спрашивает: ты часто вспоминаешь «Радугу», а чем вы там, собственно, занимались? Репродукции рассматривали, музыку слушали, а еще? Я говорю: и репродукции рассматривали, и музыку слушали, но в общем-то это было только ступенькой к тому, чтобы знать, что такое честь и милосердие.

И вот по сравнению с ним Боре Колонтаевскому вроде бы «не повезло». Он окончил школу, сейчас рабочий в совхозе. Семья была большая, надо было помогать, так что об институте он даже не думал.

В школе рисовал и сейчас занимается живописью; и мне всегда приятно разговаривать с этим удивительно мягким, работающим, интеллигентным человеком. Так в чем же ему «не повезло»? Я просто уверен, что у него престижная жизнь, и престиж его самой высокой пробы, потому что у него ни злобы к жизни нет, ни раздражения. Он берет от жизни столько, сколько ему надо, а отдает ей больше — не знаю, насколько больше, но знаю, что больше.

Он и предложил мне: давайте-ка съездим в Натальевку. Я: «Что случилось?» Он: «Сами увидите...» В Натальевке есть очаровательная церковь, просто игрушка какая-то румяная. Проектировал ее Щусев, распятие вырубил Коненков, эту церковь считали почти своим памятником, филиалом музея, разные у нас планы были. Но там многие годы стоит какой-то агрегат от больницы и сотрясает ее день и ночь. «Да неужели агрегат больше некуда поставить?» — спрашивали мы. «Есть», отвечают, «но и тут неплохо, все-таки под крышей». Трещина в стене, мы опять в хлопоты, никому не интересно. Вот уже фонд культуры создан, ничего не меняется. Приезжаем: у коненковского распятия отбиты ноги. И я понимаю, что могут сказать в оправдание эти хулиганы: вы же сами, ваш агрегат ее долбал, что вы к нам привязались? Постояли, ушли, будто в душу кто-то нам наплевал и еще подхихикивает.

Так вот, пришло время ответить на шукшинский вопрос. Не от сытости зачерствели мы. Просто два процесса совпали во времени, и одно было принято за другое. Опомнились от войны, раздышались, зажили получше — двадцать лет ушло на это. И тут полегоньку-потихоньку забывать стали кое-что, да не кое-что, а многое, начали привирать себе, гладить себя, успокаивать, холмики за пирамиды выдавать, и пошла ржа: вот тогда рупь и стал эталоном, он же не подведет, не соврет — многие ему и сдались, это была надежная синица в руках, по-

зволювшая похохатывать над тем журавлем в небе.

Михаил Сергеевич Горбачев сказал на XX съезде ВАКСМ: «Работа с молодежью не может быть оторвана от... культурно-просветительных задач, идейно-нравственного формирования личности. Мы не можем допускать разрыва между ростом материального состояния и духовной зрелостью человека. Сегодня отчетливо видно, многие трудности перестройки, обновления общества рождены недостатком культуры в самом широком ее понимании. Наукоемкое высокотехнологичное производство не может существовать и развиваться без соответствующей культурной инфраструктуры, равно как и без дальнейшего роста культуры труда и всего образа жизни людей. Всякий разрыв между этими сферами грозит социальными спазмами».

Хорошо, что эти слова были сказаны, хорошо, что они были сказаны для молодежи и в лицо молодежи. Перестройка без этого не произойдет. Она просто не осуществится. Помню комсомольского секретаря, который непрерывно возил делегации в наш музей. Обычно он ложился где-нибудь рядышком на травку и засыпал, он очень уставал, я видел, каким он был усталым. За несколько лет работы он так ни разу и не зашел в музей. Хотя бы из любопытства. «Гонка, Афанасий Федорович, — говорил он, — такая гонка, представить себе не можете. А вы молодец, вас в Харькове хвалят!» Он тоже считал для себя возможным руководить молодежью Пархомовки; такой, видите ли, уставший и нелюбопытный.

Все ребята, которые вспоминаются сейчас, все они прошли «Радугу», многие были в 9–10-м классах директорами музея, но никто из них не стал ни художником, ни искусствоведом. Учителя, врачи, рабочие — это им интереснее. Вот письмо от сельской учительницы:

«Пушкин, конечно, ни в какие уроки не уместился, в четверг (как у нас на «Радуге»)

собрался наш кружок «Все о Пушкине». Читали Тынянова, проза-то какая благоуханная, правда же? Но что делать, когда один мой шестиклашка повторяет все: зачем мне это надо, не хочу я! Причем он совершенно не из «трудных». На глазах очень постепенно и очень уверенно уходит от меня. Страшно жалко. Но у меня есть еще два с половиной года, это время он мой, я постараюсь».

Думаю, что она плакала от этого шестиклашки, уверен, что это были счастливые слезы.

Два года назад наш музей ограбили, выкрали 37 экспонатов. И вот тогда уже плакал я — пришел в музей, увидел нищие стены — и просто расплакался. И тут же удивился, будто я плачу каким-то щенячьим, каким-то детским плачем. Овернулся, рядом со мной стояла Оля Павлова и так безнадежно рыдала, что я совершенно забыл о краже.

Время всегда сплетает и счастливые слезы, и такие вот рыдания. На общем собрании мы постановили: членство в нашей «Радуге» пожизненно. Когда бы ты ни покинула школу, приходи к нам, мы будем рады.

Наш музей посетило не менее полутора миллионов человек — со всей страны, почти из всех стран мира, а через «Радугу» прошла, считайте, вся Пархомовка. Нет, я не хочу сказать, что все стали такими милосердными и добрыми, что можно помирать спокойно. Нас долго считали чужаками, блаженными. А мы просто большего ждем от этого мира и рассчитываем не остаться у него в долгу.

Всі барви краю

В Пархомівському історико-художньому музеї відкрито виставку творів краснокутчан: художника В. М. Богданова і аматорів

В. В. Данильченко та І. О. Юхна. На ній представлено живопис, графіку, прикладне мистецтво.

Такі виставки місцевих митців (це друга виставка в цьому році) — нове і відроджене явище в культурному житті району. І можна сподіватися, що це знайде визнання та популярність в широких колах різних прошарків населення Краснокутщини і стане стимулом розкриття творчої здібності і таланту, яких, мабуть, немало ще не розкритих на нашій землі.

Твори художників, що експонуються на виставці, відрізняються як манерою письма, так і глибиною, змістом тих чи інших тем, що зображаються. Але їх ріднить любов до рідного краю, його природи і прагнення ввести людей у світ прекрасного, доброго, світлого.

На виставці переважають пейзажі. В них втілене особисте сприйняття оточуючої людини природи, заклик берегти і любити це дорогоцінне середовище.

В пейзажах В. М. Богданова ми бачимо радісне, барвисте зображення осені, тепло і ясність літа. В них лірична радість, що дарує єднання людини з природою.

У І. О. Юхна інший погляд. В його пейзажних творах природа ніби-то насторожена і породжує почуття тривоги за її майбутнє, а значить, і за майбутнє людей. Десь відчувається присутність людини, яка може творити добро і зло в чудовому світі, в якому ми живемо. Іван Олександрович також виступає і в жанрі портрета — як в історичному, так і в побутовому. Талант його проявляється і в моделюванні, різьбі по дереву, створенню макетів.

Уособлено від своїх товаришів по пензлю стоїть Валерій Данильченко, як в манері, так і в тематиці. Людина дуже важкої долі. Він знайшов себе в художній творчості, в якій проявився його неабиякий талант митця. Основним матеріалом його робіт є папір, туш і акварель, якими він володіє, можна

сказати, віртуозно. А тому це наклало відбиток на його своєрідну, художню мову.

Більшість його творів характеризує точність відтворення натури, деталізації предметів аж до орнаменталізації. Але це не закриває загального. Там, де треба, він користується поряд з лінією штрихом, сміливим узагальненням.

Твори Валерія викликають глибокі емоційні переживання і справляють незабутнє враження. Бо в них талановита душа творця, що шукає і прагне втілити в життя якусь чудову мрію про красу, про вічне прагнення до неї людини. Особливо це видно з картин «Серце в клітці», «Свічка», «Романс», «Двадцять століття» та інших. В абстрактних орнаментальних символах художнику вдалося виразити мінорне звучання печалі про щось нездійсненне і радість зустрічі зі світлим і добрим.

Виставку вже відвідало чимало людей. Але, на жаль, серед відвідувачів небагато було краснокутців. Тож запрошуємо всіх побувати на виставці, яка працюватиме до 30 липня, і ви одержите справжню насолоду і радість зустрічі з прекрасним!

Краса і щирість

В жовтні в Пархомівському історико-художньому музеї відкрита виставка творів краснокутського художника О. В. Варваніна. На ній виставлено 57 творів живопису і графіки.

На відвідувачів виставлене в експозиції справляє велике враження і свідчить про талановитість і щирість серця автора. Представлені твори — це переважно портрети і пейзажі, виконані в традиційному стилі. Але ж є роботи в стилі авангарду, щось близьке до сюрреалізму. Те і друге свідчить про те, що художник щиро виражає своє бачен-

ня світу, що свою творчість він розглядає як служіння своїм талантом красі і добру, шукаючи засоби виразності цих ідеалів.

Відвідувач зустрінеться тут з тим, що оточує краснокутчан. Найбільше враження залишають портрети. Особливо портрет Д. І. Касторського. Це справжній шедевр, виконаний на рівні визначних майстрів пензля. Вражають портрети «Пан Микола з Біблією», «Портрет старої селянки». Неможливо пройти мимо дитячих і дівочих портретів, які повні світла, чистої безпосередності, краси і ніжності дитинства і юності.

І пейзажі рідної Краснокутщини. В них — душа художника, любовне прославлення краси нашої Краснокутщини. Пейзажі осінні, весняні, літні пов'язані з околицями Краснокутщини, з річкою Мерло, Вільшанкою.

Безумовно, відвідувач зупиниться перед загадковою картиною «Діоген просить милостиню у статуй» і також перед малюнками, в яких художник символічно втілює неспокій, невпевненість і навіть трагічність життя нашого часу, хоча в них не відчувається безнадійності. Але ж, як кажуть, краще один раз побачити, чим десять разів почути.

Дорогі краснокутчани, запрошуємо вас відвідати виставку вашого талановитого земляка. Ви дасте оцінку і відчуєте гордість за талант, народжений краснокутською землею, дасте натхнення на подальші творчі звершення дорогому Олександру Васильовичу. Підтримайте його своєю вдячністю за щедрість, красу, радість, яку він дарує своїми творами.

Цього разу — фото

У Пархомівському історико-художньому музеї відкрита велика фотовиставка. Темою її є «Пархомівка і її люди у XX столітті». На ній

представлені тисячі оригінальних фотографій про життя і працю пархомівців за останні 100 років. Серед фотографій є рідкісні.

Виставка — це своєрідний літопис історії села, в першу чергу, в обличчях, побуті, праці, одязі і т. п., тобто в різних проявах і ракурсах жителів села, різних соціальних групах, професіях, віку. Тут відвідувачі побачать своїх прадідів і дідів, прабабусь і бабусь, батьків, самих себе і своїх дітей, якщо не завжди рідних, то по поколіннях.

В різні часи люди відрізнялися не тільки образом свого життя, одягом, звичками, поглядами, а й виразом своїх облич, манерою триматись у спілкуванні між собою, навіть перед фотооб'єктивом. Але всі вони зв'язані ланцюжком традицій. У фотографії не тільки зовнішній вигляд людей, а і їх душа і дух часу, в якому вони жили.

У короткій кореспонденції важко розкрити зміст виставки: вона велика, різноманітна, охоплює великий час історії села і його мешканців. Одне безперечно: виставка цікава для всіх, а особливо для пархомівців.

Музей запрошує всіх побувати на виставці. Можна сподіватись, що відвідувачі будуть дуже задоволені.

Виставка працюватиме до середини лютого цього року. Тож, ласкаво просимо, шановні добродії.

Свято барв і фантазії дітей

До Дня музеїв у Пархомівському історико-художньому музеї відкрита виставка дитячої художньої творчості «Твори дітей і їх учителів». На цій виставці представлені твори учнів Пархомівської середньої школи і вчительки малювання Н. С. Бровко і учнів Богодухівської школи мистецтв та вчителя В. О. Рубцова.

Дитячі твори представлені у різних техніці: акварель, гуаш, олівець. Вони також різноманітні за сюжетами і жанрами: натюрморт, пейзаж, казкові і навіть казково-фантастичні. Але незалежно від цього, всіх їх об'єднує вияв дитячого, а значить щирого світосприймання і прояв уяви у своєму творі. Навіть якщо сюжет і композиція запозичені, то дитяча фантазія мало залишає від оригінала згідно з рівнем пізнання і уяви про оточуючий світ і втілення його в творах. Нестаток професійного уміння в дітей у великій мірі компенсується багатющою фантазією, насиченістю емоцій, яскравістю і різноманітністю фарб і чудовим колоритом, чуйністю душевних переживань.

Мовою в образотворчому мистецтві є фарби, які є виразником бачення світу і бажання висловити свої почуття і ставлення до життя у всій його різноманітності і багатстві. І тільки діти можуть володіти так широко, яскраво, без тіні фальші, безпосередньо, але дуже правдиво розкривати любов до життя, захоплення красою природи, людини та її справ або негативні сторони в житті. І не треба до дитячих малюнків підходити з міркою знань про оточуючий світ і життя, а тим більше з почуттям своєї дорослої неперевершеності і недооцінки дитячого недотепства. Творчість дітей, як і дорослих, — це в своєму плані спроба пізнання світу, життя, і висловити це у своєму творі засобами малюнка, фарб, часто у незвичайному, не доступному уявленню дорослих, але з незвичайною для дітей ширістю і яскравістю.

Зали, де розгорнута виставка, мають якийсь святковий, світлий, урочистий вигляд, створений зосередженням тут багатством барвистих фарб, безпосередньою ширістю почуттів, з радісним настроєм, яскравою фантазією дітей.

Важко сказати, чий твір кращий: пархомівців чи богодухівців. Всі вони прекрасні і відрізняються лише майстерністю втілення свого задуму. Хочеться назвати деяких авто-

рів, твори яких змушують глядача зупинитися. Це твори сестер Наташі і Наді Бровко, Наташі Твердохліб, Наташі Зацарициної, Тараса Дроня, Оксани Желновач та інших з Пархомівки, а також Саші Трояна, Дениса Байрамова, Асі Ісбулатової, Наташі Чернишової, Жені Ващенко та інших з Богодухова.

Щодо творів їх учителів Н. С. Бровко і В. О. Рубцова, то їх на виставці не так багато.

Твори Н. С. Бровко — це в основному пейзажі, різні за композицією, в техніці акварелі і одна робота в стилі батика. Твори вражають досконалістю малюнка, ніжністю фарб, задушевністю, поетичним, романтичним, легким сумом. Біля них не можна залишатися спокійним і не поділитися з автором захопленням красою природи і почуттів.

У В. О. Рубцова виставлено живописні картини в так званому стилі авангардизму, конкретніше — сюрреалізму. Його твори без конкретного сюжету, а загадкові, в яких в абстрактних лініях і фігурках є спроба заглянути в загадкові таємниці підсвідомості людського сприймання світу і реагування на них людиною.

Можна сподіватися, що виставку відвідають не тільки діти, а й вчителі, вихователі, а також батьки та всі інші, кому не байдужа така дуже важлива справа — виховання дітей.

Художник О. Т. Мінченко — краснокутцям

У Пархомівському історико-художньому музеї відкрита чергова художня виставка розпродаж творів найстарішого художника О. Т. Мінченка. На ній представлені пейзажі, портрети, виконані аквареллю, тушшю, олівцем.

Краснокутчанам відомий Олександр Тимофійович як енергійний художник-оформлювач, яким він пропрацював багато років. Його твори завжди мали великий художньо-естетичний рівень, яких би тем вони не відбивали, від простих афіш до складних багатозмістовних композицій. Вони були яскраві, дохідливі і переконливі.

Він виховав не одного художника-оформлювача у Краснокутську, які вдячні йому.

Майже ніхто не знає, що О. Т. Мінченко не тільки талановитий художник-оформлювач-декоратор, а й художник-станковист. Про це свідчить невелика (всього 51 твір) виставка, яка відкрилась у нас в музеї. В основі це пейзажі, різні куточки рідного Краснокутська, виконані в техніці акварелі, туші. Вони овіяні особистим баченням світу, любов'ю до природи, рідного міста, поетичністю сприймання. Пейзажі чи зимові, чи осінні, чи весняні чарують загадковою красою, якоюсь задушевною теплотою в здавалось би звичайних куточках Краснокутщини.

На виставці можна побачити і портрети. Особливо цікаві портрети доньки і автопортрети, виконані тушшю і аквареллю. Відзначаються оригінальністю серія аплікацій по дереву на тему «Вади людини». Тут в загадкових складних композиціях можна побачити «Бюрократа», «Наркомана», «Перестраховщика», «Тунеядця», «Самогонщицю» і багатьох інших представників покійдок людського роду.

В цілому виставка цікава, неповторна і приваблива для будь-якої людини, яка має душу, що відкрита до краси і добра.

Словом плаката

У Пархомівському історико-художньому музеї в 4-х залах відкрито велику виставку

«50 років Перемоги у Великій Вітчизняній війні». На ній представлені унікальні експонати, які розповідають про героїчну боротьбу і всесвітньо-історичну перемогу нашого народу над гітлерівською Німеччиною (1941–1945).

Велике місце на виставці займають рідкісні безцінні тепер плакати часів війни з 1941 до 1945 років.

В роки війни плакат займав провідне місце в образотворчому мистецтві. Йому притаманна яскравість і дохідливість, масовість і здатність швидко відгукуватись на зміну подій. Плакати виконували бойову і агітаційну роль, були проникнуті глибокою патріотичністю. Вони закликали народ на боротьбу проти фашизму, піднімали його патріотизм та моральний дух в час тяжких випробувань, зміцнювали віру в перемогу, в моральну перевагу над ворогом. В плакатах художники висміювали ворога, розкривали його звіряче обличчя і морально-ненависну сутність.

Плакати представлені на виставці по роках. Символом змісту всієї виставки є плакат І. Тоїдзе «Родина-мать зовет!» Представлений перший плакат воєнного часу Кукриніксів «Беспощадно разгромим и уничтожим врага!», який був виданий 24 червня 1941 року.

Зміст плакатів різноманітний. Заклики, звернення до воїнів, що героїчно бились з ворогом на фронті, до працівників тилу, робітників, селян, діячів науки і культури, молоді, до піонерів і школярів, до населення тимчасово окупованих районів на своєму місці внести максимальний вклад у перемогу. Вся героїчна історія боротьби і перемоги розкривається своєрідною емоційною назвою плаката.

На виставці представлено і декілька творів живопису художників М. Ульянова «Навала», Б. Неменського «Солдати», Н. Симонович-Ефимової «Розстріл». Із творів скульптурного мистецтва «Сильніше смерті» Ф. Фівейського, емоційний рельєфний

Меценатство і меценати

диптих В. Похалецького «Похорони сина» та «Визволення», а також прославлений на весь світ «Воїн — визволитель» Є. Вучетича (зменшений варіант, подарований музею автором). Цей пам'ятник навечно прославив подвиг народу і стоїть в центрі Європи — в Берліні. Звертають на себе увагу і декілька графічних творів харківського художника М. Литвина із серії «Пісні Великої Вітчизняної війни». Сюди ввійшли гравюри «Вьється в тесной печурке огонь», «А море и стонет и плачет», «Выходила песню заводила», «Соловьи, соловьи, не тревожьте солдат» та ін.

Доповнюють виставку документальні матеріали. У вітринах можна побачити декілька газет початку війни. Газета «Соціалістична Харківщина» за 4 липня 1941 року, де надруковане перше звернення Й. Сталіна до народу 3 липня 1941 року. В іншій вітрині матеріали про завершення війни. В газеті «Известия» — про беззастережну капітуляцію Німеччини, про День Перемоги і ін.

Виставка велика, дуже змістовна і цікава. Відвідувачі якби переносяться в події більш ніж піввікової давності історії нашої Вітчизни в найкритичніший і героїчний її час.

Музей запрошує всіх жителів Краснокутщини і в першу чергу учасників Великої Вітчизняної війни відвідати виставку, розумом і серцем перенестись в далекі роки важкого, але героїчного славного історичного часу. Молодь і діти повинні знати про великий подвиг їх батьків, дідів. Можна сподіватись, що виставка послужить патріотичному вихованню, особливо молоді. Безперечно, це важливо зараз, коли дехто прагне фальсифікувати факти історії, принизити значимість подвигу народу, заперечити, що це була Вітчизняна Велика війна та ін.

Виставка працюватиме до 10 травня. Ласкаво запрошуємо!

Меценатство у різних формах — це допомога розвитку і процвітанню мистецтва, літератури, установ, що відають цими важливими сторонами духовного культурного буття людства у всі часи його історії. «Не єдиним хлібом живе людина, а духом Божим», — сказав ще на початку нашої ери Христос. У мистецтві відбивається духовне життя людини, її духовні (і матеріальні) ідеали про Прекрасне, про добро і зло. І меценати впливають значною мірою на збагачення духовного життя людей. Меценатство завжди служить для блага людини.

Наша Вітчизна може пишатись подвижниками меценатства як у минулому, так і за сучасних часів. Хто не знає таких безкорисливих подвижників в Україні, як Б. І. Ханенко, М. І. Терещенко, П. І. Харитоненко. У Росії славнозвісні П. І. Третьяков, Й. С. Щукін. Важко перелічити всіх меценатів, як великих, так і маловідомих, безкорисливих людей, які в силу своїх можливостей робили добру справу для людей.

І в радянський період, не дивлячись на несприятливі умови, а часто при активній протидії, чимало людей не дуже забезпечених (може, забезпечені люди вважали себе вище того, щоб займатись меценатством) попри всі труднощі займалися колекціонуванням і багато творів передали музеям.

У наш час меценатство не зовсім вмерло, але, на жаль, воно стало для деяких осіб «модою» і часто-густо спотвореного окремим діячами до пародії комерційного рекламного характеру.

Але ж у міру своїх можливостей з керівників підприємств, приватних осіб не заради реклами скромно проводять велику роботу, допомагаючи закладам культури, музеям і в нашому районі.

Як відомо, Пархомівський музей 32 роки існував на громадських засадах, тобто не було ніяких працівників, бюджету, був ніби нічий. Якби не допомога меценатів на місці, то чи зміг би цей музей перетворитися на один із кращих музеїв України як за цінністю по колекції, так і своєю культурно-освітньою діяльністю?

Особливо велику допомогу надавав і надає Пархомівський цукровий завод. Важко переоцінити всебічну, багатогранну допомогу з боку директора заводу Л. І. Москаленка. Він всебічно вникає в діяльність музею, особливо, в матеріально-технічну. Ніколи музей не чув відмови від Леоніда Івановича у проханні допомоги.

Не залишав і не залишає без допомоги Пархомівський радгосп при колишньому директорі Є. П. Лисенку і при нинішньому С. І. Корнієнку. Радгосп багато зробив в матеріально-технічному обладнанні і ремонті музею, майже ніколи не відмовляв у допомозі. Свій вклад в підтримку музею внесло колективне господарство «Україна», його голова М. П. Кравченко, їм теж велика сердечна дяка.

Є і серед приватних осіб люди, які за високим покликом душі стали помічниками музею. Це перш за все скромний фермер з Пархомівки Квітчатий С. В. Можна сказати, він допомагає більше, ніж дозволяють його можливості: і транспортом, і матеріально. До речі, він надавав допомогу і художникам району. Зокрема, не був байдужим до світлої пам'яті талановитого самодіяльного художника і поета В. В. Данильченка, а також Петрової Р. Я.

Низький уклін всім місцевим безкорисливцям (хоча вони, може, і не вважають себе меценатами) і сердечне спасибі від музею, від багаточисельних відвідувачів за безкорисливу, потрібну благородну допомогу. ВИСЛОВАЮЄМО упевненість, що вам воздається добром за ваші добрі справи.

Та хотілося сказати ще ось що. Жодне підприємство Краснокутщини ніколи не

надавало допомоги музею. Може, тому, що його вважають тільки музеєм села Пархомівки. Жаль. Пархомівський історико-художній музей вийшов за рамки не тільки Пархомівки, Краснокутська, але й України, і тому йому допомагають і установи, і окремі особи (не кажучи вже про художників) з багатьох міст України, СНД і далекого зарубіжжя. Та ось краснокутські ділові кола: і державні, і приватні — чомусь не звертають уваги на наш музей. Хотілось би і з їхнього боку відчутти увагу, тепло, моральну підтримку... — Не дуже збідніє хтось від цього. Навпаки, це — найнадійніша, найкорисніша, найважливіша справа для людей сучасності і майбутніх поколінь.

Можливо, напередодні 40-річного ювілею музею відгукнуться ділові люди району і знайдуть можливість допомогти йому, а значить, культурі, духовному відродженню України.

Будемо чекати і сподіватися.

Пархомівський історико-художній музей. Сторінки історії та сьогодення

Історико-художній музей в селі Пархомівці, який знаходиться в «глухому кутку» Харківщини, володіє чудовою колекцією творів образотворчого мистецтва, і по тому, як він створювався і що він сьогодні являє собою, можна сказати є унікальним і не має аналогів, можливо, в усьому світі. Не зайве тут же зауважити, що в його колекції експонуються твори всесвітньо відомих художників, зокрема, і французьких імпресіоністів

і постімпресіоністів Едуарда Мане, Каміля Пісарро, Огюста Ренуара, Поля Гогена. В колекції картина Рембрандта — полотен якого не має в жодному музеї України.

Як і чому в звичайному українському селі виник музей, розповісти дуже важко, тим більше, що це пов'язано з моїм ім'ям. На шляху створення музею і виконання ним просвітницько-виховних функцій стояло дуже багато проблем: матеріальні, грошові, технічні і не менш важливі — що містяться у суспільно-громадській атмосфері, що існувала навколо музею (особливо на початку 50-х років!), моральні, психологічні та інші. Не всі вони були негативні. Труднощів, перешкод було більше ніж багато. Адже музей створювався і потім поповнювався без всяких коштів, окрім моєї мізерної зарплати сільського вчителя. Тому розповісти історію з її інколи драматичними колізіями дуже важко. Навіть незначні проблеми перетворювались іноді в великі труднощі. Але чимало прикостей компенсувалось і багатьма радіощами.

Безпосереднім для початку створення музею було моє знайомство, яке переросло в душевну дружбу з незабутньої пам'яті, з учителем історії Первомайської школи Зміївського району Я. І. Красюком — великим подвижником, людиною чистої душі і трагічної долі. Він, мабуть, перший в країні, ще в 1947 році, створив чудовий історико-краєзнавчий музей. Знайомство з Я. І. Красюком остаточно вирішило мою долю: не бути просто учителем-урокодавцем, а розширити діапазон праці сільського учителя.

Спочатку музей задумувався як історико-краєзнавчий, був відкритий у 1953 році в невеликих двох кімнатах школи (12 кв. м), але через рік перемістився в одну із шкільних будов (поряд із майстернею) і займав площу 30 кв. м.

Оскільки я вважаю, що найважливішим недоліком школи є недооцінка естетичного виховання дітей, а вірніше, повна відсут-

ність його (а те, що видавалось за естетичне виховання, було просто антиестетичним), в музеї стали переважати експонати образотворчого мистецтва.

1955 рік вважається датою заснування нашого історико-художнього музею. В 1962 році майже явочним порядком музей перемістився на 1-й поверх будинку, який до цього займала контора радгоспу, і його експозиція розмістилась в 7-ми залах.

З 1987 року весь двоповерховий будинок перейшов музею. Він був побудований наприкінці XVIII століття генерал-поручиком Долматинським, графом Подгорічани Іваном Михайловичем, якому Катерина II подарувала Пархомівку в 1769 р. Будинок цей своєрідної архітектури, яка не зустрічається серед старовинних дворянських маєтків Слобожанщини. По стилю він нагадує пізньюіталійську готику палаццо XIV століття.

Основою художньої колекції була моя особиста невелика збірка творів живопису, акварелей, ікон, малюнків, випадково придбаних.

Коли вирішено було створити музей, почалась пошуково-збиральницька робота. До цього були залучені учні школи. Відшукували, збирали експонати як у своєму, так і в навколишніх селах, в тому числі і під час туристських походів. Далеко ж не все з зібраного учнями мало художню або історичну цінність. В основному, це були речі етнографічного характеру (знаряддя праці, побуту, зразки сільського оздоблення і убрання і таке інше), нумізматики, деякі документи. Але й тоді до колекції музею були прилучені дуже цінні речі, акварелі О. А. Іванова і М. О. Ярошенка, малюнки І. І. Шишкіна. Тоді ж до музею поступило ряд творів живопису, в тому числі і А. Г. Литовченка, який був родом із Пархомівки. Дуже цінним придбанням було зібрання кількох ікон XVI–XIX століть, в тому числі і зразків українського іконопису XVIII–XIX століть. Багато було зібрано під час туристських походів археологічних екс-

понатів, зокрема, зразків первісної культури кам'яного віку, часів бронзи, скіфської доби. Це і знаряддя праці, зразки кераміки, зброї та інше.

Іншими джерелами поповнення музейної колекції були подарунки Спілок художників СРСР, України, Харкова, передача експонатів на постійне збереження деякими музеями країни (Ермітажем, Музеєм образотворчих мистецтв ім. О. С. Пушкіна), Всесоюзним художньо-виробничим комбінатом Міністерства культури СРСР, подарунки окремих художників і осіб, до яких звертались з проханням про це.

Першими відгукнулись художники Харківського обласного відділення Спілки художників України (голова правління В. В. Сізіков), в 1956 році було подаровано музею 50 графічних робіт харківських художників, а через рік 25 творів живопису. Тоді ж Правління Спілки художників України подарувало 70 листів українських художників-граверів.

На моє прохання Спілка художників СРСР передала декілька творів сучасних художників та копій з картин старих вітчизняних художників. Так Всесоюзна Спілка художників надовго стала шефом нашого музею. Ту різноманітну допомогу, яка надходила від неї музею, важко переоцінити. Це було, коли Спілку очолювали видатні художники країни К. Ф. Юон, Є. В. Белашова, Н. А. Пономарьов, Т. Т. Салахов.

Багато художників країни, до яких звертався музей з проханням подарувати свої твори, на довгі роки стали добрими друзями. Особливо хотілось би згадати щирими словами вдячності майстрів мистецтва: С. Т. Коньонкова, В. А. Ромадіна, Ю. І. Піменова, Б. М. Неменського, М. С. Сар'яна, В. В. Сізікова, П. М. Супоніна, М. Л. Рябініна. В музеї можна побачити твори цих і багатьох інших художників, які подарували нам свої твори.

Багато зобов'язаний музей дружбі з Ермітажем і Музеєм образотворчих мистецтв

ім. О. С. Пушкіна. Їх керівники, академік Б. Б. Піотровський і І. О. Антонова, віднеслись з увагою і розумінням до потреб музею. Ці два музеї передали нам чимало творів живопису, графіки, прикладного зарубіжного мистецтва, серед яких були твори видатних художників зарубіжних країн. Крім цього, працівники цих музеїв надавали методичну допомогу в роботі музею. І наші учні з клубу «Райдуга» завжди були бажаними гостями цих музеїв. Не можна не згадати про велику допомогу в поповненні нашого музею Дирекції музеїв Московського Кремля. Звідти ми одержали декілька цінних творів живопису, а особливо багато прикладного мистецтва (особливо фарфору ХХ століття різних європейських країн). Одним із джерел придбань було Всесоюзне художньо-виробниче об'єднання Міністерства культури СРСР, звідки ми декілька разів одержували твори живопису, графіки, скульптури і декоративно-прикладного мистецтва. Так складалась колекція музею, яка за своєю цінністю не поступається перед багатьма обласними музеями. Робота по збільшенню фондів музею ніколи не припинялась. Так нам передали ряд творів сучасних художників Харківський художній музей і художній фонд Міністерства культури України.

Чимало в музейній колекції зібрано творів місцевих художників, як професіональних, так і самодіяльних.

Зараз у фондах музею нараховується близько шести тисяч одиниць зберігання.

Музей з дня свого існування 32 роки функціонував на громадських засадах. Не було ні коштів, ні жодного штатного працівника, ніяких матеріальних і технічних засобів (навіть простих інструментів, устаткування). Крім експонатів, потрібні були вітрини, рамки, папір, скло і тому подібне. Все це треба було «діставати», що потребувало багато фізичних, душевних зусиль та і грошей. Де все це бралось, один Бог знає...

До музейної роботи були залучені учні школи з мистецького клубу «Райдуга». Цей клуб існував 40 років. В ньому учні на протязі 3-х років знайомились з історією мистецтва різних країн і народів з найдавніших часів. Ці заняття супроводжувались демонстрацією репродукцій, слайдів, діафільмів (їх також потрібно було чимало мати). Щороку «райдужани» їхали до Москви, Ленінграда, Києва та інших міст, де знайомились з мистецтвом в музеях, виставочних залах, театрах, концертах. З ними проводились в музеях не просто екскурсії, а справжні заняття на основі експозиції музеїв і їх фондів.

Члени клубу «Райдуга» допомагали виконувати різні роботи в музеї. Серед них обирався «директор», вони були екскурсоводами, хранителями в залах, прибиральниками, помічниками під час оформлення експозиції та інших суто технічних роботах. І музей в таких важких умовах з дня свого існування став культурно-освітнім осередком на селі, своєрідним центром естетичного і духовно-морального виховання. Його гостями були не тільки жителі села та району, але і багатьох областей України. Чимало музей відвідало і зарубіжних екскурсантів.

Учні з клубу «Райдуга» не тільки самі пізнавали мистецтво, але були і пропагандистами Прекрасного як через музей, так і під час читання лекцій з мистецтва в школі, будинках культури, в різних організаціях. Це все робилося з великим ентузіазмом і захопленням. Дуже важливо, що це робилось безкорисно, самовіддано. Сумно, що зараз таке рідко побачиш. А як збідняється молодь, суспільство без цього!

Наш музей мав дружні зв'язки не тільки з музеями нашої країни, а вийшов на міжнародний зв'язок. Так ми довго дружили з Дрезденською картинною галереєю і Берлінським Боде-Музеумом. Учні з «Райдуги» по запрошенню німецьких друзів тричі побували в Дрездені, а також в Берліні, для них були організовані екскурсії до Лейпци-

га, Мейсена, Магдебурга, Потсдама та інших міст.

У 1987 році Пархомівський історико-художній музей стає державним із статусом відділу Харківського художнього музею. Все зібране на протязі багатьох років було передано нашій українській державі.

Експозиція музею розширилася і розмістилася в 16-ти залах, має такі відділи: 1. іконопис, 2. вітчизняне мистецтво XVIII — початку XX століть; 3. вітчизняне мистецтво сучасного періоду, 4. зарубіжне мистецтво (західне і східне); 5. декоративно-ужиткове народне мистецтво та археології і історії краю.

В музеї експонуються лише оригінали художніх творів. Виключення складають декілька старовинних копій з творів видатних художників.

Музей не може претендувати на висвітлення історичного розвитку ні вітчизняного, ні світового мистецтва. Всі експонати в відділах розміщені в хронологічному порядку. В різних залах можна побачити справжні шедеври як вітчизняного, так і зарубіжного мистецтва. Так, у відділі мистецтва XVIII століття можна зустріти полотна таких художників, як В. А. Боровиковського «Портрет дівчини», О. А. Кіпренського два жіночих портрети, В. А. Тропініна «Чоловічий портрет», два малюнки і гравюра Т. Г. Шевченка, акварелі О. А. Іванова «Портрет старого» (етюд до картини «З'явлення Христа народові» та «Італійський пейзаж»), картину І. Ю. Рєпіна «Портрет В. А. Харитоненко», В. В. Верещагіна «Східний інтер'єр», а також твори І. І. Шишкіна, І. І. Левітана, Ф. І. Красицького і інших. У відділі зарубіжного мистецтва експонуються твори Тіціана, Рембрандта, Дюрера, Якоба Рейсдаля, Давида, французьких імпресіоністів та інші. Всі експонати музею мають велику художньо-естетичну цінність. Це дає можливість виконання головного завдання музею: нести людям Пре-

красне, служити духовному збагаченню людини і її моральному вихованню.

За сорокарічну історію існування музею його відвідало більше двох мільйонів чоловік. З них добра половина молоді, особливо сільських школярів.

Сподіваюсь, що те, про що скорочено сказано у статті, створить (хоч далеко не повне) уявлення про Пархомівський історико-художній музей.

О Георгии Бережном — художнике и человеке

С Георгием Бережным я познакомился весной 1965 года. Настраивая себя на обычную беседу с чиновником районной прокуратуры, я был приятно «разочарован», когда увидел перед собой неординарного, энергичного молодого человека, который удивил меня знанием литературы и живописи. Это были не те знания, которые приобретает человек от прочитанного и увиденного, здесь было все гораздо глубже и серьезней. Я не ошибся, так как беседовал с человеком, который писал и продолжает писать стихи. Стихи, которые рецензировал сам Самуил Маршак. Увидев его живописные работы, поразившее меня как техникой исполнения, так и чистотой цвета, я понял, что встретил человека интересного и талантливого. В комнате, среди подрамников, холстов, этюдов и прочих атрибутов, характерных для художника, я обратил внимание на недостроенную модель парусного корабля. «Это знаменитый бриг “Меркурий”, — сказал Георгий, — хочу сделать эту модель по подлинным чертежам, я уже получил доступ к архивам Лени-

нградского военно-морского музея, думаю, что через два-три года работа будет завершена». Георгий закончил модель брига «Меркурий», проработав над ней около пяти лет. «Не мешают ли все эти увлечения основной работе?» «Да нет, наоборот, основная работа немного мешает моим увлечениям, да это и не увлечения, это моя жизнь».

Проживая в одном районе и имея возможность часто общаться с Георгием Бережным, я постоянно ждал того момента, когда он уйдет из органов прокуратуры, отдав себя полностью творчеству. Каково было мое удивление и разочарование, когда я узнал, что Георгий Бережной переведен в областную прокуратуру на должность старшего следователя. Пропал художник, подумал я, там ему будет не до творчества.

В 1976 году Георгий Бережной все-таки ушел из органов прокуратуры.

На мой вопрос, что заставило его сделать такой шаг, он ответил: «Я любил работу следователя и, возможно, продолжал бы работать, но однажды, чисто случайно, я узнал, что руководство областной прокуратуры готовит мне повышение. Высокий оклад, служебную машину, элитную квартиру в центре города просто так не дают. За все это надо платить. Платить свободой, временем. Себе ты уже не принадлежишь. Все это и заставило меня поставить точку». По тому времени Георгий Бережной сделал смелый шаг. Был брошен вызов, и такие волюнтаризмы не прощались, а иногда и наказывались. Неудивительно, что после своего ухода он нигде не мог устроиться на работу. Те организации, которые хотели бы иметь в своем штате опытного юриста, культурно отказывали, ссылаясь на телефонный звонок. Только председатель коллегии адвокатов Белоусов был откровенен: «Извините, Георгий Николаевич, но после беседы с прокурором области я не смогу вас взять к себе... Вы понимаете, чем это кончится для меня...

Прокурор области сказал, что вы помыкаетесь и снова вернетесь».

Георгий Бережной не вернулся. Перебиваясь случайными заработками, он полностью отдал себя живописи. К этому времени у него уже был накоплен богатый материал для творческой работы. Были написаны сотни этюдов, сделано много рисунков.

Работая следователем, он часто ездил в командировки на Север. В Пермской, Архангельской областях он, иногда с помощью участкового уполномоченного, находит заброшенные поселения старообрядцев, делает этюды, зарисовки архитектурных памятников деревянного зодчества. Все это впоследствии ляжет в основу живописных работ «Заброшенный скит», «Русский лес» и др. Поездки в Брянскую область дали возможность создать целую серию картин «Брянский лес».

В то далекое время, непонятное время, когда художник не мог и не имел права продать свои картины (нетрудовые доходы!), Георгий Бережной достаточно прохладно был принят собратями по кисти. Попытки сдать свои работы для реализации в художественный салон заканчивались тем, что худсовет их не принимал. Человек он был новый, не член союза художников, да и работы с изображением полуразрушенных церквушек раздражали худсовет. В беседах Георгий Бережной с особой любовью и теплотой часто вспоминает директора художественного салона Лобунскую Аду Яковлевну. «Эта святая женщина помогла мне стать на ноги и поверить в то, что я художник и что мои картины нужны людям. Это она, на свой страх и риск, минуя худсовет, выставляла мои работы я салоне. На них обращали внимание, их приобретали».

В 1991 году Георгий Бережной организовал свою первую персональную выставку, где представил харьковчанам более 150-ти работ. Судя по отзывам посетителей, по телевизионным репортажам и заметкам в пе-

чати, она имела успех. Впоследствии, по моей просьбе, он согласился на выставку в Пархомовском историко-художественном музее.

В течение месяца залы музея были заполнены посетителями. В основном это были школьники. Уже в раздевалке музея я слышал шум детворы и крики учителя, который тщетно пытался их успокоить. «Дети, как вы себя ведете, ведь вы же пришли в музей... Петренко, Юхно, прекратите драться, ведь вы же...» Но когда этот поток вливался в зал, где висели картины Г. Бережного, он сразу затихал. Дети, широко раскрыв глаза, смотрели на картины. Я не могу сказать, чего было больше — восторга, удивления, но я знаю одно: эту публику успокоить и заставить молча смотреть на картину дано не каждому. Это смог Георгий Бережной. А ведь сколько в нашем музее было выставок, и уж кто-кто, а я насмотрелся на реакцию зрителей. Что-то в твоих работах есть, Бережной, подумал я.

Перечитывая журнал отзывов о выставке, я с большим трудом отказался от соблазна включить некоторые из них, но поверьте, читая несвязные, но идущие от души, от детского сердца слова благодарности, трудно сдержать слезы. Кто знает, может быть, в этом и есть предназначение художника, настоящего художника.

При встрече я часто упрекал Георгия Бережного, что он слишком быстро пишет свои картины: «Почему ты не хочешь поработать над картиной месяц-два, оставить ее, затем вернуться снова? в этом заложен творческий процесс, так работали многие мастера». Он обычно отвечал так: «А почему ты решил, что я быстро пишу? Многие из своих работ я вынашиваю месяцами, а иногда и больше... Если у меня возникает замысел написать серьезную работу, то я ее пишу в течение длительного времени в голове. Я komponую, прописываю, уничтожаю ее, начинаю новую, и этот процесс написания,

со всеми деталями, с тонами и полутонами, у меня происходит внутри, в голове. Когда я вижу, что работа закончена, я ею удовлетворен, тогда я беру холст и за один присест, на одном дыхании переношу все это на полотно. До тех пор, пока я не увижу картину законченной, я не приступаю к работе».

Мне было трудно в это поверить, ведь я был близко знаком с такими мастерами, как Неменский, Ромадин и другие, я был вхож в их мастерские, я видел этот длительный творческий процесс, но чтобы так, без рисунка, без прописки, на одном дыхании и за один сеанс? Эти сомнения одолевали меня до тех пор, пока жена Георгия, Ольга, не показала мне видеозапись. Георгий Бережной решил написать картину к юбилею своего друга Куликовского Владимира Федоровича (известный хирург-парапроктолог, профессор, проживает в г. Белгороде) и попросил ее полностью запечатлеть видеокамерой весь процесс от начала до конца.

На мольберте стоит холст довольно внушительных размеров (120 × 90 см). Нет ни рисунка, ни подмалевка. Рядом нет этюдов, эскизов... Холст и краски. Перекурив у окна, Бережной начинает выдавливать на палитру краски. В масло добавляется немного пихтового лака. Все готово к работе. Опять перекур, смотрит на чистый холст и, закончив курить, говорит: «Хорошая работа, Владимир Федорович будет доволен». Взяв небольшую жесткую кисть и разжижив английскую красную, он несколькими штрихами набросал всю композицию будущей картины. После этого широкой кистью (размер 22–24) он начинает писать небо. Вопреки общепринятым традициям, когда живописец идет от темного к светлому, Г. Бережной начал работу с яркого сочного заката в левой части холста. Передвигаясь вправо, он постепенно уплотнял цветовую гамму. Начали появляться холодные тона, они смешивались с теплыми, создавая полутона. Не обращая внимания на первоначальный рисунок ан-

глийской красной, он записал большую часть холста, опустившись ниже линии горизонта. Но когда начал прописываться горизонт и лес на дальнем плане, то все смешивалось с первоначальным красочным слоем. Создавалась общая, мягкая цветовая гамма.

В процессе работы, как бы предвидя, что я или кто-то другой когда-то будет смотреть эту видеозапись, он говорит: «Любой пейзаж, независимо от того, этюд это или картина, я начинаю писать с воздуха. Он — большая часть картины, он диктует цвет, колорит, настроение, и ошибаются те художники, которые пишут сначала как бы основное, а затем подгоняют по цвету небо. Они пытаются подчинить вторичное первичному. Ведь сначала был космос, воздух, а затем появилась земля и все, что на ней. Именно воздух, небо диктует свой цвет... Это надо помнить, с этим надо считаться». Проследить, запомнить, какие брались краски, как проходило их смешение и вообще весь процесс, было невозможно. Все делалось быстро, уверенно, ни одной остановки, ни одного исправления. Художник был уверен в себе, он настолько владел техникой письма, что я оставил затею что-то увидеть, а просто сидел и созерцал, как на полотне появился стог, покрытый уже таявшим снегом. С левой стороны этот стог освещался лучами заходящего солнца. На переднем плане появился санный след проталины, перемешанный с грязью, и в заключение, в левой стороне холста, он начал лепить, именно лепить, а не писать свои «коронные» березы. Кончиком жесткой кисти он брал сразу несколько цветов и, не смешивая их, бросал на холст. В некоторых местах краска наплывала на предыдущий слой, но это не портило, а наоборот, создав иллюзию старой, треснувшей коры. Смело и здорово были написаны обнажившиеся из-под оттаявшей земли корни берез. К ним хотел прикоснуться. Так мог писать деревья только Ю. Ю. Клевер. Именно пастозный насыщенный цветом передний

план картины придал ей обыкновенную воздушность. Безукоризненная композиция, насыщенный колорит с игрой теплых и холодных тонов... Работа была завершена, он сел, закурил, но на холст не смотрел. Семь часов непрерывного труда... Было заметно, что он немного устал, но это была особая, светлая усталость.

Мне не хотелось бы, чтоб у учителя сложилось мнение, что все работы Георгия Бережного написаны в такой манере. Я знаю, что, приступив к картине «Поругание Христа», он долго искал натуру. Были сделаны десятки набросков, эскизов, то есть был длительный творческий процесс. Меня удивляет другое — как можно с поразительной легкостью писать горы, море, лес, цветы, животных и т. д., и при этом каждая работа имеет свое лицо, свою технику исполнения. Поражаешься, что все это написано одним мастером. С таким явлением я встречаюсь впервые, такое дано не каждому художнику.

Много лет назад я обратил внимание на одну из работ Георгия Бережного. Это был портрет дочери Виктории написанный в традициях старых русских мастеров. Было в нем что-то Рокотовское. Портрет мне очень понравился, и я попросил Г. Бережного подарить его Пархомовскому музею. Последовал отказ. Впоследствии были сделаны еще попытки получить портрет, но он не соглашался.

Готовясь отметить сорокалетний юбилей Пархомовского музея, мы пригласили много гостей, среди приглашенных был и Георгий Бережной. Он приехал на юбилей и подарил нашему Музею портрет дочери Виктории.

Как-то в беседе я спросил у Георгия, почему он не работает над портретом, на что он ответил: «Еще не созрел. Портрет — самый сложный жанр. Написать человека,

чтобы он был просто похож, — это не мое. Настоящих портретистов можно пересчитать на пальцах: Рембрандт, Франс Хальс, Веласкес, Репин, Глазунов. Я буду пытаться приблизиться к этим мастерам, чтобы на полотне был живой человек, со всеми достоинствами и недостатками, я хочу показать человека изнутри».

Портреты Г. Бережной начал писать в 60 лет. Некоторые из них я видел и думаю, он справится с поставленной задачей. При написании портрета Г. Бережной выбрал свой, непонятный для меня, метод работы. Портрет он пишет за один сеанс, как говорится, на одном дыхании. «В природе нет ничего постоянного, все ежесекундно меняется. Человек тоже часть природы, и если я отложу работу на завтра, то передо мной будет сидеть уже другой человек, с другими мыслями, с другим настроением, надо писать другого человека. Поэтому как хочешь, но постарайся все основное — характер, натуру — схватить и перенести на полотно за один сеанс. Дальнейшая работа над портретом не должна касаться того, что сделано за первый сеанс, иначе все будет испорчено».

Как бы в подтверждение сказанного он добавил: «Ведь написал И. Е. Репин в больничной палате портрет Мусоргского за один сеанс, на одном дыхании. А теперь ответь мне на вопрос, почему не только Стасов, а и все, кто знаком с творчеством И. Е. Репина, считают этот портрет лучшим?»

К сожалению, в данном альбоме представлена очень незначительная часть живописных работ Георгия Бережного, да практически и невозможно представить зрителю все, что им создано. За сравнительно короткий период им написано около пяти тысяч картин, и трудно найти на нашей планете страну, где бы не было его работ.

БІБЛІОГРАФІЯ

Праці А. Ф. Луньова

1. Екскурсія до рідної Москви // Колективіст Краснокутщини. — 1956. — 21 вересня.
2. Підготовка учнів до життя // Підготовка учнів до корисної праці: 3б. ст. — Харків, 1958. — С. 20.
3. Цікавий похід по рідному краю // Колективіст Краснокутщини. — 1959. — 26 липня.
4. Наше товариство // Зірка. — 1960. — 3 червня.
5. Робота шкільного історичного музею // Школи Харківщини на шляху перебудови. — К.: Рад. школа, 1961. — С. 131–136.
6. В світі Прекрасного // Сільські новини. — 1962. — 4 липня.
7. Історико-художній музей в школі: 3 досвіду роботи. — К.: Рад. школа, 1964. — 72 с.
8. Не обediaй себе // Юний ленинець. — 1963. — 11 октября.
9. Пархомівська Третяковка // Ленінська зміна. — 1964. — 30 жовтня.
10. Истоки непридуманного чувства // Комсомольская правда. — 1970. — 22 февраля.
11. Откуда происходит искусство // Семья и школа. — 1972. — № 11. — С. 42–43.
12. Пархомовская сокровищница. — Харьков: Прапор, 1975. — 40 с.
13. Сельская школа искусств // Советская культура. — 1979. — 21 сентября.
14. Что я увижу в зеркале // Сельская молодежь. — 1979. — № 6. — С. 40–45.
15. Пархомовская сокровищница. — Харьков: Прапор, 1983. — 48 с.
16. Долгий свет «Радуги» // Крестьянка. — 1987. — № 6. — С. 18–19.
17. Подарок музею // Дагестанская правда. — 1987. — 18 декабря.
18. Всі барви краю // Промінь¹⁴. — 1990. — 21 липня.
19. Запрошуємо на виставку // Промінь. — 1991. — 30 квітня.
20. Краса і щирість // Промінь. — 1991. — 24 жовтня.
21. В музеї Пархомівки // Промінь. — 1993. — 12 березня.
22. Цього разу фото // Промінь. 1994. — 25 січня.
23. Свято барв і фантазії дітей // Промінь. — 1994. — 28 травня.
24. Художник О. Т. Мінченко — краснокутцям // Промінь. — 1994. — 9 липня.
25. Війна мовою плаката // Слобідський край. — 1995. — 13 квітня.
26. Словом плаката // Промінь. 1995. — 15 квітня.
27. Виставка дитячого малюнка // Промінь. — 1995. — 31 травня.
28. Меценатство і меценати // Промінь. — 1995. — 11 листопада.
29. Ювілейна виставка // Народна трибуна¹⁵. — 1995–21 грудня.
30. Пархомівський історико-художній музей: сторінки історії та сьогодення // Скарбниці національної культури: Тези доповідей науково-практичної конференції з музеєзнавства, присвяченої 40-річчю Пархомівського історико-художнього музею (жовтень 1995). — Х.; Пархомівка, 1995. — С. 4–8.
31. О Георгии Бережном — художнике и человеке // Георгий Бережной. Живопись. — Х.: Майдан, 2003. — С. 6–10.

¹⁴ Газета виходить в смт Краснокутськ Харківської обл.

¹⁵ Газета виходить в смт Котельва Полтавської обл.

Література про А. Ф. Луньова і Пархомівський історико-художній музей

1960-ті

32. Безрукава М. Столичний музей у пархомівців // Колективіст Краснокутщини. — 1960. — 20 жовтня.
33. Гудим А. Фільм про Пархомівський музей // Колективіст Краснокутщини. — 1962. — 27 січня.
34. Каменева Е. Дом в парке // Пионерская правда. — 1963. — 26 февраля.
35. Второй Всесоюзный съезд советских художников // Правда. — 1963. — 11 апреля.
36. Тимошенко М. Пристрасний носій прекрасного // Маяк. — 1963. — 23 травня.
37. Стржижовский Л. Одержимость // Учительская газета. — 1963. — 6 июля.
38. Сероштан Н. Прекрасное рядом // Известия. — 1963. — 17 июля.
39. Все краски мира // Юный ленинец. — 1963. — 11 октября.
40. Тимошенко М. Глибокий слід. Люди трудової слави // Маяк¹⁶. — 1964. — 1 травня.
41. Рубінська Н. Панас Луньов, пропагандист. Маяки ідеологічного фронту // Маяк. — 1964. — 24 червня.
42. Максимова Э. Учитель // Известия. — 1964. — 29 мая.
43. Осокин В. Волшебный резец // Искусство правды. — М.: Знание, 1964. — С. 46–59.
44. Стржижовский Л. Чтобы все наслаждались красотой // Клуб и художественная самодеятельность. — 1964. — № 4. — С. 15–16.
45. Суслов И. Школьный музей села Пархомовка // Юность. — 1964. — № 5. — С. 101.
46. Стреляный А. Подлинный Лунев // Комсомольская правда. — 1966. — 9 февраля.
47. Орлов Б. Свидание с «Сикстинской мадонной» // Известия. — 1965. — 13 апреля.
48. Григоренко Й. Гордість Пархомівни // Промінь. — 1965. — 18 травня.
49. Максимова Э. В такой глуши // Делаю как я. — М.: Политическая литература, 1965. — С. 136.
50. Овчиникова И. О старшем друге // Известия. — 1966. — 4 января.
51. Іваненко Б. «Ніяких відзначень з лимонадом!» // Ленінська зміна. — 1966. — 26 січня.
52. Шульга Д. Учитель — ентузіаст // Промінь. — 1967. — 23 вересня.
53. Волошина С. Це не просто музей // Прапор. — 1966. — № 2. — С. 57–62.
54. Пархомівський історико-художній музей // Борисова М., Дяченко М. Т., Уманський М. В. Історичні та пам'ятні місця Харківщини. — Х.: Прапор, 1966. — С. 223–224.
55. Неменский Б. М. Тревоги большого пути. — М.: Советский художник, 1967. — С. 52–55.
56. Макарский А. Сельский Эрмитаж // Учительская газета. — 1968. — 16 ноября.
57. Зимич С. Пропагандист Прекрасного // Промінь. — 1969. — 24 травня.
58. Пыжурин Н. Деревенские университеты // Комсомольская правда. — 1969. — 30 июля.
59. [У музеї села Пархомівки] // Промінь. — 1969. — 11 грудня.
60. Александровський Є. Душі прекрасні поривання // Україна. — 1969. — № 7. — С. 12–13.

¹⁶ Газета виходить у м. Богодухів Харківської обл.

1970-ті

61. Саніна Р. Пархомівська перлина // Ленінська зміна. — 1970. — 8 грудня.
62. Фідчунова М. Пархомівська Нефертиті // Соціалістична культура. — 1971. — № 8. — С. 14–15.
63. Теленко В. Музей в Пархомовке // Красное знамя. — 1972. — 5 января.
64. Абалкин А. Познание красоты // Правда. — 1972. — 13 января.
65. Луньов П. Моє місце в житті // Харківський університет. — 1972. — 11 квітня.
66. Біда А. Народний готується до свята // Ленінська зміна. — 1972. — 5 серпня.
67. Фідчунова М. Магнітне поле Луньових // Радянська Україна. — 1972. — 26 листопада.
68. Тарасюк А. Дар бесценный // Труд. — 1973. — 24 февраля.
69. Серебрякова Є. Глибоке світло мистецтва // Ленінська зміна. — 1973. — 21 серпня.
70. Александрович Є. Сільський художник... // Соціалістична культура. — 1974. — № 4. — С. 24.
71. Неменский Б. Воспитание духовной потребности // Распахни окно. — М.: Молодая гвардия, 1974. — С. 59–90.
72. Пархомовский историко-художественный музей: [Открытки] / вступ. слово Н. Прокофьевой. — М.: Советский художник, 1974. — 14 откр.
73. Найденов С. Музеят в Пархомовка // Работническо дело. — София. — 1975. — 5 февраля.
74. Луньов П. Міцніють дружні зв'язки // Ленінська зміна. — 1975. — 6 лютого.
75. Луньов П. В гостях у німецьких друзів // Промінь. — 1975. — 6 лютого.
76. Маркин Э. Пройди путь свой // Сельская молодежь. — 1975. — № 2. — С. 28–33.
77. Маркин Э. Когда река шире моста // Сельская молодежь. — 1975. — № 9. — С. 16–28.
78. Абалкин Н. На добрую память. — М.: Молодая гвардия, 1975. — 296 с.
79. Григоренко Й. Велична хода соціалістичної Пархомівки // Промінь. — 1977. — 6 вересня.
80. Долганов В. Рембрандт в селі і «Райдуга» Луньова // Соціалістична Харківщина. — 1977. — 13 листопада.
81. Маркин Э. Переломный возраст // Сельская молодежь. — 1977. — № 6. — С. 40–41.
82. Мелехов А. Кто зажигает Радугу // Пионерская правда. — 1978. — 3 марта.
83. Чеша О. Шедеври сільського музею // Серп і молот. — 1978. — 25 березня.
84. Чеша О. Шедеври сільського музею // Ленінець. — Нова Водолага. — 1978. — 1 квітня.
85. Чеша О. Шедеври сільського музею // Промінь. — 1978. — 28 квітня.
86. Максимова Э. Сокровища Прахомовки // Известия Советов народных депутатов СССР. — 1978. — 5 августа.
87. Бабенко В. Картинна галерея Пархомівки // Сільські вісті. — 1978. — 23 вересня.
88. Дорофеев С. Для Пархомівської «Третьяковки» // Соціалістична Харківщина. — 1978. — 7 листопада.
89. Лауреати журнала «Сельская молодежь» 1977 // Сельская молодежь. — 1978. — № 1. — С. 37.
90. Маркин Э. Эхо его души // Сельская молодежь. — 1978. — № 4. — С. 22–27.
91. Брускова Е. Все цвета «Радуги» // Советская культура. — 1979. — 3 августа. — С. 6.
92. Майзелис Г. Где найти время? // Советская культура. — 1979. — 16 октября.
93. Коростишевський А. Пархомівка і Пархомівці // Промінь. — 1979. — 29 листопада.

94. Алпатов М. В., Рем А. С., Коть А. Г., Лунев А. Ф. Что я увижу в зеркале // Сельская молодежь. — 1979. — № 6. — С. 40–45.
95. Волков А. «Радуга в Пархомовке» // Советский Союз. — 1979. — № 7. — С. 30–31.

1980-ті

96. Лагранж В. Все цвета «Радуги» // Литературная газета. — 1980. — 16 января. — С. 12.
97. Сергієнко Є. Уроки Луньова, або година прекрасного в Пархомівському шкільному музеї // Ленінська зміна. — 1981. — 24 січня.
98. Леонов Г. Сельская Третьяковка // Правда Украины. — 1980. — 24 февраля.
99. Лувр, Ермітаж, Пархомівська галерея // Ралянська Україна. — 1981. — 10 березня.
100. Глуценко В. Музей потребує розширення // Ленінська зміна. — 1981. — 1 серпня.
101. Даниленко А. «Райдуга» у Ленінграді // Промінь. — 1981. — 1 серпня.
102. Долгунов В. Уроки у шкільній «третьяковці» // Промінь. — 1981. — 19 грудня.
103. Борисов А. Пархомівський ермітаж // Піонерія. — 1980. — № 6. — С. 13.
104. Євсєєв В. Школа Луньова // Людина і світ. — 1981. — № 3. — С. 21–27.
105. Євсєєв В. Школа Лунева // Наука і релігія. — 1981. — № 3. — С. 9–14.
106. Максимова Э. Сокровища Пархомовки // Надежные люди. — М.: Известия, 1981. — С. 11–22.
107. Берсєнєва О. Радуга над селом // Комсомольская правда. — 1982. — 20 января.
108. Краю мій // Промінь. — 1982. — 30 січня.
109. Охмат В. Пишаюсь! // Автодорожник (Харківський автодорожний інститут). — 1982. — 14 лютого.
110. Решетов А. Сельская «Третьякова» // Красное знамя. — 1982. — 31 октября.
111. Маркин Э. Добрый цвет «Радуги» // Крестьянка. — 1982. — № 8. — С. 32–35.
112. Малиш І. Незвичайний музей // Промінь. — 1983. — 28 травня.
113. Сільський музей // Промінь. — 1983. — 4 червня.
114. Гаман В. Музей у Пархомівці // Вісті України. — 1983. — 26 серпня.
115. Художні скарби села // Вечірній Харків. — 1983. — 14 вересня.
116. Іванова Н. Династія Луньових // Промінь. — 1983. — 1 жовтня.
117. Пархомівська скарбниця // Ленінський шлях. — 1983. — 22 листопада.
118. Пархомівська скарбниця // Перемога (м. Бучач Тернопільської обл.). — 1983. — 22 листопада.
119. Бабак З. Один з тих днів // Промінь. — 1983. — № 114.
120. Волинський Р. Рембрандт у шкільному музеї // Культура і життя. — 1983. — 18 грудня. — С. 7.
121. Гаман В. Рембрандт у Пархомівці // Радок. — 1983. — № 7. — С. 14–15.
122. Народный музей в Пархомовке // Энциклопедический словарь юного художника. — М.: Педагогика, 1983. — С. 245.
123. Савіна А. Шість тисяч за любов // Соціалістична Харківщина. — 1984. — 10 травня.
124. Пархомівська скарбниця // Зоря комунізму. — 1984. — 30 серпня.
125. Сергієнко Є. Луньов П. Ф. Гармонія розуму і серця // Ленінська зміна. — 1984. — 15 вересня.
126. Галаур В. Не хлібом єдиним // Ленінська зміна. — 1984. — 11 жовтня.
127. Юхно І. Сільська картина // Промінь. — 1985. — 18 березня.
128. Лернер Л. Сокровища сільського музею // Труд. — 1985. — 19 декабря.

129. Буланый И. Т., Евтушенко И. Г. Сельские картинные галереи // Музей на общественных началах. — М.: Профиздат, 1985. — С. 104–111.
130. Глатов В. В. Учитель для сына. — М.: Педагогика, 1985. — 144 с.
131. Степаненко В. Эскизы к «Мистерии-буфф» // Красное знамя. — 1986. — 18 февраля.
132. Лернер А. Мировые шедевры в школьном музее // Московские новости. — 1986. — 21 сентября. — С. 13–15.
133. Тыщенко Э. Доброта добротой умножается // Дагестанская правда. — 1988. — 6 августа.
134. Трохименко Л. М. Харків далекий, Харків близький // Радянський економіст (Київський інститут народного господарства ім. Д. С. Коротченка). — 1987. — 16 грудня.
135. Лернер А. Пархомовская «Радуга» // Отчизна. — 1987. — № 7. — С. 17–20.
136. Сергиенко Е. Музей в Пархомовке // Юный художник. — 1987. — № 3. — С. 35–37.
137. Муковоз Т. Пензлем нашего земляка // Промінь. — 1988. — 13 грудня.
138. Краснящих А. Поможем Пархомовке // Красное знамя. — 1989. — 18 февраля.
139. Демиховский Н. Пархомовский Эрмитаж // Сельская жизнь. — 1989. — 16 августа.
140. Уроки мастера. Письма Владимира Андреевича Фаворского школьникам из Пархомовки // Советская культура. — 1989. — 16 декабря. — С. 11.
141. Малиш І. «Красный Кут» // Промінь. — 1990. — 15 лютого.
142. Фалин В. Дом, где поселилось искусство // Правда Украины. — 1990. — 18 февраля.
143. Фалин В. Сельский Эрмитаж // Неделя. — 1990. — № 11. — С. 12–13.
144. Фалін В. Сільський Ермітаж // Культура і життя. — 1990. — 18 березня. — С. 4.
145. Юхно І. Не розминіться з прекрасним // Промінь. — 1990. — 24 квітня.
146. Указ Президиума Верховного Совета УССР о присвоении т. Луневу А. Ф. почетного звания «Заслуженный работник культуры УССР» // Красное знамя. — 1990. — 26 апреля.
147. Музей в Пархомівці // Зоря Золочівщини. — 1990. — 26 квітня.
148. Гаман В. Пархомівська «Райдуга» // Красний Кут. — К.: Молодь, 1990. — С. 118–134.
149. Лернер А., Маркин Э. Сколько цветов у «Радуги», или дни Афанасия Лунева. — М.: Педагогика, 1990. — 268 с.
150. Velyunsky Yuly Village Picture Gallery // Commission of the Ukrainian SSR for UNESCO. — 1990. — № 2. — Р. 30–32.
151. Павлова О. Жили-были два брата // Вечерний Харьков. — 1991. — 2 января.
152. Бокий І. Люди Красного Кута // Сільські вісті. — 1991. — 11 квітня.
153. Соломко Н. Головний герой — П. Луньов // Промінь. — 1991. — 30 травня.
154. Петров Г. Харитоненко як колекціонер і меценат // Панорама Сумщини. — 1991. — 6 червня. — С. 6.
155. Бабак З. Ах, вернісаж, ах, вернісаж // Промінь. — 1992. — 18 серпня.
156. Вороной А. Краснокутская пастораль, или живописные грезы на сельском фоне // Время. — 1992. — 21 августа.
157. Карелов В. Мистецтво Панаса Луньова // Промінь. — 1991. — 3 вересня.
158. Гончарова Н. Створити особистість // Промінь. — 1991. — 7 грудня.
159. Вакидин В. М. Страницы из дневника. — М.: Сов. художник, 1991. — С. 281–282.
160. Фаворский В. А. Воспоминания современников. Письма художника. Стено-

- граммы выступлений. — М. : Книга, 1991. — С. 194–223.
161. Цанько С. Пархомовская «Третьяков-ка» // Солидарность. — 1992. — 28 марта — 3 апреля.
 162. Костюк В. Четверта персональна // Народна трибуна. — 1992. — 1 серпня.
 163. Вороной А. Краснокутская пастораль, или Живописные грезы на сельском фоне // Время — 1992. — 21 августа.
 164. Чабань П., Білоус В. Берегти народні реліквії, вивчати історію рідного краю // Промінь. — 1992. — 1 грудня.
 165. Павлова О., Луньов П. Пархомівська скарбниця // Актуальні питання історії України. Тези доповідей перших Багаліївських читань. — Х.: Харківський державний педагогічний інститут, 1992. — С. 19–21.
 166. Бабак З. Якщо у вас похмуро на душі, зайдіть до Пархомівського музею // Промінь. — 1993. — 30 квітня.
 167. Проценко В. Все змінюється ... В який бік? // Культура і життя. — 1993. — 25 грудня.
 168. Найдено О., Горбачов Д. Малевич-музицький // Український культурологічний альманах. Хроніка. Наш край. — 1993. — С. 210–247.
 169. Павлова О. Пархомівський музей, як історико-художній центр // Шоста Всеукраїнська наукова конференція з історичного краєзнавства. — Луцьк, 1993. — С. 336.
 170. Логвиненко А. Приємні парадокси глибинки // Слобідський край. — 1994. — 21 червня.
 171. Муковоз Т. Річниця славного земляка // Промінь. — 1994. — 9 серпня.
 172. Козик А. Виставка плакатів у музеї // Промінь. — 1994. — 24 вересня.
 173. Костюк В. Дорога до себе // Народна трибуна. — 26 жовтня.
 174. Павлова О. Народні барви // Народна трибуна. — 1994. — 12 листопада.
 175. Павлова О. Народні барви // Промінь. — 1994. — 12 листопада.
 176. Побожий С. И. Экспедиция в Пархомовку // Супремус «Конотоп» / Сумська філія «Малевич-центру». — 1994. — № 3 (чотире). — С. 11. — Підпис С. П.
 177. Юхно І. Сільська картина // Промінь. — 1995. — 18 березня.
 178. Наумов Д. Прослаивший село музей // Время. — 1995. — 29 апреля.
 179. Побожий С. Пархомівський слід Казимира Малевича // Уик — Энд. — 1995. — 27 сентября — 4 октября.
 180. Матвієнко Т. Твоча майстерня — природа // Народна трибуна. — Котельва. — 1995. — 11 листопада.
 181. Чистилин В. Что может человек // Аргументы и факты. — 1995. — 18 ноября.
 182. Мизгіна В. Доторкнутися до вікових цінностей // Промінь. — 1995. — 22 листопада.
 183. Кобенко А. Луневському музею — 40! // Промінь. — 1995. — 22 листопада.
 184. Середа Ю. Не оставяйте стараний, Маэстро... // Промінь. — 1995. — 22 листопада.
 185. Ильина Н. Три особенных года // Промінь. — 1995. — 22 листопада.
 186. Павлова О. Скарбниця мистецтв // Слобідський край. — 1995. — 23 листопада.
 187. Кочубей Ж. Не хлебом единым // Событие. — 1995. — 24 ноября.
 188. Хомайко Ю. В. В Пархомовку к Луневу // Вечерний Харьков. — 1995. — 25 ноября.
 189. Мизгіна В. Пархомівське диво // Слобода. — 1995. — 29 листопада. — С. 6.
 190. Іванчук А. Ювілей сільської Третьяковки // Промінь. — 1995. — 2 грудня.
 191. Матвієнко Г. Ювілей музею // Народна трибуна. — 1995. — 2 грудня.
 192. Чистилин В. Что может человек // Аргументы и факты. Украина. Региональное приложение. — 1995. — 3 декабря.

193. Кобенко О. Ентузіаст // Харківський університет. — 1995. — 12 грудня.
194. Кочубей В. Пархомовская сокровищница // УИК-ЭНД. — 1995. — грудень.
195. Бутенко В. І. Використання досвіду Пархомівського художнього музею при викладанні курсу «Методики навчання історії в школі» на історичному факультеті Харківського університету // Скарбниці національної культури: Тези доповідей науково-практичної конференції з музеєзнавства, присвяченої 40-річчю Пархомівського історико-художнього музею (жовтень 1995). — Х.; Пархомівка, 1995. — С. 14–15.
196. Дерюга (Авдеева) В. І. «Я думаю опять о красоте» // Скарбниці національної культури: Тези доповідей науково-практичної конференції з музеєзнавства, присвяченої 40-річчю Пархомівського історико-художнього музею (жовтень 1995). — Х.; Пархомівка, 1995. — С. 18–20.
197. Кобенко О. А. Педагогіка А. Ф. Луньова // Скарбниці національної культури: Тези доповідей науково-практичної конференції з музеєзнавства, присвяченої 40-річчю Пархомівського історико-художнього музею (жовтень 1995). — Х.; Пархомівка, 1995. — С. 23–24.
198. Козик Л. О., Павлова О. Г. Культурно-освітня робота Пархомівського музею // Скарбниці національної культури: Тези доповідей науково-практичної конференції з музеєзнавства, присвяченої 40-річчю Пархомівського історико-художнього музею (жовтень 1995). — Х.; Пархомівка, 1995. — С. 25–26.
199. Побожий С. І. Малевич і Пархомівка // Скарбниці національної культури: Тези доповідей науково-практичної конференції з музеєзнавства, присвяченої 40-річчю Пархомівського історико-художнього музею (жовтень 1995). — Х.; Пархомівка, 1995. — С. 31–32.
200. Юхно І. О. Розвиток музейної справи та краєзнавства на Краснокутщині // Скарбниці національної культури: Тези доповідей науково-практичної конференції з музеєзнавства, присвяченої 40-річчю Пархомівського історико-художнього музею (жовтень 1995). — Х.; Пархомівка, 1995. — С. 42–43.
201. Пархомівська скарбниця / Упорядник Павлова О. Г. — Х.: Глобус, 1995. — 8 с.
202. [Виставка Ларіонов; Костюк] // Промінь. — 1996. — 13 січня.
203. Козик Л. Спасибі Вам, умільці з Котельви // Народна трибуна. — 1996. — 13 березня.
204. Козик Л. У світі прекрасного // Промінь. — 1996. — 18 травня.
205. [Виставка Павла Волика] // Промінь. — 1996. — 19 червня.
206. Матвієнко Г. В гостях у добрих друзів // Народна трибуна. — 1996. — 3 липня.
207. Калашник О. Пархомівка — Дрезден // Панорама. — 1996. — 6 юлія. — С. 8.
208. Іванчук Л. Знайомтесь: Павло Волик // Промінь. — 1996. — 26 серпня.
209. Семенченко О. Зустріч з прекрасним // Промінь. — 1996. — 17 серпня.
210. Павлова О. Диво — краса Тамари Калайди // Промінь. — 1996. — 21 вересня.
211. Іванчук Л. Безцінний дар музею // Промінь. — 1996. — 9 жовтня.
212. Бабак З. «Я над життям своєю чудо — подвиг свершу» // Промінь. — 1996. — 19 жовтня.
213. Бабак З. Закриття виставки // Промінь. — 1996. — 4 грудня.
214. Світ художника Бережного // Промінь. — 1997. — 11 вересня.
215. Бабак З. Дивовижний світ Саші Путрі // Промінь. — 1996. — 7 грудня.
216. Бабак З. Виставка закрилася, пам'ять залишилася // Промінь. — 1997. — 1 лютого.

217. Данильченко Н. То співа сама душа // Промінь. — 1997. — 15 березня.
218. Павлова О. Така вона глина // Промінь. — 1997. — 15 березня.
219. Козик Л. Виставка подарунків // Промінь. — 1997. — 23 квітня.
220. Бабак З. В експозиції дарунки // Промінь. — 1997. — 29 березня.
221. Бабак З. Присвячується Дню Перемоги // Промінь. — 1997. — 8 травня.
222. Іванчук Л. Краще раз побочити // Промінь. — 1997. — 17 травня.
223. [Про виставку Л. С. Братченко, Г. А. Фісан] // Промінь. — 1997. — 11 червня.
224. Абраменко Л. Погляд за лаштунками // Промінь. — 1997. — 25 червня.
225. Павлова О. Співець рідної краси // Промінь. — 1997. — 13 серпня.
226. Логвиненко Л. Вивчати правдиву історію краю // Слобідський край. — 1997. — 25 вересня.
227. Іванчук Л. Пархомівський музей — пісня пісень // Промінь. — 1997. — 1 жовтня.
228. Субота В. Краєзнавство і історія // Культура і життя. — 1997. — 15 жовтня.
229. [Відкрилася виставка Л. Г. Литовченко] // Промінь. — 1997. — 22 жовтня.
230. Бабак З. Розстріляний таланти // Промінь. — 1997. — 1 листопада.
231. Павлова О. Йому були притаманні таланти і професіоналізм // Промінь. — 1997. — 1 листопада.
232. Лесик С. Мовою скульптур і графіки // Промінь. — 1997. — 16 листопада.
233. Пархомівська скарбниця // Маяк. — 1997. — 6 грудня.
234. Знаковський В., Парщик О. Історичне краєзнавство та культура // Слобідський край. — 1997. — 9 грудня.
235. Павлова О. Світ добра і краси // Промінь. — 1998. — 4 квітня.
236. Лесик С. Красиве поруч // Промінь. — 1998. — 14 квітня.
237. Бабак З. Полтавські таланти у нас // Промінь. — 1998. — 20 травня.
238. Капітоненко О. Пархомівська скарбниця // Українські вісті. — 1998. — 26–28 червня.
239. Чувалов Б. Як намалювати Пархомовку // Столичні новини. — 1998. — 28 липня — 4 серпня.
240. Романова Н. «Я не занадто люблю музеї» // Столичні новини. — 1998. — 28 липня — 4 серпня.
241. Чувалов Б. Настоящий Лунев. Опыты по совмещению сахарной свеклы и импрессионистов // Московские новости. — 1998. — 2–9 серпня.
242. Бабак З. Художниця з теплою уявою // Промінь. — 1998. — 19 листопада.
243. Алатарцева О. М. До історії утворення Пархомівського історико-художнього музею // Треті Сумцовські читання: Матеріали наукової конференції 18 квітня 1997 р. — Х., 1998. — С. 71–72.
244. Пархомівська райдуга // Головин В. П., Гомон П. Л. Духовні джерела Слобожанщини. — Х., 1998. — С. 145–146.
245. Пархомовський Эрмитаж // Трик. — 1998. — № 11. — С. 20–21.
246. Луньову Панасу Федоровичу — 80 // Промінь. — 1999. — 16 січня.
247. Лесик С. Дар Божий вплив у маркетингу // Промінь. — 1999. — 20 лютого.
248. Козик Л. Шевченко в творах художників Слобожанщини // Промінь. — 1999. — 23 березня.
249. Перевозний М. Жива легенда Пархомівки // Сільський час. — 1999. — 16 квітня.
250. Матвієнко Г. Спокій тільки сниться // Народна трибуна. — 1999. — 21 липня.
251. Лесик С. У полотнах застигла краса // Промінь. — 1999. — 31 серпня.
252. Тырнов В. «...И свет в окне светит, и тьма не объяла его» // Грани. — 1999. — 5–11 ноября. — С. 1, 3.
253. Тырнов В. Сокровища Афанасия Лунева // Городская газета. — 1999. — 11 ноября. — С. 8.

254. Павлова О. Г. Наталівська колекція П. І. Харитоненка // Історія України: маловідомі імена, події, факти. — К.: Рідний край, 1999. — С. 454–460.

2000-ні

255. Слесарев Г. Парадоксальний Лунев // Время. — 2000. — 29 января.

256. Козик Л. Жінкам присвячено // Промінь. — 2000. — 29 лютого.

257. Ярош С. Пархомовський «капричос» // Ваш шанс. — Суми. — 2000. — 13 апреля.

258. Семенченко О. Світло і краса істини // Промінь. — 2000. — 11 квітня.

259. Масенко Т. Війна мовою мистецтва // Промінь. — 2000. — 11 травня.

260. Козик Л. Молодий талант // Промінь. — 2000. — 3 червня.

261. Семенченко О. Велика правда мистецтва // Промінь. — 2000. — 29 вересня.

262. Миколаєнко В. Жити треба не просто, жити треба // Промінь. — 2000. — 16 вересня.

263. Лесик С. Зоряний час будь-якого починання — це любительство // Промінь. — 2000. — 16 жовтня.

264. Козик Л. Вітчизняна графіка ХХ століття // Промінь. — 2000. — 25 листопада.

265. Посохов С. Гідний пошани // Промінь. — 2001. — 15 січня.

266. Мироненко І. Те, що наближається у темряві й сльози // Київ. — 2001. — № 9/10. — С. 188–190.

267. Тьрнов В. Ф. Если бы вернулась молодость // Universitates. Наука и просвещение. — 2001. — № 4. — С. 62–74.

268. Павлова О. Г. Выставки, как один из видов просветительной деятельности музеев. (На примере деятельности Пархомовского историко-художественного музея) // Сучасні проблеми гуманізації та гармонізації управління: Матеріали конференції. — Х., 2001. — С. 217–218.

269. Матвієнко Г. Райдужани в гостях у коте-левців // Промінь. — 2002. — 2 листопада.

270. Павлова О. Г. Из опыта педагогической деятельности А. Ф. Лулева // Со-временные проблемы гуманизации управления. 3-я международ. научно-практическая конференция: материалы конференции. — Х., 2002. — С. 175–176.

271. Дмитриев А. За явным преимущест-вом // Слобідський край. — 2003. — 3 травня.

272. Пархомівці відзначили Всесвітній День музеїв // Промінь. — 2003. — 24 травня.

273. Цебренко В. Мистецька перлина Сло-божанщини // Промінь. — 2003. — 3 червня.

274. Кисіль М. Луньов Панас Федорович // Велич духу і добра: Нариси. — Х.: Ми-тець, 2003. — С. 124–128.

275. Кисіль М. Луньов Панас Федорович // Промінь. — 2004. — 13 січня.

276. Посохов С. І. [Вітання А. Ф. Луньову з 85-річним ювілеєм] // Промінь. — 2004. — 13 січня.

277. Вербук Н. Многие лета // Время. — 2004. — 29 января.

278. Семенченко О. Харківщина: Пархо-мівський історико-художній музей // Інформативний бюлетень земляцтв регіонів України у м. Києві. — 2004. — Вересень.

279. Посохов С. І., Павлова О. Г. Пам'яті учителя Луньова Панаса Федорови-ча // Методичний вісник історичного факультету № 3. — Х.: Консул, 2004. — С. 110–111.

280. Кушнар'єв Є. Навчити прекрасному // 100 кроків Харківською землею. — Х.: Фоліо, 2004. — С. 229–232.

281. Шостак Н. Жемчужины Харьков-щины — популярное и забытое // Ве-черний Харьков. — 2005. — 20 января.

282. Дмитриев А., Минаков С. Подвижничество Афанасия Лунева // Вместе вперед. — 2005. — 22 января.
283. Савинова В. Будет ли Пархомовский историко-художественный музей носить имя А. Ф. Лунева, зависит и от нас с вами // Вместе вперед. — 2005. — 22 января.
284. Клочко А. Время и добро // Слобода. — 2005. — 28 января.
285. Дмитриев А., Минаков С. Не от мира сего // 2000. — 2005. — 28 января — 3 февраля.
286. Заходи по вшануванню пам'яті А. Ф. Луньова // Промінь. — 2005. — 8 лютого.
287. Григорова І. А мистецтво вічне // Слобідський край. — 2005. — 10 лютого.
288. Сільський Ермітаж. Оригінали Пабло Пікассо «живуть» за кілька кілометрів від Полтавщини // Арт-Коло. — 2005. — 28 травня.
289. Пахолко О. Сільський Ермітаж // Експрес. — 2005. — 12–13 липня.
290. Брагілева Л. Мне кажется, когда у человека пропадает дар удивляться, он останавливается и начинает жухнуть как лист, предчувствующий осень // ТЭ. — Комсомольск. — 2005. — 22 июля.
291. Брагілева Л. Людские судьбы... // ТЭ. — Комсомольск. — 2005. — 12 августа.
292. Шекера С. «Голубь мира» Пикассо свил гнездо в сельском музее // Комсомольская правда в Украине. — 2005. — 29 серпня.
293. Бондар Н. Шлях довжиною в півстоліття // Промінь. — 2005. — 24 вересня.
294. Ярмоленко Ю. «Сельскому Эрмитажу» — полвека // Вечерний Харьков. — 2005. — 27 сентября.
295. Ярмоленко Ю. Сільський Ермітаж відзначив півстолітній ювілей // Слобідський край. — 2005. — 27 вересня.
296. Петренко Н. «Пархомовская сокровищница» — отметила золотой юбилей // Слобода. — 2005. — 30 сентября.
297. Черниш О. В чіях руках наше здоров'я // Промінь. — 2005. — 5 листопада.
298. Мизгіна В. Сільський Ермітаж // Губернія. — 2005. — № 3. — С. 62–65.
299. Пархомівська скарбниця / Упор. Семенченко О. А. — Х., 2005.
300. Семенченко О. А. Засновник Пархомівського історико-художнього музею П. Ф. Луньов // Роль приватних колекцій у формуванні зібрань художніх музеїв / Уклад. Л. Є. Пономарова. — Х., 2005. — С. 76–80.
301. Семенченко О. «200 мініатюр» Станіслава Ремчукова // Промінь. — 2006. — 7 січня.
302. Яровий Л. «Валентина Мизгіна: Пархомівський музей живе повнокровним життям» // Слобідський край. — 2006. — 18 квітня.
303. Євтушенко Є. У полі мистецтва // Промінь. — 2006. — 1 квітня.
304. 26 тисяч гривень за подлинники великих художників // Вечерние вести. — 2006. — 13–19 апреля.
305. За 26 тыс. грн. продан музей вместе с подлинниками // События. — 2006. — 20 апреля.
306. Луньов П. Повернемо минуле // Промінь. — 2006. — 22 квітня.
307. «Будинок Пархомівського музею залишиться власністю приватної фірми» // Промінь — 2006. — 29 квітня.
308. Буцька Н. Подорож до сільського музею // Вісті. — 2006. — 31 березня.
309. Кривочуприн Е. Художественная галерея в Пархомовке, где жил и учился Казимир Малевич // Время. — 2006. — 13 мая.
310. Труфанова Н. В. Мистецький літопис подвигу // Промінь. — 2006. — 19 травня.
311. Ларіонова А. «Ах, вернісаж, ах, вернісаж» // Промінь. — 2006. — 15 липня.
312. Руденко П. Повернення до витоків // Промінь. — 2006. — 28 жовтня.

313. Здание Пархомовского музея, где хранятся подлинники Пикассо и Рембрандта, купила частная фирма. События Харкова (Харьков) proUa.com2006. — 10 апреля.
<http://lenta.kharkov.ua/news/2006/04/10/091808.html>
314. Чистилін В. Пархомівська афера. Без цензури. — Київ. — 2006. — 27 квітня.
315. Шлях до духовної спадщини // Промінь. — 2007. — 10 лютого.
316. Пугачева Г. В Пархомовке сгустили краски. Новый день. — Х., 2007. — 20 апреля. — № 43 (463).
<http://new-day.com.ua/?id=325>
317. Пасюта А. [В юности Малевич разрывал хаты под Харьковом] Жители села Пархомовка утверждают, что именно они привили знаменитому художнику любовь к искусству // Комсомольская правда. — 2007. — 16 мая. — С. 8.
318. Жадан О. Хай завжди буду я // Промінь. — 2007. — 9 червня.
319. Семенченко О. «Помнят Вена, помнят Альпы и Дунай» // Промінь. — 2007. — 21 липня.
320. Тесля Н. Рембрандта отстояли скровью // Газета по-харьковски. — 2007. — 1 ноября.
321. Мистецькі шедеври під пострілами // Промінь. — 2007. — 3 листопада.
322. Мірошник В. Народ врятує // Зоря. — Золочів. — 2007. — 3 листопада.
323. Шилю Н. В. У Пархомівському музеї відкрилася виставка робіт Миколи Переславця // Народна трибуна. — Котельва. — 2007. — 3 листопада
324. Луньов П. Допоможемо разом // Промінь. — 2007. — 17 листопада.
325. Анничев А. Народный музей // Время. — 2007. — 30 ноября.
326. Кисіль М. Московська гостя // Промінь. — 2008. — 12 січня.
327. Харченко Т., Горова Д. Країна музейних скарбів // Новинар. — 2008. — 15–21 лютого. — С. 42–46.
328. Софія — Харків — Краснокутськ // Промінь. — 2008. — 24 травня.
329. Луньов П. Мистецтво під ногами, або шедеври від Леоніда Малька // Промінь. — 2008. — 26 липня.
330. Слободян Є. Таємниці «сільського Ермітажу» // Арт Ukraine. — 2008. — № 1. — С. 60–66.

EPISTOLAE

П. П. Луньов, О. Г. Павлова

Про епістолярну спадщину з архіву Афанасія Луньова

Організаторську роботу, яку здійснював А. Ф. Луньов стосовно створення і розвитку Пархомівського історико-художнього музею, можна класифікувати за такими напрямками:

- колекціонування предметів старовини, культури і мистецтва;
- залучення до музейної роботи учнів під час викладання курсу історії та проведення позакласної і позашкільної виховної роботи;
- суто господарська та технічна робота зі зміцнення матеріальної бази музею;
- налагодження і підтримка стосунків із художниками, творчими спілками, діячами культури і мистецтва СРСР, України, Харківщини;
- систематичні екскурсії зі школярами до Москви, Ленінграда, Києва, інших міст колишнього Союзу та Німеччини;
- особисті регулярні поїздки до Москви;
- листування з художниками, музеями, творчими організаціями, діячами культури, науки і мистецтва.

Зупинемося детальніше саме на останньому напрямку.

Свідченням тієї величезної, можна сказати, титанічної організаторської роботи А. Ф. Луньова стосовно створення і подальшого розвитку Пархомівського історико-художнього музею є архів епістолярної спадщини, що залишився сім'ї після його смерті. Цей архів складається із декількох тисяч одиниць зберігання — листів, вітальних листівок, телеграм, записок тощо.

Ці документи — частина його творчої діяльності, яка, звичайно ж, не знайшла відображення у повній мірі в експозиції музею,

але без якої зібрана ним колекція, вочевидь, просто не відбулася б. Хронологічно визначити період, коли почалось активне листування з багатьма адресатами, що мала на меті поповнення музею творами мистецтва, більш за все слід віднести до другої половини 50-х років XX століття.

Саме відтоді зав'язались стосунки з багатьма відомими радянськими художниками, які потім переросли здебільшого у велику, щирі, родинну дружбу Афанасія Федоровича з самими художниками, діячами мистецтва і літератури того часу, що продовжувалася роками і десятиліттями.

Поступово коло спілкування шляхом листування розширювалося. З появою на початку 60-х років перших публікацій у пресі, документальних кіносюжетів про Пархомівський музей його основоположник став одержувати багато листів від різних людей з усіх кінців Радянського Союзу, яких зацікавив сам факт створення на громадських засадах мистецької скарбниці у сільській глибинці. Писали школярі, учителі, інженери, лікарі, студенти, журналісти, пенсіонери, ветерани війни, робітники, художники, учені, жінки і чоловіки. І всім їм Афанасій Федорович відповідав. Як і в ситуації, коли листування ініціював він сам особисто, так і в значній кількості випадків із респондентами, які першими звертались до нього, опісля підтримувались так би мовити заочно теплі, довірливі стосунки.

На все це потрібна була величезна душевна енергія, яку завжди випромінював Афанасій Федорович, незважаючи вже просто на затрати фізичних сил і власних коштів на придбання конвертів, листівок, паперу тощо.

У чому ж секрет цієї енергетики? Вочевидь, у тому, що Луньов був особистістю багатогранною, натурою захопленою. Його завжди цікавила, у першу чергу, людина, її образ мислення та світосприйняття. Він шукав і вмів знаходити в людях навіть ті риси

характеру, той елемент внутрішнього світу, про який вони і самі не підозрювали, і своїм спілкуванням розвивав у них кращі людські якості, створюючи атмосферу взаємодовіри і взаємоповаги з партнерами по листуванню.

Цьому, звичайно ж, сприяла його величезна ерудиція, широкий діапазон знань. Він був не просто шкільним учителем історії. Його суто професійні знання в цій галузі виходили далеко за межі шкільних навчальних програм. Він був великим талановитим педагогом за покликанням. Але це — тема іншої розмови та можливого наукового дослідження.

Він із захопленням займався мистецтвознавством, був водночас літературознавцем, колекціонером, книжником, любив подорожувати. Він володів величезним запасом знань як ерудит гуманитарій, був, по суті, ученим-енциклопедистом і, за великим рахунком, просвітителем, як про це говорив на урочистостях з нагоди 80-річчя А. Ф. Луньова віце-губернатор Харківської області, що, на жаль, рано пішов із життя, В. Ф. Мещеряков, даючи оцінку багаторічній діяльності творця Пархомівського музею.

Не можна оминати і не сказати про те, що Афанасій Луньов був глибоко віруючою людиною і досконально знав Біблію і Святе Письмо, що не могло не сприяти створенню навколо нього своєрідної аури духовності, яка теж імпонувала багатьом людям, які шукали і віднаходили в ньому почасти опору у своїх пошуках життєвих ідеалів.

Говорячи більш конкретно про епістолярний архів А. Ф. Луньова, його можна структурувати за групами респондентів. Перш за все, звичайно ж, слід виділити листування з художниками. Серед них, зокрема, В. А. Фаворський, М. М. Ромадін, С. А. Чернов, Є. В. Вучетеч, М. С. Сар'ян, С. Т. Кольонков, Кукринікси, Б. М. Неменський, Б. І. Смірнов, В. Д. Бубнова, у тому числі українські художники І. С. Їжакевич, В. І. Касіян, Д. М. Шавикін, Г. С. Зубковський,

М. М. Балясний та деякі інші митці, з-поміж яких і харківські художники — В. Савенков, М. Работягов, В. Сізіков та інші.

Про дружні стосунки з письменниками свідчать листи Іллі Еренбурга, Степана Щипачова та його дружини Олени Златової, Лідії Бать, В. М. Осокіна, С. М. Голіцина. Активне листування велося з деякими відомими на той час журналістами центральних видань, зокрема з Анатолієм Стріляним, Елою Максимовою, Оленою Брусковою та іншими. Серед авторів листів — учені-історики та мистецтвознавці, такі як М. В. Алпатов, Б. А. Тураєв.

До речі, багатьох адресатів А. Ф. Луньова можна визначити за прізвищами на етикетках картин в експозиції музею. Вони відображають значною мірою і географію, і напрямки пошукової роботи стосовно створення колекції творів мистецтва. Окрім того, частина витворів декоративно-ужиткового мистецтва з'явилася в музейній експозиції теж завдяки листуванню з майстрами, підприємствами, народними промислами найрізноманітніших мистецьких жанрів — від Уралу до Закарпаття, від Кавказу і Середньої Азії до Ленінграда.

Довгий час А. Ф. Луньов листувався із сім'єю відомого радянського композитора В. Я. Шебалина.

Багаторічна дружба пов'язувала Афанасія Федоровича з нині покійним ректором Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна Іваном Євгеновичем Тараповим, який чимало допомагав Пархомівському музею. Свідченням цього є низка листів в архіві.

Окремо слід виділити листування з відомими музеями СРСР — Ермітажем, Музеєм образотворчих мистецтв ім. О. С. Пушкіна, Російським музеєм, дирекцією Музеїв Кремля, а також іншими музеями країни, які мали для А. Ф. Луньова певний інтерес у творчому плані з точки зору отримання від них експонатів для пархомівської колекції.

Також підтримувалися зв'язки із найближчими бібліотеками колишнього Союзу — ім. В. І. Леніна в Москві, ім. М. Є. Салтикова-Щедріна в Ленінграді та деякими іншими. Наразі мало хто знає, що Пархомівський музей володіє й унікальною бібліотекою старих книг, що потрапили сюди здебільшого саме із фондів вище названих книгозбірень. Це могло б стати темою самостійного бібліографічного дослідження.

Ще одна сторінка піввікової історії сільської мистецької скарбниці — її стосунки з Дрезденською картинною галереєю та Берлінським Боді-Музеумом. Юні пархомівські мистецтвознавці — члени клубу «Райдуга» — декілька разів побували в гостях у німецьких друзів. На той час це були незвичайні за своєю значущістю події для сільської школи. Листування з колегами із Німеччини — це теж важлива складова біографії створювача Пархомівського музею.

Будучи педагогом не тільки за фахом, а й за покликанням, Афанасій Федорович підтримував щире дружбу з багатьма випускниками школи — своїми колишніми учнями, отримуючи від них листи і вітання до свят і відповідаючи їм теж листами. Це листування налічує в житті Луцьова-вчителя декілька поколінь пархомівських учнів: від дідусів і бабусь — до онуків тих, хто закінчив Пархомівську десятирічку в далекі післявоєнні роки. З точки зору впливу цих стосунків на процес творення і функціонування Пархомівського музею, їх важко переоцінити. Товариські взаємини зі своїми вихованцями надавали йому натхнення для творчого процесу, цим він вивіряв правильність свого педагогічного кредо — виховання молодого покоління через прекрасне — через мистецтво. Листи від учнів-випускників посідають значне місце в епістолярному архіві Афанасія Луцьова.

Повертаючись до розмови щодо організаторської роботи А. Ф. Луцьова стосовно створення музею, видається доцільним на-

вести декілька прикладів листування з художниками.

Про рівень дружніх стосунків з Народним художником СРСР Володимиром Андрійовичем Фаворським свідчить ось хоча б такий уривок з одного із його листів, датованого 23.11.1963 р.: «Многоуважаемые друзья! За это время я написал несколько статей, которые напечатаны в журнале «Декоративное искусство».

А вот в газете «Советская культура» напечатали статью по моим мыслям, напечатали Языкова, член редакции газеты, напечатали с моей подписью. Но я не могу признать ее своею.

С мыслями я могу согласиться. Но, главное, стиль... Мне за стиль совестно. И уже само название «Всего себя», названия статьи очень претенциозно. Вообще, статья самохвальная, не скромная, не в моем обычае. Мне за нее стыдно. Я сказал бы то же совсем иначе.

Ваш список моих работ я получил и постепенно буду вам посылать...»

Народний художник України Іван Їжакевич: «...Обращаюсь к Вам, дорогой Афанасий Федорович, по такому делу. Я Вам посылаю для передачи «Юным историкам» картину «Тарас Бульба встречает своих сыновей». Предлагаю юным историкам изобразить ее так, как она есть, но чтобы она не была целиком похожа на копию. Такую работу мы назовем творчеством...»

Скульптор Іван Гончар (Київ): «Одержав Вашого листа, за який Вам щиро вдячний. Даю коротеньку відповідь.

Дуже приємно чути про Вашу славу ініціативу, яку вітаю від всього серця і йду Вам назустріч у цьому.

Можу Вам подарувати щось з своїх скульптур, невеликий портрет І. Франка або Лесю Українку...»

Василь Касіян, Народний художник України: «Дорогий друже, я вернувся з Москви та Ленінграда і дома застав багато листів

і Ваш між ними... Коли хто буде у нас в Києві, хай зайде до мене додому, і я дам йому кілька естампів для школи... 18.01.1964 р.».

Ілля Еренбург: «9 февраля 1965. Дорогие товарищи, спасибо Вам за письмо. Очень рад, что вам направились посланные мною репродукции. Я постараюсь при случае послать вам еще что-либо подобное. Я сожалею, что группа Ваших ребят, будучи в Москве, не зашли ко мне...»

Сергій Тимофійович Коньонков: «26.11.1960 г. Дорогой Афанасий Федорович! Бандуру и фотоснимки с Натальевки получил. Большое сердечное Вам спасибо. Посылаю подарок — мраморную головку «Ниночки» — портрет правнучки Горького...»

Мартирос Сарьян: «Дорогие друзья!.. Вещь я отобрал. Нужно ее упаковать... Я ее отправляю почтовой посылкой на днях. Пишу это письмо, чтобы Вы не волновались...»

Ці невеличкі цитати із листів ілюструють певною мірою, як А. Ф. Луньов збирав колекцію для Пархомівського шкільного музею.

Досліджуючи епістолярний архів Афанасія Луньова, доходим висновку про те, що Пархомівський музей як явище був невіддільний від особистості самого його творця. В основі всього процесу створення та існування цього унікального за своєю суттю закладу культури відчувалася атмосфера високого інтелекту, духовності, навіть деякої

утаємниченості, яка формувалася навколо постаті створювача музею, тобто Луньова.

Не є секретом, що відвідувачі їхали до Пархомівського музею не тільки і не стільки, можливо, для того, щоб подивитися на його колекцію, а і в очікуванні побачити самого Луньова, почути його, поспілкуватися з ним. За життя Афанасій Федорович уособлював у собі той величезний потенціал віри в можливість людського розуму і сили духу, спрямованих на пізнання світу через втілення ідей прекрасного в життєву дійсність. У можливість піднятися над буттям і поринути у світ високих ідеалів і краси.

Саме в цьому, на наш погляд, полягала життєва філософія Афанасія Федоровича. Його творча організаторська робота була нерозривно поєднана зі сповіданням і відстоюванням саме таких світоглядних принципів.

Сьогодні Пархомівській музей існує без Луньова. Хотілося б сподіватися, що ті, хто взяв на себе сміливість відповідати за збереження його творчої спадщини, зможуть усвідомити всю величезну відповідальність за долю унікального мистецького зібрання не тільки стосовно його фізичного збереження, а й у сенсі відтворення хоча б дешифру того духовного спадку Афанасія Луньова, без якого ця мистецька скарбниця перетвориться на звичайні музейні зали, де на стінах висять звичайні картини.

*Кукрыниксы — обществу
«Юный историк»*

Москва, 31 декабря 1958

Дорогие друзья!

Большое Вам спасибо за теплое поздравление в связи с присвоением нам звания Народных Художников СССР. Посылаем Вам для общества «Юный историк» оригинал рисунка иллюстрации к роману М. Горького «Мать» — Ниловна и Софья несут литературу в деревню. Будем рады, если она сможет войти в экспозицию Вашего сельского музея.

Очень приятно было узнать из Вашего письма о том, какую большую, интересную и полезную работу ведет Ваше общество по созданию этого музея.

Желая больших успехов Вашему обществу, мы шлем всем Вам наши самые сердечные приветы.

Поздравляет с новым 1959 годом!

*Кукрыниксы
М. Куприянов
П. Крылов
Н. Соколов*

В. А. Фаворский — А. Ф. Луневу

16 января 1960 г.

Многоуважаемый Афанасий Федорович!

Мне очень приятно беседовать с Вашей молодежью, я получаю от них очень интересные письма с разными вопросами по искусству и хотел бы им, как я смогу, отвечать, но я сам варюсь в котле сегодняшней бурной художественной жизни и, конечно, не смогу быть объективным на сто процентов. Я понимаю, чем они Вам обязаны, Вы их воспитали, и поэтому решил спросить, можно ли мне с ними беседовать о разных вопросах искусства или лучше воздержаться, не залезть в дебри истории. Конечно, я учитываю

их возраст и буду учитывать его. Но говорить полусерьезно очень трудно, и мне это дается с трудом.

Будьте здоровы, всего хорошего.

С уважением, В. Фаворский

С. Т. Коненков — А. Ф. Луневу

26 ноября 1960 г.

Дорогой Афанасий Федорович!

Бандуру и фотоснимки с Наталовки получил. Большое сердечное Вам спасибо.

Посылаю подарок — мраморную головку «Ниночка» — портрет правнучки Горького.

Сердечный привет Вам и Вашим юным историкам.

С. Коненков

Р. S. Посылаю квитанцию, по которой Вы получите посылку.

С. К.

Н. М. Ромадин — А. Ф. Луневу

29 декабря 1960 г.

Милый и дорогой Афанасий Федорович!

Нет слов для моего извинения... Мне, чтоб написать письмо, почему-то стало так тяжело, что сам не понимаю...

Дощечка от посылки Пети (за которую я несказанно благодарен) лежит на моем письменном столе, чтоб напоминала каждый день, что надо обязательно написать, и все же... «Завтра» и «завтра»... Так занята голова и моей личной жизнью с переживаниями тяжелыми и, конечно, сутолокой декабря и «парами».

Прошу Вашего великодушного прощения. Особенно я виноват перед Петей, я ведь знаю, что значит детская душа, я ведь и этюд ему отобрал, но послать для меня слишком сложно. Вот теперь с Вашим приездом все и разрешится.

Потом, я в новой мастерской, совсем изолированной, и живу, как «в башне из слоновой кости», почти не слезаю неделями. Одиночество — это всегда было любимое мое состояние, а тут так все получилось хорошо.

Работаю, но больше мечтаю и думаю, сплю плохо...

На выставке «Сов. Украина» даже не был, слышал, что неважно. Много красочно-го грому и выпячивания.

Меня интересует этот кусок красной материи — парчи, я бы его приобрел. Я числа 5–10-го уеду на этюды. Как у вас там погода? У нас серо и нет снега, очень тоскливо для пейзажа, но все-таки поеду, и, наверное, на север. Там устойчивая зима, однообразные, скучные дни, которые я люблю, жалко только, день-то длится четыре часа. А, может быть, и под Вологду, тут мягче и ближе и удобнее в смысле устройства.

Передайте мой горячий привет Пете и большую благодарность. Этот складень стоит все время открыто на секретере.

Шлю и Вам свой сердечный привет... Вот пройдет эта моя «хандра», тогда я опять буду исполнительным в смысле писем.

Ну, всего доброго.

Ваш Н. Ромадин.

Р. С. Поздравляю с наступающим тяжелым н.г.

Б. М. Неменский — А. Ф. Луневу

Москва, 16 февраля 1963 г.

Дорогой Афанасий Федорович!

Пишу Вам срочное письмо.

Срочен тут ответ.

Для статьи нужно от вас несколько личных эмоциональных слов.

Примерно в таком плане:

1. Кто вы по профессии (мол. историк).

2. Почему Вы, не художник, и вдруг заинтересовались эстетическим воспитанием.

3. Почему Вы считаете, что без него нельзя даже в деревне (или, тем более, в деревне).

4. Почему Вы считаете, что внеклассная форма все же не тот идеал, что нужен.

5. Считаете ли Вы это возможным и необходимым не только в Вашей школе, в Вашем селе.

Нужно эмоционально и в пределах 1–3-х листиков.

О музее я расскажу.

Я хочу дать живые чувства, 3–4-х живых энтузиастов этого дела.

Напишите сразу.

Не обдумывая.

Не откладывая.

Жду.

Привет всем вашим коллегам и ребятам.

Будьте здоровы и бодр.

Б. Неменский

Н. М. Ромадин — А. Ф. Луневу

Сентябрь 1963 г.

Милый мой, дорогой и любимый человек, Афанасий Федорович!

Ведь вся жизнь человека — это необыкновенная «кривая». Это такая сложность (если он думающий), поэтому, дорогой мой, со стороны «все видно» неверно, неверно именно со стороны-то и не видно. Зачем говорить о морали — морали вообще — нет! Есть то — только душевное равновесие, которое Бог дал!

Но это очень сложная материя, в которой еще никто не разобрался, даже сам Лев Толстой. Где тут тайна? По-видимому, гораздо глубже, чем просто Как и Что.

Ну, вот я Вам и говорю «не судите». Я 3 с половиной месяца (3 мес. 15 дней) не пил вина, жил только в лесу с женой и внучкой. А что я там создал для меня ужас!

Я в горе нахожусь от той уверенности, которая была во мне. Помню, что мне Филатов говорил, что это тяжелейший грех.

Дорогой мой, «уверенность» — зло — поверь мне. Я все эти «измы» узнал, а вот «Беспутный пьяница» это есть по Пушкину явление гения... Я не подражаю этой гениальной фразе, но если я сам таков — как мне быть??

Дорогой мой, положи все это в далекий ящик, оставь только любовь ко мне и любовь Пети, которого я беру на себя как своего сына. Будь счастлив. Дай Бог тебе, семье и Пете здоровья, а я всегда буду думать о вас.

Н. Ромадин

В. І. Касіян — товариству
«Юний історик»

Київ, 18 січня 1964 р.

Дорогий друже,
я вернувся з Москви та з Ленінграда і дома застав багато листів і Ваш між ними. Повинен сказати, що простіше виконати гравюру, ніж послати її. Зараз Спілка отримує багато листів, у яких учні шкіл просять надіслати їм естампи на шевченківську тему. Я розіслав чимало, але зараз мушу виїхати до Львова, відтак знов до Москви на Ленінський Комітет і ніколи упакувати як слід естампи, щоб по дорозі не зіпсувалися. Тому я раджу Вам, коли хто буде від Вас у Києві, хай зайде до мене додому, і я дам йому кілька естампів для школи. Коли нікого не буде, то напишіть у Спілку художників (пл. Калініна, 6), щоб Вам надіслали кілька естампів, тоді художній фонд це зробить скоріше і ліпше. Малі естампи можна посилати в листі, а великі треба в добрій упаковці, на що треба час і матеріал.

Дякую Вам за відповідь на новорічне привітання і багато Вам щастя і здоров'я.

Ваш В. І. Касіян

Чуйков С. А. — А. Ф. Луневу

Москва, 12 мая 1964 г.

Здравствуйте, тов. Лунев.

Наконец-то я с большим трудом собрался упаковать и отправить обещанную Вам работу «Вечерняя звезда», эскиз к картине. Пришлось чуть не два дня возиться, самому двигать ящики и т. д., а тут времени нет: сборы к отъезду всей семьи в Среднюю Азию (Вы ведь знаете, наверно, что я живу на два дома: в Москве зимой и в Киргизии летом).

Ну, слава Богу, теперь это «с плеч долой» — осталось еще получить посылку (не пропала бы).

Стекло пришлось вынуть. Так что прошу Вас застеклить работу, прежде чем вешать.

Посылка отправлена 13-го мая почтой. В адресе я, к сожалению, не мог проставить Ваши имя и отчество полностью, т. к. Вы их не сообщали мне. Я написал «А. Ф. Луневу».

С уважением

С. Чуйков

Р. S. Картина изображает вечер в степном поселке Казахстана или Киргизии (вообще Средней Азии). На Востоке большей частью деревенские дома с плоской крышей и летом, в жару принято (и это очень приятно) ночевать на крышах, под звездами. Вот такой момент и взят мною: после трудового дня люди стелят постель, готовятся ко сну.

С. Ч.

И. Г. Эренбург — обществу
«Юный историк»

Москва, 9 февраля 1965 г.

Дорогие товарищи, спасибо Вам за письмо. Очень рад, что Вам понравились посланные мною репродукции. Я постараюсь при случае послать Вам еще что либо подобное. Я сожалею, что группа Ваших ребят, будучи в Москве, не зашли ко мне.

От души желаю успеха юным искусствоведам Пархомовского музея.

И. Эренбург

*И. Г. Эренбург — обществу
«Юный историк»*

Москва, 14 мая 1965 г.

Дорогие друзья!

Я очень тронут Вашими поздравлениями, приглашением приехать на празднование юбилея музея. Приехать в Пархомовку я, к сожалению, не могу, но рад поздравить Вас с радостной датой.

Желаю Вам работы успешной и интересной.

И. Эренбург

Б. М. Неменский — А. Ф. Луневу

Дорогой Афанасий Федорович!

Рад большой вашей удаче и радости — поездке в Дрезден. Она, несомненно, даст огромную и долгую зарядку всей деятельности ваших ребят.

Надеюсь, в середине мая я на этот раз смогу на пару дней приехать к вам. Напишите, как до вас добираться и что привезти вам.

Желаю Вам и ребятам радостного мая, лета, жизни.

Пишите.

Жму руку.

Б. Неменский

Б. М. Неменский — А. Ф. Луневу

Москва, 23 ноября 1966 г.

Дорогой Афанасий Федорович!

Давно нет вестей от Вас!

Как вы себя чувствуете?

Как Петя?

Как дела и настроение?

Как окружение?

Как ребята?

Вы мне давно ничего не пишете, а я так заверчен и замучен суетой и работой (ведь тоже — и картины писать нужно — и статьи, и хочется больше всего), что некогда и написать Вам.

Я сейчас преподаю к тому же. Это тоже интересно.

В Москве много интересных выставок. От Водкина до Фалька. И очень интересный итальянец-скульптор Манцу.

С нашей борьбой пока затишье. Но я не сдаюсь. Статью ругательную в «Художнике» дал — по поводу неучастия в этом художников, и брошюра в декабре все же выйдет моя — с целым разделом, вам посвященном.

Есть признаки создания Всесоюзного общественного института эст. восп.

Вот пока и все.

Крепко жму руку.

Большой привет ребятам.

Жду!

Ваш Б. Неменский

Е. Златова — А. Ф. Луневу

Уважаемый Афанасий Федорович!

Я уверена, что после очерка Стреляного «Подлинный Лунев» Вы получаете немало писем от незнакомых людей через «Комсомольскую правду», поэтому мое письмо едва ли Вас удивит.

Но, прежде всего, представляюсь: меня зовут Елена Викторовна Златова, по образованию я педагог, по профессии — литератор, критик очеркист.

О Вас, о Вашей работе со школьниками, о созданном Вами музее мы с мужем слышали впервые от Бориса Михайловича Неменского, с которым подружились несколько лет тому назад.

Узнали мы и о мытарствах, которые Вам приходится претерпевать.

Таня Галактионова, не вдаваясь в подробности, дала мне понять (мы говорили по телефону), что и сейчас далеко не сладко Вам приходится.

Первым душевным движением было — ехать в Пархомовку и на месте изыскивать способы помочь Вам, каким-либо способом подставить и свое плечо.

Но, увы, как раз сейчас я только-только из больницы после микроинфаркта и хожу плоховато. (Мы с Вами, кажется, немножко «коллеги» по сердечно-сосудистым хворобам, я слышала?) Словом, сорваться и ехать, как мне бы хотелось, я до осени, видно, не смогу. Но прошу Вас поверить мне, всей душой хочу сделать хоть что-то полезное для Вас и для Вашего дела. Может быть, прежде всего, Вам раздобыть лекарства, которые в Москве легче найти? (Какой диагноз Вам поставили и что прописали?)

Может быть, во время каникул у Вас будет охота побывать в Москве?

Мы с мужем — Степаном Петровичем Щипачевым — были бы рады видеть Вас нашим гостем: мы сейчас живем за городом (20 минут на электричке от Москвы) на даче, у Вас была бы отдельная комната; на городской квартире сейчас только сын с невесткой, так что тоже можно будет устроиться с полным комфортом. Сейчас в Москве есть что посмотреть. Конечно, сейчас из меня гидуныш, но Борис Михайлович, наверно, охотно возьмет на себя эту роль, если это будет нужно. (Между прочим, у него сейчас несколько новых интереснейших работ.)

Не сердитесь, если эти предложения окажутся неактуальными, ни к чему или не ко времени — мне просто отсюда, издалека неясно, что можно сделать, в чем есть надобность. Можно ли еще присылать ...

Очень буду ждать вестей от Вас.

Жму Вашу руку.

Е. Златова

М. С. Сарьян — обществу
«Юный историк»

Дорогие друзья!

Я Вас замучил, Вы, вероятно, удивляетесь, что я заставляю Вас так долго ждать.

Ведь я отобрал, нужно ее упаковать и послать на Ваш адрес. Это, оказывается, не так легко, когда я сам не могу из-за болезни, а кругом все заняты своими делами. Вещь, конечно, получите — она небольшая, я ее отправляю почтовой посылкой на днях. Пишу это письмо, чтоб Вы не волновались. А пока поздравляю с Новым годом Вас всех, от всего сердца желаю Вам счастья, быть всегда такими прекрасными и хорошими.

М. Сарьян

Транзитная телеграмма

Ереван, 2 января 1968 г.

Пархомовка. Общество «Юных Историков»

Милые мои юные друзья. Поздравляю Вас всех с Новым годом. Желаю здоровья, успехов учебе. Передайте мои поздравления также товарищу Луневу.

Обнимаю Вас.

Народный художник СССР Мартирос
Сарьян

Е. В. Вучетич — клубу «Радуга»

Апрель 1974 г.

Клубу «Радуга»

Пархомовского музея,
Краснокутского р-на,
Харьковской обл.

Дорогие мои Юные друзья!

Поздравляю вас с наступающими замечательными праздниками — 1 Мая и днем нашей Победы!

Желаю отличных успехов в учебе и всего самого светлого.

Спасибо вам за душевные, теплые письма и за добрые пожелания.

Е. В. Вучетич

Дорогие ребята!

Это письмо было написано Вам Евгением Викторовичем за несколько дней до его кончины.

Вера Владимировна Вучетич

Ректору Харьковского
государственного
университета имени

А. М. Горького Тарапову И. Е.

Отдел координации межнационального культурного сотрудничества сообщает, что Ваше письмо на имя Министра культуры СССР т. Губенко Н. Н. от 25.03.91. направлено министру культуры Украинской ССР, члену Союзного совета при Министерстве культуры СССР т. Олененко Ю. А. с просьбой оказать посильную помощь Пархомовскому историко-художественному музею и по необходимости подготовить предложение для рассмотрения на заседании Союзного совета при Министерстве культуры СССР.

Одновременно сообщаем, что в течение ряда лет Министерство культуры СССР активно пополняло фонды и будет в дальнейшем оказывать содействие в комплектовании коллекции Пархомовского музея. По данному вопросу директор музея может непосредственно связаться и переговорить с ведущим специалистом Отдела координации межнационального культурного сотрудничества т. Лебедевой Маргаритой Евгеньевной...

*Начальник Отдела координации
межнационального культурного
сотрудничества Н. Г. Филипенко*

22. 05. 91

Глубокоуважаемый Афанасий Федорович,

думаю, что этим наши действия не ограничатся. Сообщу о дальнейшем, и Вы мне дайте знать о действиях Украины.

Суважением Тарапов

*І. М. Гончар — товариству
«Юний історик»*

Дорогі друзі з товариства «Юний Історик!»

Одержав Вашого листа, за який Вам щиро вдячний. Даю коротеньку відповідь.

Дуже приємно чути про Вашу славу ініціативу, яку вітаю від всього серця і йду Вам назустріч в цьому. Можу Вам подарувати щось з своїх скульптур, невеликий портрет І. Франка або Лесю Українку.

З свого боку звертаюся до Вас також з проською.

Оскільки я вивчаю народне українське мистецтво та побут, а також збираюся ліпити етнографічні типи України в кераміці чи в фаянсі, то мені необхідні деякі зразки народної творчості з усієї України, в тому числі і з ваших країв, а також дещо з старовинної української носі: напр., один чи два зразки з розписної кераміки (миска, куманець, вазка чи щось інше), з різьбярства, характерного для ваших країв, один чи два вишиті рушники XIX чи навіть XVIII віку, старовинну ікону на дереві мальовану.

З дерев'яних речей, хоч один екземпляр з гутного скла. З носі — старовинну чумарку (парубочку), білу свитку дівочу, червоні жіночі чоботи, плахту і килим.

Словом, з названих речей може щось Вам удасться дістати, те, що у Вас уже в музеї є. Гроші за ці речі я можу вислати в такій сумі, яку запросить той чи інший власник тої речі. Якщо у Вас буде така можливість, то я буду дуже вам вдячний за це і навіть в дальнішому ми можемо з Вами співробітничати. Я щось

вам потім ще подарую з своїх скульптур чи живопису.

Свої роботи я вже подарував не в один музей і сам подаю ініціативу для створення таких музеїв, які стають справжнім осередком культури на районах та селах і дають стимул для масового розквіту нашого славного і прекрасного українського народного мистецтва.

Наряду з цим хочу Вам зробити зауваження і побажання, аби Ви, вивчаючи російську мову та культуру, не забували і про свою рідну мову, якою розмовляє 42 мільйони українців, мову красиву і стародавню, а також і листи писали на українській мові дітям української культури.

Щиро також побажаю Вам як юним історикам добре пізнати свою батьківщину — вивчаючи історію України з давніх часів і по сьогоднішній день, а також і багату українську культуру.

На цьому з сердечним вітанням до Вас скульптор Іван Гончар

Бажаю успіхів у дальшій роботі.

Не знаю, як Вам передати роботу?

Може, хтось від Вас буде в Києві, то я можу передати.

И. И. Ижакевич — А. Ф. Луневу

Здравствуйте, Дорогой Афанасий Федорович!

Сегодня я себя почувствовал [лучше], т. е. В здоровом уме и твердой памяти. Обращаюсь к Вам, дорогой Афанасий Федорович, по такому делу. Я Вам для передачи «Юным Историкам» [подготовил] картину: «Тарас Бульба встречает своих сыновей». Предлагаю юным историкам изобразить ее так, как она есть, но чтобы она не была целиком похожа на копию. Такую работу мы назовем творчеством.

Над таким творчеством ученик серьезно задумается, а задумавшись, он подтолкнет и других, в том числе, и меня.

Дальше у меня намечено изображать «Катерину» Т. Шевченко... И «Наймычку» Шевченко. (До Катерины много иллюстраций, но можно дать очень трагичных только две.)

Получил от Афанасия Федоровича право изобразить Тараса Бульбу с сыновьями и (в свободные часы от школьных занятий) зарисовать с себя через зеркало с помощью ваты тип отца. Не думайте, что это есть забава, а думайте, что это есть творчество! И если получится удачно, то и вы будете радоваться, и сама удача порадует, и посторонние будут вас хвалить, а когда эта удача похвалится на выставке, то вас за это по головке погладят и назовут вас творцом, а я от радости прослежусь и назову вас моими детками, а Ваших учителей — Спутниками Советскими.

Ваше письмо, Афанасий Федорович, получено, я в тот же день начал писать, и писалось до сегодняшнего дня.

Иллюстрации до Катерины будут веселее.

Крепко жму Вашу руку.

Ваш Ижакевич

*И. И. Ижакевич — обществу
«Юный историк»*

Дорогие Товарищи!

Дня через два вышлю вам материал для работы «Наймычка» (по Шевченко).

Эта вещь ставилась мною в двух средних школах на Куреневке и на Приорке, в те часы я там учительствовал 12 лет, и на школьных сценах эта вещь ставилась разов по два в сопровождении музыки на фисгармонии музыкой Бетховена. Меня очень радует, и творческие жилки зашевелились, и что все три вещи:

Наймычка, Катерина и Тарас Бульба — будут в наших руках с Вами, Дорогие мои «Юные Историки».

Думаю, что если я повырываю листики из книжки и пошлю их с этим письмом, то будет дело ходчее, а Вы их, эти листики, сохраните. Передумал, книжку шлю такой, какой она есть, завтра, в отдельном конверте.

Ижакевич

Переписка с обществом «Юный историк» В. А. Фаворского¹⁷

Общество «Юный историк» —
В. А. Фаворскому

3 декабря 1958 г.

Дорогой Владимир Андреевич!

К Вам обращается с этим письмом коллектив ученического общества «Юный историк» Пархомовской средней школы Харьковской области. Мы не знаем, как Вы посмотрите на это, поэтому мы долго не решились писать к Вам, но мы очень просим Вас извинить нас и надеемся, что Вы благосклонно отнесетесь к нашему обращению и не осудите нас. Мы просим выслушать нас и, если возможно, помочь нам.

У нас в школе нашим обществом «Юный историк», состоящим в основном из учащихся 8–10-х классов, создан историко-художественный музей. Экспозиция музея размещена в 4-х комнатах (в школьном, но не учебном здании). Наряду с историко-краеведческими экспонатами (среди которых

много оригинальных и даже редких вещей и документов, например: рукописные книги XVII в., «Апостол», «Серчания Ивана Грозного» и вообще много книг XVII—XVIII веков, соха, Ревизские сказки нашего села за 1816 год, знамя Пархомовского ревкома, оригиналы лозунгов и плакатов периода гражданской войны и нэпа, античные монеты и античная посуда и т. д. — всего до 3000 экспонатов), две комнаты занимает экспозиция по изобразительному искусству. В нашем обществе есть секция изобразительного искусства, члены которой очень интересуются изучением его, и вместе с тем мы стремимся популяризировать изобразительное искусство среди учащихся и населения села. Что у нас есть в экспозиции изобразительного искусства? В отделе дореволюционного периода у нас помещены репродукции с картин выдающихся русских художников. В отделе советского изобразительного искусства у нас помещены оригиналы произведений советских украинских художников (в основном графика), которые нам подарили Союз советских художников и его Харьковское отделение (всего 160 произведений, из них 95 графических работ). Кроме того, мы организовываем время от времени выставки, например: «Советская Армия в изобразительном искусстве», «Ленинский комсомол в изобразительном искусстве», «Искусство эпохи Возрождения», «И. Е. Репин» (...). Наш музей широко используется учителями истории, литературы, 1–4-х классов. Кроме того, по воскресеньям наш музей открыт для жителей села. В это время мы дежурируем по очереди в музее. В среднем за год посещают до 3–4 тысяч рабочих (у нас в селе сахарный завод и совхоз), служащих и колхозников. За 4,5 года наш музей посетило до 15 тыс. человек, не считая учащихся нашей школы и школ района. Нашей работой руководит учитель истории Афанасий Федорович Лунев.

Мы посоветовались все вместе и решили обратиться к Вам и некоторым другим

¹⁷ Цит. из книги: Фаворский В. А. Воспоминания современников. Письма художника. Стенограммы выступлений / Сост., примеч. Г. А. Загянская, Е. С. Левитин. — М.: Книга, 1991. — 384 с.

художникам с просьбой о помощи в нашей работе, в первую очередь в пополнении музея. Нам неудобно обращаться, но дело в том, что музей создан и работает без всяких материальных средств, а поэтому купить что-либо ценное (скажем, оригинал картины) мы не имеем возможности (...). Поэтому мы решили обратиться к некоторым художникам. Мы очень, очень просим Вас помочь нам, если возможно, то выплатите что-либо из Ваших работ для нашего музея. Мы не претендуем на что-то особенное. Но Ваше произведение будет очень ценным пополнением музея, тем более что это село, а большинство его жителей только у нас в музее и увидят настоящие художественные произведения. Да и дети также, ведь большинство из них останется в селе навсегда. Мы верим, что наша горячая просьба найдет отклик в Вашем сердце и Вы не откажете нам. Вы в нас найдете, может, и не совсем знающих, но очень благодарных ценителей. Мы будем ждать с надеждой на Ваше понимание, сочувствие и поддержку, ждать и очень волноваться и томиться в ожидании ответа.

Горячий комсомольский привет Вам от всех членов общества «Юный историк».

**В. А. Фаворский — обществу
«Юный историк»**

Декабрь 1958 г.

Многоуважаемые товарищи, поздравляю Вас с Новым годом, желаю здоровья и успехов в Вашей работе и посылаю Вам несколько моих работ:

1. «Стадо на отдыхе» — линогравюра, из самаркандской серии. Сделана в 1942 г.
2. «Александр Невский», гравюра на дереве, из серии полководцев. Сделана в 1946 г.
3. «Битва Игоря и Буй-тур Всеволода с половцами», гравюра на дереве, иллюстрация к «Слову о полку Игореве», сделана в 1950 г.

4. «Плач Ярославны», гравюра на дереве, сделана в 1950 г., иллюстрация к «Слову о полку Игореве».

5. Эскиз плаката «За мир», линогравюра, сделана в 1958 г. для Совета Мира.

Вот все, я главным образом гравер и посылаю Вам гравюры. Очень буду рад, если Вы мне напишете, что Вам нравится, что нет, только честно, будьте здоровы.

В. Фаворский.

**Общество «Юный историк» —
В. А. Фаворскому**

17 января 1959 г.

Дорогой Владимир Андреевич!

Недавно мы получили от Вас подарок и письмо. Это было очень большей радостью для всех нас. Мы все, и ребята и девочки, просим принять от нас глубокую, сердечную благодарность и горячую признательность за Ваше внимание и бесценный подарок (...). Ваши гравюры мы уже поместили в экспозиции музея, и они являются гордостью не только нашего музея, но и села. Все гравюры нам очень понравились. Только одним (ребятам) больше нравится «Александр Невский» и «Битва Игоря и Буй-тур Всеволода с половцами», другим, и очень многим, больше нравится «Плач Ярославны». А вообще, то, что Ваши замечательные работы находятся у нас в музее, большая честь для всех нас. Все ребята просят Вас разрешить считать Вас своим дорогим для нас другом и время от времени писать Вам. Мы будем очень и очень благодарны Вам, вечно благодарны за Ваше внимание.

*В. А. Фаворский — обществу
«Юный историк»*

8 февраля 1959 г.

Дорогие товарищи.

Очень рад приобрести таких милых друзей и быть Вам другом. Пишите, когда Вам что-нибудь нужно в Москве. Я подумаю и, может быть, Вам что-нибудь еще пришлю, может быть, связанное с историей.

О линолеумах Вы ничего не пишете, Вам они, по-видимому, не очень понравились, да и то, что на них изображено, Вас не так захватывает.

Ну, будьте здоровы, всего Вам хорошего (...)

До свидания.

Ваш друг В. Фаворский.

*Общество «Юный историк» —
В. А. Фаворскому*

19 февраля 1959 г.

Дорогой Владимир Андреевич!

Мы получили Ваше письмо, которое очень обрадовало нас всех. Всем ребятам было очень приятно и радостно прочитать, что Вы согласились, чтобы Вы для нас были другом. Мы понимаем, что это для нас большая честь, и мы не можем не гордиться Вашей дружбой.

Среди нас много разговоров вызвало Ваше письмо. Прежде всего Вы неправильно пишете, что нам не понравились Ваши произведения на линолеуме. Мы написали, что нам больше всего понравилось. Нам понятны и очень нравятся и «Стадо на отдыхе», и «За мир». Нравятся они также и взрослым, которые уже смотрели их в музее. У нас есть еще репродукции Ваших произведений (...). Нам очень хочется больше узнать о Вас и о Вашем творчестве. Но у нас нет ничего, а приобрести негде (...). Мы решили собирать библиотеку об искусстве, так как у нас

Ведется работа по изучению изобразительного искусства. А вот с литературой дело плохо обстоит (...).

Вы писали, что если нам что-либо нужно в Москве, то обратиться к Вам. Мы очень благодарны Вам за это. Но мы поговорили между собой и решили, что если нам обращаться к Вам, то это было бы как раз тем, чего мы боимся, — злоупотреблять Вашей дружбой и Вашим вниманием. К тому же ведь нам так много нужно, если взять только один музей. Вы для нас и так много делаете, и нас мучит вопрос, что мы не можем Вас отблагодарить.

Нас все же интересует, что Вы можете сделать для нас? С чем бы мы могли обратиться по своим нуждам к Вам? По правде Вам скажем, что Ваше теплое слово, Ваша готовность помочь нам так для нас неожиданна, что мы просто растерялись, т. к. мы к этому не привыкли. А тем более, что это предлагаете Вы, большой художник, нам, сельским ребятам, обратиться к Вам о том, что нам нужно в Москве. Сказать, что мы до глубины души тронуты этим, — это очень мало сказать (...).

Мы посылаем Вам маленький подарок — книгу «Українські казки, легенди, анекдоти». Нам хотелось послать что-либо наше, национальное, украинское, и лучше мы ничего не нашли (...). Мы очень просим Вас принять наш этот маленький подарок — мы этому будем очень рады, ведь нам так хочется как-то выразить нашу благодарность.

Примите наш сердечный привет и искреннюю любовь и глубокое уважение.

Совет общества «Юный историк».

*В. А. Фаворский — обществу
«Юный историк»*

8 марта 1959 г.

Дорогие друзья,

я долго Вам не отвечал, потому что был болен гриппом и лежал. Прежде всего благодарю Вас за книжки. Я люблю народные сказки и легко читал их по-украински.

Прежде всего не удивляйтесь, что я Вам отвечаю и с Вами хочу дружить. Я никакой не важный, никакой не герой. Я просто старик и интересуюсь молодежью, а вот Вы, по-видимому, важные, Вы в деревне, и стали юными историками. Так что не будем считать, кто из нас важнее.

Прислать Вам материалы насчет меня — это трудно, так как есть только статьи, которые кое-где в журналах были напечатаны. Может быть, скоро выйдет монография обо мне, тогда пришлю.

Относительно книг по искусству, особенно по новому искусству, общей истории я не знаю, а есть отдельные монографии. Я бы хотел, чтобы Вы мне написали, что у Вас есть, и я бы тогда мог бы Вам что-нибудь подкинуть.

Я Вам сейчас послал книги: 1) «Борис Годунов» А. С. Пушкина с моими гравюрами; 2) две книги — вторая и третья «Наша древняя столица», первой книги лишней у меня не оказалось. Это картины истории Москвы, написанные для юношества и иллюстрированные мной очень подробно (правда, не гравюрой, а пером).

Я думаю, что Вам это, может быть, интересно, и поэтому их Вам посылаю.

Теперь Ваш вопрос, чем же я могу помочь Вам в Москве. Я думаю, просто, если Вам для Ваших занятий нужна какая-нибудь книга, какую Вы достать себе не сможете, то Вы мне напишите, и я постараюсь Вам достать.

Вот, по-видимому, все вопросы.

Если Вы мне будете писать, то, может быть, Вы мне расскажете о своем родном месте и какая его история (я в Харьковщине никогда не был), что это за Красные Куты, такое интригующее название. Ну, будьте здоровы, всего Вам хорошего.

В. Фаворский.

*Общество «Юный историк» —
В. А. Фаворскому*

17 марта 1959 г.

Дорогой Владимир Андреевич!

Нам всем принесло большую радость и Ваш подарок, и Ваше хорошее дружеское письмо. Вы очень добры и снисходительны к нам, и такое доброе, простое отношение к нам глубоко тронуло нас всех без исключения (...). Мы и все вместе и многие в отдельности читали Ваше письмо. Наш руководитель, учитель истории Лунев Афанасий Федорович, не преминул прочитать небольшое нравоучение о простоте и скромности. Но сам по себе Ваше письмо произвело на нас большое впечатление, хотя кой-кому из нас и не мешает послушать нравоучение (...).

Всем очень понравились Ваши иллюстрации к «Борису Годунову» и к «Нашей древней столице». Они как живая история для нас, а для всех, кто читал «Бориса Годунова», только теперь стал полностью понятен, понятные стали его герои и та эпоха (...). Для младших классов мы думаем прочитать «Нашу древнюю столицу» и рассказать им о Ваших рисунках, показать им во время чтения. (...).

**В. А. Фаворский — обществу
«Юный историк»**

22 марта 1959 г.

Дорогие друзья, спасибо за письмо. Я пишу Вам спешно, чтобы предупредить Вас, чтобы Вы ни в коем случае не покупали книгу Гнедича. Издание старое, все там уже не верно, воспроизведения не фотомеханические, значит тоже не точные. И потом так дорого, за эти деньги Вы сможете в Москве достать десять, по крайней мере, книг. Я спрошу искусствоведа моего знакомого, он, наверное, посоветует Вам что-либо по общей истории искусства, более новое и интересное.

Вы просите сообщить, когда я родился. Я родился в 1886 году 2 марта по старому стилю, 15 марта по новому¹⁸.

Будьте здоровы. Всего хорошего.

В. Фаворский.

Фото пришлю Вам в следующем письме.

**В. А. Фаворский — обществу
«Юный историк»**

30 апреля 1959 г.

Многоуважаемые друзья, юные историки! Спасибо Вам за поздравление с Первым маем, и я Вас, хотя и поздно, поздравляю.

Насчет Ваших дел по истории искусств я обратился к искусствоведа Алпатову Михаилу Владимировичу, и он достал книгу для чтения по искусству, которую я Вам и посылаю. Она мне кажется очень интересной тем, что говорит все время о высоком искусстве и пишут люди, восхищенные искусством и не равнодушные к нему. Возможно, что книга в иных местах будет Вам трудна, но руководитель Ваш поможет Вам.

Что же касается исторического фактического материала, то такой курс можно составить из монографий. Взять монографии по Египту, Греции, Риму, Ренессансу и т. д., их, наверное, можно найти.

Будьте здоровы. Всего хорошего.

В. Фаворский.

**Общество «Юный историк» —
В. А. Фаворскому**

7 мая 1959 г.

Дорогой Владимир Андреевич!

Вчера мы получили посланную Вами книгу М. Алпатова «Искусство». Все мы горячо, всем сердцем благодарим Вас за все, все: и за книгу, и за заботу и внимание. (...). Книга очень хорошая, ее просмотрел наш руководитель Афанасий Федорович и сказал, что книга очень ценная, и он очень восхищался книгой и просил передать Вам самую сердечную благодарность. Афанасий Федорович очень увлекается искусством и много работает с нами. Мы постепенно уходим из школы, и в обществе меняются поколения ребят, а руководитель остается (...). У нас традиция — уходящие должны что-то отдельно оставить ценное для музея или для общества. И они при поддержке всех хотят оставить для занятий более или менее систематический курс по истории искусства. (...)

У нас летом хорошо — лес рядом, есть пруд. В Краснокутске река Мерла. Красный Кут называется и потому Красным Кутом, что это действительно «Красивый угол» (по-русски). Пейзаж очень красивый. Но Пархомовка лучше. (...)

Если Вы сможете, то напишите, как Вы живете, над чем Вы сейчас работаете? (...)

¹⁸ Автор поминялся: 2 березня по ст. ст. у XIX ст. — 14 березня.

*В. А. Фаворский — обществу
«Юный историк»*

29 мая 1959 г.

Дорогие друзья, спасибо за письмо и за карточки. Я теперь лучше представляю Ваше селение, оно, по-видимому, приятное.

Я доволен, что книга Вам понравилась, она несомненно интересная. Но, между прочим, хотя послал ее я, но подарил ее Вам Алпатов Михаил Владимирович. Правда, по моей просьбе. Но все равно его книга, и он подарил. (...)

Мне кажется, его можно поблагодарить и, может, с ним посоветоваться, можно упомянуть, что я посоветовал. Он, конечно, человек занятой, но, я думаю, найдет время. Его всеобщая история искусств начинается с каменного века и включает импрессионистов, а в третьем томе русское искусство до девятнадцатого века включительно.

Трудна ли она Вам, не знаю, я думаю, что она говорит о конкретных вещах и если не все поймете, — это не беда. Но не знаю, есть ли она в продаже сейчас. Ее бы купить стоило. Насчет заказов, где их делать, не узнал, но, может быть, узнаю.

Вы спрашиваете, как я живу и что делаю. Живу я не очень хорошо, так как болею, должно быть, в связи со старостью, а работаю сейчас главным образом над пушкинскими «Маленькими трагедиями». Будет печататься книга в одном издательстве, и я делаю всю книгу с концовками и заставками и в прямом смысле иллюстрации.

Главные иллюстрации к «Скупому рыцарю» я уже сделал, награвировали Альбера, и Ивана, и Жида, и самого Скупого рыцаря, теперь приступил к «Моцарту и Сальери» и делаю первую иллюстрацию, где Сальери задумывает отравить Моцарта. Очень трудно. Он, конечно, контрастен Моцарту в понимании искусства, но, кроме того, хотя он и фанатик, он ханжа. Я хочу сказать, что он не величественный образ.

Скупого легче было делать. Когда будет книга, пришлю Вам.

Кроме того, оформляю стихотворение Маршака «Урок родного языка». Вы, наверное, знаете его.

Между прочим, для титула нужны слово «Мир» на разных языках. Напишите мне, как слово «мир» будет по-украински. Это я делаю на конкурс в Лейпциг, на книжный конкурс. Гравирую большие пейзажи, которые рисовал летом.

Ну, будьте здоровы. Если узнаю насчет книги, напишу.

Всего хорошего.

В. Фаворский.

*Общество «Юный историк —
В. А. Фаворскому*

4 июня 1959 г.

...Летом наш музей будет работать, уже составили график дежурства. Понемногу музей пополняется. У нас скоро должно быть ценное приобретение. У одной пожилой женщины есть икона, копия «Богоматери» Васнецова, что находится в Киевском Владимирском соборе. Эта женщина утверждает, что это авторская копия, сделанная Васнецовым для ее отца. (...)

Михаилу Владимировичу Алпатову мы написали сегодня письмо. За все мы Вас еще и еще раз благодарим от всего сердца. (...)

*В. А. Фаворский — обществу
«Юный историк»*

6 июля 1959 г.

Многоуважаемые друзья, простите, что долго Вам не писал, все был занят.

Посылаю Вам свои карточки, одну с моими внуками. У меня их три, две девочки и один мальчик. Между прочим, не браните своих младших товарищей за книгу, кото-

рую они мне послали. Книга очень хорошая, и очень интересно читать по-украински все эти детские песенки. И, между прочим, моя старшая внучка читает их и уже выучила наизусть по-украински.

Потому что я то был болен, то занят, ничего о книгах не узнал, а сейчас я не в Москве, а в деревне.

Вы мне писали, что хотите купить икону Васнецова. Конечно, посоветовать Вам за глаза трудно, но мне кажется, что если она написана на доске, то едва ли тогда писал на доске Васнецов, он, наверное, писал на холсте. Так мне кажется, наверное, я не знаю. В связи с этим мне думается, что если Вы не брезгуете и не боитесь таких тем, то Вам бы следовало собирать настоящие иконы, конечно, только древние, включая 18 и 17 век. Эта живопись древняя очень ценная и интересная, и она пропадает часто совсем зря. Между прочим, признак более или менее древней иконы — это если в доске, на которой написана икона, есть углубление. А мне кажется, что это большое дело, если Вы и другим привьете взгляд на иконы как на культурные ценности, а не как на священные вещи.

Вы пишете, что не поняли, что я делаю для Брюсселя. Я должен взять какое-либо стихотворение, трактующее о мире, и оформить его. Сделать иллюстрации и расположить текст. И это будет послано в Брюссель на конкурс книги. Я взял стихотворение Маршак «Урок родного языка».

Поздравляю Вас с окончанием экзаменов и радуюсь за Вас, что Вы будете путешествовать.

Ну, будьте здоровы, всего Вам хорошего.

В. Фаворский.

В. А. Фаворский — обществу
«Юный историк»

2 ноября 1959 г.

Многоуважаемые друзья!

Поздравляю Вас с праздником Октября, желаю Вам всего хорошего и здоровья тоже.

Я долго Вам не писал, был не в Москве и очень занят.

Прежде всего спасибо Вам за книжку, моя старшая внучка Наташа читает ее с удовольствием, и мне кажется, что произношение у ней правильное. Она кое-что даже знает уже наизусть.

Очень интересно было читать о Вашем летнем путешествии, много перевидали, это всегда будет приятно вспомнить.

Я же все сидел под Москвой и работал над своим Пушкиным. Посылаю Вам свои гравюры к «Скупому рыцарю», чтобы Вы знали, что я делаю.

Да, хотел Вам сказать, что у меня трое внучат. Старшая девочка Наташа, а второй мальчик Ваня, Вы его приняли за девочку, и самая младшая Даша.

Ну, будьте здоровы. Мне, конечно, интересно, что Вы скажете о моих гравюрах. Разъяснять их, конечно, не надо, они и так ясны.

Всего хорошего.

В. Фаворский.

Общество «Юный историк» —
В. А. Фаворскому

14 ноября 1959 г.

Дорогой Владимир Андреевич!

Получили Ваше письмо и дорогой Ваш подарок, три гравюры — иллюстрации к произведению А. С. Пушкина «Скупой рыцарь». Очень, очень благодарны Вам за все. Гравюры нам очень понравились. (...) Мы так и представляли эти все сцены, как Вы их изображали — это точно. (...)

Присланные Вами гравюры мы также поместили в экспозицию музея. На днях у нас в музее будет киносъемка для кино-очерка о нашем музее и нашей работе (...).

Мы знаем, что Вы художник-график (...), а вот мы не знаем, пишете ли Вы красками или нет, а нам очень хочется знать о Вас больше, чем мы знаем, если Вы не против этого (...).

*С глубоким уважением
и горячей любовью к Вам Ваши друзья
юные историки из Пархомовки.*

**В. А. Фаворский — обществу
«Юный историк»**

5 января 1960 г.

...Очень рад, что мои гравюры Вам понравились. Пожалуй, и для меня «Скупой рыцарь» был всего яснее, всего проще, а теперь я делаю «Каменного гостя», и это труднее, а самый трудный — это «Моцарт и Сальери». Когда кончу, пришлю Вам и эти последние.

Вы меня спрашиваете, пишу ли я масляными красками. Вообще, я в молодости начинал как живописец, а потом уже занялся гравюрой. Но и теперь иногда пишу, но больше темперой или акварелью. Стараюсь почаще писать, но некогда. Нужно гравировать книгу, нужно рисовать портреты, нужно гравировать линолеумы, пейзажи или жанры; так что до живописи никак не доберешься.

Читал в газетах, что Ваш руководитель был в Москве на конференции в министерстве, порадовался.

Ну, всего хорошего, желаю здоровья.

В. Фаворский.

**В. А. Фаворский — обществу
«Юный историк»**

16 января 1960 г.

Многоуважаемые друзья!

Посылаю Вам несколько книжек по искусству. То, что нашел в магазинах. Вы, пожалуйста, не стесняйтесь этой посылкой и не думайте, что это мне трудно, мне это совсем не трудно, а примите мой подарок в вашу библиотеку.

Но Вы сами видите, что книги случайные.

Здесь «История древнего русского искусства». Только ее нашли для меня у антикваров. Конечно, жаль, что нет всей истории, но и эта книга может быть Вам полезна. Особенно в связи с Вашими путешествиями.

Потом книга о Рублеве. Она только что вышла, и надо сказать, Алпатов ее очень хорошо написал. Потом несколько случайно попавшихся монографий о хороших художниках с неплохими репродукциями.

Наконец, мой альбом. Он только что вышел и не очень большой, но все-таки кое-что Вы в нем найдете.

Кое-что из этих книг Вам, может, и не в первую очередь, пригодится. Если найду еще что-нибудь, — пришлю.

Всего хорошего, будьте здоровы.

Фаворский.

**Общество «Юный историк» —
В. А. Фаворскому**

23 января 1960 г.

Дорогой и любимый Владимир Андреевич!

Вчера мы получили Ваш очень дорогой для нас подарок — книги. От всего сердца благодарим Вас за Ваш ценный подарок и за внимание и заботу. Это нас всех тронуло до глубины души, и Ваша забота и внимание приносят нам большую радость. (...)

С первого января у нас действует постоянный лекторий по изобразительному искусству для всех учителей и учеников. Один раз в неделю у нас бывают лекции. Начали мы с истории русского искусства с древнейших времен. Для юных историков ведутся отдельные занятия. Музей хорошо работает. Когда он открыт, то бывает не меньше 100 человек в день. Правда, в последнее время мы ничем его не пополнили (за январь в особенности), если не считать портрета Брюллова, сделанного Железновым в 1852 г. Говорят, что это ценное приобретение (...).

*С сердечным приветом и любовью
юные историки Пархомовской с. ш.*

**Общество «Юный историк» —
В. А. Фаворскому**

10 марта 1960 г.

Дорогой Владимир Андреевич!

Вчера мы послали маленький подарок — книгу «Думи» («Думы»). Это сборник украинских народных дум. Нам там особенно нравится «Дума про встречу трех братьев з турецкой неволи».

У нас сейчас учеба и работа с музеем идет хорошо. Недавно мы приобрели две небольшие акварели, по-видимому, А. Бенуа (...).

Занятия по изучению истории изобразительного искусства идут систематически раз в неделю. Мы изучаем историю русского искусства и параллельно творчество отдельных советских художников, тех, произведения которых у нас имеются в музее. Недавно прошли занятия и о Вашей жизни и творчестве. Присланный Вами альбом очень нам помог. В основном пользуемся энциклопедией.

Вопрос о дальнейшем пополнении музея нас очень волнует и приводит к унынию. Ведь нельзя же ограничить экспозицию музея тем, что у нас есть уже. Мы хорошо понимаем, что у нас ведь еще нет почти никакой системы и полноты экспозиции. Один

выход: это обращаться к художникам. Но это путь не совсем удобный. Мы убедились, что не все художники являются в такой же степени отзывчивыми людьми, а другим просто нет охоты «возиться» — ведь мы не Третьяковская галерея и не выставка большого масштаба.

Работники Музея изобразительных искусств им. А. С. Пушкина говорили о нас некоторым художникам в Москве. Они обещали нам помочь. (...)

Мы, как всегда, очень много Вам пишем, и Вам совсем не интересно знать все это. Вы не подумайте, что мы хнычем, «пищим», мы не остановимся в своей работе, нам просто хочется поделиться с Вами, веря, что Вы нас поймете.

С сердечным приветом и искренней любовью к Вам.

Ваши юные историки.

**В. А. Фаворский — обществу
«Юный историк»**

31 марта 1960 г.

Многоуважаемые друзья, большое спасибо Вам за поздравления и добрые пожелания. И спасибо Вам за книги, за «Думы» и за детскую книжечку. Я очень рад «Думам» (...). У меня был знакомый художник Владимир Евграфович Таталин. Он сам сделал бандуру и играл на ней и очень хорошо пел. И, между прочим, пел о трех братьях. Мне это очень понравилось.

Между прочим, Таталин принадлежит к так называемым «левым художникам», о которых часто сейчас говорят только плохое. А это неверно: искусство живет, меняется, и тогда оно всегда чем-то хорошо, и плохо, когда оно стоит на месте.

О Вашей покупке мне за глаза трудно что-нибудь сказать. Но было два Бенуа — Александр, знаменитый художник, и его брат Альберт, архитектор, который тоже

известен как акварелист. Возможно, что это он у Вас, так как по сюжету акварелей они, скорее, могут принадлежать Альберту. Но это, конечно, только мои заглазные догадки.

Теперь о Вашей галерее. Прежде всего, если Вам нужны какие-нибудь мои вещи, Вы мне напишите какие, и я Вам их пришлю. А если не знаете какие, то сообщите, что мое у Вас есть.

Дальше я, конечно, могу пополнить только Ваш гравюрный отдел, попрошу товарищей, найду кое-какие старинные. Это легко можно сделать. А вот насчет живописи вопрос трудней. Тут я помочь не смогу.

Когда я думаю о Вашей галерее, мне кажется, должна ли она быть маленькой Третьяковкой? Конечно, приятно иметь подлинники Сурикова, хотя бы и маленькие. А с другой стороны, мне кажется, что такая галерея в деревне должна знакомить Вас, хотя бы немножко, со всем мировым искусством — с Китаем, с Мексикой, с кем только можно. Она невольно будет маленькой, но по тематике шире. Теперь о выставке Ленина. Самое дорогое и нужное — это достать, хотя бы и в репродукции, рисунки Андреева. Это сделано прямо с натуры и по-настоящему передает живые черты Ленина, а затем есть литографская серия Кибрика и серия Жукова. Последняя мне мало нравится. Стараюсь сделать Ленина простым и добрым, Жуков перемягчил.

Я думаю, что постараюсь это достать, если у Вас ничего из этого нет.

Ну, напишите, что Вам из моего нужно. А об остальном я подумаю. Всего хорошего, будьте здоровы.

В. Фаворский

Р. С. Мои внуки по фамилии Шаховские. Они дети моей дочери.

*Общество «Юный историк» —
В. А. Фаворскому*

7 апреля 1960 г.

Дорогой Владимир Андреевич!

Недавно получили Ваше письмо. Мы Вашим письмам всегда очень рады, у нас как-то даже настроение поднимается. Очень благодарим Вас за ответы на наши вопросы. (...)

Вы пишете о художнике Проталине, который относится к «левым художникам». Это нас очень заинтересовало. Что значит «левое искусство?» Это то, что называют «абстракционизмом?» (...) Мы не смеем спросить, но все же осмелились: не смог бы Проталин подарить что-нибудь нам из своих работ или для музея, или просто так, пока, но ведь их перестанут когда-нибудь ругать. Мы были бы очень рады узнать об этом художнике, о котором Вы хорошего мнения. Если сможете, то передайте ему, что мы не знаем его совсем, но уже симпатизируем ему и посылаем ему свой искренний привет. (...)

Вы пишете, что сможете помочь нам и своими работами, и поговорить с товарищами, которые тоже смогут помочь. Мы знаем, как много лишних забот мы приносим Вам. Но было бы неискренне сказать, что мы не хотим этого. Нас глубоко трогает и волнует Ваше участие, Ваша доброта, Ваша забота и Ваша помощь. Но если нам так дорога и важна просто Ваша дружба, то дорога и Ваша помощь. Может быть, просить и не совсем скромно, но было бы нечестно и неискренне сказать, что Ваша помощь не нужна. Нам одинаково очень дороги и Ваша дружба и помощь, хотя нет, дружба все же дороже. (...)

Выставку к 90-летию со дня рождения Ленина оканчиваем оформлять. Мы собрали 25 репродукций разных художников (...). Работ Андреева, Кибрика и Жукова мы не смогли достать, так как их у нас и в помине нет! (...)

Вам кланяется и передает сердечный привет Афанасий Федорович. (...)

*В. А. Фаворский — обществу
«Юный историк»*

18 апреля 1960 г.

Многоуважаемые друзья, я послал Вам ленинские альбомы, которые здесь смог достать.

Во-первых, Андреевский альбом, потом альбом разных художников, рисовавших Ленина с натуры, и фотографический альбом. Может, это все Вам пригодится.

Туда я вложил две мои гравюры, сделанные в 28 году на выставку десятилетия Советской власти. Они были тогда выставлены, но их потом, как Вы говорите, ругали. Но я думаю, они выражают те исторические моменты.

Я был очень тронут Вашим последним письмом и на днях как-нибудь отвечу, как я понимаю левое искусство.

Между прочим, вы не разобрали фамилию моего знакомого. Его фамилия Татлин. Его называют конструктивистом, и он, к сожалению, несколько лет тому назад умер. Так что привета ему я передать, к сожалению, не смогу.

Об нем я напишу Вам в следующем письме. Всего Вам хорошего, будьте здоровы.

В. Фаворский.

P. S. Поклон мой Афанасию Федоровичу.

*Общество «Юный историк» —
В. А. Фаворскому*

30 апреля 1960 г.

Дорогой Владимир Андреевич!

Получили от Вас подарок — альбомы о Ленине В. И. Сердечно благодарим Вас за Ваш дорогой подарок. Вы нас очень балуете подарками. Особенно Вас благодарим за две Ваши гравюры. Афанасий Федорович разъяснил нам, и они стали понятны и понравились нам. Мы в какой-то мере почувствовали

ту, для нас уже давнюю, эпоху. Нам не совсем ясно, почему же за них Вас «ругали»?

Нам неудобно, что так неприятно получилось с тем, что мы не поняли из Вашего письма о Татлине. Мы думали, что это Вы о нем писали, что он заходил к Вам с бандурой. Но это было давно, а мы поняли, что недавно. Мы огорчены и очень сожалеем об этом недоразумении, хотя и случайном. Мы очень просим простить нас за эту оплошность. Нам будет очень интересно узнать о нем.

*В. А. Фаворский — обществу
«Юный историк»*

25 сентября 1960 г.

Многоуважаемые друзья!

Давно Вам не писал, был все время в деревне.

Большое спасибо Вам от Наташи и от меня за книжки и за азбуку. У нее большое событие — она пошла в школу, в первый класс, хотя она хорошо уже читает, она сейчас имеет дело с букварем русским и все время сравнивает его с украинским и хотела последний показать учительнице.

Я давно Вам не писал, но не забыл своих обещаний, приеду на днях в Москву и буду их выполнять. Пришлю Вам мои гравюры (это легче всего), соберу кое-что у московской молодежи. Кроме того, у меня есть для Вас современные немецкие гравюры, правда, немного. Затем я хочу связаться с китайскими художниками. В дальнейшем, может, удастся получить мексиканских.

Надеюсь, что выполняю этот план.

Как Вы провели лето, наверне, хорошо, погода была хорошая. Будьте здоровы. Всего хорошего.

В. Фаворский.

Общество «Юный историк» —
В. А. Фаворскому

15 октября 1960 г.

Дорогой Владимир Андреевич!

Недавно мы, к большой нашей радости, получили от Вас письмо. Признаемся, что мы очень волновались, ожидая от Вас письма. Сразу не смогли ответить, так как не могли собраться. В последнее время мы работали в колхозе: убрали картофель и кукурузу. Много времени и забот у нас заняло устройство трех художественных выставок: в школе («Шедевры скульптуры и архитектуры Франции») и в селе («Западноевропейская живопись»). Эти выставки к нам привезла научный сотрудник Музея изобразительных искусств им. А. С. Пушкина Безрукова Мирослава Ивановна. Эти выставки состояли из больших репродукций. Работа, связанная с выставками, была очень интересной и захватывающей. Мирослава Ивановна провела в школе и в селе много экскурсий и лекций. Мы тоже помогали ей как экскурсоводы для населения села. Выставки пробыли у нас две недели. Вчера мы их отправили назад. Мирослава Ивановна от имени музея подарила нам 20 репродукций с картин западноевропейских художников.

В последнее время наш музей мало пополнился. Мы приобрели скульптурную фигуру из дерева, голубя из старинной церкви и несколько орудий первобытного человека. Кроме того, одну очень ценную (так говорят харьковские искусствоведы) икону XV или XVI века «Святой Никола». Она очень пострадала, во многих местах отпала краска, но все равно видна ее художественная ценность.

Музей им. А. С. Пушкина, кроме репродукций картин, подарил еще альбом и 5 книг по искусству. На занятиях мы продолжаем изучать искусство XIX и начала XX в. С нового года начнем советское искусство. Вот такие у нас в основном новости.

С сердечным приветом и искренней любовью
юные историки Пархомовской с. ш.

В. А. Фаворский — обществу
«Юный историк»

8 ноября 1960 г.

Многоуважаемые друзья!

Получил Ваше интересное письмо. Поздравляю Вас с большим праздником.

Очень интересно, кого из французских художников Вам показали и что Вам из этого больше понравилось. Видели Вы таких, как Матисс, Марке, Ван Гог и др.? Я весной как-то был в музее им. Пушкина, там была выставка сына Рериха, между прочим, очень неприятная, неправдивая, частично красочно-сладкая, частично беспорядочно-произвольная. Мне очень не понравилось, все неправда и неправда. А потом мы прошли к французам, и показались они такими правдивыми, такими праведными нравственно и простыми, и глубокими.

А вообще-то западное искусство со всячиной, иногда очень злое, иногда уродливое или мрачное.

Очень интересно, какая у Вас была конференция, какие были доклады.

У меня недавно были студенты МГУ, историки, смотрели мои работы, я им рассказывал про Вас, они хотели написать Вам, с Вами связаться.

Я все никак не соберу Вам посылку. И решил отправить Вам хоть часть. Свою книгу А. Пушкин «Маленькие трагедии» я кончил и сдам ее издательству, они будут ее печатать, обещают напечатать хорошо. Наташа очень благодарит за поздравление и за букварь, она его читает и сравнивает с русским. Она получает не все пятерки, а и четверки, сейчас их учат главным образом письму, а Вы сами знаете, что это не легко.

Ну, будьте здоровы, всего Вам хорошего. Мои все кланяются, большой поклон и поздравления Афанасию Федоровичу.

В. Фаворский.

Р. S. Сейчас в музее им. Пушкина очень интересная выставка — мексиканская. Ис-

куство совсем не наше, ни на греческое, ни на Египет не похожее, страшноватое. Современная живопись мне не нравится, а древняя скульптура интересная.

*В. А. Фаворский — обществу
«Юный историк»*

17 февраля 1961 г.

Многоуважаемые друзья!

Получил Ваше письмо. Рад, что Вам нравятся мои работы и моих учеников. Сейчас вообще гравюра очень распространяется среди художников, и есть хорошие работы. Вы поглядите на них и увидите, что кроме интересных сюжетов интересно, как использовано черное и белое. Начинаящий гравер рисует больше снег, черные деревья и ворон, а дело в том, как обогатить черное и белое и передать ими как бы все цвета.

Поглядите художников немцев, и, может быть, если что понравится, то напишите в Дрезден, в галерею, а там передадут авторам.

Относительно китайских художников дело задержалось. Посоветовали снести с китайскими художниками через приехавших сейчас делегатов.

Насчет искусства, я не против слышать от Вас, что Вам интересно и какие вопросы Вас интересуют.

Я недавно написал маленькую статейку в журнал «Творчество», там была дискуссия по книге. Посылаю Вам гранки, которые у меня оказались, может, Вам интересно будет.

Относительно Вашего письма к Ефимову я слышал, наверное, он отнесется к этому благоприятно.

Наташа всем кланяется, книги за украинском языке ей нравятся, и она их читает довольно успешно.

Всего хорошего, будьте здоровы.

Фаворский.

*Общество «Юный историк» —
В. А. Фаворскому*

26 марта 1961 г.

Дорогой Владимир Андреевич!

Мы давно уже Вам не писали, чтобы просто не надоедать Вам своими письмами и не отнимать у Вас время. У нас дела идут неплохо.

У нас закрыли церковь, так как ее здание (построено в 1808 г.) в запущенном состоянии. Ее хотят отремонтировать немного и передать под музей. Но дело в том, что здание большое и высокое, без перегородок, а главное, совсем не отапливается. Поэтому нас совсем не радует переход музея в церковное здание. Но начальство настаивает на этом, и мы не знаем, что делать. Даже растерялись.

В Дрезденскую галерею мы написали свое впечатление о работах немецких художников, которые Вы подарили нам. Оттуда мы получили письмо от директора галереи, в котором он спрашивает, чем бы могла Дрезденская галерея помочь нам. Мы не знаем, что писать об этом. О чем мы можем их просить? Чем они могут нам помочь? Наверное, у них есть возможности оказать помощь.

Не знаем, как Вы посмотрите, но мы написали небольшую статью в газету «Известия», в которой мы написали свои мысли о Вашем творчестве, в порядке обсуждения работ, представленных к Ленинской премии. Эту статью не напечатали, а передали в Комитет по Ленинским премиям при Совете Министров СССР. Нам очень хочется, чтобы Вам присудили Ленинскую премию. Осталось ждать результатов меньше месяца, и мы с волнением их ждем.

*С сердечным приветом и любовью
юные историки Пархомовской с. ш.*

*В. А. Фаворский — обществу
«Юный историк»*

2 апреля 1961 г.

Многоуважаемые друзья!

Получил Ваше письмо. Неудачно, что Вас хотят перевести в холодную и необорудованную церковь. Нужно требовать ее устройства, нужно, чтобы устроили два этажа и отопление. Интересно, есть ли там стенные росписи и насколько они хороши. Может, вся церковь должна сохраниться как памятник? Но отопление обязательно, а то могут пострадать все Ваши сокровища.

Рад, что Вас заинтересовали немцы, у меня еще для Вас кое-что накопилось. Я еще получил много немецких гравюр. Есть среди них хорошие.

Кроме того, сейчас в Москве выставка японских гравюр. И два из них: Кендзи Судзуки и Тадашиге Оно — были у меня и подарили мне свои гравюры. Я думаю, что Вам интересно с ними познакомиться. Все это — и немцев, и японцев, я пришлю Вам. И может быть, пришлют мне и китайцев.

Насчет Ваших отношений с Дрезденской галереей. Мне кажется, что просить их о чем-либо сейчас не стоит. А нужно просить их извещать Вас об их жизни, об их мероприятиях. В связи с этим они могут Вам, может быть, присылать проспекты, может быть, каталоги.

И Вы со своей стороны можете извещать их о своих делах, что Вы приобрели, чем пополнились, какие конференции были у Вас. У Вас были бы сношения музея с музеем. Можете их попросить познакомить Вас с современными художниками.

Относительно Вашей статьи. Конечно, это мне очень приятно. Но Вы лучше не надейтесь на то, что я получу премию, для этого нужно очень много условий.

Наташа благодарит за книги, они ей очень понравились, и кланяется Вам. Мне

тоже была интересна книга о Полтавской битве.

Ну, всего хорошего, будьте здоровы.

В. Фаворский.

*В. А. Фаворский — обществу
«Юный историк»*

23 апреля 1961 г.

Многоуважаемые друзья!

Поздравляю Вас, интересующихся и любящих искусство, с присуждением Ленинской премии художнику Сарьяну. Это замечательно, что признали такого настоящего и поэтического художника. Я совсем этого не ждал.

Пророков мне не очень нравится, а Сарьяна я очень люблю.

Как поживаете, как Ваши дела?

Всего Вам хорошего. Будьте здоровы.

В. Фаворский.

*В. А. Фаворский — обществу
«Юный историк»*

29 апреля 1961 г.

Многоуважаемые друзья!

Посылаю Вам гравюры, которые я получил. Китайских гравюр я еще не получил.

Во-первых, посылаю Вам японских художников и то, что про них знаю.

- 1) Кендз Судзуки: 21 гравюра на продольном дереве. Он сказал, что жил в деревне и изобразил окружавших его людей. Я понял так, что второе имя главное, т. е. Судзуки. Подписью служит первый иероглиф его имени.
- 2) Тадашиге Оно. Он искусствовед. Спросил меня, люблю ли я иконы, древнюю живопись, и когда я сказал, что люблю, он сказал, что тоже очень любит иконы. Дал мне выбрать из целой серии цветных гравюр пейзажей одну, я ее посылаю Вам.

Затем я получил от Союза немецких художников из Берлина три эстампа.

- 1) «Убирающие развалины», литография — художник профессор Р. Бергандер.
- 2) «Строительница судов», по-моему, тоже литография. Художник Армин Мюнх.
- 3) «Гора для катания», цветной офорт. Художник Отто Петц. Посылаю их Вам. Мне кажется, что это вещи хорошие. Кроме того, я получил целую серию литографий и офортов из Германии, но не знаю этих художников и их подписей не разбираю. Я определяю их и сообщу Вам. Из этой папки я посылаю Вам 5 литографий. Мне они нравятся. Когда я определю остальные, пришлю.

Кроме того, посылаю Вам мой портрет, сделанный Голицыным на линолеуме.

Всего Вам хорошего, будьте здоровы.

В. Фаворский.

А. Ф. Лунев — В. А. Фаворскому

12 мая 1961 г.

Дорогой Владимир Андреевич!

Отвечаю на Ваше последнее письмо ребятам за них. Вы простите их, что они не ответили сразу, — я их так загрузил работой, что им просто нет возможности собраться и выработать ответ. Дело в том, что мы переходим в новое здание музея — в нижний этаж конторы сахарного завода. Там нам будет просто — 8 комнат! Дом старинный, построен в XVIII веке в псевдоготическом стиле (...).

Я сейчас использую каждую минуту для работы в музее вместе с ребятами, которые даже перегружены, но делать нечего — эта работа стоит труда, так как помещение чудесное и просторное (...).

С глубоким уважением,

А. Лунев.

*В. А. Фаворский — обществу
«Юный историк»*

2 июля 1961 г.

Многоуважаемые друзья, прежде всего, поздравляю Вас с новым хорошим помещением. Очень рад за Ваш музей, теперь он может расти и можно в нем работать. На днях я получил китайские гравюры, и некоторые из них мне нравятся, особенно большие линолеумы, но есть и совсем слабые. Они предлагают меняться дальше, также и немцы предлагают продолжать обмен. Но я сейчас в деревне, и мне трудно это организовать, это будет осенью.

Скоро я перешлю Вам оставшихся у меня немцев и китайцев, которые я получил. Кете Кольвиц хороший художник конца девятнадцатого века, художник, всегда изображавший борьбу рабочих, офорт (т. е. гравюра, травленая на меди), который у Вас, тоже изображает эпизод борьбы. У нее много литографий, мне кажутся они несколько мрачными по колориту. Она умерла, но не знаю когда.

Я сейчас в деревне под Москвой, и буду долго. Я живу около Звенигорода. Буду рад, если Вы приедете, я на Вас посмотрю, какие Вы. Можно обернуться в день, а можно переночевать. Да и сам Звенигород интересный город, собор XV века и монастырь (...). Милости просим.

Я сейчас ничего не делаю, чувствую себя неважно. Но если смогу, то осенью буду делать пушкинского «Рыбака и золотую рыбку», мне кажется, что это произведение монументальное и его так и хочу делать. Затеял еще линолеум «Ледовое побоище», но не знаю, кончу ли за лето.

Ну, всего хорошего, будьте здоровы, поклон Афанасию Федоровичу.

В. Фаворский.

В. А. Фаворский — обществу
«Юный историк»

24 октября 1961 г.

Многоуважаемый Афанасий Федорович! Многоуважаемые друзья Пархоменцы!

Напрасно Вы думаете, что я Вас забыл или на Вас обиделся. Я внезапно заболел и даже на некоторое время попал в больницу. Теперь я дома, но еще лежу. Так что не имел времени Вам отвечать. Я постараюсь на днях переправить Вам китайские и немецкие гравюры, может быть, не все сразу. Не знаю, смогу ли я и дальше доставать иностранные гравюры, т. к. издан закон, по которому должно сугубо проверяться, что посылаете.

Очень жаль, что Вы не заехали ко мне, думая, что помешаете во время именин. А было бы как раз очень хорошо, и Вы могли бы встретиться с другими художниками.

В последнем письме Вы спрашиваете меня относительно некоторых художников, нравятся ли они мне. Могу сказать, что Матисс мне очень нравится. Вы должны представить себе, что когда рисуют с натуры, то вовсе не обязательно соблюдать буквальную долю светотени, рисунка и цвета, как это в натуре. Художник может подойти к натуре по преимуществу с одним средством. Например, Матисс — с цветом. И живо изображает то, что он видит, по-новому, как никто не видал, и тем не менее передается живой образ и рыбок, и окна, и женской фигуры. Великолепный этюд мастерской, в котором совсем не теми средствами, что обычно, переданы и гипс, и материи, и картины, и прочее. За это мы все должны быть ему благодарны.

Будьте здоровы. Всего хорошего.

В. Фаворский.

В. А. Фаворский — обществу
«Юный историк»

5 февраля 1962 г.

Многоуважаемые друзья!

Я давно Вам не писал. Мое здоровье так себе. Я, правда, большею частью сижу, но достаточно и лежу в постели. Все, что Вы писали насчет музея, мне интересно. Я все никак не пошлю Вам партию немцев и китайцев, но на днях я это сделаю. Я еще недавно получил партию немецких литографий для Вас. Там, между прочим, опять симпатичный мне художник Моор. Ваш музей теперь станет исключительным по богатству немецких литографий. Некоторые из них, правда, не очень хорошие, но есть и симпатичные.

Китайские гравюры, которые мне прислали, не самые лучшие, но мне нравится Гу-Юань и другой художник, изображающий школу.

Рукописи об искусстве, которые Вы просили у меня, я посылаю через Афанасия Федоровича.

Всего Вам хорошего, будьте здоровы. с Новым годом.

В. Фаворский.

Р. S. Письмо несколько задержалось, за это время я получил Ваше. Вы меня спрашиваете, чем же я болен. Моя болезнь, по-видимому, серьезная, какая-то форма склероза. Становятся ноги и руки и все мускулы менее подвижными. С этим, конечно, борются, но настоящего средства нет. Рисовать я еще кое-как могу, а гравировать не могу и не знаю, буду ли. Это довольно печально.

В. А. Фаворский — обществу
«Юный историк»

31 марта 1962 г.

Многоуважаемые друзья, получил Ваше письмо и книгу. Спасибо. Вы напрасно боитесь, что я раздружусь с Вами.

Немцев я Вам еще не посылал, так что не беспокойтесь об этом. Пошлю, когда определят, кто это рисовал.

Вы пишете, что хотели бы получить еще мои вещи. Я не против, но не помню, какие уже есть у Вас. Так что Вы напишите мне список моих вещей, которые у Вас в музее. Я Вам пришлю тогда, конечно, не все, но кое-какие мои гравюры.

Я Вам послал мои высказывания об искусстве, интересно, понятно ли я написал. Если понятно, то напишите мне Ваше мнение об этих высказываниях.

Всего хорошего, будьте здоровы.

В. Фаворский.

Общество «Юный историк» — В. А. Фаворскому

Лето 1962 г.

Дорогой и любимый Владимир Андреевич!

Недавно получили Ваше письмо. Каждое Ваше письмо для нас радующее и волнующее событие, так как у нас нет большего и лучшего друга, чем Вы.

Китайские гравюры мы уже выставили. Они очень многих интересуют. В музее мы оформили отдельно небольшой зал восточного искусства, но он еще очень бедный. Мы просили Вас подарить нам еще что-нибудь из Ваших произведений, которых у нас еще нет. Мы попросили, но потом испугались, думали, что Вы рассердитесь. Но из Вашего письма мы узнали, что Вы всегда очень добры к нам. Это нас очень обрадовало.

Вы спрашиваете, что у нас есть из Ваших работ. Их очень много: иллюстрации к «Слову о полку Игореве», к «Маленьким трагедиям» Пушкина, «За мир», «Стадо на отдыхе», «Разговор о порохе», «Птицы пролетают», «На базар», «Портрет Достоевского», «М. Ю. Лермонтов», «Концерт Бетховена» и две работы к 10-летию

Октябрьской революции. Вот такие Ваши работы у нас есть. Все у нас очень гордятся, что у нас такое большое собрание Ваших произведений, но, конечно, нам хотелось бы иметь, как говорят, максимум. Вы не думаете, что мы хотим слишком много? Но нам хочется иметь много Ваших работ. Вы нас очень обрадовали, что согласились нам подарить еще. Вообще, наш музей будет Вашим музеем («Музеем В. А. Фаворского»). Мы думали так сделать, так как Вы, Ваше имя для нас бесконечно дорого.

Ваши письма, где Вы изложили мысли об искусстве, мы обсудили, это нам очень много дало в понимании сути искусства. Искусство рождается любовью, и художник должен глубоко любить людей и природу и уметь передать свои чувства на изобразительной поверхности. При этом художник по-разному это может сделать в смысле и плана, и композиции, и материала, и техники, и способа изображения. Другими словами, каждый художник по-разному выражает свои чувства, свое понимание мира, жизни, явлений разных в жизни и природе. Но художник не просто «фотографирует» все это, но искусством создает что-то новое в жизни людей, в их чувствах и мыслях. Настоящее искусство всегда вызывает у людей доброе, прекрасное, благородное.

Вот коротко, как мы поняли Ваши мысли об искусстве. Правильно ли мы поняли?

*С горячим сердечным приветом и любовью
юные историки Пархомовской школы.*

А. Ф. Лунев — В. А. Фаворскому

12 сентября 1962 г.

(...) Ребята очень остались довольны, что побывали у Вас, и были взволнованы той сердечной встречей, которую оказали им Вы и все у Вас в доме. Правда, они очень недовольны собою. Им кажется, что вели себя они не совсем так, как им хотелось, и боятся,

что Вы остались недовольны ими. Думают объясниться. Я им сказал, что Вы поймете их, и, если что и не так, то простите, войдя в их состояние и положение. (...)

*Общество «Юный историк» —
В. А. Фаворскому*

10 октября 1962 г.

Здравствуй, дорогой Владимир Андреевич!

Мы очень давно Вам не писали. Хотели вместе с письмом послать и фотографии. Но сделать фотографии у нас оказалось не так просто: то бумаги нет, ни проявителя, ни закрепителя, то сгорела лампа увеличителя. Но мы часто и много говорили о Вас, а еще чаще думали. Для тех из нас, кому посчастливилось в этом году летом побывать у Вас в гостях, встретиться и увидеть Вас, — это останется на всю жизнь, как большое радостное событие в их жизни. Но, кажется, они вели себя при встрече не как им хотелось и очень огорчены и смущены этим. Почему так получилось? Немного их смутило и очень печалило, что увидели Вас, как показалось сразу, в тяжелом положении. Мы ведь не знали точно Вашего состояния. А второе — это то, что и очень рады были видеть Вас и вместе с тем смутились, что мы, может быть какие-то неотесанные, из села. И, наверное, ребята от всего этого почувствовали какую-то скованность, а когда немного освоились, уезжать надо было. А ведь так много хотелось и расспросить, и рассказать. Но как бы это ни было, нам еще раз хочется сказать Вам, что Вы — самый лучший и самый дорогой наш друг, и мы очень и очень любим и будем любить Вас.

В своем музее сейчас мы занялись своим ремонтом и перестройкой экспозиции. Афанасий Федорович говорил, что он написал список работ, которые у нас есть, и мы не будем повторять то же самое. Еще он говорил,

что Вы хотите помочь нам учиться делать линогравюры. Это нас очень обрадовало. У нас много очень охотников до этой работы. Мы очень Вам за все благодарны, всем сердцем благодарны.

Желаем Вам от всей души как можно скорее выздороветь.

*В. А. Фаворский — обществу
«Юный историк»*

20 декабря 1962 г.

Многоуважаемые друзья!

Не смущайтесь тем, что Вы из села, как Вы пишете. Это совершенно не чувствовалось при Вашем милом посещении меня. Я видел статных юношей и девушек, и мне было приятно. А встречи — всегда вопрос сложный. Всегда забываешь, о чем поговорить, что расспросить. Это и с моей стороны тоже.

Пополнение моими вещами музея задерживается, т. к. еще не отпечатаны. И задерживается также посылка Вам инструмента для линолеума, но это не надолго. Рад буду, когда Вы начнете.

Будьте здоровы, всего хорошего.

В. Фаворский.

*Общество «Юный историк» —
В. А. Фаворскому*

20 января 1963 г.

(...) Мы в основном в курсе о спорах, которые ведутся сейчас об искусстве. Конечно, мы всей душой на стороне тех, которые стоят за то, чтобы не было какого-то шаблонного искусства. Но наша душа восстает против того, что называют абстракционизмом. Он нам непонятен и ничего не говорит ни уму ни сердцу, да и мы не верим, что работы абстракционистов можно назвать искусством. (...)

В. А. Фаворский — обществу
«Юный историк»

3 марта 1963 г.

Глубокоуважаемые друзья!

Очень рад, что Вы имеете штихеля. Дело, так сказать, за малым. Но Рэм нужно как-нибудь организовать рисунок, хотя бы без руководителя. Ставьте себе натюрморты и рисуйте.

Насчет новаторов и старозаветных художников, мне думается — нужно дать им свободу по возможности. Абстракционизм я сам не люблю. То есть если бы он не претендовал бы на важное значение, то пускай бы им занимались. А так, когда он хочет быть самым важным искусством, то, конечно, он не имеет права. У него главное только вкус, а это мало. А ко всем новаторам нужно относиться осторожно, и нужно уметь говорить, что не понимаешь.

Всего хорошего, будьте здоровы.

В. Фаворский.

В. А. Фаворский — обществу
«Юный историк»

23 ноября 1963 г.

Многоуважаемые друзья!

Жду от Вас гравюр. Мне очень любопытно. За это время я написал несколько статей, которые напечатали в журнале «Декоративное искусство». А вот в газете «Советская культура» напечатали статью по моим мыслям; напечатала Языкова, член редакции газеты, напечатала с моей подписью. Но я не могу признать ее своею.

С мыслями я могу согласиться. Но, главное, стиль... Мне за стиль совестно. И уже одно название «Всего себя», название статьи очень претенциозно. Вообще статья самохвальная, нескромная, не в моем обычае. Мне за нее стыдно. Я сказал бы то же совсем иначе.

Ваш список моих работ я получил, и постепенно буду Вам посылать. Всего Вам хорошего. Будьте здоровы!

В. А. Фаворский.

В. А. Фаворский — обществу
«Юный историк»

9 апреля 1964 г.

Многоуважаемые друзья!

Получил я от Вас письмо. Действительно, давно мы не переписывались. Писать мне трудно, хотя я, как прежде, и лежу. Но на Вашу просьбу прислать что-нибудь я смогу выслать несколько вещей, вернее Ирина Георгиевна поможет мне и пошлет их Вам.

Радуюсь, что Вы приобрели Петрова-Водкина, и еще мне очень приятно, что для Вас Коненков сделал Шевченко. Я видел это в «Правде», но там нельзя рассмотреть статую, но, во всяком случае, работа Коненкова — хорошая работа. Между прочим, поздравляю Вас с юбилеем Шевченко.

Хорошо, что Вы переписываетесь с Дрезденкой и Ваши связи все растут. Ваш музей становится знаменитым, это хорошо.

Ну, всего хорошего, будьте здоровы.

В. Фаворский.

В. А. Фаворский — обществу
«Юный историк»

1 октября 1964 г.

Я все еще на даче и лежу больной. И в Москве не бывал. Так что Риту не видал. И поэтому устроить ее не мог, но все равно ее встретила Александра Николаевна и устроила.

Очень жаль, что она не выдержала экзамена.

Ира дала Рите несколько немецких гравюр для музея. Об этом Вы пишете. Но Ира послала Вам несколько моих гравюр. Об

этом Вы ничего не пишете. Получили ли Вы их? Беспокоюсь.

Думать о том, что Вы поедете в Дрезден, очень грандиозно. Хорошо бы, чтобы это случилось.

До свиданья, будьте здоровы.

В. Фаворский.

А. Ф. Лунев — В. А. Фаворскому

9 октября 1964 г.

Дорогой Владимир Андреевич!

Мне более чем приятно читать в газетах об открывшейся в музее имени Пушкина выставке Ваших работ. Очень радует, что статьи выражают мнение всех людей о Вашем творчестве, как знаменательном событии не только нашего, но и мирового искусства. (...)

У нас все идет хорошо, и в музее, и в целом в работе. Пополнение, полученное из Эрмитажа, разместили в экспозиции. Это сделало наш музей богатым и «музейным». В кружке в последнее время мы познакомились с искусством Латинской Америки. На ребят произвело сильное впечатление искусство индейских племен до так называемого колониального периода — майя, ацтеков и др. Думаю, что ребят следует ознакомить и с искусством народов Африки. Искусство — общечеловечно — это ребята должны понять и уяснить, какое большое место оно занимает в жизни людей.

Ребята кланяются Вам и шлют самые искренние пожелания всего наилучшего.

С глубоким уважением и любовью

А. Лунев.

Общество «Юный историк» —
В. А. Фаворскому

21 декабря 1964 г.

Этим письмом мы решили напомнить Вам о себе и еще раз сказать Вам, что мы

помним о Вас и, как всегда, горячо любим. Долго не писали потому, что не хотели Вас беспокоить. Мы знаем, что в Москве открыта выставка Ваших работ, и притом очень большая. Мы очень рады этому, так как тысячи и тысячи людей познакомятся с Вашими чудесными работами. Жаль только, что среди них не будет нас. Хотя у нас в музее много Ваших произведений, но это только ведь небольшая часть из того, что Вы создали. Мы всегда волнуемся и беспокоимся о том, какое у Вас состояние здоровья. Если бы только мы могли помочь — с какой радостью мы бы это сделали!

У нас дела идут хорошо, в музее много пополнений. Из Эрмитажа нам передали много интересных вещей, особенно старинных гравюр. Среди них подлинные гравюры: одна — Рембрандт и три маленьких — Калло. Сами недавно достали две интересных украинских иконы. По-прежнему занимаемся изучением истории мирового искусства. Недавно ознакомились с искусством древним и современным стран Латинской Америки и народов Африки. Нас удивило и поразило своеобразие и высокое мастерство художников этих народов.

Нам хочется поделиться с Вами большой для нас радостью. Окончательно решен вопрос о том, что десять наших ребят на весенних каникулах поедут в ГДР. Думаем, что поездка интересная будет для нас во всех отношениях. Мы побываем в городах Берлине, Магдебурге и Дрездене. Самое главное, что побываем в Дрезденской галерее. Скоро у нас каникулы, и мы их ждем с нетерпением.

Желаем Вам, дорогой Владимир Андреевич, наилучшего.

С искренней любовью к Вам
юные историки из Парховки.

В. Шмидту

Июль 1960 г.

Многоуважаемый господин директор Вернер Шмидт!

Прежде всего благодарю всех художников и очень тронут их отношением к моим работам.

И то, что Вы прислали уже, мне показалось очень интересным, и многое очень понравилось.

Но произошло недоразумение, и в этом виноват мой далеко не совершенный немецкий язык, которым я разговаривал с господином генераль-директором Зейдевицем. По-видимому, я сказал, что некоторые работы, которые будут несколько трудными для восприятия из-за своей сложности, я передам Пушкинскому музею, а большинство вещей мне очень хочется передать в провинциальный сельский музей.

Я обещал им позаботиться об их гравюрном кабинете и попытаюсь достать им и китайцев, и мексиканцев, и других. Я с ними давно переписываюсь и удивляюсь все больше, какие они молодцы. Какие сложные вопросы их волнуют, и как они интересуются современностью. Музей, собственно, создан средней сельской школой, и молодежь страшно увлечена вопросами искусства и, в связи с этим, музеем.

Я для них собираю советских графиков Москвы.

Передайте немецким коллегам, что, конечно, трибуна Музея им. Пушкина шире, но трибуна, которую я предлагаю, находится в самой народной гуще, и это очень интересно.

Между прочим, если в ГДР кому-либо захотелось бы основать такой провинциальный филиал музея, то я, со своей стороны, счастлив был бы участвовать своими вещами.

Но в связи с тем, что эти вещи предполагается мной передать в провинциальный

музей, может, очень драгоценные листы Вы мне не присылайте.

Вы передайте, что я, конечно, все сведения об авторах передам в музей, и, наверное, молодые товарищи, связанные с музеем, напишут свои впечатления и сообщат их либо кабинету, либо самим художникам.

Еще раз простите, что я ввел в заблуждение генераль-директора Зейдевица.

Будьте здоровы, всего хорошего.

В. Фаворский.

Я нахожусь сейчас в деревне, и поэтому задержался с ответом.

А. Ф. Луневу

10 мая 1960 г.

Многоуважаемый Афанасий Федорович!

Мне очень приятно беседовать с Вашей молодежью. Я получаю от них очень интересные письма с разными вопросами по искусству и хотел бы им, как я смогу, отвечать, но я сам варюсь в котле сегодняшней бурной художественной жизни и, конечно, не смогу быть объективным на сто процентов. Я понимаю, чем они Вам обязаны, Вы их воспитали, и поэтому решил спросить, можно ли мне с ними беседовать о разных вопросах искусства или лучше воздержаться, не залезать в дебри истории. Конечно, я учитываю их возраст и буду учитывать его. Но говорить популярно очень трудно, и мне это дается с трудом.

Будьте здоровы, всего хорошего.

В. Фаворский.

А. Ф. Луневу

9 декабря 1960 г.

Многоуважаемый Афанасий Федорович, получил Ваше любезное письмо. Прежде всего сообщая, что никакой посылки не отправлял к Вам. С моим предприятием

по пополнению музея дело идет довольно туго. Пока я получил из Германии 6 гравюр, обещают еще 6, и такой обмен можно продолжать. Относительно московских художников я пока собрал около десяти гравюр молодых, но наиболее интересных художников. А в Китай я думаю снести через Общество дружбы, но они предлагают мне самому, это, конечно, будет дольше. Кое-что еще предполагаю получить.

Относительно Вашего приезда в Москву и посещения меня, буду очень рад с Вами познакомиться и, если можно, нагружу Вас всеми этими гравюрами, это будет вернее, чем посылать их по почте.

Полная интереса жизнь Ваших ребят меня очень восхищает. Интересно, что они сами захотели видеть французов, это указывает, что они широко заинтересованы и пытливы.

У меня тут недавно были студенты-историки Московского университета. Я им рассказал про Пархомовку и дал адрес школы. Они хотели написать письмо и спросить, чем они могут ребятам тут в Москве помочь. Так что Вы не удивляйтесь их письму.

Наташа получила книгу, которую Петя послал ей. Она очень благодарна ему и сама ему пишет письмо, да никак не напишет чисто, я все бракую. Но приятно то, что она преуспевает в украинском языке, хорошо читает и удачно доискивается смысла слов.

Ну, всего хорошего, будьте здоровы. Рад буду видеть Вас у себя.

В. Фаворский.

А. Ф. Луневу

31 декабря 1960 г.

Многоуважаемый Афанасий Федорович, получил Ваше письмо, но отвечаю не сразу, был занят. Я тоже очень рад, что Вы побывали у нас. Вы у нас, у меня и моего окружения вызываете огромное уважение всей Вашей деятельностью.

Я только жалел потом, что ведь Вы тоже сами интересуетесь искусством и немного коллекционируете, я бы мог Вам дать не только Достоевского, но и другие мои работы. Другой раз исправлю это упущение.

Очень рад, что обрадовал ребят моими работами. Но пускай они не очень надеются на получение мной Ленинской премии. Много выдвинуто достойных работ. Да и носить такую награду не так легко.

Я, между прочим, посылаю Вам список работ немецких художников, присланных мне Дрезденской галереей. Он написан по-немецки, но со словарем можно все прочесть.

Между прочим, хорошо бы, чтобы они, ребята, хорошо посмотрев немецкие работы, написали бы в Дрезден свое мнение о тех, которые им понравятся.

Я слышал, что письмо к Ефимовым уже прислано, и Адриан Иванович, по-моему, относится к нему благосклонно.

Наташа изучает украинский язык и разбирается в нем довольно успешно и кланяется Пете.

Всего хорошего, будьте здоровы.

В. Фаворский.

А. Ф. Луневу

7 апреля 1961 г.

Дорогой Афанасий Федорович, отвечаю Вам с некоторым опозданием. Посылаю Вам буквицы к «Рассуждениям аббата Жерома Куаньяра» Анатоля Франса.

Посылаю их, потому что они маленькие и войдут в письмо. Делал я их давно, в 1919 году, но их считают для меня характерными.

Сочувствую Вам с помещением (с церковью), там, конечно, отопление, и, наверно, нужны перегородка и антресоли, чтобы использовать все помещение. Иначе Вы можете загубить музей. А что, церковь архитектурно интересная? И есть ли роспись, хотя бы близкая к 18 веку.

Я получил еще из Германии много литографий, и, кроме того, у меня были два японских гравера и подарили свои гравюры. Все это, через некоторое время, пошлю Вам в Музей. Кроме того, я послал некоторые мои гравюры в Пекин, на обмен. Не знаю, что из этого выйдет.

Ну, желаю Вам всего хорошего, будьте здоровы.

Наташа Петс кланяется.

В. Фаворский.

А. Ф. Луневу

31 марта 1962 г.

Милый Афанасий Федорович!

Получил Ваше любезное письмо. Вы пишете, между прочим, что пострадала моя гравюра из «Слова». Так можно ли ее реставрировать? Или я вышлю Вам другой экземпляр. Относительно того, что ребята просят мои работы, я написал им, что вышлю, конечно, не все, а кое-какие.

О немцах Вы не беспокойтесь — я еще не высылал их. Вы пишете мне о моих высказываниях об искусстве, мне, конечно, интересно Ваше мнение. А как это дошло до ребят?

Мое здоровье пока такое же.

Всего Вам хорошего, будьте здоровы.

В. Фаворский.

P. S. Я спрашивал Вас, может быть, Вы хотите иметь какую-нибудь вещь, я Вам вышлю.

А. Ф. Луневу

28 сентября 1962 г.

Милый Афанасий Федорович! Получил Ваше доброе письмо. Хотел Вам написать, какое впечатление произвели на меня ребята. Я очень рад, что они добрались до меня, хотя, может быть, им было это трудно. Они

на меня произвели очень милое впечатление, и вели они себя очень хорошо и свободно. К сожалению, застали меня лежачим. Если бы я ходил, я бы принял их иначе.

Я буду заботиться сейчас о пополнении музея и Вашей личной коллекции. И затем мы думаем с Ирой, как их снабдить штихелями, валиком и линолеумом. Пусть режут.

Ваши чувства, которые Вы мне высказываете, замечательны. Я Вам за них благодарен.

Будьте здоровы. Всего хорошего.

В. Фаворский.

А. Ф. Луневу

20 декабря 1962 г.

Милый Афанасий Федорович!

Я уже приехал в Москву с дачи. К сожалению, посылка к Вам вещей задерживается.

Относительно Вашего плана, относительно поступления в институт им. Репина, не знаю, что Вам сказать. Конечно, знание фактическое у Вас пополнится, но я не высокого мнения о том, как преподают искусствоведение. Теорию искусств не преподают, скорей — литературное понимание искусства. Это всегда мне не нравилось. Так что мне кажется, что фактическую часть можно приобрести по книгам. Словом, не знаю, что Вам посоветовать.

Все говорят, что я поправился. Но в общем основная моя болезнь остается в силе. Так что, если я что могу делать, то только думать об искусстве и диктовать. Вот, если хотите, я буду присылать Вам мои писания. Хотя сомневаюсь, будут ли они вразумительны, поймете ли Вы их, т. к. они большей частью парадоксальны.

Очень тронут Вашим отношением к моим письмам. О Ваших учениках, которые меня посетили, у меня очень хорошее воспоминание. Правда, они смущались тем, что застали такого больного, но истории

должны все знать. Очень рад, если они будут заниматься линолеумом, но посылка инструментов у нас тоже задерживается.

Будьте здоровы, всего хорошего.

В. Фаворский.

А. Ф. Луневу

3 января 1963 г.

Многоуважаемый Афанасий Федорович!

Получил Ваше письмо и очень сожалел о Вашей болезни. Поздравляю Вас с Новым годом.

Меня действительно выбрали в действительные члены Академии, но я этому не очень рад.

Прочел Вашу статью, и вот об ней-то хотел сказать несколько слов. Мне она не очень понравилась. Вы уж извините. Во-первых, несколько молодых художников, может быть, нарисовали рискованные картины, но искренние, но все на них навалились и клеймят их за чуждые влияния.

Кроме того, Ван Гог и Матисс, особенно Ван Гог, такие уважаемые художники, которых можно сравнить с Рембрандтом. Ван Гога именно хочется сравнить с Рембрандтом, и он, таким образом, становится золотым фондом живописи. И особенно потому, что очень высоко его содержание. Так что кому и подражать, если не ему? Вы извините, но это мое мнение.

Желаю, чтоб Ваша рука скорее прошла. Всего хорошего, будьте здоровы.

В. Фаворский.

А. Ф. Луневу

17 февраля 1963 г.

Многоуважаемый Афанасий Федорович!

Получил Ваше любезное письмо. О Вашей статье сейчас больше не надо думать. Это связано с очень широкими вопросами,

и хаптурщиков много и с той и с другой стороны. Но, как Вы заметили, в печати все время статьи реакционные. Говорить тут о справедливости не приходится. с такими статьями возрождаются замшелые художники и приобретают силу.

Между прочим, получили ли Вы штихеля или нет? Ира Вам послала. Мне интересно, как начнут гравировать юные граверы. Есть ли у Вас линолеум?

Я все время помню об Вас и об юных историках, и если не часто пишу, то извините.

Всего хорошего, будьте здоровы. Привет юным историкам.

В. Фаворский.

А. Ф. Луневу

23 ноября 1963 г.

Многоуважаемый Афанасий Федорович!

Очень жаль, что этим летом Вам не пришлось попутешествовать с Вашими ребятами.

Я очень рад, что Музей развивается, хотя и пополняется мало.

Все никак я не пришлю Вам мои гравюры, — все некогда напечатать. Но я этой зимой это обязательно сделаю.

Вы видели, может быть, в газете «Советская культура», кажется, в номере от 26 октября 1963 г., мою статью?

Я должен сказать, что она не моя. Сотрудница газеты Языкова написала ее, спрашивая меня. Она не переврала ничего, но стиль и особенно название, заглавие, мне очень не нравятся. Слишком самохвално, сентиментально. Как говорится: «На всякую старуху имеется проруха», так что я принужден был сказать ей, что «мысль изреченная есть ложь».

А другая статья в журнале «Декоративное искусство» — действительно моя. Я ее продиктовал и я за нее отвечаю. Ну, будьте здоровы. Всего хорошего.

В. Фаворский.

А. Ф. Луневу

18 апреля 1964 г.

Милый Афанасий Федорович!

Писал Вам не часто: так случилось. От учеников я получил письмо и им ответил. Все хотелось послать Вам гравюры. Ирина Георгиевна не подобрала — все была занята. Теперь как будто подобрала немного и пошлет.

Ученики написали мне, что приобрели Петрова-Водкина. Это очень хорошо. И еще Коненков сделал статую Шевченко! Поздравляю Вас с новыми приобретениями. Вот какое дело Вы затеяли! Афанасий Федорович, честь и хвала Вам!

Юные историки писали, что они переписываются с Дрезденом, с гравюрным кабинетом, и даже поедут туда. Как бы хорошо было! Вот какое дело Вы затеяли!

Относительно меня Вы знаете, что я ничего нового не делаю и по каким причинам.

Только иногда диктую статьи по искусству. Но они очень специальные. Не знаю уж, годятся ли они для Ваших юных историков. Если их напечатают, то я все-таки пришлю Вам.

На днях снимали мои гравюры в кино, но я не видел и не могу сказать, хорошо или плохо. Машенька и все, кто видел, хвалят съемку. Не знаю, как Вам сделают — хорошо ли, — потрафят или нет.

Надеюсь, в это лето юные историки будут больше путешествовать, чем в прошлом году.

Всего хорошего. Будьте здоровы, Афанасий Федорович!

В. Фаворский.

А. Ф. Луневу

10 октября 1964 г.

Милый Афанасий Федорович!

Я Вам давно не писал. Да и Вы тоже. Сообщите мне, как прошло Ваше лето и что принес сентябрь. Юные историки писали мне о Германии, хотели туда поехать. Удалось ли это?

Я все лежу, конечно. Но хуже не делается. И то хорошо.

Между прочим, мне интересно, получили ли юные историки мои гравюры летом, что было напечатано, Ирина послала. Адрес был написан: не Богодуховский район, а Краснокутский. Может быть, из-за этого не дошло? При случае черкните мне.

Всего хорошего, будьте здоровы.

В. Фаворский.

СПОГАДИ

В. В. Белоус Радуги взлет

Говорят, зачастую только после ухода человека в мир иной можно судить, является ли его жизнь судьбой.

Афанасий Федорович Лунев стал некоторым значительным явлением на украинской земле еще при жизни, он распоряжался своей судьбой. Знак его судьбы был известен: радуга. Это символ наступающей ясности после ненастья. Это символ видения многоцветья жизни. Такое видение приходит в результате встречи с прекрасным. Когда человек научается этому видению, он поворачивается лицом к добру, он ценит добро и способен сам творить его. И наступает в душе человека мир. Так значит, поклониться нужно в первую очередь настоящему учителю — тому, кто однажды привел тебя к прекрасному и сказал «Посмотри!» Таким учителем для очень многих был и остается Лунев. Ох, как непросто было ему осуществлять свою миссию: настолько необычно было то, как он жил, то, что он считал главным. Приходилось одолевая непонимание и даже сопротивление людей, привыкших жить по меркам обыденности и равнодушия.

Пусть кто-то расскажет еще и еще раз о фактах его биографии, о созданном им мюзее, о его учениках. Мне же хочется привести несколько стихотворений, которые были написаны мною в разное время и по разным причинам, но теперь я точно знаю: они были написаны о Луневе.

1. О ЧУДАКАХ (триплет)

I

Открыт чужак... Как щедро поделиться
Готов любым сокровищем своим!
Как крылья поломать он не боится!

Для обывателя чудак необъясним:
Кто жаден и убог, на щедрого тот злится.
Но злость и зависть побеждает любопытство,
И потому толпа идет глумиться,
На площадь, где пытается чужак
Развеять суеверий диких мрак,
Поведав о движении светил.
И всем кострам святейших инквизиций
Не погасить его священный пыл!
Готов чужак взлететь на крыльях привязных,
Хотя б пришлось потом ему разбиться,
Или с ворами, власть имущими, сразиться
В частушках хлестких, горько-озорных.
Да, для того, чтоб истины добиться,
Когда иным путем нельзя никак,
Готов он к представленью за пятак:
Когда не оставалось больше сил
Терпеть нужду и гнет, народ смеялся
Над скоморохом, что вертелся, кувыркался
И миру правду-матку голосил,
Хотя б пришлось потом на дыбе расплатиться...

Когда последний приступ хохота пройдет,
Нам всем припомнить бы совсем не худо,
Что родословную высокую от чуда
Чужак из глубины времен ведет!

II

О! Власть, что на расправу так легка,
Готовая хозяйничать века,
Чья к тумакам привычная рука
Нас милостиво треплет мимоходом,
Опасливо глядит на чужака,
Когда возлюблен он простым народом!
И втайне осудив его на муки,
Пред всеми оправдывается потом:
«Жаль, по ошибке я умыла руки —
Не знала я, что он и был Христом!»

III

Кто заблудился разумом в расчетах,
Кому духовный голод не знаком,
Пускай побудет вместе с чужаком,
Пусть соучаствует в его полетах
Во сне и наяву...

Тогда поможет
Чудак ему нечаянно понять:
Лишь только тем и стоит обладать,
Что у тебя отнять никто не сможет –
Всего лишь полнотою бытия;
Когда не важно ч т о, но важно к а к
Ты будешь совершать, собой владея;
Когда ты сам судья своим затеям
И жизни собственной ты истинный судья
(Хотя б считали все, что ты попал впросак!)

И, от свободы пламенной шалея,
Пускай народится еще один чудак!

17.12.97

БАЛЛАДА О ЖУРАВЛЕ И СИНИЦЕ

Хоть велят не витать в облаках,
О насущном подумать хлебе,
Говорят, что синица в руках
Журавля предпочтительней в небе,

Только мне никогда не смириться
С этой мудростью псевдонародной:
Невеликая птица синица,
Как журавль — рождена быть свободной.

О, как много свобода значит!
Мысль о ней расцветает улыбкой,
Хоть печально, что счастье зыбко,
Что изменчива девка удача...

Кто ж о выгоде только хлопочет –
Тот всегда неулыбчив и хмур.
Что синица ему? Важен кочет,
Без конца покрывающий кур.

А мне по сердцу мудрость ребенка,
Что на птичьем рынке купить
Умоляет пичугу звонкую –
Чтоб на волю ее отпустить.

Как потом ему сладостно спится!
Светлый сон ему снится о том,
Как, даруя небо синице,
Он ее уравнял с журавлем...

Клином всегда вышибается клин.
Чтоб одолеть быстротечность,
Жги все мосты — и построишь один:
Мост через Вечность.

Песнь, что приходит без всяких причин,
Чистого сердца беспечность,
Радуги взлет сквозь небесную синь –
Мост через Вечность!

Радуйся, если ты с кем-то един,
Вместе, храня свою верность,
Мост перейти суждено вам один –
Мост через Вечность.

В. І. Бутенко

«Восхищение жизнью»

Хочеться почати ці спогади про Афанасія Федоровича Луньова із одного його мудрого філософського висловлювання. «Самое дорогое бесценно, в том смысле, что просто не имеет цены. Бесценны восхищения жизнью, чувство Отечества, память, любовь, честь». Здається, що найбільш виразнішою, найбільш ёмкою рисою особистості самого Афанасія Федоровича була саме ця — «восхищение жизнью». Скільки пам'ятаю цю незвичайну, мудру, непересічну людину, захоплення життям накладало відбиток на всі його справи. Захоплення життям у світосприйнятті Афанасія Федоровича було багатовимірним. Це й очікування радості його ученицею, дівчиною із Пархомівки, що має бажання стати студенткою істфаку славетного Харківського університету (тоді єдиного в місті університету), це і радість спілкування та захоплення красою музичних творів і творів образотворчого мистецтва в клубі «Райдуга», створеного А. Ф. Луньовим, який вважав, що це було

лише сходиною до того, щоб зрозуміти, що ж таке любов та милосердя.

Захоплення життям в Афанасія Федоровича, попри всю грандіозність зробленого ним у створенні історико-художнього музею в Пархомівці, — у гуманізмі його стосунків, у його гордості за своїх вихованців. І не мало значення — був це науковець-медик (колишній учень), що закінчив воєнно-медичну академію в Ленінграді, чи робітник (а водночас аматор-художник і теж колишній учень і гуртківець) радгоспу з Пархомівки — «удивительно мягкий, интеллигентный человек». І його колишній учитель просто переконаний, що «у него престижная жизнь, и престиж этот самой высокой пробы».

З Афанасієм Федоровичем я познайомилася майже чотири десятиліття тому, у 1967 р., коли, тільки-но почавши працювати в університеті на кафедрі історіографії, джерелознавства та методики, побувала в Пархомівському історико-художньому музеї в складі учасників республіканської наради вчителів історії, викладачів методики історичних факультетів ВНЗ України, що була проведена в Харкові Міністерством освіти республіки.

На той час неабиякі досягнення Афанасія Федоровича в краєзнавчій і виховній роботі отримали широкий резонанс не тільки серед освітян Харківщини, а і всієї України. Унікальність самого факту створення музею такого профілю в сільській місцевості, неповторність особистості його творця, незліченні безцінні шедеври художньої культури різних епох і народів, особливе, виховане саме фактом існування музею, світосприйняття учнів Пархомівської школи вражали, викликали захоплення.

Пам'ятаю такий епізод з того першого відвідування музею і знайомства з А. Ф. Луньовим. Під час спілкування з Афанасієм Федоровичем, під час екскурсій музейними залами вчителі, науковці, співробітники з Міністерства освіти задавали безліч запи-

тань про те, як створювався музей, звідки і як потрапили до нього ті чи інші шедеври західноєвропейського й українського класичного живопису, твори художників радянської доби. Відповідаючи, Афанасій Федорович із великою теплою згадував усіх тих, хто подарував твори музею, допомагав його облаштуванню, налагодженню зв'язків із державними художніми музеями країни. Але запам'яталися і вразили слова Афанасія Федоровича, що велику кількість шедеврів музею (серед них — стародавні монети, ікони) було придбано на його власні кошти. «А в повоєнні роки, — говорив він, — на ринках Харкова можна було придбати все, хіба що "крім атомної бомби"». І коли хтось із слухачів зауважив, що це ж такі великі витрати із учительської зарплатні, він тут же, погодившись, додав: «Так, мабуть, я міг би придбати власний будинок і ще дещо, але в мене нічого цього нема». (Ця зустріч, нагадую, відбулася в сер. 60-х років.) «Але ж є музей, таке величезне духовне багатство для людей», — подумали багато з нас. Звичайно, просто не віриться, що одна людина спромоглася зробити все це.

Тоді вперше мені вдалося почути від Афанасія Федоровича про деякі сторінки життя й побуту слобожанської старшини та їх нащадків; від родин останніх надійшли шедеври українського і світового живопису. Ми побачили їх, приміром, картини французьких імпресіоністів Моне і Мане.

У наступні роки декілька разів виїздили до Пархомівського музею студенти четвертих курсів історичного факультету, які на конкретному прикладі вивчали історію створення і можливості роботи історико-художніх музеїв. І кожного разу з нами спілкувався Афанасій Федорович, сам проводив для нас екскурсію по музею. Нас вражали його енциклопедичні знання з історії живопису, манера спілкування також запам'ятовувалася — і завжди привітна усмішка. Його захоплення предметом розмови, емо-

ційність передавалися нам, слухачам, сучасним і майбутнім колегам, зачаровували. Він із таким натхненням, захопленням розповідав про деталі пошуку і придбання експонатів музею, що це було чи не найважливішим. Перед нами кожного разу поставав феномен особистості Афанасія Федоровича в єдності його дивовижного музею і унікальної людини. А. Ф. Луньов був єдиним цілим із музеєм, він уособлював його і сам був його частиною. Мабуть, саме тому йому вдавалося налагоджувати зв'язки із видатними діячами культури і мистецтва СРСР — з директором Ермітажу Б. Піотровським, скульптором С. Коньонковим (у якого, за його словами, він із учнями неодноразово був гостем вдома чи на дачі), з письменником І. Еренбургом та багатьма іншими. Нам було цікаво слухати ці «усні історії»; його спомини рясніли незабутніми фактами, які зберігаються й дотепер.

Пригадую ще такий епізод із розповіді Афанасія Федоровича про те, як потрапив до Пархомівського музею малюнок Пабло Пікассо. За словами Афанасія Федоровича, його намалював і подарував П. Пікассо І. Еренбургу, коли вони сиділи в кав'ярні однієї зі західних столиць, а вже письменник подарував шедевр музею в Пархомівці.

Досвід роботи музею підтвердив думку, висловлену філософами, культурологами, що головне в мистецтві — виховання активної доброти, взаєморозуміння, виховання громадянина, готового до активних соціальних дій. У зв'язку із зазначеним, наведу останній приклад із відвідин музею. Тоді, років двадцять тому, під враженням побаченого і почутого в музеї, студенти запропонували створити будівельний загін (тоді це була практика державно-студентського життя на період літніх канікул) і, замість поїхати на заробітки в далекі краї, влітку приїхати до Пархомівки і безкоштовно провести в музеї всі необхідні ремонтні роботи. Це був порив від щирого серця!

Людина має бути вдячна долі, коли на життєвому шляху доведеться зустріти таку особистість, якою був Афанасій Федорович.

Н. С. Вербук

Служение красоте

«Многие лета!»

— Какой такой сельский музей?

— Да в каком-то селе, не то Прохоровка, не то Порфирьевка. Краснокутский район!

— Ну, а чего туда ехать? Что там смотреть, в этих районных музеях одни черепки да пробитые каски.

— Это совсем другой музей, художественный, а село называется Пархомовка. И собраны там ценности изобразительного искусства и мировой культуры. Во многих городах такой коллекции нет!

Слушала я разговор двух дам из женского клуба «Сирия». Собирались ехать на открытие моей персональной выставки и пытались понять, в какой музей я в очередной раз отправила свои картины. Что это за музей такой, в каком селе. И что это за село такое, в котором то и дело демонстрируются картины известных художников Украины.

Скептические разговоры по поводу достоинств музея велись всю дорогу. Никто толком не мог представить себе такие чудеса, с которыми предстояло встретиться тем, кто ехал туда впервые.

Потом будут восторги по поводу обаяния, где теперь расположен музей, по поводу радушной встречи прямо у входа с директором, по поводу экспозиции экспонатов, какими может гордиться любой город мира, что ценности музея под покровительством «Юнеско», что, оказывается, все собрано детьми клуба «Радуга», будут удивления по поводу обширной культурно-просветительской программы музея.

Будут рассказы об истории коллекции. Но, только об одном сейчас невозможно услышать и узнать: «А кто был организатором, кто стоял у истоков этого чуда, которое живет вот уже 50 лет?»

Сама я впервые попала в Пархомовский историко-художественный музей в день его 40-летия. Этот юбилей праздновался очень широко и пышно. Представители райадминистрации, горадминистрации приехали туда автобусами. В Доме культуры собралось огромное количество людей. Было народное гуляние. В президиуме сидели солидные, серьезные люди.

Я, сидя в переполненном зале рядом с сельской женщиной в народном костюме, спросила: «А кто там, в президиуме, рядом с Мещеряковым, ну, такой худощавый, небольшого роста, седенький? Ну, тот, который на Вольтера похож?»

— А! Так то ж Лунев Афанасий Федорович. Директор музея!

Так я познакомилась с удивительным человеком. Простым учителем истории, жизнь которого была предопределена названием выбранной профессии. Он стал учить истории, собирать историю. Мировую историю в одном ранее неизвестном селе, и стал сам живой историей своей земли, своей страны. Тридцать лет ему было, по всем меркам — молодой человек, но выбор он сделал по всем меркам мудрого человека: объединить детей вокруг одной невероятной фантастической идеи: собрать шедевры искусства и открыть музей. Он убедил в этом не только детей и их родителей (смысл жизни которых был в возделывании огородов и добывании хлеба насущного), но и администрацию. И вся его жизнь была направлена на достижение этой цели. Его дети «радужане» росли, воспитанные на эстетике мировых шедевров и в долгих философских беседах, становились независимыми, сильными, самостоятельными, не терпящими слабостей своего учителя.

Музей приобрел мировую известность. Едут сюда со всей Украины и иностранные туристы, посмотреть диковинку в глубинке. Учитель истории состарился. И то, что раньше в его суждениях звучало романтично и неординарно, стало раздражать.

Он ушел из музея. Или его «ушли»? Не знаю. Только — жизнь его на этом закончилась. Это я знаю точно. Об этом он мне сказал в одном из разговоров по телефону.

Сегодня ему 85. Старый романтик, идеалист, с глубочайшей жизненной философией, подвижник, учитель по призванию. Его наследие — целый пласт истории, раскопки которого, слой за слоем, еще предстоит проделывать будущим поколениям (нам сейчас не до этого, мы заняты другим).

Пархомовский историко-художественный музей живет своей жизнью, там принимают гостей, устраивают выставки, концерты. Все как и раньше. Ведут экскурсии ученики Афанасия Федоровича, рассказывают историю музея. Но памяти там о нем нет. Надо бы его именем назвать музей, его дитя!?

— Нет, нельзя, говорят, он еще жив, только через 10 лет после смерти, таков закон. Очень странный закон. Но, впрочем, как и многие другие.

С юбилеем Вас, Дорогой Афанасий Федорович! Живите долго! Прошу Вас! И, вопреки закону, — знайте, что музей несет Ваше Имя.

Время. — 2004. — 29 января.

«Прощай, размах крыла распахнутый...»

*Прощай, размах крыла распахнутый,
Полета вольное упорство,
И образ мира в славе явленный,
И творчество, и чудотворство.*

Б. Пастернак, «Август», 1953

Впервые увидела Афанасий Федоровича на праздновании юбилея Пархомовского музея, в двадцатых числах ноября 1995 года. Сорок лет отмечали явлению мирового значения. Я приехала вместе с сотрудниками Художественного музея. Я везла в подарок свою картину «Ранний снег». Ехали долго, около двух часов. Дорога была заснежена, сугробы.

Праздновали юбилей пышно, приехало много официальных мужей. Все происходило в сельском Доме культуры: Торжественная часть, поздравления с подарками; от администрации — магнитофон, телевизор. Хвалебные речи.

Я тоже, волнуясь, понесла свою картину на сцену, где за длинным столом, в президиуме сидели такие в два ряда важные люди. Подумала, что мою картину мало кто из зала рассмотрит. Сказала, что считаю за честь, что моя картина будет находиться рядом с картинами мастеров мировой культуры. И вот тут встал Афанасий Федорович, подошел, взял как-то очень бережно мой холст, поцеловал мне руку. Я увидела его лицо — немного бледное в свете направленных на сцену софитов, и оно показалось мне знакомым. Потом, уже спустившись в зал, я поняла почему: он был похож на Вольтера — такая же улыбка, при мудром серьезном взгляде, с проницательным вниманием, свойственным людям творческим, видящим, в деталях — главное.

С трибуны говорили много и долго. И подробно я этих речей не помню. Лунев выступил последним.

Говорил не о сложностях, связанных с созданием музея, а о духовности, о великой силе искусства, о том, как важно с детства слушать классическую музыку и смотреть хорошую живопись, и каждый раз на долю миллиметра становиться чище, лучше, человечнее. Что если бы мы все, и правительство тоже, думали о духовности народа, то и экономику не нужно было бы поднимать.

Все и так сложилось бы органично, как нельзя лучше. Он так считал, я мысленно с ним согласилась. И еще я подумала, что на сцене, в президиуме, должен был быть один человек — учитель Лунев и, может быть, еще его ученики, шедшие с ним рядом, шедшие за ним.

А он продолжал рассказывать о чудесах, связанных с собирательством и поступлением в музей всех шедевров мировой культуры.

О том, что ему приходят тысячи писем с вопросами и просьбой поделиться опытом, своей методикой. А он говорит, что никакого опыта нет, как нет никакой методики, логически он и сам не может объяснить, как, каким образом удавалось то, чего по всем показателям не должно было случиться. Вдруг происходила встреча с нужными людьми, появились деньги для покупки нужного экспоната, присылали картины, налаживались связи за рубежом. Какое-то providение, вера в нужность всего предприятия двигала вперед события и все 40 лет держала на плаву.

Да, это вера не только в правильность выбора, а еще осознание того, что каждый человек приходит в мир с определенной задачей, с определенным смыслом. Нужно научиться одной простой вещи: делать то, что хочется, любить это и не просить за это признание, как милостыню. Признание помогает почувствовать, что ты движешься к правильной цели.

Потом в Пархомовском музее были мои выставки, после которых я оставляла там картины, о чем сейчас с гордостью могу говорить, каждую выставку «открывал» Афанасий Федорович. Людей, как всегда, было много. За все годы работы музея Лунев приучил жителей-людей к тому, что каждый художник — открытие. И о каждом говорил привычными словами, внося благородство в их сердца, становясь звеном между духовным и бытовым, общаясь в тех формах,

которые не отталкивают людей и не затрудняют им восприятия.

Удивление красоте — акт приобщения к Богу.

Его жизнь поистине была служением красоте.

Потом в 2001 г. Лунев потерял источник, который он же открыл. Это стало для него трагедией. Он как-то стал сразу старым и больным. Только в глазах еще светился интерес, когда он заговаривал о художниках, о творчестве.

Последняя моя встреча была на его 85-летие. Он уже лежал, даже не он, а то, что осталось. Немоощный, больной, горестный и очень одинокий. Нас, поздравивших его, было три человека. Когда собрались и ехали, стоял тяжелый туман, а когда подъехали, вдруг открылось небо и полилось невыносимо яркое зимнее солнце.

Мы были у Лунева недолго, но даже эти полчаса Афанасий Федорович, переводя слабое дыхание, рассказывал, как они с детьми на грузовике ездили в Эрмитаж, и привезли они оттуда в свой музей листы Томбейна, и о других историях, связанных с музеем. Потом мы пошли в местное кафе выпить вина за здоровье Афанасия Федоровича.

И когда мы подняли рюмки, вдруг раздался колокольный звон, и в окно своим лучем проникло закатное солнце. Красное вино засветилось рубиновым светом. Какое-то волшебство. И пока говорили тост за здоровье именинника — вино светилось и нежно звенели колокола. Потом я удивленно спросила: «Здесь рядом церковь?»

А официантка ответила: «Нет, я включила радио». Вот так совпадение!

Мы все понимали, что заздравная — последняя.

Чем более велик человек, тем больше времени требуется людям, чтобы его признать. Потому что для великого человека нет критериев, чтоб о нем судить.

К тому времени, когда он создаст собственные ценности, его уже нет.

Афанасий Федорович был творческим человеком — а значит, религиозным. Идти по жизни, творчески преобразуя ее, вопреки стереотипам — величайшая храбрость.

Идти по жизни и знать, что люди будут считать тебя странным.

22.01.2007 г.

В. П. Гаман

«... Ваше доброе отношение ко мне — одна из самых светлых сторон моей жизни» (Листи А. Ф. Луньова)

Земляки-краснокутці (Харківщина) попросили мене поділитися своїми спогадами про Афанасія Федоровича Луньова. Я вже писав про нього, і не боюсь повторити таке: ім'я Афанасія Федоровича Луньова треба було б занести до вітчизняної енциклопедії, мистецьких довідників і бібліотечних каталогів; те, що він зробив для нашої культури, варті історичної пам'яті; створений ним у селі Пархомівка музей, де зібрані оригінали світових художніх шедеврів, — це колос духовності серед наших українських степів.

Більшу частину свого життя Афанасій Федорович прожив у Пархомівці Краснокутського району. Перша зустріч з ним відбулася у травні 1983 року. Із офіційних стін ЦК нарешті вдалося вирватися на творчу волю — був призначений заступником головного редактора журналу ЦК ЛКСМУ «Ранок». Посада не по літах, оскільки комсомольська молодість для мене давно минула, однак був радий і такому повороту долі: тепер кожен день міг бути присвячений художній творчості.

Про Луньова і створений ним у Пархомівці музей доводилося чути ще в той час, коли працював у Харківському обкомі партії, однак з'їздити у це село так і не вдалося, хоча у службових відрядженнях у Краснокутську бував.

Тепер же, через багато літ, вирішив будь-що відвідати Пархомівку, познайомитися з Афанасієм Федоровичем. Своїми враженнями від цих відвідин і знайомства з Луньовим я досить широко розповів у нарисі «Пархомівська райдуга», надрукованому того ж року в журналі «Ранок».

Образ Афанасія Федоровича так мене вразив, що у своєму романі «Один місяць сходить, а другий заходить» я зберіг, як є, і назву села (Пархомівка), і прізвище фундатора музею Афанасія Федоровича Луньова. Ось яким він постав перед героями роману: був невисокий на зріст, щупленький, але охайний, підтягнутий, з природними шляхетними манерами. Письменник Андрій Розумовський познайомив Луньова з вродливою артисткою, своєю коханою Романною Сікорською. Афанасій Федорович поцілував їй руку і сказав просто, скромно, без натяку на комплімент: «Ваше лице нагадує мені жіночі портрети, написані класиками. Ви й самі у цьому переконаєтесь».

Підійшли до «Портрета дівчини» В. Боровиковського. «Станьте, будь ласка, біля неї», — у Луньові на повну силу заговорив естет. «Хто кращий?» — захоплено вигукнув Андрій.

Дівчина з портрета сиділа, підперши пальчиком щоку. З коштовної сукні мовби проростали білі округлі плечі, граціозна шия... Леде помітний усміх на молодих устах, щоки — кров із молоком.

Романна стала біля портрета, і фотооб'єктив на довгі роки зафіксував цю мить.

Вдячно і сумно прощалися з Пархомівським музеєм, з Афанасієм Федоровичем.

— Милий, трохи дивакуватий чоловік, — відгукнулася Романна про Луньова.

— У цьому щупленькому чоловікові, — зауважив Андрій, — живе стоїчний дух. Знала б ти, скільки він пережив, створюючи музей.

Ці слова належать героям роману, але вони цілком відповідають дійсності, оскільки описаних героїв я не вигадував, а їх прообрази брав із життя.

Прийжджаючи зі своїми гостями із Києва, неодмінно возив їх дивитися музей у Пархомівці. У травні 1998 року відвідав його із солісткою хору імені Г. Верьовки Наталею Пелих, що й послужило основою для наведеного вище фрагменту. Восени того ж року, крім Наталі і мене, гостем музею був заслужений артист України, бас профундо у хорі Г. Верьовки Анатолій Сафронів з дружиною, у травні 1999 року — режисер театру імені І. Франка Петро Ільченко та диригент Київського театру оперети Володимир Шейко із сім'єю.

Кожного разу в Книзі відвідувачів ми залишали щирі, захоплені відгуки, які, певне, збереглися і з якими можна ознайомитися.

Наше листування з Афанасієм Федоровичем розпочалося з середини 80-х років. До того часу він уже зустрічався або листувався з багатьма відомими художниками і письменниками, серед них називав імена Вучетича, Глазунова, Пименова, Сар'яна, Їжакевича, Касіяна, Еренбурга, Чуковського, Щипачова та інших.

Луньов показував численні листи, деякі з них були наведені у згаданому нарисі.

А тепер честь листуватися з Афанасієм Федоровичем випала й автору цих рядків. У моєму фонді в Інституті рукопису Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського зберігається 24 документи епістолярного характеру. Пишу так тому, що листів збереглася лише половина: є конверти, а самих листів нема. За ці роки доводилося тричі переїздити з квартири на квартиру, а відтак зазнати неминучих втрат, і це стосується не лише листів Луньова. Деякі документи

з власного архіву були на зберіганні в людей, яким я довіряв, але згодом виявилось, що й вони не всі. Чуже не своє. Свою справу зробили, звісно, й гризуни.

З прикрістю втрат важко змиритися, тим дорожчою є спадщина, що залишилася. Не без вагань наважуюсь опублікувати листи великого подвижника. На користь їх оприлюднення переважило те, що в них, хоча й йдеться багато про мою особу, все-таки переважає особистість самого Афанасія Федоровича — людини небайдужої, пристрасної, можна сміливо сказати, людини великого таланту.

Давайте спустимось на реальний ґрунт. Неважко уявити собі життя пересічного сільського вчителя. Луньов міг би обрати собі цей шлях. Зрештою, саме життя ставило його в певні рамки. Однак така доля таких людей, як він, аж ніяк не могла влаштувати. Чомусь думається: не створи він музею, то неодмінно реалізував би себе сповна в якійсь іншій вагомій справі. Бо це — талант, бо це — людина, яка не хоче пускати свій талант за повсякденним плином життя.

Пропоную читачам практично всі листи від Афанасія Федоровича, що у мене збереглися, окрім вітань до свят. Окремі з цих листів потребують бодай невеликих коментарів. Скажимо, я запрошував Афанасія Федоровича в Київ на своє 50-річчя і 60-річчя. Він не зміг приїхати (причини в листах). Зате на моє 55-річчя, яке відзначав у Ков'ягах, він прибув, та не сам, а з відомим краснокутським краєзнавцем Іваном Юхном. Збереглося фото, де ми тоді сфотографувалися втроєх.

Товариство на цей ювілей зібралося добірне — друзі з Києва і Харкова, місцеві керівники різних рангів, сільська інтелігенція, рідні. Було немало теплих слів на мою адресу, однак найкраще, найпристрасніше виступив Афанасій Федорович. Наголошую на цьому не тому, що про нього пишу, а так воно й було. Я зробив запис його виступу на диктофонній півці, хотів би тут його на-

вести для розкриття душі самого Афанасія Федоровича, проте, на жаль, запис виявився неякісним, і я можу лише в загальних рисах сказати про цей виступ.

А потім подумав: оскільки мова про мене, то чи варто взагалі щось говорити? Скажу лише, що виступ був витриманий у дусі тих оцінок, які дає Афанасій Федорович у своїх листах.

І принагідно: у відгуках на твори, які я йому надіслав, часом містяться такі тонкі спостереження, судження, висновки, які по-сильні тільки високопрофесійним критикам і які допомогли навіть мені краще зрозуміти себе самого як письменника.

На цьому ж ювілеї Афанасій Федорович із приватної колекції подарував мені ліногравюру одного з західноєвропейських художників «Струмочок» (він назвав і автора, але пам'ять його не зберегла) з написом: «В. П. Гаману в день 55-річчя з глибокою пошаною і любов'ю та найкращими побажаннями. А. Луньов».

Він був чуйною людиною, і в цьому проявилася його краща професійна риса як учителя. В одному з листів до мене він турбується про долю молодого художника-краснокутця В. Данильченка, радить познайомитися з ним. Ця порада була сприйнята з вдячністю, і я написав про Данильченка в журналі «Ранок», помістивши фото його картин.

Певний інтерес викликає лист Афанасія Федоровича від 21 листопада 1998 року. У той час я готував до друку книгу «Богодухів, або Люди з божою іскрою». Попросив Луньова розповісти про свою роботу в час, коли Богодухівський і Краснокутський райони були єдиним цілим.

Скажу відверто, мені було дуже приємно читати рядки з високою оцінкою тодішнього керівництва Богодухівського району, бо особисто знав першого секретаря райкому партії, Героя Соціалістичної Праці М. Г. Бурака і секретаря райкому партії з ідеології

01.11.90 з.

Л. І. Лук'янова, які всіляко підтримували пархомівського ентузіаста.

Не без впливу Афанасія Федоровича і талановитого краєзнавця Івана Юхна я задумав і створив у рідних Ков'ягах Музей Матері. Обидва вони були в будинку, де тепер музей, у роки, коли він, по суті, лише започатковувався, хоча вже й діяв (з 1988 р.). Я невтомно продовжував пошук експонатів і документів для нього, звертався до рідних, друзів, краєзнавців, архівів. Відгукнувся на моє прохання і Афанасій Федорович, надіславши фотографію свого батька.

Як і про всяку дорогу, талановиту людину, про Афанасія Федоровича можна писати й писати. В одному з листів до мене він щиро ділився: «Горжусь і радію, що Ви у мене єсть». У відповідь від усієї душі кажу: «Горжусь і радію, що такі люди, як Луньов, були, є і будуть у моєму житті, у моєму серці, доки воно б'ється».

Грудень 2007 р.

01.10.87 з.

Уважаемый Виктор Пантелеевич!

Мне было более чем приятно получить Вашу книгу «Катрановий мед» с дарственной надписью. Это большая радость для меня, большая честь, оказанная Вами мне. Читаю и даже несколько удивляюсь многим и многим местам книги, поскольку сказанное Вами совпадает с тем, что и мне хотелось бы высказать. Волнуешься вместе с героями Вашей книги, волнуешься вместе с Вами.

Ваш подарок и Ваши письма дороги мне. Это меня глубоко волнует. Сердечно благодарю Вас за внимание к моей скромной персоне. Очень бы хотелось поздравить лично Вас с круглой датой, с 50-летием, но поездка в Киев более чем проблематична, мысленно буду присутствовать рядом с Вами, чтобы поздравить Вас с Днем рождения.

С глубокой благодарностью,
искренне Ваш А. Лунев.

Дорогой Виктор Пантелеевич!

Душевно благодарен Вам за присланный подарок — книгу «Красний Кут», книгу добрую, сердечную, а в литературном отношении — талантливую. Не скрою, мне было приятно видеть в книге целую главу обо мне, о музее. Тем более приятно, что книга написана не рядовым журналистом, а известным писателем. Очень признателен Вам за внимание.

У нас в музее особых изменений нет. Летом было две выставки: И. В. Малыша и вторая — трех Краснокутских художников (один из них — профессионал). Выставки были интересными, имели большой успех. Вы, видимо, знаете В. В. Данильченко. Это инвалид (парализован), художник. Под моим влиянием он начал поиски и нашел себя как художник в стиле авангардизма. Это самовыражение в орнаменталистических символах, в синтезе абстрактно орнаменталистических сочетаний с предметно символистическими абстракциями.

Гостями нашего музея были более ста американцев, они очень хотели приобрести его картины, но он пока не решает их продавать. Ему трудно работать, создавать, так как ограничен в своих физических возможностях. Сейчас у него открывается выставка в Харькове (по линии Дома народного творчества), готовится выставка в Киеве. Может быть, Вам стоило бы поинтересоваться этим художником и его самобытным творчеством.

Вам кланяются все девочки нашего музея, передают искренний привет. Всего Вам доброго!

С глубоким уважением

А. Лунев.

9.03.1995 з.

Дорогой Виктор Пантелеевич!

Меня глубоко тронул Ваш авторский подарок — роман «Хризантема». От всего

сердца благодарю за дорогую для меня книгу, Вашу память и доброе, дружеское отношение ко мне.

Начал читать. Первое впечатление, говорят, самое верное. Читается легко, роман написан талантливо. В этом отношении воспринимается не очень легко, ибо сразу же начинаешь волноваться, переживать за героев, таких простых (а значит, живых!) людей, за их нелегкую судьбу. Вот уж толстовское: «Нет в мире виноватых!»

Все по-своему «правы», отсюда и ложность отношений, непонимание, и кое-где гордыня, к сожалению. И хорошие люди попадают в драматические, трагические ситуации, принося (довольно часто!) страдания друг другу, при этом любя, и все же делая зло ближнему. Чувствуется Ваше знание величия человеческой души. Вы пишете, как бы сказать, объективно-пристрастным языком, языком писателя-человека. Нет, Вы не равнодушны. Вы как бы не осуждаете никого (помните, и «мне возмездие аз воздам»). И в тоже время Вы не объективист, ибо исходите из общечеловеческих категорий человеческого бытия.

К сожалению, в Украине были и сейчас есть много «выдатных» писателей, особенно в диаспоре. Ни один народ, оказывающийся, не имеет столько «выдатных» деятелей культуры, как украинский. Едва ли не главная заслуга таких мыслителей в том, что они только и знали, что охаживали «москалей». (Далі А. Ф. посилається на деяких сучасних українських письменників, як він каже, «перевертнів». З А. Ф. можна сперечатися, але як? Про мертвих — або добре, або нічого. — В. Г.)

Да, с точки зрения как диаспорских, так и просоветских деятелей культуры Вы «не выдатный», потому что не «националистичен», «не конъюнктурен». Вы знаете не столько внешнюю сторону жизни людей, сколько их внутреннюю жизнь (то есть настоящую жизнь человека, часто не завися-

щую от внешней). У Вас человек остается человеком, со всеми присущими ему категориями, вложенными ему Творцом.

Кажется, я увлекся творческим анализом Вашего романа. В общем, Виктор Пантелеевич, Ваши строки не конъюнктурны, художественны, проникнуты любовью и уважением к людям, окутаны сожалением к их негативным поступкам. Нет ненависти, злобы.

Люблю Вас и глубоко уважаю, надеюсь, что будете выдатным (выдающимся) без кавычек. Правда, это сделать трудно, ведь кое-кто старается не пускать в свои ряды действительно выдатных писателей.

О себе писать не хочется. Часто нездоровится. В работе музея немало интересно, в особенности — выставки. В этом году, где-то осенью, будем отмечать юбилей — 40-летие музея. Ждем Вас в гости. Всего Вам доброго, успехов в творчестве.

Искренне Ваш А. Лунев.

26.05.1997 г.

Дорогой Виктор Пантелеевич!

Третьего дня получил Вашу новую книгу «Знахар». Это была для меня настоящая светлая Радость. Двойная радость — авторский подарок от Вас, человека, которого я уважаю и искренне люблю. И как человека, и как писателя-художника. И второе: я уже стал думать, что Вы забыли обо мне. Что было бы неудивительно, ведь там, в столице, у Вас так много дел, обязанностей, разных волнений в водовороте многообразных отношений и личных, человеческих, и служебных. Не говоря уже о творческих трудах, требующих огромных усилий духа, поисков, мыслительного и душевного напряжения. И все же Вы помните обо мне, горячем, искреннем почитателе Вашего творчества. Ваше доброе отношение ко мне — одна из самых светлых сторон моей жизни, в этом (как там ни думай!) «темном царстве» современности. И это вселяет веру, что наша

планета не так уж плохо «оборудована» для жизни и что все-таки мгла скроется, рассеется.

Да и герои Ваших книг для меня близки, понятны, вселяют веру в человека. Потому что они просто живые люди с их достоинствами и пороками, целеустремленностью и барахтаньем в жизни, с их низостями и добродетелями, люди с разными судьбами, переплетенными с судьбами других людей. Им не всегда хватает усилий на пути к добру, иногда они совершают зло, страдают сами и приносят страдания другим. Из них одни испытывают боль, другие — привыкают. Характерно: и последние не испытывают счастья. Но Вы как автор не посыпаете голову пеплом и не раздираете на себе одежды. Ведь и такие — тоже люди. Вы умеете осуждать не осуждая.

Мне кажется, Ваше осуждение проявляется в печали и сострадании, а не в злобе, ведь в мире так много еще темного, злого, поэтому люди не всегда такие, какими им хотелось быть. Вот почему для меня (надеюсь, и для многих) дороги Ваши книги: они добрые для людей, в них доброжелательность, душевная чистота, в них зло не победишь злом, а только увеличишь его. В них жизненная правда и любовь к человеку. Даже если поступки и осуждаются, Вы учитесь любить человека. Вот примерно так я понимаю Вас как писателя, художника слова.

У нас тут, как и во всей Украине. К сожалению, утешительно мало. И в том, что ожидается, и, в частности, в будущем музея. Под угрозой вообще существование многих музеев, но мы «на плаву», у нас и в прошлом, и в этом году много интересных выставок. Посещаемость хотя и понизилась по сравнению с прошлыми, «застойными», годами, но все же много экскурсий и посещений. Есть немало новых поступлений, среди них — и ценные. Будете в наших краях, может быть, заглянете к нам. Был бы рад Вас видеть. Вы наш давний друг и покровитель.

От всех работников музея Вам сердечный привет.

С глубоким уважением и любовью

А. Лунев.

21.10.97 г.

Дорогой Виктор Пантелеевич!

Очень благодарю за оказанную мне честь быть приглашенным на торжества по случаю Вашего юбилея — 60-летия со Дня рождения. Но, к моему большому огорчению и сожалению, не смогу приехать (хотя очень бы хотелось!), чтобы лично поздравить Вас, да и просто увидиться в этот радостный и немного грустный день. Хотя, как говорят, годы — не возраст. А для Вас это именно так!

Состояние моего здоровья не позволяет выдержать такую нагрузку, как поездка в Киев, и всего, что с ней связано. Это уже не для меня, к сожалению. Да и, по правде говоря, проживание в гостинице мне не по карману (естественно, это никак не причина). И если (вдруг!) будет малейшая возможность приехать, я это сделаю.

Посылаю Вам самые сердечные поздравления и желаю, чтобы эти торжества прошли прекрасно. Вы этого заслуживаете как писатель и как прекрасный человек.

С глубоким уважением,

А. Лунев.

21.11.98.

Дорогой Виктор Пантелеевич!

Прошу простить меня за то, что немного задержал ответ на Ваше письмо. На это было много причин. И одна из них — довольно тяжелое состояние — и физическое, и от этого — душевное. В таком состоянии не хотелось писать. Для меня очень дорого Ваше доброе, благожелательное и очень дружеское отношение к музею и ко мне — человека, писателя и журналиста, которого я искренне уважаю и люблю. Ваша сердечность и покровительство для меня очень

и очень важны, глубоко трогают, согревают душу и даже вдохновляют. Горжусь и радуюсь, что Вы у меня есть. И это не просто слова — словами всего не выразишь, больше чувств в душе, они сложные и глубокие. Не могу скрыть, что Ваша неутомимая творческая деятельность, широта и глубина интересов, энергичность вызывают у меня добрую и светлую зависть и даже служат своеобразным упреком, что, в свою очередь, помогает мне преодолевать свои «застойные» явления, вызванные и возрастными, и другими условиями жизни — объективными и субъективными. Мне хотелось сказать Вам все это. Я рад, что жизнь нас свела, что наши пути пересеклись.

Меня обрадовало то, что Вы решили написать новую книгу. Верю, что она будет интересной: ведь Вы собираетесь рассказать о судьбах нашего региона, его людях в важный и сложный исторический период с его светлыми и темными явлениями, добром и злом, с величественным и трагическим.

Теперь по сути Вашего вопроса о моей работе, когда Богодуховский и Краснокутский районы были объединены. Искренне скажу, что это был один из самых лучших периодов моей работы. Сразу почувствовался уровень руководства, атмосфера была высокой во всех отношениях. Для меня — особенно. Тогда первым секретарем Богодуховского РК КПУ был Н. Г. Бурлак, а третьим (по идеологии) Л. И. Лукьянов. К музею вообще и ко мне в частности отношение было самое благоприятное. Думаю, что и в школах нашего района почувствовали, как велика разница. Это трудно описать, много нюансов, говорю лишь об общей атмосфере. У меня появилось много друзей.

В частности, близко сошелся с директором средней школы Н. С. Беляевым, со многими учителями-энтузиастами. Я был секретарем Комиссии по созданию истории городов и сел района. Поэтому было много

интересных встреч с разными людьми, в частности с руководителями предприятий, колхозов. И всюду — деловая человеческая атмосфера. Ну а потом, когда Краснокутский район опять стал «самостоятельным», для меня наступило тяжелое время, особенно в 1966–1967 годах. И только благодаря поддержке обкома КПУ, обкома АКСМУ, просто многих людей, в том числе и краснокутцев, все обошлось более или менее благополучно.

Правда, недоброжелательность чувствовалась во всем. Но это, как ни удивительно, не мешало мне делать свое дело. Всегда мне помогал Н. А. Кисель, да и другие. Пожалуй, вот и все.

Простите, что получилось так изда далеко...

Всего, всего Вам доброго, здоровья, успехов в творческих свершениях.

С глубоким уважением и любовью,
всегда искренне Ваш А. Лунев.

14.04. 2000 г.

Дорогой Виктор Пантелеевич!

Вчера получил Ваше поздравление с Днем Победы, горячо благодарю Вас за память обо мне, за Вашу неизменную доброту и внимание. Я очень и очень это ценю. Вместе с тем не знаю, что и думать о том, что случилось. Вы пишете, что Вам неизвестно, получил ли я Вашу последнюю книгу «Богодухів, або Люди з божою юкром». Без иронии вспоминаю: «Этого не может быть, потому что этого никогда не могло быть» Перед Новым годом я очень болел. Но Вам, я точно знаю, посылал (и не мог не послать!) благодарность за книгу (как всегда Вам благодарен за все-все). Я был в расстроенности, почему Вы не ответили на мои письма, ведь я писал их не постороннему человеку. Мне было очень неприятно от этого. Но что случилось, то случилось. Книгу я получил и, как всегда, до глубины души благодарен Вам. Да и книга очень интересна и по содержанию,

и по структуре, и по стилю, между прочим, как и все, что выходит из-под Вашего пера. Как бы то ни было, я прошу Вас простить меня, даже не знаю, за что, но в чем-то я виноват. Виноват уже тем, что может однажды проявил невнимательность к Вам. Но этого никогда не было и не могло быть!!! Вы один из немногих людей, которые встречались на моем пути. Уже долгие годы я горячо благодарен судьбе за это. Вы играли и играете большую роль в моей жизни.

Теперь о музее. Положение в стране не могло не отразиться и на нем. Стало меньше посетителей — 15–20 тысяч в год, а было до 100. Однако залы его не бывают пустыми, особенно в мае-сентябре! Регулярно проводим выставки из фондов музея. Сейчас готовимся к 2000-летию христианства. На днях открываем большую выставку «55 лет Победы». Будут еще и «Пархомівка в XX ст.» и другие. Не складываем руки, да и некогда складывать. Не ждем, что Бог пошлет. с душевным волнением шлю Вам также поздравления с Днем Победы. Уважающий и всегда любящий Вас А. Лунев.

3.04.2003 р.

Шановний Вікторе Пантелійовичу!

Надсилаю Вам фотографію свого батька, зроблену декілька років тому. Дякую вам за пам'ять. Сподіваюсь, що благородна справа, яку Ви робите, і надалі буде служити взірцем для багатьох людей.

До побачення.

З повагою А. Лунев.

В. В. Гололобова (Горстка)

Нашому музею виповнюється 50 років

Рівно стільки років тому, 1 вересня 1955 р., я стала ученицею першого класу Па-

рхомівської середньої школи. З 1961 року, з 7-го класу і до закінчення школи у 1966 р., я була членом товариства «Юний історик», яким керував Афанасій Федорович Лунев.

Згодом товариство назвуть «Райдуга», а його члени стануть «райдужанами». Дійсно, чудова назва: світла і різнобарвна...

Я вдячна долі, що на мій життєвій стежині в шкільні роки я зустріла вчителя історії Афанасія Федоровича, який вперше привів мене і моїх однолітків до музею і запросив на щотижневу зустріч до гуртка з вивчення історії мистецтва.

І потім минуть роки, я стану студенткою Харківського держуніверситету ім. О. М. Горького (тепер Каразіна) і з гордістю буду розповідати про наш Пархомівський історико-художній музей та його засновника А. Ф. Луньова і про те, що музей знають далеко за межами України.

Як зараз, пам'ятаю наші зустрічі з прекрасним на заняттях гуртка, куди ми поспішали вечорами з радістю і приємним очікуванням нового і цікавого (у школі ми навчалися в другу зміну, з 14 години).

Афанасій Федорович розповідав нам про художників, скульпторів різних часів і епох, демонстрував через епідіаскоп репродукції картин, він вводив кожного з нас у той прекрасний світ, у якому жив сам, і навчав сприймати його всім серцем і душею. Він говорив про добро і людяність, які повинні завжди бути в душі кожної людини.

Найприємнішим для кожного з нас було чергування по музею в неділю. (Музей працював тоді по неділях, здається, з 10 год. ранку до 16 години дня.) З якою гордістю ми зустрічали відвідувачів, відповідали на їхні запитання, розповідали про картини, скульптури! Кожен з нас, екскурсоводів (як нас тоді називали), знав, де висить яка картина, хто її автор; тоді залів було небагато, бо музей займав тільки перший поверх будинку, а на другому поверсі знаходилась контора цукрового заводу.

По закінченні чергування кожен прибирав у своєму залі, носили воду, мили підлогу. Це була відповідальна справа. Пам'ятаю, що перший фільм, знятий про наш музей, називався «Души прекрасные порывы...» У ньому були кадри, де екскурсоводи старанно прибирають у залах.

Десь з 8-го класу мене обрали секретарем товариства, тобто секретарем при музеї, і я була ним 4 роки до закінчення 11-го класу в 1966 році.

Кого пам'ятаю з громадських директорів музею (перших директорів)?

Шульгу Маргариту, Авдєєву Валю, Малиш Тетяну (моєю однокласницею).

Моя робота як секретаря полягала в тому, щоб відповідати на листи друзів музею — відомих художників, письменників. Допомогав у складанні листів Афанасій Федорович. Писали листи і відсилали у відомі музеї Москви та Ленінграда (Російський музей ім. О. С. Пушкіна, Третьяковську галерею, Ермітаж) та листувалися з працівниками Спілки Художників, наприклад з Безруковою Мирославою Іванівною, з письменником Іллею Еренбургом, з художником Борисом Неменським. Пізніше, у 1967 році, у Москві буде видана Б. Неменським книжечка «Тревоги большого пути» (слово художника до інтелігенції), у якій він напише і про Афанасія Федоровича, і про наш музей. Ми, учні, обожнювали Афанасія Федоровича не тільки як засновника і директора музею, але і як вчителя історії. Він був для нас ідеалом, ідеалом справжньої людини, такої, про яку нам говорили на уроках літератури: він утілював у собі цілеспрямованість, доброту, людяність, надзвичайний ентузіазм, прагнення зробити людей кращими і добрішими...

Незабутньою залишається в моїй пам'яті поїздка у складі групи школярів до Москви та Ленінграда 1962 року. Це було запрошення наших друзів-художників відвідати знамениті музеї та зустрітися з ними. Для нас це

була нагорода за нашу участь у роботі музею та пропаганду мистецтва серед людей. Ми, затамувавши подих, блукали залами відомих музеїв, і це був не сон, це була дійсність.

Незабутніми для мене та моїх друзів стали зустрічі з відомими художниками Володимиром Андрійовичем Фаворським, Юрієм Піменовим, Борисом Неменським, скульптором Сергієм Тимофійовичем Коньонковим. Вони були великими друзями нашого музею. Як зараз пам'ятаю, як ми зустрічалися з В. А. Фаворським на його дачі — у Звенигороді (під Москвою), та якою цікавою і хвилюючою була зустріч з С. Т. Коньонковим у його московській квартирі, своєрідній, затишній... (Ми сиділи на зроблених автором чудових дерев'яних кріслах, які мали свою образну назву, тобто легко було зрозуміти, кого вони зображали.)

Незабутні є для мене музичні вечори в музеї. Афанасій Федорович першим відкрив моє серце і душу до пізнання і розуміння класичної музики, музики Чайковського, Паганіні, Моцарта, Баха, Штрауса, Шуберта... Я вдячна своєму вчителю за те, що він навчив мене любити і цінувати прекрасну музику великих композиторів.

У 1975 році я як один із керівників туристичної групи учнів Пархомівської школи — членів клубу «Райдуга» — разом з П. А. Луньовим мала щастя побувати в Німеччині та побачила своїми очима Дрезденську картинну галерею. «Сикстинська мадонна» Рафаеля справила на нас надзвичайне враження. Я безмежно вдячна Афанасію Федоровичу за те, що він дав мені можливість побувати в Дрездені, що я виправдала його довіру як перекладач і як керівник.

Музей для мене — другий рідний дім. Але, на жаль, життєві проблеми не дають можливості часто відвідувати його.

Та завжди, коли я заходжу сюди, мене охоплює почуття, що я зустрілася з тим, що мені рідне, дороге, близьке; я поринаю в спогади тих років, коли навіть із закритими

очима могла сказати, де висить яка картина, чия стоїть скульптура...

Час минає... Але вічним є людське добро, світ Прекрасного, який відкрив для нас і залишив нам Афанасій Федорович. Пам'ятаю, як не раз він говорив нам про велику силу впливу мистецтва на людину. Та людина, яка хоч раз побачить «Сикстинську мадонну» Рафаеля, чи картину «Мир тривожен» Б. Неменського, чи скульптури Коньонкова, — така людина не зробить нічого поганого, вона зупиниться, вона не зможе зробити зло чи завдати болю і горя іншій людині.

Я часто повторюю для себе слова Афанасія Федоровича: «Роботать нужно так, как будто будешь жить вечно, а жить — как будто умрешь завтра».

Вересень 2005 р., с. Пархомівка

Н. И. Данильченко

Прекрасный одухотворенный человек

Сила искусства Орфея была так велика и необычна, что, играя на своем любимом инструменте — кифаре, — не только люди заслушивались его песнями, но и дикие звери забывали про свой жестокий нрав и вражду к человеку, обступали певца и слушали песню с покорностью и вниманием. Своим волшебным искусством Орфей сдвигал с места каменные глыбы и возвращал вспять бурные реки. Силой своего искусства он даже воскресил свою умершую жену, прекрасную Эвридику.

Сила искусства — удивительна, чудодейственна, исцеляющая. Оно способно влиять на жизнь человека, менять его, делать лучшим, поднять на героический подвиг, облагородить его мысли, чувства и поступки.

Сила искусства так велика, что, вызывая в душах людей эмоциональный отклик, чув-

ство восхищения, способствует близкой дружбе людей разных поколений, разных судеб.

Я помню, как в 1982 году приехала в Краснокутск после окончания музыкально-педагогического факультета Одесского государственного пединститута им. К. Д. Ушинского на педагогическую работу.

Всех молодых учителей сразу же после торжественного концерта повезли на экскурсию в Пархомовский историко-художественный музей. Побывав в таких знаменитых художественных музеях бывшего Советского Союза, как ленинградский Эрмитаж, московская Третьяковская галерея, Одесский музей западного искусства и других, я была потрясена увиденным в провинциальном селе, была восхищена коллекцией картин, чудесным зданием музея, а особенно — прекрасным, одухотворенным человеком, сотворившим такое Чудо в Краснокутском районе — Афанасием Федоровичем Луневым. Сколько любви, энергии и творчества вложил этот человек в свое бессмертное детище, вызывая у посетителей чувство восторга и удивления!

В 1990-м году мой муж, Данильченко Валерий Владимирович, стал создавать графические миниатюры. Как он сам говорил, его вдохновила музыка гениального немецкого композитора Людвиг ван Бетховена, в частности, «Лунная соната», которую он просил исполнить меня в минуты досуга.

Так возникла большая коллекция самобытных, неповторимых миниатюр Валерия Данильченко.

Творчеством Валеры заинтересовались люди, небезразличные к искусству, к его судьбе. Афанасий Федорович одним из первых позвонил Валере, предложив открыть персональную выставку в Пархомовском музее.

В августе 1991 года выставка состоялась, началась удивительная, сердечная дружба между творческими людьми, которые до

последнего своего вздоха служили человечеству, служили Искусству.

Афанасий Федорович в течение пятилетней дружбы постоянно собирался приехать к Валере, познакомиться поближе, но здоровье не позволило.

Они беседовали по телефону часами не только об искусстве, но и на самые простые житейские темы. Валера глубоко преклонялся перед умудренным жизненным опытом человеком, восхищался жизненной позицией Афанасия Федоровича, его горячим стремлением обогатить человеческие души высокой духовностью, бессмертной красотой величайших произведений Искусства.

Меня всегда удивляло их безграничное доверие друг к другу, неподдельная искренняя дружба. Афанасий Федорович часто звонил, чтобы рассказать о повседневной жизни музея, о происходящих выставках художников, делился своими мыслями, впечатлениями, иногда даже советовался с Валерой. У Валеры была хорошая и редкая черта характера: он умел слушать. И, как мне кажется, Афанасий Федорович очень нуждался в искреннем, понимающем слушателе-друге. Афанасий Федорович в разговоре с Валерой рассказывал и о своем меню, умел и любил готовить, был полон какой-то юношеской энергии.

Иногда, бывало, разговор длился очень долго, до 2-х часов, и как бы ни было тяжело физически Валере, он никогда не прерывал общение, был внимателен и отзывчив.

Эти годы дружбы двух интересных, мудрых, очень глубоких людей необычайно скрасили жизнь обоих. Я часто с теплотой и грустью вспоминаю те незабываемые годы, как не хватает их в нашей жизни, но в сердце их образ останется навсегда!

Я находила много общего в этих людях! Они были мужественны, иногда грубоваты с теми, к кому не испытывали симпатии, очень красноречивы, трудолюбивы, бескомпромиссны. Валера или предано любил, ува-

жал, или открыто презирал, у него не было полутонов. Конечно, находиться рядом с такими сильными личностями нелегко, но очень интересно и ответственно.

Я очень любила слушать и Афанасия Федоровича, и Валеру — это были интересные, неповторимые собеседники.

То, что Афанасий Федорович посвятил свою жизнь служению Искусству, его возрождению в небольшой провинции, — это настоящий подвиг во имя людей!

Июль 2006 г.

Н. Д. Ильина

Три особенных года

«Судьбу нам выбирает Бог, которого зовут Случайность...» Так случилось, что в этом году у меня юбилей. С легкой ностальгической грустинкой — 15 лет назад я, человек, сугубо городской, волей случая попавший после окончания университета на работу в село, вполне серьезно решала для себя проблему возвращаться после трех лет своей учительской деятельности в Пархомовской средней школе назад в Харьков или навсегда связать свою судьбу с этим селом. Жизнь распорядилась так, что я оказалась в Харькове, но та сила притяжения, которую я почувствовала, приехав в Пархомовку, познакомившись с Афанасием Федоровичем Луневым, с его «Радугой», многие члены которой стали моими близкими друзьями на всю жизнь, по-прежнему властна надо мной.

Именно тогда, наблюдая за Афанасием Федоровичем, наивная молодость в моем лице, убедилась, что за разнообразием чувств и ощущений не обязательно перемещаться в пространстве. Только для этого надо обладать уже накопленной мощью души и ума — точнее, если вспомнить любимого Афанасия Федоровича Л. Н. Толстого, умом

сердца. Это особое человеческое качество было присуще учителю истории в Пархомовской средней школе, и Афанасий Федорович заморозив мене з першої же зустрічі. Вже до мого приїзду в Пархомовку, поняття «село» і «музей», «село» і «искусство» були для мене категорически несумісними, незважаючи на моє в той час 23 роки і вище гуманітарне освітання.

Музею — 40. І скільки за це час душі прибуто до творчості великих і створчості з ними — створенню себе і свого погляду на світ; душі, вкисивших яке-то четверте вимірювання, з яким отримуєш внутрішню свободу і особу легку поступь в житті, «легкое дыхание».

Час і простір відносні: з однієї сторони, однаковий життєвий термін можуть вміщатися події невимірюваної наповненості, з іншою — були і є простір, на яких час тече по-різному і по-різному складаються долі. Так, три роки проведені в одухотвореній і благоутворній атмосфері спілкування з музеєм, з «радужаними», з Афанасієм Федоровичем, дали мені більше, ніж п'ять років навчання в університеті. Це було те душевне і духовне «простір», звідки я повернулася в міські «гетто» з потужним творчим зарядом, повернулася спроможною протистояти грубій життєвій звичності.

Н. Заболотському належать строки:

Два світа єсть у людини:
Один, який нас створив,
Інший, який ми з віку
Створимо по мірі наших сил.

Ці два світа зараз во мені — Пархомовка, музей, «Радуга». Афанасій Федорович Лунев. Ніна Бровко, Тетяна Доценко і школа № 3 г. Харків, де я працюю в теперішній час. Вони існують во мені, і без першого не було б другого, бо «судбу нам вибирає Бог, якого зовуть Слухайність».

І нехай на довгі роки музей осягає таким же унікальним і живим, яким я його пам'ятаю і знаю.

Промінь. — 1998. — 22 листопада.

С. В. Квітчатий

Університет краси «Радуги»

Випадково знайшов листа, якого сам надіслав батькам із армії. І знову згадав той день, коли пішов з товаришами в «самоволку», зайшли в кінотеатр, і як я був вражений, коли перед кінофільмом показали доповнення про звичайне українське село, але таке для мене дороге і рідне — про Пархомівку. Фільм був присвячений нашому музею. Мабуть, тоді я дійсно вперше зрозумів, скільки було зроблено Афанасієм Федоровичем Луневим. Скільки праці і любові він поклав для нас, простих селянських дітей. Весь час запитував себе, що і хто міг заставити вчителя скільки витратити дорогоцінного часу, здоров'я для людей і особливо дітей, щоб вони отримали можливість зустрічі з Прекрасним.

Неможливо забути подорожі, у яких ми були разом: Німеччина, Петербург, Крим, Москва, Прибалтика. Тільки тепер, ставши дорослим, розумієш, якої праці, відповідальності, самопожертви коштувала кожна із цих подорожей.

Що він відчував, як хвилювався в перший же вечір, коли ми, семикласники, без дозволу розбрелися в Дрездені.

Як він наполегливо підводив до краси, вічного, дав можливість нам побачити на власні очі твори Рафаеля, пройти лицарськими замками, побувати на розкопках Херсонеса, милуватися Саксонською Швейцарією, Петергофськими фонтанами, білими ночами Петербурга...

Нас зустрічали скрізь, як старих, добрих друзів. Навіть коли Дрезденська галерея, Ермітаж були на ремонті, для нас робили виняток і проводили залами, реставраційними майстернями.

Наполегливо, з терпінням Афанасій Федорович долучав нас до музейної справи. Починаючи з простого спілкування з кожним предметом, який ставав експонатом, і закінчуючи збиванням рамок і миттям підлоги.

Згадую, як приміряли шолом, кольчугу, чистили зубними щітками мармурового Гомера, розпаковували, розміщували в експозиції мейсенську порцеляну, носилися з глеком Пікассо, чистили самовар, кріпили черепки з розкопок, влаштовували виставки наших сучасників — художників-друзів із Котельви, Харкова, Козіївки, Красного Кута.

Це все була величезна і цікава справа. Часто нашу роботу не можна було назвати корисною — то скло розбі'ємо, то рами зробимо не вірно, але цим Афанасій Федорович закладав нам почуття відповідальності, причетності до красивої музейної справи.

З роками ця крапля нашої праці, дитячої гордості за причетність до великої справи перейшла в шану, подяку до свого вчителя за можливість бути поруч.

Завдяки всьому цьому він навчав нас бачити красу і в картині великого майстра, і у звичайній квітці, і у звичайному сільському труді.

Нерозуміння подвижництва учителя не дає права навколишнім звинувачувати його, а зобов'язує самооцінитись, зрозуміти, коли ти є. Ніхто не говорить, що з луньовським розумінням життя простіше жити, навпаки, але в цім і вся сутність, цінність його педагогіки.

Розширивши світогляд дитини, дав можливість побачити глибше, відчутти багатогранність життя. Така людина займає позицію не споглядача, а активного, прогресивного учасника суспільного руху.

Багато говорять, що «радужанам» гірше пристосуватись до сьогодення. Це правда. В усі часи нелегко відстоювати свій світогляд, позицію.

Пройшовши луньовський «університет краси», нам, «радужанам», усьому сільському загалу, було закладено розуміння, почуття поваги до історичних, общинних коренів села.

Ці старі основи спільності общини, знищені за 70 попередніх років, були відроджені вченням і працею Луньова. Він зумів закласти учням, — а за півсторічну педагогічну працю це — майже все село — відчуття спільності громади.

Спілкування, спогади, зустрічі «радужан» і луньовської «Райдуги» — це спільне коло поколінь друзів, людей різних поколінь (а різниця у віковій досягає й 30 років) — це вже наша пархомівська традиція.

Мені пощастило багато спілкуватися з Афанасієм Федоровичем в останній період його життя. Він ніколи не скаржився, ніякої злоби, ненависті навіть до тих людей, які зробили йому недобре. Не було жодної краплини жалю про те, що скарб — своє зібрання — він подарував людям. Не було самовеличчя, зверхності, а була людина, яка весь час відчувала хвилювання за долю країни, за долю молодого покоління.

Це дійсно — Учитель. Не статист, який дає суму знань, а людина, що навчає дитину бачити, розуміти життя. Це людина, яка передає свої знання душою, натхненням, з любов'ю.

Геніальність луньовського вчення полягає в тому, що він зумів закласти сільським дітям розуміння необхідності і відчуття краси.

Небайдужість, глибина знань, музейна справа, до якої він долучав нас, викликають повагу і шанобливу подяку.

Саме таким був і завжди буде для всіх нас і мене особисто Афанасій Федорович Луньов.

Травень 2005 р., с. Пархомівка

Н. А. Кибрик

Детский музей — изобретение Лунева

Я очень люблю свою вторую (кроме Москвы) родину — город Путивль. Все лето не только живу там, но и бурно творчески реализуюсь. Уже три года провожу Фестиваль Искусств «Золотая кувшинка». Никуда больше не хочу, даже отлучиться из Путивля мне жалко...

Прошлым летом мой друг, замечательный ученый искусствовед из Сум Валерий Панасюк, приехал с приглашением к путешествию... Харьковская область. Краснокутский район. Село Пархомовка. Куда? Зачем? Из Путивля!.. Там, дескать, удивительный музей. Каких только имен художников не назвал... Верится с трудом. Однако мчаться в машине, слушать златоуста Валерия, тонкого, остроумного человека энциклопедических знаний, говорить об Искусстве — уговорил! Скучная украинская равнина. Только река Ворскла под Ахтыркой может конкурировать с путивльскими красотами, с долиной Сейма... Ничем не блеснит и Краснокутский район — ну забрались!

Но...

Это потом Ирина Георгиевна Коровай метко напишет: «Пархомовский музей — это тот редкий случай, когда увиденное превосходит мечту...»

Каждый художник мечтает о МУЗЕЕ, как мечтает он о СВОЕМ Монмартре, СВОЕМ Барбизоне, Абрамцево, Коктебеле... Например, мой внутренний Монмартр оказался до обидного лучше парижского...

А вот Пархомовский музей...

Там все «как не бывает», а как «хотелось бы»...

Замечательная московская художница Инна Энтина заплакала в Музее...

Потому что Родина Художника — страна Искусства, где царит закон гармонии, а, стало быть, гуманности, добра, своего рода справедливости красоты и пропорций, и созвучий, и человеческих отношений. По крайней мере, есть четкая, раз и навсегда принятая устремленность в этом направлении.

С основателем Музея Афанасием Федоровичем Луневым мы разминувшись на 4 месяца — его не стало в феврале 2004 года на 86-ом году жизни... Потом, не в силах сдерживать изумление, я задавала тривиальный вопрос: каким образом удалось ему собрать ТАКУЮ коллекцию в тех условиях советского государства, тоталитарного режима? Нина Бровко коротко ответила, загадочно улыбаясь: если бы вы его видели, то все бы поняли...

Есть люди, которых не берут ни времена, ни нравы...

Итак, Пархомовский Музей хранит более 6000 произведений: живопись, графика, скульптура, декоративно-прикладное искусство, материалы по археологии, этнографии... Рембрандт, Ван Дейк, Пиранези, А. Иванов, Репин, Левитан, Айвазовский, Верещагин, Пикассо, Н. Леже, Писарро, Архипов, Головин, Бенуа, Малевич, Кандинский, Маяковский, В. Бубнова... Это только для примера...

Потрясающее собрание иконописи...

А начиналось все с Любви к Искусству у деревенского школьного учителя истории... В ту пору (50-е годы) модны были музейчики при школах... В основном краеведческие, военно-патриотические... Но начать собирать живопись — нужно было решиться. Дерзнуть. Однако пошло все с нескольких ценных даров увлеченному, талантливому учителю от сельской интеллигенции — явления, тоже распространенного в те годы (люди легче расставались с городами, и не только из-за любви к селу или народнических побуждений, но и элементарно спасая

жизнь себе и близким). Села давали приют «бывшим». Так несколько очень ценных работ легли в основу коллекции, сразу задали высокий тон, серьезный уровень. Туда же присоединились уникальные древние иконы семьи Лунева, выходца из старообрядцев. Подарили свои работы харьковские художники.

Родился Музей в 1955 году. Ему 50. Тогда он ютился при школе, не имел ни малейшей охраны, штата, но рос не по дням, а по часам. Держался Музей на одном едином Афанасие Федоровиче и ... его учениках.

Детский Музей — изобретение Лунева. Тридцать лет Музей существовал с Божьей помощью на неформальных общественных началах. Директор, хранитель, экскурсоводы назначались из числа детей. Но, чтобы ввести сельских детей в эту самую серьезную, ответственную, но и захватывающую в мире ИГРУ, игру с правилами самой высокой пробы на порядочность, верность, трудолюбие, пылливость ума, Афанасий Федорович открыл свой путь «посвящения» через кружок «Юный историк», а позже — клуб «Радуга». Надо сказать, что этот «орден рыцарей Искусства», культуры стал блестящим изобретением. Реализованной утопией. Луневу удалось то, что удавалось мало кому — он воспитал когорту интеллигентных, глубоко образованных людей, зовущих себя «радужанами», что ставит их в совершенно особое положение. Практически все, кто хотел, поступили в институты, стали специалистами в самых разных областях. Но никогда не гаснет в них свет совсем особого детства, проведенного среди шедевров и прекрасных книг... Безупречный вкус и притом широта, незашоренность их учителя, друга, кумира создали тип людей, которых в больших городах можно найти, но очень редко. В Пархомовке же вас встретит директор... больше похожий на Золушку... Лена Семенченко в пятом классе стояла под дверью, заглядывала в окна, где мечтали

и парили фантазией в других временах и измерениях счастливые радужане (принимали с седьмого класса!). Афанасий Федорович сделал исключение... В старших классах Леночка была уже директором Музея... А поездив, поучившись, вернулась в родное село, осталась; и теперь Елена Анатольевна, милая, волшебной красивой, умеющая водить экскурсию, как рассказывают добрую сказку хорошим детям, теперь она настоящий директор, настоящего Музея — отдела Харьковского художественного музея, коим Пархомовский Музей стал в 1987 году.

Повезло! В самом начале Перестройки удалось добиться этого статуса с помощью многочисленных столичных друзей Музея. А общаться, дружить Афанасий Федорович умел. Это был настоящий талант — все двери и бюрократические препоны открывались перед ним и горсточкой детей, писавших трогательные, искренне заинтересованные письма во все ведущие музеи тогдашней страны: Пушкинский, Третьяковку, музей Кремля, Эрмитаж, Русский музей. А потом Берлин, Дрезден и поездка, заоблачная для советских детей, по приглашению Дрезденской картинной галереи... Были добрые люди и в Министерстве культуры, откликнувшиеся на страстные обращения необычного учителя. Фонды музеев передавали свои экспонаты... А еще Афанасий Федорович и его дети обращались лично к корифеям, признанно признанным титанам современного Искусства, таким как В. Фаворский, К. Юон, С. Коненков, М. Сарьян, Б. Неменский. И лучшие художники того времени с радостью дарили школьному деревенскому музейчику свои работы. Есть тут и графика моего дедушки Евгения Кибрика, что мне особенно приятно. Но абсолютно несравненный вклад в фонды Музея внес Владимир Фаворский: он передал в Пархомовку практически всю свою печатную графику, много лет выменивал свои работы, тратил международные премии, добывая для Лунева и его пито-

мцев графические шедевры разных стран и эпох... Увлекательно читается переписка Мастера с пархомовскими юными историками, опубликованная в его монографии... А писала под диктовку эти письма ученица и секретарь Фаворского Ирина Георгиевна Коровай, неожиданно встретившая пархомовских посланцев двадцать лет спустя на Фестивале в Путивле в августе 2004 года... Ирина Георгиевна, как и ее учитель, никогда не бывали в Пархомовке. Ее мечта сбылась этим летом. Она побывала в месте, о котором было столько говорено, куда лично она, помогая Фаворскому, отправляла ценнейшие дары с московского почтамта... Вы скажете: ЧУДО. Да, чудо, как норма жизни. Но жизни не простой, не усыпанной розами, а по сути своей героической, прожитой с размахом гения, таившегося во внешне неброском, даже скромного облика, невысокого роста человеке, не любившем фотографироваться, аполитичном, ненавидевшем фальшь и показуху, признававшем только «настоящие вещи», истинную жизнь. Юрий Середа, детский врач-реаниматор, радужанин времен расцвета «Радуги», рассказывает, что официальные школьные уроки истории не раскрывали ораторского и человеческого дара Лунева — надо было решиться и пойти в клуб, тогда начиналась у тебя новая жизнь, велся «пространственный разговор» обо всем без исключений, звучала разнообразная классическая музыка, гас свет, и заводились слайды...

Как сказано, «нет пророка в своем отечестве» — труднее всего было с самими близкими, с некоторыми родителями учеников, с коллегами по школе, непосредственным начальством, партбюро, естественно. Вызовы, слежка, «выведение на чистую воду», абсурдные обвинения. Побеждала, заключенная в его деятельности, во всех поступках идвигающих их мыслях ПРАВДА. Результат — современный Пархомовский Музей — прекрасное здание замковой ар-

хитектуры (постройка конца XVIII века графа Подгоричани, позднее сахарный завод Харитоненко), анфилада залов, штат замечательных сотрудников, смотрители, охрана, соблюдение добрых традиций — по-прежнему посещение детского Музея бесплатно... А зовут его «сельский Эрмитаж». Я рассказала о своем знакомстве с Музеем неспроста, так как любое соприкосновение со «святостью» (термин Артема Киракова относительно Пархомовского Музея и его основателя) даже в светской жизни ценно своим свидетельством. Итак, Валерий Панасюк оказался в Пархомовке в 2004-м году от Р.Х. благодаря Косте Крушедолскому — молодому художнику, пархомовцу, светящемуся добротой человеку, пригласившему искусствоведа и друга на свой первый вернисаж в родном селе. Выставка офорта. Меня же сразу тронуло, что Костя привез еще и работы друзей волгоградских офортистов, не побоявшись ни нелепых наших границ, ни расстояний. Это «по-нашему»! В августе 2004 года Костя и Нина Бровко, сотрудница Музея, прекрасная, истинно интеллигентная Нина-душа, приехали в Путивль на наш международный Фестиваль. Они полюбились всем и принесли добрую весть о Музее. В августе 2005 года участники Фестиваля прикатили в Пархомовку на большом автобусе, привезли свою коллекцию пленэрных работ десятков авторов разных возрастов, стран и городов «Два лета» и грандиозный сборный концерт. Теперь начался новый период переплетений Пархомовского музея со всем миром — побратимство с «Золотой кувшинкой»... Завет Афанасия Федоровича Лунева, хоть и с перерывом, но набирает силу, а идея его преумножается за пределами его земной жизни... «Потомки пожнут труды его, да почитет он в мире...»

2005 г.

М. О. Кисіль

Спогади про Луньова

Десь після травневих свят 1971 року мені зателефонував Панас Федорович Луньов й повідомив, що до нас у Пархомівський музей приїздить начальник управління культурно-освітніх закладів Міністерства культури СРСР Данилова Лідія Олексіївна. «Так, я вас дуже прошу, приїдьте і ви з Костянтиною Ольгою Олександрівною, я Петру Антоновичу Чабаню про це уже сказав, і він дав згоду на ваш приїзд, у супровод великого гостя, може, разом щось розживемось для музею». «Я з великим задоволенням, Панасе Федоровичу, зараз через відділ культури області уточнимо всі подробиці».

Як з'ясувалося, Данилову буде супроводжувати Виск Людмила Петрівна — завідувача відділом культури Харківського обкому Кпартії України. Завтра вони о дванадцятій годині будуть у Краснокутську.

На площі другого дня я і Костянтинова зустріли гостей, після короткого знайомства поїхали в Пархомівку до музею. Зав'язалась жвава розмова по дорозі. Я сказав, що ми їдемо в село, яке розташоване поміж трьох областей: Харківської, Полтавської і Сумської. У Панаса Федоровича є півень, який так співає, що чути на всі області. Данилова розсміялась і запитала:

— Може, він і допоміг Луньову зібрати колекцію і створити такий музей?

У наших сибірських селах і в моєму — Данилівці, півень — це символ сили і духу. Кожного року проводяться півнячі поєдинки, з'ясовується, хто найзадеркиватіший і сильний. У свою чергу і господар його шанований, як у вас говорять, чоловік.

— Вибачте, Лідіє Олексіївно, — перебив я, — а ви з першого погляду більше схожі на козачку Аксинью з «Тихого Дону» Шолохова.

— Що, така ж розпутна і смілива? Ні, я сибірячка, кровна, і люблю свій край, як ви Україну.

— Для мене Лідія Олексіївна, — втрутилась у розмову Виск, — скільки її знаю — це уособлення величі жінки Росії.

А що, дуже вірно і я це збагнув: «Росія — мати». Можна поставити на високий постамент на «Красній площі» поруч з храмом Василя Блаженного, але на метр нижче...

— Ну, хохла, ви ще придумаете, як монумент «Воїну визволителю в Берлінському Трептов-парку», — розсміялася Данилова.

— Ми уже під'їжджаємо до музею, — схвилювано повідомила завідувача відділом культури Костянтинова, яка весь час підкачувала водію, куди їхати.

Біля музею вже чекав Панас Федорович, а біля нього стояли з квітами учні, їх було четверо.

Схвилювана зустріч відбулася: Луньов і Данилова розцілувались. З цього я зрозумів, що вони старі друзі і в Москві не раз зустрічались. До того ж Панас Федорович підтвердив мою думку словами:

— Довго я чекав на вас, отже, обіцянку виконано.

У музеї творець прекрасного дав волю своїм знанням образотворчого мистецтва — він розповідав, а гостя інколи задавала питання і щось занотувувала у своїй записній книжці. Ми всі слухали і насолоджувались здобутками в кімнатах музею.

Після двогодинного огляду Панас Федорович запросив нас до свого тісного кабінетику і пригостив чаєм. За столом розмова ще точилась більше години. Запитання і відповіді, просьби й обіцянки — усе фіксувалось на камері. Але це були дружні стосунки, вони не записувались ні в протоколи, ні в договори. Вони карбувались у голові і душах двох доброзичливих і відповідальних людей — патріотів своєї улюбленої справи.

Педагогіка А. Ф. Луньова

Забігаючи наперед, скажу, що рівно через два тижні до музею привезла Людмила Виск нові штори на вікна. Старі, шовкові, які зовсім розлізлись, були замінені. З поради Людмили Петрівни до Пархомівського музею приїхали харківські художники, і не тільки подивились на музей, а й привезли свої твори в подарунок. Віднайшлися і шефи області, які пропонували різноманітну допомогу музею.

Великі митці країни Коньонков і Еренбург, Вучетич і Сар'ян подарували свої роботи. Ленінградський Ермітаж, виконуючи побажання Данилової, підтримував ділові стосунки із сільським музеєм. Московські музеї, на які безпосередній вплив мала Лідія Олексіївна, виділяли із своїх сховищ експонати, які Луньов у них просив, які, на його погляд, змогли зацікавити відвідувачів музею. Особливо щедрим був московський Музей образотворчих мистецтв ім. Пушкіна. Після цих відвідин відповідальних осіб у музеї відкрилось нове дихання, а в його творця — нові плани: розширення його дітища добитись передачі другого поверху будинку під музейні кімнати.

А того дня Данилова, Виск і районні працівники, які мали причетність до роботи музею, зрозуміли, що без допомоги Панасу Федоровичу не здолати труднощів на шляху розширення музею і поповнення його експонатами...

На честь 80-річчя А. Ф. Луньова

... І сьогодні, у дні ювілею,
Щиро й палко вітаємо Вас,
Щоб стежина до залів музею
Вела Вас і людей повсякчас.
В боротьбі за життя не здавайтесь,
Як колись в боротьбі за музей.
До ста років, принаймні, мужайтесь
І служіть, як завжди, для людей!

Афанасій Федорович Луньов — це справді народний учитель. Усе, що зроблено ним для людей, — великий подвиг просвітителя. Пархомівка пишається своїм односельчанином-істориком, який присвятив своє життя самовідданим багатогранній педагогічній діяльності. «Коли б мені довелося знову обрати професію, то я став би тільки учителем», — це слова Афанасія Федоровича.

Він дійсно, як кажуть, педагог від Бога. Його самобутня педагогіка заслуговує поглибленого вивчення, узагальнення та широкого втілення в життя.

А. Ф. Луньов — випускник Харківського державного університету. Тому він привертає особливу увагу викладачів історичного факультету і кафедри педагогіки. Його унікальний досвід навчально-виховної, краєзнавчої і пошукової роботи пропагується серед студентської молоді.

У чому секрет педагогіки Афанасія Федоровича?

Перш за все, у його мудрій, творчій, людинолюбній, світлій, принциповій особистості, якій притаманні глибокі і стійкі переконання. Такі люди, як він, будуть відстоювати принципи соціальної справедливості, гуманізму, історичної правди. Для нього такі поняття, як громадянський обов'язок, патріотизм, колективізм, чесність, гідність, працелюбність, любов, скромність, безкорисливість, стали стійкими рисами характеру. Саме такий вихователь може вести за собою молодь, надихати її на моральне самовиховання, благодійні вчинки і дії.

По-друге, педагогіка А. Ф. Луньова — це тісний зв'язок навчально-виховного процесу із життям класу, школи, села, району, області. Це залучення учнів до краєзнавчої

Луневському музею — 40!

роботи, археологічних експедицій, обладнання музею, художньої самодіяльності, польових робіт і т. д. Це не лише спонукання учнів до самої творчості, але й створення сприятливих умов для різнобічної роботи над собою.

По-третє, Афанасій Федорович величезну увагу приділяв і приділяє формуванню в учнів високої духовності з допомогою мистецтва. З цією метою він створив у своєму селі дивовижний художній музей, який важко зустріти навіть у багатьох обласних центрах. Естетичні почуття, які виникали в учнів під час зустрічі в музеї з картинами видатних вітчизняних і зарубіжних художників, пробуджували в них потребу творити себе, жити і діяти за законами краси. Клуб «Райдуга», який очолював А. Ф. Лунов, функціонував багато років. Це був для молоді справжній університет мистецтвознавства, моральності й культури. Великий інтерес до образотворчого мистецтва учнів задовольнявся також численними подорожами до Москви, Ленінграда, Києва та інших культурних центрів країни. А. Ф. Лунов заохочував листуванням своїх вихованців із відомими художниками і мистецтвознавцями СРСР, а також їх власну діяльність.

«Мені пощастило навчатись у Афанасія Федоровича Лунова», — так говорять сьогодні його учні різних років.

Леонід Лернер і Ернст Маркін написали цікаву книгу — «Скільки цветів у «Радуги», или Дни Афанасия Лунева» (М.: Педагогика, 1990), яку бережуть вихованці Афанасія Федоровича, як священну реліквію. Цією книгою захоплюються студенти та викладачі і знаходять в ній багато корисного для себе.

Скарбниці національної культури: Тези доповідей науково-практичної конференції з музеєзнавства, присвяченої 40-річчю Пархомівського історико-художнього музею (жовтень 1995). — Х.; Пархомівка, 1995. — С. 23–24

Все семь чудес веками люди
Хранили в памяти своей,
А ныне есть восьмое чудо —
Живой Пархомовский музей!

В нем под одной волшебной крышей
Сошлись посланцы всех веков —
Здесь Нефертити голос слышен,
Сияет радугой Брюллов.

Глядят со стен святые лики,
Нас к созиданию зовут:
Один, мол, в мире Бог великий —
Добро несущий людям Труд!

Велит нам Репин быть собою,
Пред подлостью хребет не гнуть.
Монах Тропинина свечою
Всем освещает к Правде путь.

Река любви здесь Левитана,
Кипренского младая мать.
Талант художников-титанов
Нас учит жить, творить, дерзать.

Познало радости и муки
Фортуны дальней колесо,
И нам протягивают руки
Ван Дейк, Гоген и Пикассо...

Какой награды удостоить
Того, кто жил мечтой одной —
Благословенный Лувр построить
В своей Пархомовке родной?!
Гордитесь, Земляки,

ЛУНЕВЫМ,
Музея доблестным Творцом,
Своим домашним Третьяковым,
Его апостольским венцом!!!

Промінь. — 1995 г., 22 листопада

85-летнему юбилею А. Ф. Лунева

Твоя душа в огне войны окрепла,
Ты мудрецом с войны пришел домой.
Как птица Феникс, ты восстал из пепла,
Чтоб в буднях стать музейною звездой.

Сегодня в жизнь твою нагрянул чинно
Восьмидесятилетний Юбилей.
И значит, ныне есть у нас причина
Тебя восславить, добрый чародей!

Пройдут века, но и они невластны
Предать забвенью рук твоих дела...
Музей Лунева — это ныне ясно,
История его так нарекла!!!

Январь 2004 г.

А. О. Козик

Як багато він зробив!

Скромний учитель історії, якому багато в чому зобов'язані його учні, у той же час — талановитий, знаменитий, цікавий був як співрозмовник. Тяга до книги з дитинства, любов до музики і мистецтва були притаманні Афанасію Федоровичу Луньову. Але особливу перевагу він віддавав образотворчому мистецтву.

І все-таки, як багато він зробив! Зібрав сотні робіт картин художників різних країн світу, багато різних експонатів. Луньова знали і знають багато художників. Скільки цікавого він міг розповісти нам, науковим працівникам музею, учням, про М. Ромадіна, І. Мегмедова, М. Сар'яна, Т. Салахова й інших художників, з якими був особисто знайомий. Вів переписку. Ці та багато інших митців дарували йому свої роботи.

Луньов був прекрасним колекціонером. Його зібрання склали предмети прикладного мистецтва, роботи багатьох великих російських художників XVIII–XX ст., а також колекція давньоруського живопису.

Луньов створив прекрасний сільський музей, якому немає рівного в сільській місцевості. Відвідувачами музею були люди з Болгарії, Чехії, Польщі, Китаю, Кореї, Туреччини та інших країн світу. Усі дивувалися, як можна було одній людині створити таке чудо. «Малою Третьяковою» називають музей в с. Пархомівка.

Хочеться сказати: ніколи не хизувався Луньов тим, що зробив багато для народу. Це була людина, яка мала благородні якості. «Простота, правдивість, природність — ось три великих принципи прекрасного в усіх творах мистецтва», — говорив німецький композитор XVIII ст. К. Глюк. Ці принципи повністю можна назвати великими і по відношенню до прекрасного в усьому образі людини — Луньова.

Часто Афанасій Федорович Луньов говорив учням, працівникам музею про таку небезпеку, як лицемірство людини. Одні люди спілкуються з тобою, як з усіма. Приємні вони чи ні — це справа смаку, але вони не небезпечні. Інші бояться тебе образити, похвалити і навіть понижити. Вони говорять без захоплення, дуже уважні до себе, часто ліцемерять. Ці люди здаються приємними, привітними. «Бійтеся їх, — говорив Луньов, — з цими людьми відбуваються перетворення в протилежності — із приємного робиться грубим, із лицемірного — образливим, із доброго — злим. Цих людей можна назвати «двуликими Янусами»; вони подібні до флюгера: за вітром повертають свої «лики» то в один, то в інший бік».

Багато чого цінного, повчального можна було почути від Луньова. Він багато бачив, знав життя, пережив чимало сам, і тому його розповіді були цікаві і повчальні. Не випадково діти в його «Райдугу» гуртом ішли, по

90 чоловік було. Доводилось йому ділити їх на дві групи і проводити заняття у два дні.

Скільки він зробив для дітей! Про це говорять його вихованці зараз. Приїждять з різних куточків колишнього СРСР його випускники, відвідують музей, говорять теплі, ніжні слова про свого вчителя. Він приваблював своєю відданістю справі, близькістю, доступністю, справедливістю і чуйністю.

Луньов жив усе життя просто і скромно, відрізнявся бережливістю, цінував працю інших, поважав людську гідність.

Розповіді про художників, композиторів, поетів, про людські принципи взаємин житимуть вічно в серцях сотень людей, з якими він мав стосунки.

Глибоко врізалась мені в пам'ять розповідь Афанасія Федоровича про те, як він навчався в школі, коли був дитиною, про університетські роки, як перебував у німецькому полоні, працював у перші повоєнні роки.

Слухала і дивувалася, скільки треба було пережити і залишитися таким вічно молодим, з добрим почуттям гумору.

А скільки він усього знав! Бувало, розповідав годинами про історичні події, багатьох історичних осіб, про життя і діяльність художників. Напевне, завдяки саме його широчезній ерудиції, його любили слухати і діти, і дорослі.

Неодноразово Афанасій Федорович говорив, що людиною нового суспільства повинні бути люди з прекрасними рисами характеру, з глибоким розумінням життєвих інтересів народу, прагнути присвятити свої сили, свій талант народу.

Луньов говорив весь час, що одним із пороків людей є чванливість, зарозумілість. Людина, що любить владарювати, зазвичай, зверхня до тих, яких вважає нижчими за себе, до підлеглих. У той же час, ця людина прислуговує і лицимірить до «вищих», до начальства. Люди, що страждають такими вадами, як завжди, зарозумілі, вони в стосунках підкреслено пихаті, чванливі. У таких

людей прагнення до кар'єри заміняють все і є мотивом їх поведінки.

І часто Афанасій Федорович повторював старовинне російське прислів'я: «Чванство — не розум, а недоумкуватість».

Усі ці думки можна було чути від Луньова, коли він постійно виступав на педрадах і в музеї, коли мені доводилося працювати з ним і в школі, і в музеї.

Пригадується, як я разом із сином Афанасія Федоровича Петром Афанасійовичем повезли своїх учнів-дев'ятикласників на екскурсію в Ленінград. Ми були класними керівниками і організували цю поїздку. У кожному музеї нас радо зустрічали, коли дізнавалися, що ми з Пархомівського музею, з Харківщини, який організував Луньов Афанасій Федорович, пропускали без усіляких формальностей одними з перших в зали музею, навіть проводили іншими ходами, коли в окремих музейних залах був ремонт. Усі знали Афанасія Федоровича. І нам було дуже приємно і комфортно. Нам передавали для нашого музею книги, картини, інші експозиційні матеріали.

Хочеться навести рядки із твору колишньої учениці Афанасія Федоровича Луньова, яка відвідувала заняття гуртка. Твір, який я, учитель української мови і літератури, дала учням після літніх канікул. Твір на вільну тему «Це було влітку». Ось рядки з твору Варі Горстки, тепер учительки іноземної мови.

«...Напевне, завжди, коли я, слухаючи симфонічну музику, буду думати про неї, про Афанасія Федоровича, який навчив на своїх заняттях гуртка слухати мелодію композиторів. Я тут вперше навчилася слухати, розуміти і відчувати хоч трохи цю велику музику людського серця і душі. Зі мною влітку не сталося великих подій у житті — воно пройшло звичайно, як завжди. Але в той же час було воно і незвичайне для мене, бо один день, коли я віч-на-віч зустрілася з музикою, я пам'ятатиму все життя.

Вечір. Тиша і спокій навкруги... Ледве-ледве тріпоче листя від подиху вітру, шепочеться між собою, я вдихаю наповнене чистим ароматом фіалки повітря і поринаю в цю казкову вечірню тишу.

Та раптом нові звуки вриваються в цю тишу, вриваються в мою душу, і я, мов заворожена, слухаю їх.

Крізь відчинене вікно лунає вальс-фантазія Глінки. Яка велика музика! Чаруючі звуки її наповнюють світ, що мене оточує, і я слухаю їх.

Скільки людської ніжності в цих звуках. Я думаю про все: про світ, що мене оточує, про людину — Афанасія Федоровича, який навчив мене слухати мелодії Глінки, Бетховена, Чайковського. Як до цього часу я була байдужою до музики, не відчувала її. А скільки людських почуттів таїть вона в собі!

Лине і лине мелодія. Щось стискає серце, а з очей поволі, наче боячись, капають сльозинки. Сльози? Так, сльози радості і велика подяка тому, хто навчив мене слухати, любити і розуміти чистоту своєї душі, свого серця, сповненого звуками мелодії. Спасибі тобі, Велика Людино, наш учитель Афанасій Федорович Луньов!

Музика дала мені любов до життя, до людей, відкривши світ переді мною — світ Прекрасного».

Квітень 2005, Пархомівка

С. М. Куделко

Пархомовский Третьяков

О Пархомовском историко-художественном музее и его директоре Афанасии Федоровиче Луневе я узнал еще в студенческие годы, но интерес повидать этот музей возник у меня в 70-е годы, когда приступил к чтению курса «Музееведение» на историческом факультете, сменив в качестве

лектора известного харьковского специалиста, заслуженного работника культуры Украины, доцента Евгения Петровича Тамма (1918–1991). Основным местом его работы был Харьковский институт культуры. Курс обязывал знать наиболее достопримечательные места Харьковщины и не только, познакомиться с видными музейщиками, собирателями, краеведами (А. В. Легейда, Е. М. Шпектор, Е. Д. Радкова, Н. С. Беляев, Н. Н. Безхутрый, В. Н. Ерпулева, И. Е. Саратов, В. А. Ярошек и др.). Конечно, среди заслуживающих внимания достопримечательностей Пархомовский музей и его основатель занимали одно из первых мест.

С тех пор я много раз бывал в этом музее, встречался с Афанасием Федоровичем, но, увы, сегодня уже не припомню, когда и в силу каких обстоятельств попал первый раз в музей (тогда он занимал ряд комнат на первом этаже бывшего помещичьего дома графов Подгоричани-Петровичей)¹⁹. Отмечу лишь одно: с каждым визитом я все больше стремился повидать Афанасия Федоровича, услышать его рассказ, чем осмотреть самому экспозицию (отмечу, что она сама по себе превосходна). Теперь мне вполне очевидно, что главной достопримечательностью Пархомовки и одним из наиболее замечательных людей, которые встретились мне на жизненном пути, был А. Ф. Лунев. Позже я объединил Петра Лунева, старшекурсника (он учился на один-два года старше меня) с Афанасием Федоровичем. Это был его сын. Еще позже я узнал, что сам Афанасий Федорович — выпускник нашего факультета (его научным руководителем был доцент В. А. Гольденберг). Впоследствии сын Петра Афанасьевича — Павел — стал моим дипломником.

¹⁹ Дом этот построен в конце XVIII века с элементами итальянской архитектуры, памятник истории и культуры. (См.: Лукомский Г. К. Старинные усадьбы Харьковской губернии. — Ч. 1. — Петроград, 1917. — С. 65.

«Открыть» Афанасия Федоровича мне помогла Ольга Павлова, выпускница Пархомовской школы, активистка кружка «Радуга», студентка и аспирантка исторического факультета, моя коллега сначала по Музею истории Университета внутренних дел, а затем — коллега по кафедре. Ольга Григорьевна часами рассказывала об Афанасии Федоровиче, и я увидел перед собой не только выдающегося собирателя и организатора удивительного музея, но и талантливого педагога, имя которого должно на Слобожанщине стоять рядом с именами Х. Д. Алчевской, А. С. Макаренки, И. А. Соколянского и других классиков педагогики. Афанасию Федоровичу принадлежит разработка уникальной методики художественного воспитания детей. К сожалению, его вклад в эту науку еще не обобщен и не оценен должным образом.

Долгие беседы с Афанасием Федоровичем, его неторопливые рассказы о жизни, литературе и искусстве, художниках, религии и вере открыли передо мной самобытного мыслителя, человека, выработавшего собственное мировоззрение, которое было оригинальным не в силу того, что причудливым образом (что встречается сплошь и рядом) соединяло в себе отрывки разных учений и доктрин, а было самостоятельным, стройным и цельным. Смысл бытия человека, его место на земле, душа и вера пребывали в центре его философского космоса. Афанасий Федорович находился в дискуссии со Львом Толстым и Лениным, с Шекспиром и Пушкиным, другими титанами мысли, но больше всего он цитировал и вглядывался в Святое Письмо.

Сегодня А. Ф. Лулева нет среди нас, но, полагаю, у многих из тех, кто соприкасался с этой необыкновенной личностью, на всю жизнь запечатлелся его образ: невысокий, скромно одетый, с живыми проницательными глазами, одухотворенный идеей сеять добро, красоту и правду на земле Человек.

О. А. Лазаренко

Пархомовские этюды

Середина октября 1996 г. Золотая осень. Я пытаюсь на холсте передать — это неуловимое мгновение — вечерний закат солнца с огненными переливами на старых стенах пархомовской церквушки. Творится что-то невообразимое!!! Божественное. Поймать бы этот последний лучик сегодняшнего солнца! А может, удастся еще и завтра, но это уже новый день, новый цвет, новое мгновение. И в эти минуты мы — художники — «баловни судьбы!»

А на душе скребут кошки, ведь в это время в селе Пархомовка в полном разгаре идет уборочная сахарной свеклы. А «дядьки» с ящиками, зонтами, стульями ходят по селу и что-то целый день рисуют. Шум двигателя очередного груженного буряком «Камаза» останавливается возле меня и прерывает эту идиллию.

«Добрий вечір! Мені подобається. Дуже гарно. Давай за цю картину я згружу тобі машину буряка. У нас таких малюнків у музеї багато. А ти знаєш Афанасія Федоровича Луньова? Він у нас з дітьми цим займається». Водитель еще несколько минут рассказывал, я даже услышал гордость в его словах за родное село Пархомовку, школу, эту церковь и главное — тягу детей к школьному кружку «Радуга».

Этюд утренний маленький я ему все же подарил. А вот художник «должен быть голодным», но не до такой же степени... «Тонна буряка на обед?» А подлинный художник и бизнесмен в одном лице — это несовместимые вещи. Хотя сегодня это уже становится правилом.

Так заканчивается первый день этюдов творческой группы «Буриме» в с. Пархомовка, куда мы — А. Шеховцов, А. Лысенко, А. Коцарев, М. Зуев, О. Лазаренко — по

приглашению А. Ф. Лунева и Оли Павловой из историко-художественного музея приехали на 10 дней на этюды. Здесь произошло сразу и знакомство со Стасом Квитчатым, дружба с которым связала нас на всю жизнь.

Оля Павлова (будучи правой рукой А. Ф. Лунева) встретила нас с ребятами и разместила в детском школьном интернате (во время летних каникул он был пуст).

С утра после зарядки на школьном стадионе и завтрака пропадали на этюдах до темноты. Встретились вечером уже за ужином, с настоящей украинской домашней кухней. Пришли с Олей Павловой ребята, бывшие ученики А. Ф. Лунева. Сам Афанасий Федорович был еще болен, хотя очень рвался посмотреть наши этюды.

Для нас эта встреча была определенным стимулом, особенно для меня. Я лично с ним не был до этого знаком, хотя и в музее был не раз и много и читал, и слышал о музее, его создателе и его учениках из кружка «Радуга».

Только на четвертый день еще не совсем здоровый пришел А. Ф. Лунев. Подъехали в музей директор Харьковского музея В. В. Мызгина с Т. С. Лысенко (директором музея народного творчества) и группой журналистов «Ника АРТ».

Мы, художники, сразу почувствовали ту большую положительную энергию, которую излучал этот человек, которого ты как бы уже знал давно.

Сразу с порога после приветствия Афанасий Федорович: «Как устроились? Давайте посмотрим ваши этюды. Как вы передали впечатление от наших родных уголков». Он смотрел по отдельности работы каждого, советовал посмотреть и написать еще более интересные, уже с его точки зрения, живописные места. Этюды ему, видно, нравились, хотя освещение было искусственным, и поэтому просил показать их еще днем. И сразу появилась идея сделать выставку «Слобожанского буриме» в Пархомовском

музее, не откладывая в дальний ящик. Советовал приехать на этюды еще не раз, чтобы передать состояния разных времен года.

Весь вечер я сидел возле А. Ф. Лунева, мы беседовали о музее, о картинах, о природе, его дружбе с С. Коненковым, В. Фаворским и главное — о сложной педагогической деятельности с детьми. Наши воспоминания переклестнулись о Дрезденской галерее. Я там был студентом на практике. Меня прежде всего интересовали работы импрессионистов и Пикассо из коллекции А. Ф. Лунева. Рассказывал со слезами на глазах о краже в музее. Теперь надежда, что может сын чем-то — по возможности — сможет помочь делу музея и коллекции.

Все же решили делать выставку. Весна 1997. И вот мы снова в микроавтобусе едем в Пархомовку: Лазаренко, Поступной, Коцарев, Лысенко, Шеховцов и сын М. Попова. Ехали, много шутили. Коцарев все рассказывал свои «анекдоты». Говорит, что скоро будет юбилей Пархомовского музея. Алекс (Поступной) рассказывал, как сложно было договориться, чтобы городские власти дали автобус, дружески посмеиваясь, что мы возем наши «каляки-маляки». А. Ф. Лунев и Оля Павлова с сотрудниками музея очень тепло встретили нас. Открывала выставку директор Харьковского музея В. В. Мызгина. Выступил А. Шеховцов и поблагодарил всех за такой теплый прием художников. А. Поступной передал поздравления музею от Харьковской областной администрации.

А нас Афанасий Федорович в своем выступлении благодарил. Благодарил художников «Буриме» за передачу картин в дар музею.

В этот раз А. Ф. Лунев говорил о своих любимых местах, водил и показывал, прогуливаясь, пруд. Он попросил меня подарить этюд церкви, который ему понравился. Я уже знал, что борьба за сохранение ее много сил забрала и у А. Ф. Лунева.

4 июня 1997. Буримисты с группой областного телевидения (руководитель Л. И. Морозова) и двух представителей украинско-польского общества дружбы едем на закрытие выставки в Пархомовку.

У нас с Афанасием Федоровичем была на этот раз беседа более тесной и длительной. Афанасий Федорович лично сам сделал многочасовую экскурсию по всему музею с самого начала, останавливаясь возле каждого экспоната. Говорил о трех работах Пикассо, которые переданы в дар самим Ильей Эренбургом. Рассказывал мне с А. А. Шевцовым о своих приобретениях после войны. Говорил, что одну работу поменял за несколько очень старых журналов по искусству. Другую — купил за 85 рублей в очень плохой раме у вдовы бывшего генерала.

Мы медленно ходили втроем по залам музея, а Афанасий Федорович все показывал и рассказывал: про скульптуру Нефертити, про поездку в Дрезденскую галерею, про Фаворского, про Коненкова, который делал «Распятие Спаса» для церкви в Натальевке. О поездках с детьми на каникулах в мастерскую Фаворского, о просьбах передать в дар музею работы И. Глазунова. И о том, как получил отказ от А. Шилова.

Все рассказывал о К. Малевиче, что жаль, что не может доказать одну из версий, что именно в нашем селе Пархомовка начал свою творческую деятельность бедующий создатель «Черного квадрата». А на прощание А. Ф. Лунев сказал мне, что он думал, зритель, на фоне живописных работ не поймет моих «Тигров», мозаичную аппликацию. Но оказалось, наоборот, с большим интересом ее восприняли, особенно дети. Я был на седьмом небе от счастья. Моя картина осталась в подарок музею. В устах болезненных глаз Лунева, но по-детски горящих задором, вспыхивал с новой силой огонь и гордость настоящего коллекционера за свою коллекцию — детище своей жизни.

Сейчас мне захотелось запечатлеть и оставить в памяти тот взгляд дорогого нам человека, на портрете с маленькой и величавой пархомовской церквушки.

Октябрь 2007 г.

І. Д. Мироненко Пархомівка: бажання світла

На ті присмаченого бензиновими випадами майже танкового гуркоту старенького автобуса картини завіконня монтувалися уявою в німу кінохроніку. Хоча індик на пархомівському паркані небезпечно для себе і обдертих дощок, мабуть, голосно обурювався. Птах був величезних розмірів і виглядав монументально на ті старенької хати з викладеним червоною цеглою по фасаду написом «50 лет Октября». Індик віялом-веселкою розкрив хвоста, але автобус повернув, і залишилося для мене загадкою: чи втримались вони обое — обдертий паркан і лискутий індик на ньому. Зате згадалася назва «Сколько цветов у «Радуги», или Дни Афанасия Лунева». Таку книжку написали колись про директора Пархомівського історико-художнього музею, керівника шкільного об'єднання «Радуга» Афанасія Федоровича Луньова Лернер і Маркін.

Це ім'я знають у Пархомівці всі, бо саме з його приватного зібрання почався музей, відомий тепер далеко за межами України. «Афанасій Федорович вас чекає», — почувли вже на автобусній зупинці. З художницею і викладачем Харківського технічного університету будівництва і архітектури Іриною Селищевою приїхали на відкриття її персональної виставки. На осінній зупинці нас зустрічала історик, а колись учениця Луньова, Ольга Григорівна Павлова. Вона по-

вела нас кам'яною мокрою стежкою, і десь неподалік закукурікав півень — переможно і незалежно від деренчливих автобусів і жіночих голосів. Ольга Григорівна розповідала: «Це панський парк, поряд стадіон. Футбольна команда цукрозаводу відома серед аматорських клубів України. Парк прилягає до будинку колишнього генерала-поручика Охтирського гарнізону Івана Подгорічані. Це споруда кінця XVIII століття, псевдоготичний стиль. Була тераса, вихід у сад — не збереглося. Тепер тут музей. Капітальна реставрація була 1987 року, засновано музей 1955 року. Фарба обсипалася, тож будинок нагадує строкатого півня».

Неподалік від музею — церква, збудована Подгорічані, освячена 1808 року.

Храм збудовано за проектом харківського архітектора Ярославського. Дружина Подгорічані, Варвара Романівна Шидловська, була знайома із публіцистом Олександром Олександровичем Паліциним. Сюди заїжджали цікаві люди. Тут жив Казимир Малевич, батько якого був головним цукроваром. Малевич закінчив тут 5-класне училище.

У будинку, де зараз розташований музей, жило в різний час двоє художників. Один з них — випускник Петербурзької Академії мистецтв — Володимир Дмитрович Вучичевич. Потім він жив і працював у Томську. Для сибіряків це художник першої величини. У 1995 році святкували 125-річчя від дня його народження. В Сибіру навіть оголосили рік Вучичевича.

Можливо, «Чорний квадрат» Малевича не просто (як пишуть мистецтвознавці) «зведення предметної форми до найпростіших геометричних елементів», а відбиток пархомівського чорного завіконня. Класик супрематизму народився в українській глушині, яку енциклопедії означають занадто непевно — «поблизу Києва». Син цукровара виростав на землі міцнюючих самограві-бурячих, тому природним продовженням

інтуїтивних дитячих вражень стала участь у виставках з викличними на ту пору назвами «Ослячий хвіст», «Бубновий валет».

Правда, не бунтарство кубістів і футуристів, а стародавню античність як духовно найближчий культурний пласт сповідував Афанасій Федорович Луньов. Яким запам'ятався мені з тієї єдиної осінньої зустрічі? Невисокий, худорлявий, у сірому костюмі, він не кидався в очі між яскравих картин сучасних художників. Було трохи часу до відкриття виставки Ірини Селищевой, тож устигла поспілкуватися з Афанасієм Федоровичем, увімкнувши диктофон. Мабуть, не одна я чула від нього це категоричне і вимогливе: «Не кожен художник, хто малює. Він повинен побачити те, що не помічаєш ти — у живописі, у музиці». Дізналася від директора музею, що вони не просто зберігають і експонують унікальну колекцію, а й влаштовують виставки: у них щороку групових і персональних виставок — близько 10. Дружать з харківськими художниками, наприклад, Вербук, Шеховцовим. Не забувають і найближчих земляків — представляли роботи художників з Козіївки Краснокутського району Харківщини.

У розмові мені згадалася жива картина, побачена в Козіївці з вікна автобуса. Над шляхом стояло три порожні хати — від однієї тільки стіни залишилися, на другій ще трималася стріха, поросла мохом, а третя, найміцніша, чорніла порожніми вікнами. За цими хатами Козіївки — порожнеча зорного поля. Як же поряд із таким занепадом живе сільський музей у Пархомівці?

Афанасій Федорович пояснив, що 15 музейників на державному забезпеченні. Допомогає цукровий завод. На балансі підприємства — будинок музею; водяне опалення, освітлення, телефон — усе оплачує завод. Відвідини музею — безкоштовні, хоча є скринька для пожертв. Тоді, у 1998-у, подаровані на День туризму 100 гривень здавалися чималою сумою. Серед останніх

відвідувачів Афанасій Федорович згадав керівників нафтогазпрому.

Довідково. 1998 року музеям України загальнодержавного значення виділялося на рік усього 4 мільйони гривень, тобто близько однієї соті відсотка бюджету країни. На початку осені працівникам 330-ти державних музеїв України заборгували 5 мільйонів гривень зарплатні. І вони інерційно продовжували водити залами відвідувачів, які залишають у книзі відгуків автографи на зразок пархомівських: «Балдьож. Фанати групи "Корозія металу"». Що говорять їм імена під картинами — Гоген, Пісарро, Крамськой, Левицький?

Навіщо розводитись про «корозію душі», якщо магнітофонна стрічка зберігає записи з відкриття виставки Ірини Селищевої в Пархомівському музеї. Афанасій Федорович тоді сказав про особливу теплоту зображення в Ірини, батько якої теж художник.

Знайомство біля картин. «Бажання світла» особливо уважно роздивлялася жінка, у якій я вгадала ученицю Афанасія Федоровича. Так, як дивилася на роботи харківської художниці, тримаються на вернісажах втаємничені і причетні до малярства. Директор Краснокутського центру дитячої та юнацької творчості Валентина Анатоліївна Дмитрюк справді вчилася у Луньова. «Велика школа його виховання, він завжди вчив красі, а ще — як не важко, треба виходити переможцем з будь-яких ситуацій. Бажання світла, краси врятує світ».

Поверталися з виставки розбитим автобусом і ще страшнішим приміським поїздом, у якому світла не вмикали, бо вагони (за словами провідниці) були списаними. Сусідів у нас не було, тож і розмовляли з Іриною Селищевою про ті картини, які залишилися в Пархомівні на виставці. «Черговий ангел» (ангел їсть торт на черговій презентації). Це робота 1990 року, відгук авторки на «моду» запрошувати на всі акції священиків. Образи картини «Віра, Надія, Любов» — стри-

бає Віра-скоморох, щось приховує Любов, у білих шатах примарою з'являється Надія. «Дивовижний день», — повторювала в непроглядній темряві Ірина.

Закінчувалася дивовижна подорож дивовижною землею, де існують поїзди-привиди без жодного вогника у вікнах. Ще приїду туди влітку через багато років. Афанасія Федоровича вже не буде. Але сонце заливатиме зали, а храм за вікнами тонути у зеленій траві. Усі кольори веселки оживатимуть на полотнах і просто під пархомівським небом. Якщо французи вважали суттю поезії — повернення первісного значення словам, то живопис можна вважати поверненням природних несподіванок у поєднанні кольорів. Повернення до світу світла.

Скоморошить Віра, нидіє Надія,
задрімала в масці — змалюлась Любов.
Списані ілюзії, списані події —
все це «збоку бантик, спереду жабо».
У дитинстві гралась: вдягнешся уявно,
«так» і «ні» не кажеш,

«чорне» й «біле» — теж.

Це закон дороги — бути в чорних ямах,
дно яких — підніжжя для майбутніх веж.
От і все. Боротись, щоб знайти й сховати
віяло Надії, Віри мідний гріш.

«Дуле мелодія». Край солодких —
вати, обіцянок уряду. Це солодкий гріх —
на собі небитого знову тягне битий,
порожньо гойдаються люльки, терези.
Люляти нездійснене і уже любити
те, що наближається з темряви й сльози.

(Вірш надруковано у збірці І. Мироненко
«Каскадні сходи» . — Х.: Майдан, 2008.)

Дорога в ту осінь загублена в часі,
неначе сторінка в старім букварі.
Там вчителю личить ім'я Афанасій,

немов патріархові в монастирі.
Чи винні Пархомівка й Константинополь,
що судить воронячий ареопаг?
Чи винен оцей буряковий Акрополь
обабіч обох слобідських Водолаг —
Старої й Нової, де кожну тополю
крилатою Нікою вітер нарік?
І Ніні (це мама моя) вже без болю
не снитись мені у грабіжницький рік,
бо капає віск на вінки чи на серце,
бо забрано голос, долоні тепло,
бо вже не пригорнешся: «Мамо, не сердься»,
не скажеш: «Я їздила вчора в село,
де справжні картини у справжнім музеї —
луцьковська колекція. Храм за вікном».
В небесній майстерні або галереї
червоне вино розтеклося полотном.

2008 рік

В. Г. Пикалов Учитель!!!

Афанасий Федорович Лунев. Когда вспоминаешь его имя, возникает ряд образов — Учитель, Собиратель, Созидатель... Судьба и жизненный путь А. Ф. Лунева отразили его многогранность. Но более всего, он Учитель-историк, который навсегда вошел в историю Харьковщины и Украины.

Встречи с ним были органической потребностью для всех, кто его знал, ведь он обладал мощным магнетизмом и притягивал к себе тысячи людей, которые стремились приехать к нему в Пархомовку при первой возможности.

Афанасий Федорович сделал Пархомовку «Меккой» для тех, кто любит Историю и Живопись. Пархомовский историко-художественный музей, созданный в 1955 году, — один из лучших сельских музеев Украины, в нем хранится многотысячная коллекция экспонатов — живописи, графики,

декоративно-прикладного искусства, а также интересных археологических и этнографических материалов.

А. Ф. Лунев — выпускник исторического факультета Харьковского университета. К слову, его сын Петр Афанасьевич и внук Павел также окончили исторический факультет университета Каразина.

Афанасий Федорович начал работать в Пархомовской школе после войны. В разговоре он всегда подчеркивал, что постепенно стал осознавать, «в преподавании истории в школе не хватает чего-то очень важного, весомого» и сам себе отвечал — «эстетического воспитания», когда иконы, картины передают зримо каноны красоты и нравственности определенного времени.

А. Ф. Лунев часто произносил фразу «красота спасет мир» и тот час же подчеркивал, что «пейзаж имеет нравственную основу», а вслед за Н. Г. Чернышевским говорил, что «лучший учебник жизни — искусство».

В этой связи часто вспоминаю один интереснейший эпизод, который оставил в душе радость. Осеннее, слегка холодноватое солнечное утро в Пархомовке, музей вот-вот откроют. К его открытию идут пархомовские дети, сами по себе, не «организовано». Особенно врезался в память мальчонка, он пришел к открытию музея и сосредоточенно, вдумчиво рассматривает экспонаты археологического отдела музея. В такие жизненные мгновенья со всей ясностью понимаешь, что сотворил в Пархомовке добрый и мудрый Лунев.

Афанасий Федорович с улыбкой рассказывал о своих «рейдах» на Благовещенский рынок в Харькове, где в послевоенные годы, говорит он, «можно было купить все, что угодно», а он покупал акварели. При этом с удовольствием и лукавством говорил: «Я покупал многое, но за малые деньги».

Особое отношение у Афанасия Федоровича было к отделу иконописи музея, и когда

он вел экскурсию, всегда подчеркивал, что некоторые иконы, возможно, принадлежали семье Харитоненко, а также вспоминал о старообрядческих корнях своих предков, которые жили в Курской губернии, и что оттуда в экспозицию попали некоторые экспонаты из семейной коллекции.

Афанасий Федорович говорил, что с самого начала своего учительства в Пархомовке он был коллекционером, столяром, каменщиком и т. п., а ближайшими помощниками были его ученики, которых он объединил сначала в кружке «Юный историк», а затем создал клуб «Радуга». Он также подчеркивал, что многие ему помогали: совхоз, сахарный завод и особенно его директор Л. И. Москаленко, харьковские художники, Пушкинский музей, Третьяковская галерея, Государственный Эрмитаж, а также известные художники XX ст. Коненков, Фаворский, Вучетич, Ромадин и другие.

Афанасий Федорович ежегодно со своими учениками за свой счет ездили на экскурсии в Москву, Ленинград и другие города. Рассказывая об этом, он подчеркивал, что тем самым дети могли соприкоснуться с подлинными произведениями изобразительного искусства.

Луневское подвижничество поражает своими масштабами и результатами. Все то, что создано, сделано им в жизни, заслуживает самой высокой оценки и всеобщего признания. **Детище Афанасия Федоровича Лулева — Пархомовский историко-художественный музей — должно носить имя своего основателя и родителя. Ведь есть Третьяковская галерея. Пора уже присвоить Пархомовскому историко-художественному музею имя Афанасия Лулева.**

Р. С. 15 января 2004 г. известная харьковская художница Нина Семеновна Вербук, доцент ХНУ Ольга Григорьевна Павлова, воспитанница и последовательница своего любимого учителя, и автор этих строк приехали к Афанасию Федоровичу в день

его рождения с поздравлениями от имени многочисленных харьковских художников, преподавателей и сотрудников Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина, харьковских краеведов.

Афанасий Федорович выглядел ослабевшим, но глаза его блестели по-прежнему глубочайшей добротой. Он принимал подарки, и когда ему называли имена его знакомых, он живо воспринимал их, кратко комментировал свое доброе отношение к ним.

Мы достаточно долго разговаривали с ним, а затем Петр Афанасьевич пригласил нас за именинный стол в местном кафе. Играла музыка, мы вели неспешный разговор об имениннике. Как только произнесли первый тост, в музыке зазвучали колокола, мы молча переглянулись. Тот день с утра был пасмурным и колючим, но все время нашего пребывания в Пархомовке и на обратном пути в Харьков светило красивое ясное солнце. 7 февраля 2004 г. Афанасий Федорович ушел из жизни, оставив по себе Добрую, Светлую память.

Сентябрь 2007 г.

С. И. Посохов

Мое понимание А. Ф. Лулева

Об Афанасии Федоровиче Лулеве говорить и просто, и сложно. Просто, потому что это был очень скромный и открытый человек. Я как сейчас вижу его, стоящего на пороге своего музея, радушно встречающего очередных посетителей. Меня поражала его скромность во всем: он был очень просто одет, хотя ждал «представительную» делегацию, он очень мало ел, хотя сидел за хорошим столом «по итогам встречи», он боялся перебить собеседника и говорил только слушающему, хотя прекрасно пони-

мал, что мы приехали к нему и он здесь главный. Он претендовал лишь на роль поводыря в сокровищницу, где каждая картина, каждый предмет имели свою историю, которую большей частью знал только он сам.

Сложно говорить об этом человеке потому, что это был настоящий русский интеллигент, глубокий и содержательный, много понимавший и много страдавший. Он верил в доброту и умел радоваться красоте. С каким чувством восторга он подходил к той или иной картине, как он умел ненавязчиво и без пафоса передать ее смысл! Его краткие, но емкие характеристики известных художников, с которыми он был знаком, причем далеко не всегда восторженные, наглядно демонстрировали самостоятельность его мысли и независимость личности. Кстати, не у одного меня возникал немой вопрос: почему именно ему эти художники дарили свои полотна, почему руководители крупнейших художественных галерей так доверяли ему? Очевидно, что бескорыстие этого человека, его благие намерения были вне сомнения для многих. И это подтвердила история. Как-то Афанасий Федорович, ведя нас по залу, сказал: «А вот за эту вещьцу недавно мне предлагали «Мерседес». Да зачем он мне?! Пусть это будет для всех». Он не был типичным коллекционером, который знает цену каждому предмету своей коллекции и который способен радоваться от осознания того, что именно он владеет всем этим богатством.

Афанасий Федорович вел людей к красоте. Даже если при этом, как в его «Радуге», объектом внимания были не оригинальные шедевры живописи, а лишь иллюстрации из обычных журналов. Вообще он замечал красоту во всем, и прежде всего в природе. «Я всюду вижу присутствие Бога», — сказал он однажды. Он искал и находил совершенство в несовершенном мире и готов был подарить свои находки окружающим. Жизненный путь А. Ф. Лунева напоминает

мне о порыве интеллигенции второй половины XIX — начала XX века, которая готова была покинуть свои петербургские квартиры, городские удовольствия и развлечения и «уйти в народ». Однако нужно помнить, что тысячи безвестных земских учителей и врачей шли в глухие села не только, чтобы «передать культуру», но и «вернуть долг» народу-созидателю, а от него набраться нравственной чистоты и силы. По жизни А. Ф. Лунев видел немало несправедливости, непонимания, но сумел до конца дней своих сохранить доброе отношение к людям. Я никогда не забуду, как на торжественном собрании по случаю 40-летия Пархомовского музея, будучи «героем дня», Афанасий Федорович свою «юбилейную» речь начал и закончил словами благодарности. Причем начал он этот ряд с сотрудников музея, называя по имени и отчеству всех, включая уборщиц, при этом никак не ранжируя этих людей между собой.

Говоря об А. Ф. Луневе, многие, по крайней мере, харьковчане, сразу же упоминают нашу «сельскую Третьяковку» — Пархомовский историко-художественный музей. И это правильно, ведь данное чудо — дело его рук, его таланта. И все же замечу, что сам Афанасий Федорович — это удивительное явление нашей жизни. В минуту размышлений о прошлом и настоящем, когда червь сомнений одолевает, я вспоминаю этого замечательного Учителя. Спустя несколько лет после его ухода из жизни я еще яснее понял, что в Пархомовку стремился не только на встречу с красотой, которая осталась запечатленной на холсте благодаря кисти великих художников, но и на встречу к потрясаяще красивому человеку, который всегда готов был вести меня (и не только меня) к прекрасному.

А. Р. Санамян

Мои встречи с Афанасием Федоровичем Луневым

В середине 90-х годов XX в. Украину охватили социальные потрясения по причине развала экономики. Как правило, в такие периоды истории народ тянется к духовности, особенно средний класс, потерявший свой статус. Находили оригинальных людей для удовлетворения этой самой духовности.

С одним из них, Афанасием Федоровичем Луневым, я познакомился в 1996 г. на годовщине памяти художника И. Е. Репина в г. Чугуеве. Про Лунева уже ходили легенды, как о большом подвижнике, создателе оригинального музея в селе Пархомовка Краснокутского района Харьковской области. Вскоре наша группа побывала в самом музее и смогла воочию убедиться в величии этого человека. Во внешности его ничего не было примечательного. Одет очень просто. С сотрудниками строг, но дружен. Музей действительно значителен и содержателен. В его экспозиции и запасниках много оригиналов произведений и известных во всем мире и СССР, художников, и местных талантов.

А. Ф. Лунев слыл не очень «ласковым» человеком, особенно в общении со слащавыми корреспондентами и просто подхалимами.

Со мной он подружился быстро, т. к. нашлось много общего во взглядах на современное положение в стране и мире, а также в отношении к искусству, к духовности, к жизненным приоритетам и ценностям. О том, как создавался музей, Афанасий Федорович говорил мало. Больше узнавал я от односельчан, сотрудников музея и его учеников.

Возникновение музея не было случайным, оно было закономерным, ибо именно в этом селе появился после войны молодой

учитель истории А. Ф. Лунев. Время было трудное, и чтобы прокормиться, люди продавали на рынках много предметов духовности и быта.

Скромная зарплата учителя практически уходила на покупку экспонатов для будущего музея. Это было одновременно и поддержка голодающих людей. Вскоре в сельской школе появилась музейная комната, и к делу Лунева начали присоединяться дети.

Именно они стали главными помощниками Афанасия Федоровича в деле становления оригинального музея и главными его «потребителями». Основным принципом воспитания людей Лунев считал воспитание искусством.

Конечно, как у всех подвижников, у Лунева были проблемы с окружающим взрослым миром. Надо было иметь очень твердый стержень, чтобы не сломаться и продолжать свою работу.

Эффективный метод воспитания, а также молчаливое вначале, а потом и гласное восприятие им христианских идеалов, дали свои результаты. К нему стали приезжать последователи из других мест, а также краеведы и художники.

Годы шли, музей разрастался и вскоре перерос «школьные штанишки». Лунев организовывал экскурсии, в том числе и в известные музеи мира, для своих молодых помощников: Москва, Ленинград, Киев, Минск, Рига, Таллинн и другие города Советского Союза, а также Дрезден, Лейпциг, Мейсен и др. В начале 1960-х годов музею Лунева было предоставлено постоянное место в помещении старинного дома, в середине 1980-х — присвоен статус государственного (как филиала Харьковского художественного музея).

Все многочисленные экспонаты (несколько тысяч) А. Ф. Лунев подарил Пархомовке. Это были его личные приобретения, подарки со всего СССР ему лично, а также краеведческие находки учеников и местных

жителей. Много было подарков от местных художников и умельцев. Слава музея как средоточия ценных экспонатов и как новаторства росла с каждым днем.

Но сам Лунев оставался таким же простым, ведущим аскетический образ жизни, тружеником.

Под напором его бескорыстия не мог устоять ни один прагматичный начальник, и ему многое удавалось сделать даже при бедной сельской жизни. Зато ему не прощали известность многие его непосредственные «начальники». Вел с ним скрытую войну, обвиняли в романтизме и непрофессионализме. Пытались закрыть музей, а настоящие ценности увести в Харьковский художественный музей, Лунев и музей выстояли, но здоровье было подорвано. Травля становилась все интенсивней. После своего 80-летия Лунев решил несколько усилить роль своих учеников в музее.

Прямых преемников своему делу Лунев, к сожалению, не подготовил, а те ученики, которые остались при нем в конце его жизни, стали бороться с ним, с его принципами вместе с другими неприятелями. Через два года несвойственной ему жизни Лунева вообще перестали почти замечать в музее. Не выдержав откровенной травли и выживания из музея, А. Ф. Лунев перестал ходить на работу и вскоре больной и немощный слег — и был «уволен по собственному желанию». Его мало кто посещал (из музея — вообще никто). Это — чисто «человеческое». Одними из немногих, кто поддерживал связь с ним, были и мы.

Гордый и аскетичный Лунев нашу помощь и дружбу принимал с благодарностью. Мы виделись с ним часто, и в последний раз — за неделю до его смерти.

В твердой памяти и уме, благородный, как всегда. Плохо ни о ком не говорил, всех простиал.

После смерти Лунева все разговоры о нецелесообразности музея в селе пре-

кратились. Слава Лунева и его известность перестали волновать его неприятелей. Потихоньку можно было даже похваливать Лунева и все обратить себе на пользу...

Не обижайтесь, дорогой Афанасий Федорович! Это очень «по-человечески». Вы же историк!

Музей, Ваше детище, функционирует. В музее чисто, вытерто и подметено. Приезжает много экскурсантов, но очень мало узнают о великом подвижнике Афанасие Федоровиче Луневе. Большинство экспонатов, которые атрибутировал сам А. Ф. Лунев (имея веские основания и опыт), переведены в категорию «неизвестных» — для «абсолютного порядка».

Желание принизить и роль, и память о А. Ф. Луневе выхоластило духовность из духовного очага.

Музей стал рабочим местом для людей, которые его травили, чтобы захватить музей.

Многочисленные ученики А. Ф. Лунева перестали ходить в «образцовое», но, увы, казенное учреждение.

Но глухое возмущение происходящим объединило людей.

Общественный Совет, который был создан для увековечивания памяти А. Ф. Лунева и сохранения его наследия, выступил с предложением создать Благотворительный Фонд им. А. Ф. Лунева.

Предложение было поддержано Харьковской облгосадминистрацией и сейчас находится на стадии оформления.

Создание и деятельность Фонда, надеюсь, объединит усилия всех учеников и почитателей А. Ф. Лунева, даст значительный импульс меценатам и меценатству.

С уверенностью можно сказать, что имена сахарозаводчика и мецената П. И. Харитonenko и просветителя А. Ф. Лунева будут стоять рядом, как наиболее значительных личностей XX века в данном регионе.

Ноябрь 2007 г.

Удивительный человек

Впервые с Афанасием Федоровичем Луневым я встретился в 1954 г. Мы тогда организовывали выставки в Чугуеве, Краснограде, Краснокутском районе. Сначала организовали республиканскую выставку портретов в Чугуеве. Председателем оргкомитета республиканской выставки в Чугуева был С. А. Григорьев, а я — его заместителем. Потом оформили Сквородиновский музей. Зная, что в Пархомовке есть музей, приехали и туда с выставкой.

У нас состоялся с Луневым разговор, у него был краеведческий музей. «Давайте мы подарим Вам работы всей выставки (мы же с авторами были), если будете собирать картины. Там же Харитоненко был, была когда-то прекрасная коллекция. У вас же дети, «армия лазутчиков», постарайтесь найти все что возможно из его коллекции. Давайте мы оставим выставку (выставка была от Союза художников, в ней участвовал и Николай Павлович Работягов, директор Харьковского художественного музея). Вы же можете организовать филиал». Мы договорились оставить коллекцию. Лунев очень дипломатично забрал эти работы.

Договорились, оставили, с этого начался художественный музей, с 1955 г. Это первый художественный музей в Советском союзе. Почему? Через два года я был избран членом ревизионной комиссии Союза художников СССР. Я был в Москве и был приглашен на открытие в Подмоскowie в одной из церквей «первого» в Советском Союзе сельского художественного музея. Я выступил и сказал: «Извините, товарищи, Вы опоздали на два года. Первый такой музей уже открыт в с. Пархомовка Харьковской области. Запомните, я приглашаю Вас». А музей уже начал работать.

Афанасий Федорович был такой деятельный. Писал письма. У меня был справочник Союза художников СССР, я давал ему адреса. Многих художников лично знал, ориентировал его. Он писал письма, а подписывались дети. Правильно делал, что «дети писали», но художники же понимали, что за этим стоит человек. Я подсказал завязать связи с музеями. Я не думал, что он дальше пойдет. Я просто ориентировал его, давал адреса выдающихся художников. Он начал связываться с выдающимися художниками, и многие окликнулись: В. Фаворский, С. Коненков. Тогда Лунев получил работы от О. Верейского, Е. Вучетича, В. Фаворского. Б. Неменский очень поддержал музей. Удивительный человек, он и художник хорош (сильные работы «В лесу прифронтовом», «Сон»), и обаятельный человек.

Лунев организовал поездку в Германию, привез оттуда графику, Ковенцон и др. Молодец!

Затем, немного спустя, А. Ф. Лунев позвонил мне и сообщил, что кинохроника будет снимать фильм о музее. Музей был в школе, как же музей показать? Как быть? Есть здание. Старинное здание конца XVIII века, в котором находилось общежитие. (В этом здании и поныне находится музей.) Я был членом обкома партии, встретился там с первым секретарем Краснокутского райкома партии П. А. Чабанем, поговорил с ним, он пообещал решить этот вопрос. Дал распоряжение освободить первый этаж здания. Там устроили экспозицию. Прошло время, опять звонит Афанасий Федорович, говорит: «Нас выселяют». Я сказал: «Не волнуйся» — и написал на имя первого секретаря Краснокутского райкома партии письмо, что Союз художников выражает сердечную благодарность за то, что Вы предоставили возможность разместить коллекцию в помещении старинного здания и что надеемся на Вашу дальнейшую поддержку Лунева по воспитанию молодого поколения.

Затем Лунев позвонил, что музей оставили в здании. Связь с Луневым не терялась, по крайней мере, пока я возглавлял харьковское отделение Союза художников. Каждый раз, когда он приезжал в Харьков, заходил в Союз художников.

В 1983 году в Харьковской области проходили Дни изобразительного искусства. У Союза художников были подшефные районы: Золочевский, Красноградский, Краснокутский, Чугуевский. В подшефные районы выделяли по три художника. Они помогали в оформлении районов. Была целая комиссия по эстетическому воспитанию в помощь селу. Мы работали по программе Б. М. Неменского. Я был членом Эстетической комиссии Союза художников СССР, которую возглавлял Б. Неменский. В Харькове опорными школами по проведению программы Неменского были 5 из 55 школы, Пархомовский музей. Кроме Золочевского, Краснокутского, Красноградского, Чугуевского районов, была еще подшефная школа в Великом Бурлуке, где открыли музей.

Когда я впервые встретился с Афанасием Федоровичем в 1954 г. в Пархомовке, он произвел на меня впечатление «мужичка», «крестьянина». Это был на вид «мужичок», но с головой большого интеллигента. Человек ищущий, инициативный, целенаправленный, и между прочим, вся сущность его была направлена на то, чтобы принести как можно больше пользы в направлении эстетического воспитания учеников, приобщить их к прекрасному, к нравственным идеалам нашего бытия.

В общении первое впечатление «мужичка» сразу же исчезало и вырастала личность, большая личность человека с высокими нравственными качествами. Думаю, что он много читал.

Я содействовал участию А. Ф. Лунева в работе съездов Союза художников СССР на правах гостя. Я считаю, что то, что он сделал, — создал художественный музей —

это подвиг. Ведь материально его никто не поддерживал. Наоборот, на него было даже ополчились, что он отвлекает детей от занятий.

Афанасий Федорович — человек высокой моральной культуры, нравственный. Удивительный человек! На вид обычный, а душа необыкновенно красива. Как нам не хватает таких личностей в наше время!

Апрель 2005 г.

А. И. Стреляный Подлинный Лунев

По тропинке в снегу поднимаюсь к серому, большому, чужому своей псевдоготичностью замку, открываю входную дверь, потом еще одну, осматриваюсь. Передо мной картины.

Медленно прохожу один зал, второй, третий, девятый, возвращаюсь снова в первый. Шел сюда сосредоточенный и спокойный, а теперь вот стою напряженный, взволнованный и радуюсь этому состоянию. Многие из картин я видел раньше в журналах, на открытках, но теперь такое ощущение, будто слушаешь музыку, которую тебе кто-то когда-то пересказывал словами.

В сторонке на стуле сидит человек, который привел меня сюда. Он привел меня, и я не заметил, когда он отошел в сторону, оставил меня наедине с Рембрандтом и Пикассо, Сезанном и Верне, Ивановым и Васнецовым, Айвазовским и Ярошенко. Я поворачиваюсь к нему, такому вдруг близкому и ясному каждой черточкой русского лица, я поворачиваюсь к нему в порыве благодарности...

— Подлинники?

— Да, почти все.

Теперь скажу, откуда ведется этот репортаж. Из села Пархомовка Харьковской

области, из музея, которым на общественных началах руководит учитель истории Афанасий Федорович Лунев. Он создал его за десять лет. Он и школьники, участники его кружка истории искусств.

На протяжении десяти лет Лунев посылает письма в крупнейшие музеи и крупнейшим художникам. И они признают право Пархомовки на владение подлинным искусством. Они благодарны Пархомовке, ведь она дает им сознание того, что их искусство необходимо народу. В адрес Пархомовки поступают посылки, бандероли, контейнеры с картинами и книгами. Большую щедрость проявлял Фаворский, проявляют Коненков, Неменский, Ромадин, директора Дрезденской и Третьяковской галерей, Пушкинского музея, комитет комсомола МОСХа.

На одни почтовые расходы Афанасий Федорович тратит немалую часть зарплаты сельского учителя. У него коллекция из 80 тысяч открыток, сотни пластинок классической музыки и ценнейших книг — они тоже в распоряжении кружка.

За три года он прошел со старшеклассниками полный курс истории искусств. Факultативно и бесплатно. Занятия назывались «еженедельный седьмой урок».

— Костяк кружка — одиннадцатый «А», — рассказывает Лунев. — Там настоящие молодые люди. Благородные, добрые. Много и хорошо рисуют. Вся работа в музее — от мытья полов до бесед с экскурсантами, летом по десятку автобусов в день — на них.

Кого любят? Сарьяна и Ромадина, Фаворского и Пророкова, Юона. Девчонкам нравится суриковская боярыня Морозова, а ребятам Меньшиков. Одни не любят Шишкина — слишком, мол, все выписано, а другие Рериха. Со мной во вкусах часто расходятся. Это хорошо, что не все подряд им нравится. Значит, достигнута определенная степень понимания искусства.

Иногда грустно смотреть на какого-нибудь всезнайку: именами мастеров, названиями работ частит, а в душе пусто, своего слова про вещь не скажет. Я хочу, чтоб ребята не так общались с искусством, не через словари, а непосредственно, чтоб оно входило в них прямо с холста. Мне очень хорошо становится, когда придет парнишка и рассказывает о большом событии: сегодня увидел особенный закат, и слова о нем находит свои, теплые, живые...

От Афанасия Федоровича я иду к ребятам. Послушать, больше узнать их самих. Каковы ваши идеалы, какими категориями мыслите, как вы чувствуете, семнадцатилетние шестидесятых годов? Вот они пишут сочинение о дне, который запомнился больше всех. Я беру тетрадку Татьяны Малыш:

«Большие печальные глаза. Они сияют теплом. Это сама доброта стоит, обрамленная тяжелой музейной рамой. Кажется, сейчас она переступит и границы рамы, и границы музея и поднимется в реальный мир божеств. Но она отдает своего сына земным мукам. Она знает, что ждет в будущем ее сына, но мать им жертвует ради добра и правды. В этой женщине воплощен прекрасный смысл жизни, жизни для людей, для их счастья. Это «Сикстинская мадонна». Рафаэль создал оптимистическую симфонию земного счастья. Такой предстала передо мной его мадонна, такой я увидела его душу».

Я беру тетрадки других ребят. В сочинении Людмилы Бовдыр нахожу слова:

«В Дрезденской галерее я увидела, как великие мастера отражают силу Земли».

Ребята объясняют мне:

— Нам Афанасий Федорович постоянно говорит: важны знания. Но этого, говорит, мало. Знания должны вырабатывать коммунистическое мировоззрение. Но и этого мало. О вашем коммунистическом мировоззрении должен говорить каждый поступок, каждое решение и движение.

Это им так говорит учитель, и они слушают. А как поступают сами, какие решения принимают на крутых поворотах жизни?

Рита Шульга сдавала экзамены в вуз, на отделение искусствоведения. Ей сказали, что преподаватель «сыплет» тех, кто любит Гогена. Рита любит Гогена.

— Ваш любимый художник? — спросил экзаменатор.

— Гоген, — ответила Рита.

В этом году Рита будет поступать снова.

И только тут вспоминаю, зачем я здесь, в Пархомовке.

Я иду на встречу с главными «идейными противниками» Лунева. Да, да, противниками. Так они отрекомендовались сами — директор школы А. З. Спиридонов и завуч В. С. Довгий — и сразу же определили уровень разговора. Я увидел людей уверенных, не привыкших ни отступать, ни обороняться.

«Может, вы лично пока и за Лунева, но вот послушайте нас и убедитесь, что мы правы, каждый нормальный советский человек убедится», — сказали они и предложили для начала протокол профсоюзного собрания, на котором обсуждался облик А. Ф. Лунева и характер его влияния на одиннадцатый «А».

Я читаю одно выступление за другим.

«Искусство должно помогать воспитанию учеников в коммунистическом духе. А этого у нас нет», — читаю я вслух.

— Ведь в музее же картины не наших художников, — поясняет В. С. Довгий.

Несколько лет кружок истории искусств Пархомовской школы переписывается с директорами Дрезденской галереи. Они подарили музею два десятка работ известных художников ГДР. Все это и явилось поводом к поездке старшеклассников вместе с Афанасием Федоровичем в Дрезден.

А в протоколе:

«Большое зло в воспитании учеников сделала поездка за границу».

«Ваши ученики, Афанасий Федорович, возомнили себя ценителями искусства. Направление мыслей у них порочно, и понимание искусства тоже порочно».

«А кто вам разрешал до сих пор не брать на учет имущество музея?»

— Я до сих пор не знаю, что там есть, в этом музее. Лунев мне описи не представляет. А учет — это социализм, — замечает А. З. Спиридонов.

«Так ведь опись находится в музее. От школы до него десять минут ходу», — замечаю и я про себя и продолжаю читать.

Р. Д. Муковоз, преподавательница: «Я могу сказать про свою дочку. Начала говорить о том, что салфетки и подушечки с дивана нужно убрать. Афанасий Федорович сказал, что некрасиво — был аргумент. Мой авторитет был подорван. Мы не раз слышали от Афанасия Федоровича его мнение об отметках: разве, мол, только отметки имеют значение? Это же самое говорила моя дочка: «Мама, лишь бы в голове у меня было». Нужно изменить воспитание детей».

Замечаю себе: 11-й «А» класс — на первом месте в школе по успеваемости.

Не скрою, временами было трудно относиться ко всему этому серьезно. Многое из того, что сконцентрировано в протоколе, вызывало улыбку, как добротная пародия. Но вот я дохожу до заключительного слова А. З. Спиридонова на собрании: «Мне было очень тяжело. А сегодня полегчало. Кто-то сказал, что пора кончать собрание, потому что уже поздно. А я говорю: можно и до двух, лишь бы польза. Выступили пятнадцать человек. Выступили с одной целью — сберечь престиж школы. Коллектив у нас сильно здоровый и морально, и духовно, и с таким коллективом можно все сделать. Вы запомните, Лунев, что сила не в одном человеке, а в коллективе, и коллектив сделает все, потому что это — сила. Коллективное решение — самое четкое и сильное решение».

Когда я спрятал протокол в карман, директор сказал, что в нем слабо отражен один пункт:

— Лунев горой стоит за учеников! И они нам проходу не дают.

Стараюсь вникнуть, в чем, по их мнению, выражается это «горой». С готовностью, торопливо, перебивая и уточняя друг друга, Спиридонов и Довгий объясняют:

— Многие ученики носят в школу часы. Не осуждает.

— Однажды в магазине не оказалось никаких чулок, кроме черных. Мать купила их семнадцатилетней дочке, и та пришла на занятия. Не осудил.

— Ходят в узких брюках и юбках, делают городские прически. Не осуждает.

— Выпускали газету с антишкольным названием «Бригантина». Без линеек, заголовков нарисован наклонно, размашисто. И появилась заметка «Я люблю». В вузах мы учились, выпускали газеты, о чем писали? О жизни вуза, группы. Какое же они имели право писать о любви? Не осудил.

Полагая, что все пункты обвинения по делу Лунева перечислены, я пытаюсь прочитать собеседникам несколько сочинений, которые писали ребята о Луневе:

«Этот человек не терпит неправды, он дает воспитанникам огонь души своей, только нужно уметь взять этот огонь. Этот человек ввел меня в мир музыки, красок, форм. Образ этого человека и частицу его огня я понесу в жизнь».

— Хватит. Знаем. Его работа. Он эти сочинения двадцать лет тут в школе подготавливал, — перебивает меня директор. — Лучше я дополню еще моральный облик этого знатока прекрасного. Спрашивается, есть ли душа у него? Поставил девчонке из девятого класса тройку, потом единицу. Кончается четверть, он собирается в больницу, просим вывести среднюю. И вывел двойку. А с одиннадцатым «А» заигрывает. В первой четверти по истории там семь

человек имели тройки, а во второй он их поставил четверки и пятерки. И если уж на то пошло, выложу свежий факт. Лунев лежит в больнице. Так когда приходят к нему одиннадцатиклассники, он к ним чуть ли не босиком на снег выбегает, а потом ноги, видать, парит — разве это дружба? Некрасиво, позорно!

Подождав, пока я запишу эти слова, директор сказал:

— А теперь я дополню политический облик Лунева. Одной девушке мать купила платье, советское платье, в советском магазине, длинное, как положено. Так та по наущению Лунева его обрезала. Если оно тебе не нравится, купи какое хочешь, но не наущай. И два: он не выносит трудящихся крестьян. Знаете, почему льнет к одиннадцатому «А»? Там же все дети служащих.

Нельзя сказать, что я удивился такому приему. Не вызвал он и желания спорить по существу. Но я все-таки отметил, что только несколько человек из двадцати шести в этом классе — дети служащих. Остальные — дети крестьян и рабочих. Кажется, именно в этот момент я ощутил почти физически, какая опасность грозит Луневу и его семнадцатилетним однодумцам.

Внешне Афанасий Федорович не громкий, он не может грохнуть кулаком и потребовать, чтобы его оставили в покое, не отравляли ему жизнь. В чисто внешних проявлениях — это человек не защищенный, он весь — обнаженное, большое и тонкое чувство, и потому, когда видишь, как это чувство пробуют на прочность носком сапога, тебя охватывает слепящая ярость. Но сейчас ее у меня нет. В моем представлении Лунев — победитель. Возвращаюсь к самому первому ощущению, когда стоял в музее. Будто слушаешь музыку, которую тебе кто-то когда-то передавал словами. Ощущение подлинности. Всплывают в памяти слова Лунева: «Воспитывать чувство прекрасного надо на подлинном искусстве. Иначе о пре-

красном создаются извращенные представления».

Я думаю сейчас об этих словах, как о сравнении, которым учитель раскрывает принцип своей жизни. Подлинность во всем! Против суррогата мысли, чувства, мировоззрения, знания. Вот почему для Пархомовки потеря картинной галереи — неизмеримо меньшая беда, чем потеря этого человека. Не случайно в одиннадцатом «А», о чем бы ни заходила речь, мне все повторяли:

— Если его вынудят уйти... Мы-то от него уже взяли все, что могли. А что будет с теми, кто останется, из младших классов? Они же нищими окончат школу!

А в заключение давайте проанализируем интересы. Что нужно А. З. Спиридонову и В. С. Довгому? Им нужно оставаться последней инстанцией, где утверждается истинность всего. Чтоб никто не сомневался в законодательной силе их суждений о том, что хорошо и что плохо, что можно и чего нельзя, как подобает жить советскому человеку и как не подобает. Им нужно, чтобы действовал принцип: кто с ними, тот передовой и высокоидейный, а кто против них, тот отсталый и безыдейный.

— Нет, так не будет, — говорит секретарь Харьковского обкома комсомола А. Горшков.

— Нет, так не будет, — говорит пархомовское поколение семнадцатилетних, которые защищают Афанасия Федоровича Лунева не тем, что пишут о нем сочинения. Они его защищают тем, что они есть вот такие, всем образом своих мыслей, чувств и дел. И единственное, в чем мы можем уступить А. З. Спиридонову и В. С. Довгому, так это удовлетворить их желание считаться идейными противниками Лунева. Мне кажется, доказательства для этого они представили.

*Комсомольская правда. —
1966. — 9 февраля.*

В. Ф. Тирнов

Если бы вернулась молодость...

У знаменитой Мадонны любопытный журналист как-то спросил: «С кем бы вам хотелось встретиться?» И вот что, как говорят, ответила эта избалованная, всем и всеми пресыщенная певица: «Я читала, что в каком-то украинском селе живет школьный учитель, собравший замечательную коллекцию произведений искусства. Вот с ним мне было бы интересно встретиться и поговорить...»

Это село называется Пархомовка. Находится оно в Краснокутском районе Харьковской области, а учителя истории, создавшего Пархомовский историко-художественный музей, наверное, единственный такой музей на территории бывшего СССР, зовут Афанасий Федорович Лунев.

В гости к Луневу мы с профессором Тапаловым (да будет ему пухом земля) собирались давно и долго. Когда Иван Евгеньевич впервые заговорил об этом, еще стояла прозрачная ясная осень, сухая и теплая, полная пронизанного солнечным светом золота, из тех, какие не часто случаются и запоминаются на всю последующую жизнь. Но реализация поездки требовала удачного стечения обстоятельств, и, когда звезды на небе наконец-то образовали подходящую конфигурацию, уже была в разгаре гнилая зима, последняя и самая теплая зима XX века.

Погода, конечно, что-то с чем-то... Вспоминается «с неба мразь, словно Бог — без штанов». Но до чего же немарок серый цвет — наш джип довольно даже чисто выглядит, когда мы выходим из него у парадного подъезда старинного графского дома, построенного в XVIII веке генерал-поручиком армии ее императорского величества Иваном Федоровичем Подгоричани на

подаренной за боевые заслуги императрицей Екатериной земле. Встречает нас вышедший из подъезда милиционер:

— Директор ждет наверху, в кабинете.

Такая погода и на молодого-то человека действует угнетающе, а Луневу уже за 80. Он не в духе. Он в унынии и меланхолии. И улыбка на его покрытом множеством мелких морщин лице мученическая, и тон виноватый, извиняющийся.

В кабинете у Лунева холодно. Впрочем, в эту зиму холодно везде, и холод этот хронический кажется уже явлением не внешним, а внутренним, подкожным, что ли. На Луневе что-то теплое — не то полупальто, не то куртка. Но он без шапки. Тонкие волосы ребячливо приглажены на голове. Предлагает устроиться не раздеваясь. Устраиваемся — Иван Евгеньевич у окна, привалившись плечом к подоконнику (как он мог выбрать такое место — ведь от окна наверняка дует?!), а я на стуле под стенкой. Сверху свисает лампочка, и от ее неживого света сумерки кабинета кажутся еще безрадостней и безотрадней. Но на Тарапова погода, видимо, не действует.

— Рассказывайте! — бодро бросает он.

— Ну о чем рассказывать?... — Виновато тянет Лунев. — Все уже рассказано-пересказано. Все написано и напечатано. Не могу я рассказывать, тяжело... Вы бы лучше книжку прочитали: вы знаете, что книжка есть? Про меня вообще много написано — целая литература...

— Знаю. Но того, что нам нужно, там нет. Нас интересует, как мог появиться такой замысел, какой был у Вас? Я понимаю, что он у Вас появился довольно поздно, но ведь предпосылки закладывались раньше... Вы где родились?

— В Курской губернии, Суржанский уезд, Суржа — знаете?

— Там, где товарищ Хрущев родился?

— Нет, Хрущев далеко от меня родился.

— Так Вы в Сурже родились?

— Нет, в деревне.

— А родители у Вас кто?

— Отец у меня был шахтер...

— В курской деревне — шахтер??

— В Донбассе. У нас в деревне обычай такой был старинный: мужчина уходил из деревни на заработки и приезжал домой два раза в год — на сенокос и на уборку урожая. Ну, изредка на Новый год...

— А мать?

— И мама тож, но это уже потом, когда мы все переехали в Донбасс. Мама у меня была грамотная, закончила начальную школу. Она была единственной грамотной женщиной в деревне. Когда она школу кончала, на экзаменах попечитель сказал: «Эту девочку мы возьмем в Суржанскую гимназию на казенный счет», но отец ее, дед мой, не пустил. Дед был бедным и дочерей имел много, а мужчина — он один. Зимой полушубки шил, шубы, зипуны. Из овчины в основном, для невзыскательной публики, а летом делал телеги. Так что после школы пошла моя мать сначала в няньки, а потом в прислуги к врачу. Земский врач у нас в деревне жил. И замуж рано вышла. А по отцовской линии мои деды были старообрядцами, истовыми старообрядцами.

— Старообрядцами? В Курской губернии жили старообрядцы?

— О, у нас там целое село старообрядцев было... с поэтическим названием Потешь Колодец. А в нашем селе старообрядцев мало было, совсем мало.

— А читать Вы как научились? Мать научила?

— Да можно и так сказать... Дед церковные книги читал, на церковно-славянском языке. У деда книги были старинные, в кожаном переплете, толстенные, с ручками, как у сумок, чтобы их носить... Он читает, а я к нему... Так и не понимаю, как научился. Потом уже мама перевела меня с церковно-славянского на такой язык. А когда мне б еще не исполнилось, я в школу пошел.

— Это было в 14, 15 году? В церковно-приходскую школу?

— Ну, зачем вы так? Я же в 19 году родился. В советскую школу пошел. Правда, обязательного обучения не было тогда, обязательное ввели позже, в начале 30-х годов... А тогда шел 25–26 год. Школы тогда были приходские и земские. Земства — это такие органы местного самоуправления, которые ввел Александр II. Я почитаю этого государя самым великим российским реформатором, куда там до него и Петру I, и Столыпину. Крепостное право было отменено, ввели земство. В земстве все были равны — и крестьяне и дворяне. Учредили специальный земский налог, строили на эти деньги школы, мосты, дороги местного значения, больницы... Высшие женские курсы в Москве открылись, румянцевские, в России общественная жизнь началась... Земские врачи — это, знаете, явление... Они по себе долгую память в народе оставили...

Да, долгую. На много поколений. Помню, Андрей Вознесенский в середине 70-х стихи о русской интеллигенции написал, и были в них строчки:

Есть в Рихтере и Аверинцеве
Земских врачей черты.
Постольку интеллигенция,
Поскольку они честны.

Лицо Лунева при этих воспоминаниях оживает и разгорается, мелкие его черты наполняются особой значительностью и смыслом.

— ...Девушки дворянских фамилий кончали румянцевские курсы и шли... В глушь шли, в такую глушь, что дальше уже и некуда свет нести. Я многих таких учителей знал. А меня мужчина учил, бывший царский офицер, прапорщик. Очень хороший был. Но строгий — лупил всех основательно... Потом уже, после войны, я пытался разузнать о его судьбе, но узнал немного. В 37 году его арестовали, во время войны он на

фронте служил — в штрафбате, даже ротой командовал. А в 45-м погиб. Вот к нему я и пришел в школу. (Брат мой уже в 4 классе был. Потом он в шахте погиб. В горном институте учился и на практике погиб в 19 лет.) Положил я в холщовую сумку букварь, ручку, карандаш, пришел в школу. Учитель спросил, сколько мне лет, узнал, что шести еще нет. «Позже приходи, когда подрастешь». А я остался, сзади сел. Они по слогам читают, а я уже бегло мог и из-за их спин выкрикивал... «Ну, оставайся». Вот так я и пошел в школу с шести лет.

— А какие книжки Вы помните с детства? Первые?

— У моего отца Некрасов был любимый поэт. Он сотни его стихотворений наизусть знал и часто читал, а когда бывал выпивший, плакал. Никитина много знал, Шевченко... А вообще первой моей книгой Евангелие было. Меня мама по Евангелию читать научила. И я считаю, что это самая ТАКАЯ книга среди всех, что мир знает, самая великая в любом случае. В ней все просто. И если бы люди построили жизнь свою по Евангелию, по Нагорной проповеди, или даже по принципу «не делай... И не желай другому то, чего себе не желаешь», все было бы хорошо. Зачем бы тогда все эти атомные бомбы, подводные лодки и прочее. Потом, уже когда в школу пошел, начал читать Чехова и до 4 класса все 12 томов прочел. Как живых, видел людей совсем незнакомой эпохи... Я с ранних лет книжником был. На Рождество или другой праздник подарит кто 5–10 копеек — я на них книжки покупал. У меня до войны личная библиотека была, но во время войны погибла в Донбассе. Разные были времена, разные увлечения, но Тютчев был для меня ближе всех. И сейчас он ближе всех. А с Толстым я познакомился поздно, хотя и считаю, что не было ни более гениального писателя, ни более гениального человека. О Толстом мы потом много с Коненковым говорили. Он с Толстым два раза лично встречался.

Он говорил, что вот, мол, Толстой из графов в мужики стремился выбиться, а наши из мужиков в графы лезут, и вообще при всем честном народе нес такую антисоветчину... Не подумайте только, что против социализма (лучше социализма человечество еще ничего не придумало), а против того, каким макаром его тут у нас организовали.

— Кем Вы в детстве собирались стать? Что привлекало Вас в будущем?

Лунев отвечает не сразу. Может, стесняется наивности детских мечтаний, но, в конце концов, решительно:

— Писателем. Писателем мне хотелось тогда стать.

— Ну и что, так и пронесли Вы мечту стать писателем через всю школу?

— Да нет. Потом мне захотелось философствовать. Я философией всерьез увлекался и многих философов читал. Сократа, Марка Аврелия. Пять томов Гегеля прочитал, Шопенгауэра... Иисус Христос тоже философом был. Столько написано, но влияние их на человеческое развитие нулевое. Сократ, правда, сильно повлиял на нашу нравственность. Вот только марксистская философия и оказала редчайшее влияние на историческое развитие. А потом, когда начал в школе работать, ни разу об этом своем выборе не пожалел. И если бы ко мне вернулась моя молодость, и у меня бы спросили «Кем ты хочешь стать?», я бы, не задумываясь, сказал: «Учителем». И даже в селе.

— В каком году Вы школу закончили?

— 7 классов в 32-м.

— А в средней школе Вы не учились?

— Учился, но только уже в Донбассе. Но я оттуда часто в деревню уезжал, даже в голодные годы, хотя в Донбассе нам карточки давали на сухари, на сахар... Два моих деда и бабушка от голода умерли, мои друзья от голода умерли...

— Это значит, до 32 года Ваша семья жила в таком режиме: Вы с матерью в деревне, а отец на шахте?

— Да. А это тогда нормальным делом было. В старые времена народ жил артельно: артелью нанимались на работу, артелью снимали жилье, артелью получали зарплату, а потом делили ее... Это только в тридцатые годы завели порядок, при котором каждый должен сам за себя расписаться в ведомости. И не бригадир тогда был, а «артельный»...

— Комсомольцем Вы были?

— Да, конечно, и очень активным... Меня в поселке взрослые боялись!

— А после школы Вы где работали?

— В шахте работал, на кирпичном заводе работал...

— Кем?

— Рабочим.

— Рабочим... Вы понимаете, я ищу в Вашей жизни момент, когда зародилась у Вас впервые мысль о главном деле вашей жизни, о музее. Может, Вы сами поможете мне?

— Я впервые в музей попал, уже когда в Донбассе жил. Ехал как-то из деревни, от бабушки, домой в Донбасс. В Харькове пересадка, и поезда ждать долго. Я босиком, штанишки на мне такие полотняные, домотканые, рубашонка такая, порванная на плече. Пойду, думаю, похожу по городу. И в центре города, где-то возле памятника Артему наскочил на музей...

— Не Артему, наверное, а Шевченко...

— Нет, по-моему, все-таки Артему... так вот, я туда. А там сидит на стуле женщина. Спрашивает: «А билет у тебя есть?» Я говорю: «Нет». Она посмотрела на мои босые ноги: «Ладно, — говорит, — иди». Я зашел и ходил, глазел. Была там картина Клодта «Деревня в Орловской губернии». Большая картина. Она поразила меня: я стал, разинув рот... А вообще Харьковский музей казенный вид имеет. Не смотрятся там вещи. Души в нем, что ли, нет. Может быть, первое это впечатление дало толчок... Не знаю... Сейчас многие в Харькове... начальники... хотят закрыть Пархомовский музей. Замес-

титель губернатора задает риторический вопрос: «А нужен ли нам в Пархомовке музей?» Почему в городах должны быть музеи, а в селе — нет? Почему, чем отличаются люди? При нынешнем транспорте никакой разницы нет.

— Он и другие вопросы задавал, не лучше этого: «А нужны ли нам в Харькове такие заводы?» Разве можно задавать такие вопросы?

— Его настроили, наверное. Я думаю, настроили... некоторые в Харькове очень хотели бы наш музей ликвидировать.

— Скажите, а когда о Вас начали писать? Когда Вы стали известным человеком? и кто писал?

— Журналисты писали. И даже очень известные. Даже этот... по радио «Свобода» теперь упражняется...

— Стрелянный?

— Да. Я с 55 года школьный клуб вел — «Радугу». Клуб до 91 года работал. Из-за него все и началось. Мы там собирали открытки и репродукции, два раза в год в музеи ездили, в Эрмитаж, в музей Пушкина, в Третьяковку... Там заявки, вход, очереди... А нас водили бесплатно и еще особого экскурсовода давали на три дня, на четыре.

Когда началась хрущевская оттепель, я не знаю, может, действительно под моим влиянием, а может, и нет, ученики переименовали свои стенгазеты. Как они раньше назывались? «Ученическая правда», «Вперед до знаний», «За знания»... как-то так. А тут вольнодумство появилось — «Бригантина», «Парус»... И в каждом классе было заведено: в конце газеты открытка и кратко о художнике. Многим учителям это не нравилось, они моему влиянию это приписывали и запрещали своим ученикам на «Радугу» ходить, говорили им: «Будешь ходить, не перейдешь в следующий класс». Ученики обещали не ходить, но все равно ходили. За 5 километров, по непролазной грязи... Это были лучшие ученики.

Что обо мне говорили? Понятно что... Живопись Возрождения? Голых баб покаяет, детей развращает... Иконы? Антиатеистическую работу ведет... Чему он там научит? И вот одна девочка была в школе, одиннадцатиклассница, писала стихи... Написала она стихи и опубликовала в стенгазете. Было в этих стихах что-то о любви. Одна учительница прочитала — и что тут началось!! В школе — о любви! Девочка — о любви!! В стенгазете — и то о любви!!!.. А к этому времени о нас уже в газетах писали. «Правда», «Известия»... В Якутии — и то писали, мне из Якутии газету присылали...

— И Вы продолжали работать учителем?

— Конечно, это же 64–65 год уже был. Не так просто стало уволить человека, о котором журнал «Советский Союз» пишет. Но на этот раз решили дать мне бой. Собрали собрание одиннадцатых классов и начали «прорабатывать». А тут еще один скандальный случай произошел, с другой девочкой. Каждую осень на уборке урожая у нас солдаты работали. И вот влюбилась эта девочка в солдатику. Всерьез. А солдат шофером был. Проштрафился он и забрали у него на дороге права. А когда он права отдавал, случайно отдал и ее письмо, любовное. В ГАИ письмо прочли и поняли, что написала его школьница. Права потом солдату вернули, а письмо принесли в школу. А девочка та подошла ко мне: «Афанасий Федорович, это мое письмо. Что со мной будет, как вы думаете?» «Да ничего не будет, если никто не узнает». Письмо без подписи, и один из учителей стал почерк письма с почерками в ученических тетрадках сверять, автора искать. В одиннадцатых классах возмутились этим, и я тоже возмутился, как так: учитель и вдруг сыщик. Учителю никогда не надо быть сыщиком. Вот тогда-то директор и решил собрать профсоюзное собрание, посвященное мне. 17 человек, выступавших против меня, директор подготовил: так, Афанасий Федорович,

видите, 17 человек высказались... Я как-то спокойно воспринял это, правда, заболел, и все думали, что в связи с собранием. И как оно дальше развивалось, в подробностях не знаю. Знаю, что учитель тот бегал по селу, родительские подписи собирал под письмом, что якобы я детей разлагаю, крамольные педагогические мысли им высказываю. А я и в самом деле говорил, что, будь моя воля, я бы оценки в школах вообще отменил, потому что всякое насилие обязательно определенный протест у человека вызывает, и он под влиянием этого протеста учиться хуже будет. Я видел, что гуманитарное образование совершенно неправильно поставлено в школе. Художественные произведения заставляют читать и насильно вдалбливают в головы, кто плохой, а кто хороший, заставляют разбирать, кто за пролетариат, а кто не за пролетариат, предвзятые подходы ко всему у детей развивают. Из-за этого ведь ученики возненавидели литературу. В детстве любили, а на уроках возненавидели. А человек без души, без сердца, если он умный, он всегда опасный, и чем умнее, тем опаснее. Наверное, я и ученикам об этом говорил. Я, когда понял это, понял и то, что учитель во имя развития детской души работать должен. Во исполнение этой идеи я и стал на уроки репродукции носить, покупать по селам произведения искусства, что попадалось... А потом уже — «Радуга» и... музей. А может, и не в том дело, может, это от Бога мысль все-таки. Все мы думаем, что сами все решаем, а это тоже своего рода мракобесие.

Ученики одиннадцатых классов тогда письмо в ЦК ВЛКСМ написали по поводу этого собрания (затял его мой ученик... ну вот, выскочило, он и сейчас в министерстве культуры работает, забыл, не вспомню.) В общем, не знаю, как получилось, а только приехал из «Комсомолки» Стреляный, а он уже тогда знаменитым был и в «Комсомолке» очень ценился. А до этого приезжал «Сільський комсомолец», в больницу ко

мне корреспондент приходил, каверзные всякие вопросы задавал... «Напишем, напишем, будешь знати, як голих баб показувати та ікони вішати...» И тут Стреляный приехал. Он директору: «Ну и что ж, что о любви?» А директор в ответ: «А то, что она в подоле принесла...»

Я бы купил ей подарок и сказал: «Девочка, не унывай — сынок вырастет». А учительница ей: «Тебе убити треба». Это учительница — ученице... Теперь эта девочка — учительница. Замечательная учительница, от Бога.

Должен вам сказать, что к тому времени о нашем клубе и о нас не только в газетах писали, были у нас большие личные связи в мире искусства, наш клуб знали многие выдающиеся художники в Москве и в Ленинграде, картины нам свои дарили, скульптуры. Узнали они каким-то образом о наших трудностях, и приходит на имя Шелеста (копия в обком, копия в райком) письмо с подписями. Письмо я не читал, мне его не показали (секрет большой), и даже Стреляный о нем не знал. Там были подписи Коненкова, Вучетича, Неменского, директор Третьяковки покойный, профессор Лебедев подписал... Когда в партийные органы с такими подписями письмо приходит, на него реагировать надо. В 65-ом секретарем обкома Ващенко был. Он, между прочим, когда письмо получил, тоже возмущился, что же это у нас за учителя такие. И когда ему Шелест позвонил, он ответил, что все, мол, уже разобрались... Мне об этом потом мой бывший ученик рассказывал, он тогда в правительстве министром работал — такую карьеру сделал, — сейчас он на пенсии. А тут статья Стреляного — «Подлинный Лунев» — в «Комсомолке» появилась, и все направление разговоров сразу поменялось. Директора сняли, досталось и завучу.

И не я один такой был. После статьи Стреляного я стал письма получать — десятки, сотни писем... Пришло письмо от

учительницы литературы из Хабаровска. Удивительное письмо. Рассказала она свою историю, очень похожую на мою. Она тоже собирала учеников, чтобы они стихи свои читали, выставки собственных рисунков устраивали, репродукции им показывала. И, конечно, недоумение — что это они по вечерам делают? Мужу ее, доктору технических наук, намекали, что она с мальчиками кое-чем там занимается... Директор школы вопрос ребром поставил: а можно ли держать в школе учительницу, у которой ученики на уроках могут то плакать, то смеяться? По-моему — в ноги надо такой учительнице поклониться... Проходит примерно полгода, раскрываю газету «Известия», а там статья о ней, хорошая статья...

— Значит, вот так Вы пришли к мысли о создании музея...

— Примерно так. А до этого я, между прочим, в Харькове учился. На историческом.

— Ну а как Вы начинали это все приобретать после войны? Для себя?

— Да. Голод стоял, а я студентом был. Мог не пообедать, а книжку купить должен был. Иконку. Чашечку фарфоровую. Акварель. На базар пойдешь махорку покупать, а там в одном ряду гвозди ржавые, а рядом — книга с печатями. У меня в библиотеке много книг с печатями. Ржавые ножницы, которыми овец стригут, а рядом — акварель Александра Бенуа... Так продолжалось до 53 года. Это я уже в Пархомовке учительствовал. Познакомился я на конференции с Яковом Ивановичем Красюком, учителем истории...

— Он тоже университет заканчивал?

— Нет, он пединститут заканчивал, учительский. Это был удивительный человек, талантливый. Плен пережил. Сам неплохо писал, играл на баяне, оркестром школьным руководил, археологией увлекался. Он в Академии наук себе право на раскопки оформил, с учениками раскопки производил. А потом

мы дружили, он ко мне приезжал. Вот Красюк-то и решил мою судьбу с музеем. В 53 году мы с ним решили сделать музей.

До революции в Пархомовке жил купец. (Вон он — на фотографии...) Купеческий дом был одноэтажный, крытый железом, деревянный, оштукатуренный, в нем до войны помещалась школа. А после войны сахарный завод вселил туда своих людей, поделил все на комнатухи. Там, наверное, комнат 5–6 было, может, даже больше. И вот постановление вышло — все школьные здания немедленно возратить школам. Вот тогда и появилась надежда на помещение для музея. Мы посоветовали директору школы обратиться в суд, в арбитражный, с иском к сахарному заводу. И суд присудил. Мы с учениками морозными ночами ломали стены, выкидывали негодные окна, кирпичи... ремонт делали. А я по селу с поисками развернулся — картины собирал.

— Это какой год был?

— Это... вот, 54–55. Музей с 54, а художественный — только с 55. Это была эпопея, которую невозможно пересказать. После войны в Пархомовке трудности были такие, что не всякий их поймет. В колхозе за работу «палочки» давали...

Афанасий Федорович, ведомый внутренними своими ассоциациями, внутренней логикой, вдруг меняет тему, отвлеченный накатившей волной воспоминаний:

— А когда раскулачивали — детишек раскулачивали, раздетых на мороз выбрасывали. Я вам расскажу об одном человеке... Это было единственное государство в Пархомовке независимое... Один человек, одна семья. Но полностью независимое государство. Печать Иван Артемович. На него агрессивное вооруженное нападение делалось. Вот такой удивительный человек.

— А он кто был?

— Крестьянин. Середняк. Его хату сломали, всю семью выбросили на мороз тридцатиградусный... радостные. Они

замерзали, а в это время хату ломали, солому жгли. Это удивительный был человек, анархист, моряк Черноморского флота 13 года призыва. Он-то в Пархомовке и советскую власть установил...

И вот представьте себе, что вы живете в этом селе. Ближайшая станция — 32 км. Грязюка. В другую сторону ближайшая станция — 30 км через Красный Кут до Водяного. Чтобы в Харьков поехать, была узкоколейка, я часто ездил, по книжным магазинам походить, да и на базаре что-нибудь для музея... Поездка занимала 20 часов! Теперь, конечно, не то, но и сегодня... 2 года назад автор одной статьи в «Столичных ведомостях» (вам ее надо обязательно прочитать) писал, что Пархомовка — это такое захолустье, что ни один нормальный человек туда не поедет. А я вам говорю, что захолустье только в человеческих душах существует, а захолустных мест нет.

...Так вот, чтобы сделать музей, нужно иметь подлинные произведения. А у вас ничего нет, 10 гравюр подлинных нет. Нужно связаться с художниками. Ну, поехали мы в Харьков, зашли к одному. А он: «Да нет, да для чего вам...» А ведь гравюр можно сотню отпечатать, и все они считаются подлинниками, если с авторского камня отпечатаны. Понадобилось не один раз съездить.

— А кто из харьковских художников откликнулся все-таки?

— Многие. Ситиков сыграл огромную роль. Огромную. Не только он, но Ситиков в особенности.

— А вот были же такие художники, как Стаханов, Наседкин...

— Стаханов, Наседкин — все у нас есть...

— ...Барышников...

— Барышников... может что-то есть, вот не помню... Вы понимаете, вам нужны рамки, стекло, гвозди, инструмент... А если еще подумать — шнуры нужны и т. д. Все это у вас должно быть. Значит, вы должны ку-

пить все это. Витрины нужны. Это же нужно ходить, кланяться. Три витрины здесь, в Пархомовке, в заводе сделали. Еще я их из Москвы привозил, из музеев. Витрины давали старые, я переделывал их. Давали из Харьковского музея. (Воеводин был директором музея — ох, помог мне!)

— У Вас в музее есть очень ценные вещи. Вы можете рассказать, как приобретались самые первые из них?

— Ну... вот висит работа... всемирно известная, между прочим... Выдающийся голландский художник 17 века. Сказали мне, что есть бригадир в совхозе по фамилии Дьяченко, так вот висит у него картина... И такая там... природа. И цветы еще. Я пошел к нему вечером, он рассказал, как был молодым приказчиком у князя Барятинского... слышали, наверное, такого? У него бесценные сокровища были! И вот, когда была революция, он взял да две картины со стены и снял... Еще одна картина есть, она попала ко мне через Литвиненко, удивительный старик был, грамотный, он счетоводом служил.

— У кого?

— Тоже у Барятинского. Оттуда же Иисус Христос в рамке, удивительная вещь, она попала ко мне уже испорченная, он никак не давал мне ее, перед самой смертью отдал, она у него была выставлена в сарае. Рамка там была замечательная, погибла... А вообще... здесь 8 тысяч экспонатов, разве можно упомянуть историю каждого...

Как-то жил я в одном доме. Старый дом, совхозный, его когда-то два приказчика занимали, а в мою бытность там пять семей жило. Вот там я у соседей кое-что заметил, но хорошо не рассмотрел. А потом думаю, дай-ка зайду специально. Пошел на следующий день. Темноватая однокомнатная квартирка, старик со старухой. И висит там... Есть такая серия «Вера, Надежда, Любовь»... Польского художника, не знаю его имени, не было там подписи... Изумительные цветные репродукции дореволюционные. Эти жен-

ские лики до того прекрасны, что я, ей Богу... Попросил у них: давайте в музее повесим, вместе с иконами, есть у меня, говорю, две иконки. Они меня обняли и отдали... Вот так примерно было.

— А западные оригиналы — как они к Вам попадали?

— Тоже очень долгая история. Все рассказывать — за день не закончим...

— А Вы не все рассказываете.

— Жила тут в Пархомовке одна семья. Муж... да не о нем речь! А она работала секретарем-машинисткой на заводе — там, где у нас теперь первый зал, была приемная директора завода. Женщина не простая, дочь генерал-лейтенанта царского, который в годы учебы в академии генерального штаба дружил с Ярошенко, художником, они служили вместе на Кавказе. Он служить у белых не стал, и его не тронули, он умер только в 30-м году. И вот я с ней познакомился, дочь ее в моем классе училась, мы с ней очень подружились. Она была глубоко верующим человеком. Осуждала меня за мою, как она считала, болезненную страсть к собирательству. Ее муж был где-то когда-то главным, с Лениным встречался, только еще до революции, в первом пулеметном полку служил. Я вообще-то не знал его. Он в тюрьме сидел. Ему в 47-м году, когда неурожай был, вредительство приписали и посадили. Он еще до революции Тимирязевскую академию окончил, главным агрономом был.

— Как фамилия его?

— Ой...

— Ну ладно, неважно.

— Не знаю, как она в Пархомовке оказалась, наверно, она постеснялась рассказывать. У них до войны большое собрание картин было, а когда от немцев эвакуировались на машине, по дороге вынужденно оставляли все в попутных селах: где книги, где картины... Им потом ничего назад не отдали, сказали «да ничего вы у нас не оставляли»... Мне интересно было с ней беседовать. Я ве-

черами к ней заходил, и мы беседовали. Она много рассказывала, у них в семье до революции писатели были, художники, были и композиторы. Потом она начала мне свои альбомы показывать с рисунками. А там рисунки — Ярошенко, Шевченко. Еще у нее была большая акварельная работа Шевченко, но ту дочь в Архангельск забрала, когда замуж вышла, еще кому-то они картины дарили, но не Шевченко... Я попросил у нее рисунки... Она и отдала.

— Как ее фамилия?.. Забыли?

— Забыл... — Виновато огорчается Лунев.

— Ну ладно... Ярошенко, Шевченко... Это более или менее понятно. Но ведь у вас есть французские импрессионисты — они как к вам попали?

— Вот я две вспомнил... Одна с сомнением, хотя и с подписью, а вторая без сомнения, но и без подписи... Это...

— Писарро?

— Да не Писарро!

— Моне? Клод?

— Нет, Эдуард Мане!.. Да нет, не Мане...

У меня в последнее время головные боли часто бывают... Кто еще был?

— Сезанн?

— Да нет, Сезанн постимпрессионист...

— Ренуар!

— Да, да! Ренуар! Она подписная... Там этюдик такой... но подписная! А есть без подписи акварель, там автопортрет его, я на нем сердцем отдыхаю. Это точно Ренуар, он часто себя писал. Акварель «Неожиданная встреча» называется. Там две женщины встретились, а в центре — в соломенной шляпе — Ренуар.

— Как он к Вам попал?

— Ну не могу я все рассказать... У каждой картины своя история. Мне везло просто, я тогда попал на целину... А у меня только учительская зарплата была — мне же никто не давал денег! Передавали мне картины и музеи — Эрмитаж, музей Пушкина... Мне

передавали — я ведь юридическим лицом не был, это коллекция моя. Я зарплату за это не получал... народный музей, так называемый... но это же моя коллекция! А теперь меня увольняют... вернее, я сам написал заявление — не могу больше работать! А ведь это — моя жизнь!

— Ну как могут отставить человека от его жизни?

— Еще как могут! Увидите... Но это совсем другая история, я не хочу о ней.

— Ну, хорошо, расскажите что-нибудь интересное на Ваш выбор... Вот Боровиковского, скажем, Вы как приобрели?

— Боровиковский передан мне Эрмитажем. Ходишь по мастерским, связываешься с музеями, к художникам едешь в Москву... ну, мне везло... Знаменитейший художник-пейзажист, изумительный художник, ученик Нестерова...

— Кто?

— Ромадин. Николай Михайлович. Покойный. Очень своеобразный человек... Я у него купил четыре работы. Созвонился с ним, пришел в мастерскую. Мастерская на какой-то верхотуре, над лифтом где-то... До войны когда-то специально для художников мастерские под крышей строили, а он ее снимал. В том же доме он и жил... В квартире. Поднялся я туда на лифте... «Что угодно?.. Ну, заходи». Через пять минут он оттаял. Он резковатый человек, очень резкий. А со мной — оттаял... Он любитель был выпить, мы немало водки выпили с ним, перешли на «ты». Вот... Как-то мне везло людей на «ты» склонить.

— Если сидеть дома, то везти не будет.

— Мной заинтересовался Эренбург.

— Эренбург... А Маяковского — это не он вам подарил?

— О да, да! Нет, нет, нет.

— Эренбург Вам, по-моему, Пикассо подарил. А Маяковского кто подарил?

— Маяковского... это уже совсем другая история. Это одно частное лицо было. На

книги я его выменял. Маяковский издавал журнал, который назывался «Леф». У меня были полные комплекты, а у него их не было, полных, хотя редчайшие книги у него были, я фамилию его забыл. Он знаменитый был книжник и все сетовал, что «Леф» у него в неполном комплекте. И когда услышал, что у меня есть, так обрадовался, что отдал Маяковского за эти журналы: «Да забирай — не нужен он мне!..» и Писарро... Он хотел у меня еще редкие книжки выменять, дубликаты. Холсты свернутые протягивает — вот это подойдет? Я развернул... Писарро!.. И в душе ахнул. «Вот это пойдет!»

— Ну вот, а Вы говорите «везло»... Толците — и отверзнется вам... Толците... — вновь повторяет Тарапов, но Лунев как будто не слышит. По его вдруг пригашемому лицу видно, как он устал. Рука его, тянущаяся за очередной сигаретой, дрожит.

— Разве расскажешь все... Я со знаменитым Глазуновым был знаком, обедал у него, меня на все съезды художников приглашали, командировочные платили, с Брежневым там плечом к плечу сталкивался. Хрущева, правда, не встречал, он в ссоре с деятелями искусства был, знаете, наверное, ссора у него была...

— А Брежнев Вам картину не подарил?

Лунев не слышит иронии, он устал и отвечает совершенно серьезно, даже сухова-то:

— Нет, Брежнев ничего не дарил. Он только поздравлял. Подвижный был страшно...

— А нынешние деятели хоть немного интересуются Вами?

— Нет.

— Да им только шаровары...

— Правда, представьте себе, записали меня в «золотую книгу» — выходит такая в 20-ти томах к десятилетию независимости.

Иван Евгеньевич, несмотря на свой почтенный возраст, выносив, как рабочая лошадь. День уже переломился, но на его лице нет и тени усталости. Такую же выносливость он невольно предполагает и в других и продолжал бы расспросы бесконечно, но и он наконец замечает луневскую усталость и понимает, что пора завершать встречу. Он редактирует журнал «Universitates»²⁰ и, снимая напряжение предыдущего разговора, переключается на него:

— А о чем Вы посоветуете написать нашему журналу?

— Прежде всего, я должен сказать, — радуясь перемене темы и вновь оживляясь, говорит Лунев, — что журнал Ваш изумительный, не хороший, а изумительный, статьи в нем талантливые и умные. Я вижу за такой статьей не профессора, не должность автора, — прежде всего, я вижу личность человека. Статьи все доступные, нет там замкнутостей. Как и Ваши книги. Я Ваши книги читаю как художественную литературу. А что пожелать журналу? Чтобы он был как-то материально обеспеченнее и популярнее. Чтобы он больше посвящался вопросам гуманитарного, нравственно-эстетического воспитания. Для меня эстетическое воспитание — это не то, чтобы фразы избитые, эти фразы многие давно испошлили. Я и слово-то это не люблю, между прочим. Вот картинами любоваться... А то, что Мы эстетическим воспитанием называли, это было нравственное. Надо познать красоту окружающего мира человека, а то мы сейчас слепые получаемся. Задача искусства — раскрыть глубины, заложенные самим Богом. Психологи знают, думаем мы головой, а воспринимаем... сначала чувства, а потом чувства перерастают в мысль. И как бы мы не хотели подавить в себе это, а чувство умом не подавишь. Каждый из нас влюблялся, ко-

нечно. Разве это можно — умом?... Я бы хотел пожелать привлекать еще художников, ну, какая-то там хроника жизни художников, художественной жизни Харькова. Я много в вашем журнале прочитал. Журнал высочайшего уровня...

Мы уже идем по безлюдным залам музея, и кто-то невидимый включает перед нами свет. Идем почти молча. Иван Евгеньевич пытается еще расспрашивать, но Лунев возражает:

— Я тут разговариваю с вами, а потом ночь спать не буду. Вы что, хотите, чтобы я за ночь бутылку водки и пачку сигарет?... Тем более, неприятности у меня в Харькове были с дирекцией Харьковского музея... Назвали меня бесстыдным, сказали, что выбивают для меня зарплату за счет других... Обиды я никакой не имею, просто послано это испытание мне... В другой раз можно было бы и за столом посидеть, поговорить, а сейчас тяжело.

У Виктора Шкловского вычитал я когда-то древнегреческое слово «калокагатия». Слово по звучанию своему очень чуждое русскому языку, но другого, эквивалентного ему по смыслу, я не знаю. Оно соединяет в себе понятия «калос» (красота) и «агатос» (хороший, добрый), а обозначает все житейское хозяйство добропорядочного человека. Житейское хозяйство Лунева — вот этот музей, раскрывающий сейчас навстречу мне ладони полотен, как окна, распахнутые в другие миры, это его разбросанные по миру ученики, минувшие радости и горести, озаряющие угасающими вспышками его непростую старость. «И если бы ко мне вернулась моя молодость, и у меня бы спросили «Кем ты хочешь стать?», я бы не задумываясь сказал: «Учителем». И даже в селе».

Мы подвозим Афанасия Федоровича домой, он снова извиняется, что не приглашает к столу. Мы прощаемся. Его одинокая сгорбленная спина исчезает за углом, и я думаю, попаду ли еще когда-нибудь на пар-

²⁰ «UNIVERSITATES. Наука та просвіта» — всеукраїнський науково-популярний журнал, засновником і першим головним редактором якого був І. Є. Таранов. На сьогодні засновником журналу є Асоціація випускників, викладачів і друзів ХНУ імені В. Н. Каразіна.

хомовську земаю, увижу ли еще раз этого удивительного человека и этот музей — бриллиантовый венец его уходящей жизни, ибо, как говорил Виктор Шкловский, кончається старість.

UNIVERSITATES. Наука и просвещение. — 2001. — № 4.

М. Ф. Федоряка

Мені поталанило в житті бути учнем Панаса Федоровича

Це неординарно, у хорошому розумінні. Ця людина була моїм класним керівником у 8–10 класах, якраз у період заснування і організації ним музею в 1953–1955 роках минулого століття.

Моя вся біографія — у селі Пархомівка, тому я мав щасливу можливість спілкуватися з ним і після школи.

Панас Федорович учив нас не тільки власне історії, викладачем якої він був у школі, а й учив духовності і культурі, учив цінити прекрасне в літературі, мистецтві й особливо в живописі. Учив історії мистецтва. Він був живою художньою енциклопедією.

Учив нас не гнати із пам'яті минуле, а вивчати його, вивчати історію свого села, бо без минулого, без краєзнавства немає теперішнього і не може бути майбутнього.

Панас Федорович — абсолютний творець, засновник і організатор тепер уже знаменитого сільського музею.

Клас, яким він керував, всіляко підтримував свого наставника в період організації ним музею і допомагав йому у зборі експонатів по селу і за його межами, в оформленні кімнат і стендів.

Завдяки його ідеї, у селі збережено для прийдешніх поколінь багато, як тепер ка-

жуть, антикваріату, який міг би безслідно загинути в хлібах і на горищах у місцевого населення. Бо не всі люди могли в той період оцінити і зберегти майбутні експонати музею.

А музейних цінностей у Пархомівці і в окрузі виявилось немало, особливо картин та ікон, які розійшлися із економії Харитоненка та із закритих і розібраних церков.

Панас Федорович багато сил віддав музею, витрачав значну частку своєї зарплатні для придбання експонатів і допоміжних матеріалів (рамок, скла тощо).

Я пам'ятаю, як він часто сам особисто на підлозі ремонтував і реконструював рамки для картин, сам розвішував їх у музеї, тобто сам виконував багато чорнової роботи.

Деякі односельці, особливо тодішні керівники, вважали цю затію Панаса Федоровича непотрібною в селі і не тільки не допомагали йому в організації музею, а й пробували гальмувати процес його створення. На щастя, це були поодинокі люди.

Жителі нашого села вважають, що село Пархомівку прославили три людини.

Це — цукрозаводчик Харитоненко, який організував у селі велике сільськогосподарське підприємство — Економію, реконструював цукровий завод, побудував тут лікарню, школу, багато будівель, посадив два великих дендропарки (біля цукрозаводу і в так званій «Фазанерії» — у сосновому лісі). У цих парках було висаджено більше ста видів дерев, завезених також із Америки.

Це — директор радгоспу Лисенко Євген Петрович, який за радянських часів відбудував частину села — радгосп — у сучасне місто. Це якраз там, де була Економія Харитоненка. І радгосп за економічними показниками був гідним наступником цієї Економії.

І нарешті, П. Ф. Луньов прославив наше село своїм музеєм, причому не тільки в колишньому Радянському Союзі, але і в усій Європі.

Є учні, які виховувалися у Панаса Федоровича і пройшли через створення музею, самі стали колекціонерами, а деякі й визначними.

Це, наприклад, Кременчуцький Михайло, який, на жаль, також пішов із життя, а жив у місті Макіївка Донецької області. Він мав колекцію монет, що за цінністю була третьою в Україні. Я особисто бачив її, вона налічує більше п'яти тисяч цінних монет з Європи, Азії і СРСР із великим обмінним фондом. Причому він знав історію кожної монети і міг кожну з них довго і конкретно характеризувати.

Так вчив нас і Панас Федорович. Він говорив, що кожен колекціонер повинен бути, у першу чергу, істориком свого зібрання, а не просто накопичувати якісь предмети. Він і сам годинами розповідав нам про кожний експонат музею, особливо про картини, про їх історію.

Тільки завдяки Панасу Федоровичу і музею я почав малювати і зібрав колекцію картин близько ста самодіяльних художників села і округи. Я зібрав також більше п'яти тисяч кольорових репродукцій сільських пейзажів, намальованих різними художниками світу, і, не маючи художньої освіти, на них учився малювати.

Панас Федорович вчив нас також, що книжки треба не просто читати, а над ними треба працювати.

Багато поколінь учнів села естетично виховував Панас Федорович.

Я надзвичайно радію від того, що його ім'я тепер буде носити Пархомівський музей.

Усі ми, кого вчив і виховував Панас Федорович, хто спілкувався з ним і після школи, ніколи не забудемо нашого талановитого вчителя Панаса Федоровича Луньова.

Лютий 2005, с. Пархомівка

І. О. Юхно

Він запалив свічу

На грані розуміння
(не сказане про Луньова)

Афанасій Федорович Луньов. Про нього чимало написано ще за життя. Це нині уже він вивищився серед нас, а за життя він був людиною серед людей, і все людське йому було не чуже. Отже, написано багато всього, і не завжди справедливе. Це приносило йому страждання, але й гартувало. Він ніс свій хрест сам: терпляче, мовчки, гідно. Не скаржився нікому, не плакався, не шукав співчуття.

У всі часи на всіх розумних, талановитих, тих, хто сам торує дорогу собі, та успішних, заздрісників або й відвертих ворогів вистачало доволі. Було їх чимало і в А. Ф. Луньова. Він не завжди розумів їх тактику, не хотів опускатися до їх мислення й від того потерпав частіше за інших. Його непристосованість, незахищеність, навіть безпорадність вражали, давили. Його друзі (а в нього було їх теж чимало), відчувачи це, брали частину цієї ноші на себе. Так він вистояв.

Але про все це, повторюю, було написано та сказано чимало. Хочеться про інше.

А. Ф. Луньов був колекціонером. Але колекціонери бувають різні. Одні збирають, щоб мати (бо такого ні в кого немає), і милуються речами наодинці. Хтось, щоб похизуватися перед іншими, і тільки одиниці, відшукавши річ, уже бачать її в музейній вітрині й радіють з того невимовно, бо його радість буде помножена. Чим А. Ф. Луньов відрізнявся з-поміж колекціонерів? Він упродовж життя збирав, реставрував і пропонував зібране людям. Він радів, коли річ із пороку забуття, заплетеного павутинням кутка хати, селянської скрині чи рук якогось збирача старожитностей потрапляла у музейну вітрину.

Отже, ця людина приречена була нести людям радість.

Інша грань його життя. Він цінував своїх друзів. Упродовж десятків років я був свідком його стосунків із поетом І. Малишем. І. В. Малиш родом із Пархомівки, але значну частину свого життя прожив поза Пархомівкою. А. Ф. Луньов приїхав у Пархомівку в 1945 році й прожив там усе своє життя.

Долі їх були схожими, а їх зблизила праця в повоєнній сільській школі. Мали багато спільного, але і власного, часто-густо діаметрально-протилежного. Але А. Ф. Луньов шанував І. В. Малиша як талановитого поета. І. В. Малиш А. Ф. Луньова — як засновника неперевершеної мистецької скарбниці в його рідному селі. Розсварившись часом, вони знову тяглися одне до одного, бо обидва були не дріб'язковими, не заздрісними й обидва розуміли значимість того, чим займалися впродовж життя, своє призначення в ньому. Обидва залишили після себе вагомий спадок: один — мистецьку скарбницю, інший — мистецький поетичний доробок. Усе — на Краснокутщині, усе — для людей.

Ще одна грань. А. Ф. Луньов був Учителем. Я не помилився літерою. Це слово слід було писати з заголовної літери стосовно А. Ф. Луньова навіть при житті. Але в період «великої зрівнялівки» це не всіма сприймалося однозначно. Нерозуміння, недововки, косі погляди, відверта зневага... Це скрізь у людському колективі, не виключаючи й учительського. «Суди їх Бог», — часто говорив Учитель, але до Бога було далеко, а вони, ці люди, — поруч.

А. Ф. Луньов, як ніхто, переживши лихоліття війни безпосередньо як солдат, бачив усю фальш, невідповідність і натягнутість вбрання нашої шановної пані Історії, особливо радянської доби. А. Ф. Луньов це бачив, розумів, але мусив іти в клас, відробляючи свій кусень хліба. До школи він був прикутий ланцюгом, був залежний від школи. Але цю залежність він використав повноцінно:

віднайшов спосіб навчання учнів історії через мистецтво. І це йому напрочуд добре вдавалося. Але... В. О. Сухомлинського, який навчав і виховував учнів через природу, ми оцінили ще за життя, а ось А. Ф. Луньова — уже після його фізичної смерті. Та від цього його слава не маліє.

Він мав свою думку: про школу, про методи виховання і навчання, про добро і зло, про цінності людські, про власть імущих, про релігію тощо. Він особливо шанував Л. М. Толстого, сприймав його погляди, багато чого спільного мав із цим письменником і мислителем.

Про А. Ф. Луньова можна говорити й говорити, хоча судимо ми кожен із своєї нірки. Це — суто наші судження, але...

Ми ніколи не дізнаємося, що передумала ця людина на самоті в чотирьох стінах, влітку і зимою, у холодній незатишній квартирі. Спалось чи не спалось, а на ранок була школа, музей.

Його учні спілкувалися з ним, і не стільки на уроці, як у позаурочний час, і на теми, не обмежені куцою шкільною програмою. Отут впливає оте відоме, але в іншому вимірі: «Учителю, чи є в тебе учні?» Не ті, по класному журналу, а ті, у яких ти залишився на все життя як Учитель, Наставник, Вірець, Світоч. У А. Ф. Луньова учнів багато, це я знаю достеменно.

І, насамкінець, про те, чого не можна було не помітити, спостерігаючи за А. Ф. Луньовим зблизка. Його аскетизм, дитяча непрактичність. Дома в нього завжди було «хоч шаром покоти». Це знали його друзі. Вбранню він теж не надавав великого значення. Аби тепло. Усе це та й багато чого іншого було в нього на задньому плані. Але це якось обходило і його гостей. Від спілкування з А. Ф. Луньовим у всіх залишалося щось більше від дрібниць життя, а саме: просвітленість, одухотвореність, вдячність долі за можливість спілкування з цією неординарною людиною. І навіть тепер, у його 90-річчя від

дня народження, це враження не пропадає. Навпаки, воно підсилюється значимістю зробленого цією людиною.

Пишу, бачу книгу спогадів, видану до 90-річчя від дня народження, промови, а перед очима пусте місце перед чільними вікнами його музею. Там би мало стояти погруддя засновника історико-художнього музею, Учителя А. Ф. Луцьова. Його так не вистачає там. Гадаю, що на 100-річчя від дня народження вдячні земляки його все-таки встановлять.

Жовтень 2007 р.

Грані великої постаті

З плином часу ми пробуємо досягнути, ким для кожного з нас був П. Ф. Луцьов, не помилюся, коли скажу, що кожен з нас його сприймав по-своєму.

Я спілкувався з багатьма людьми, чув думки і судження, часто протилежні. Це залежить від того, хто де «стояв» відносно багатогранної особи, яку грань розглядав. А ось досягнути всього, усю його постать не дано нікому. Не наслідився і я цього робити. Тому зупинився біля тих граней цієї постаті, які більш-менш знаю.

Грань колекціонерська. Як із колекціонером, з П. Ф. Луцьовим я спілкувався десь із 1970 року. Чим він відрізнявся з-поміж інших колекціонерів? Він, на відміну від інших, збирав старожитності не для свого задоволення, а для музею, тобто для своїх учнів, для жителів села, для всіх людей. Далі, крім прекрасної обізнаності в речах, ерудованості, він мав ще якусь дивовижну інтуїцію та колекціонерське щастя. Він мав якесь особливе чуття, як мені говорять, стратегічного пошуку, умів надихнути на пошук учнів, скерувати їх енергію в потрібне русло. Він мав особливий талант підходу до людей, талант переконувати, навертати, як кажуть,

у свою віру. Результат відомий. Разом з тим, П. Ф. Луцьов страждав від нерозуміння і несприйняття окремими людьми, часто друзями, був по-дитячому безпорадний перед партійними і освітянськими чиновниками, часто залишався без підтримки. Але вистояв. Можливо, тому, що мав надійних спільників — своїх учнів, відданих йому до кінця.

Грань педагогічна. Ні в кого не виникає сумніву, що П. Ф. Луцьов був учителем. Він жив і працював у ті часи, де учитель мав бути пропагандистом лінії компартії на селі, а в школі — це безсумнівно. Тож, знаючи П. Ф. Луцьова, можна уявити, як йому нелегко було працювати за шкільною програмою, під «неусыпним» контролем патрорганізації, райвно. А він працював. Численні перевірки на різноманітних рівнях заважали, збирався компромат, друкувалися розгромні статті, висновки комісії. І це роками.

Треба було відстоювати право іти до своїх учнів, говорити про добро і зло, формувати їх людьми, збирати музейні експонати, воювати за приміщення музею, крок за кроком добиватись успіху. У таких нелегких ситуаціях у багатьох опускались руки, а П. Ф. Луцьов вистояв. І викладав історію так, як вважав за потрібне.

Працюючи методистом райвно, я багато разів бував на його уроках. На відміну від решти вчителів, я ніколи не вів запитів по ходу уроку, не аналізував уроків. І він, і я розуміли абсурдність цього дійства. Ми говорили про історію, говорили про мистецтво, хоча, правду кажучи, говорив він, а я слухав. Він умів зачарувати слухача ерудицією, глибоким знанням того, про що йшла мова, темою розмови.

Щось від Арістотеля було у цій людині. Учителем зня був і в класі, і в коридорах школи, поза школою, дорогою до музею, у музеї й скрізь, де доля зводила його з людьми.

Він умів переконувати. І словом, і ділом. У часи цькування його як новатора і як учителя, він зумів привернути на свій бік хай

не відвертих ворогів чи злоствивців, а чимало людей, далеких від мистецтва та історії в компартійних коридорах влади, редакціях газет і журналів, телебачення, радіо тощо. Я вже говорив про друзів та однодумців. В нього повірили не тільки тут, на місці, а й у центральних музеях тодішнього Союзу, майстернях визначних скульпторів та живописців, за кордоном.

Грань віри. Без сумніву, П. Ф. Луньов був глибоко віруючою людиною, але віра його була особливою. Розуміння віри — суто особисте для кожної людини. Збагнути це неможливо, як неможливо й осуджувати чи щось змінювати. Людина сама приходить до свого храму віри.

Можливо, на тому етапі часу, коли відбувалася наша розмова, він був на роздоріжжі, а можливо, уже визначився у виборі свого

шляху. П. Ф. Луньов схилявся до філософської концепції Л. Толстого. У ті часи, часи дрімучого атеїзму, це вже була позиція. А якщо взяти до уваги те, що в Пархомівці бовваніли лише руїни храму і поспілкуватися із Всевишнім було ніде, то його думки про те, що це можна зробити будь-де і без посередника, сприймалися з розумінням.

Отже, я мав щастя бачити лише декілька граней багатогранної постаті учителя і подвижника П. Ф. Луньова. Доля звалила йому на плечі велику ношу, не для кожного вона під силу. Ми є сучасниками цієї незвичайної людини, справа якої з часом і віддаллю набиратиме все більшої значимості. Він запалив свічу, від нас залежить, щоб вона не потухла.

Січень 2008 р.

Коментарі

Айвазовський Іван Костянтинович

(1817–1900) — видатний російський художник, пейзажист-мариніст; у музеї зберігаються акварельні малюнки художника.

Архипов Абрам Юхимович

(1862–1930) — видатний російський художник; у музеї представлена його робота «Дівчина-селянка».

Безрукова Мирослава Іванівна

(1929–1999) — мистецтвознавець, член Спілки художників Росії, співробітник Державного музею образотворчих мистецтв ім. О. С. Пушкіна, спеціаліст із мистецтва скандинавських країн і Фінляндії, надавала методичну допомогу Пархомівському музею.

Бенуа Олександр Миколайович

(1870–1960) — відомий російський художник книги і декоратор, один із засновників творчого об'єднання «Мир искусства». У музеї зберігаються його графічні твори.

Брюллов Карл Павлович

(1799–1852) — видатний російський художник історичного жанру; у музеї зберігаються два його етюди-копії до знаменитого полотна «Останній день Помпеї».

Бубнова Варвара Дмитрівна

(1886–1983) — російський художник і поет. Пархомівському музею вона подарувала свої літографії.

«Буріме»

Творче об'єднання харківських художників, створене в 1990 р., мета якого — проведення спільних пленерів та художньо-мистецьких акцій.

Вереїський Орест Георгійович

(1915–1993) — видатний графік, народний художник СРСР, лауреат Державної премії СРСР, член-кореспондент Академії мистецтв СРСР.

Верецагін Василь Васильович

(1842–1904) — видатний російський художник; у музеї представлено живописне полотно «Східний інтер'єр».

Вучетич Євген Вікторович

(1908–1974) — видатний скульптор, народний художник СРСР, віце-президент Академії мистецтв СРСР, Герой Соціалістичної Праці, Лауреат Сталінської премії, лауреат Ленінської премії. Подарував Пархомівському музею свої скульптурні роботи, серед яких авторські копії всесвітньо відомих пам'ятників «Воїну-визволителю» та «Перекуєм мечі на орала».

Глазунов Ілля Сергійович

(1930 р. н.) — видатний художник, академік Російської академії мистецтв, лауреат Державної премії Російської Федерації, ректор Російської академії живопису, ваяння і зодчества. Пархомівському музею подарував дві графічні роботи.

Головін Олександр Якович

(1863–1930) — російський живописець — декоратор, портретист; у музеї зберігаються ескізи театральних декорацій до спектаклю «Маскарад» М. Ю. Лермонтова та акварельна робота «Дами на прогулянці».

Державний музей образотворчих мистецтв ім. О. С. Пушкіна

Заснований 29 серпня 1898 р. професором Московського університету І. В. Цветаєвим.

На сьогодні нараховує 640 тисяч експонатів. А. Ф. Луньова підтримували співробітники цього музею, особливо директор Ірина Олександрівна Антонова. До колекції Пархомівського музею московські шефи передали графічні і живописні роботи західноєвропейських художників, інші експонати, рами для картин, влаштовували екскурсії для пархомівських «райдужан».

Дрезденська картинна галерея

Всесвітньо відоме зібрання європейського живопису XV–XVIII ст. Започаткована колекція в 1560 р. саксонським курфюрстом Августом I як кунсткамера. Датою створення галереї є 1722 р., коли колекція живопису була розміщена окремо від інших у збудованому архітектурному ансамблі Цвінгер. Члени пархомівського клубу «Райдуга» відвідали тричі Дрезденську картинну галерею на її запрошення: у 1965, 1975, 1982 рр.

Ентіна Інна Іосифівна

(1957 р. н.) — московський живописець і графік.

Еренбург Ілля Григорович

(1891–1967) — письменник і поет, з яким дружив А. Ф. Луньов. Підтримуючи справу Луньова, І. Еренбург подарував музею дві графічні («Голуб з оливковою гілкою» і «Портрет Жоліо Кюрі») і дві керамічні (ваза «Сова», керамічна пластина «Пориначі») роботи П. Пікассо.

Ермітаж

Один із найбільших музеїв світу, заснований в 1764 р. імператрицею Катериною II в Петербурзі, нараховує на сьогодні більше трьох мільйонів експонатів. А. Ф. Луньов був близько знайомий з директором Ермітажу — академіком Б. Б. Піотровським, багатьма співробітниками музею. Ермітаж надавав різнобічну допомогу Пархомівському музею: передавав на постійне зберігання живописні і графічні твори, рами для картин та ін., організовував багатогодинні

екскурсії залами музею для учнів Пархомівської школи тощо.

Зуєв Михайло Іванович

(1938 р. н.) — художник-живописець, член Харківської організації Національної спілки художників України, бере участь у діяльності творчого об'єднання «Буріме».

Іванов Олександр Андрійович

(1806–1858) — відомий російський художник. У колекції Пархомівського музею зберігається два його акварельні італійські пейзажі та акварельний портрет «Голова старого» — етюд до картини «Явлення Христа народу».

Їжакевич Іван Сидорович

(1864–1962) — народний художник УРСР, автор живописних і графічних творів. Подарував Пархомівському музею свої роботи «Тарас Бульба зустрічає синів», «У дитячому садку» та «В степу». Листувався з А. Ф. Луньовим.

Кандинський Василь Васильович

(1866–1944) — художник, представник художнього напрямку — абстрактний експресіонізм. У Пархомівському музеї зберігається одна його робота.

Касіян Василь Ілліч

(1896–1976) — народний художник СРСР, дійсний член Академії мистецтв СРСР, Герой Соціалістичної Праці, видатний український графік. Подарував Пархомівському музею дві графічні роботи.

Кипренський Орест Адамович

(1783–1836) — видатний російський художник-портретист та історичний живописець.

Кібрик Євген Адольфович

(1906–1978) — художник-графік і живописець, майстер книжкової ілюстрації, народний художник СРСР, дійсний член Академії мистецтв СРСР. Пархомівському музею подарував дві графічні роботи.

Ковенцон

Німецький художник-графік, роботи якого були передані музею В. А. Фаворським.

Коньонков Сергій Тимофійович

(1874–1971) — видатний радянський скульптор. Народний художник РРФСР, народний художник СРСР, член Академії мистецтв СРСР, лауреат Ленінської премії, нагороджений орденом Леніна, Герой Соціалістичної Праці. Дружно ставився до А. Ф. Луньова та його справи, подарував Пархомівському історико-художньому музею три скульптурні твори.

Коровай Ірина Георгіївна

(1933 р. н.) — московський графік. В останні роки життя В. А. Фаворського була його секретарем.

Коцарев Олександр Вікторович

(1955 р. н.) — живописець, член Харківської організації Національної спілки художників України, бере участь у діяльності творчого об'єднання «Буріме».

Левітан Ісаак Ілліч

(1860–1900) — видатний російський художник-передвижник; у колекції музею представлені дві його живописні роботи.

Леже Надія Петрівна

(1904–1982) — французька художниця. У колекції Пархомівського музею зберігаються два її монументальні мозаїчні твори «Портрет П. І. Чайковського» і «Портрет В. В. Маяковського».

Лисенко Олександр Миколайович

(1952 р. н.) — живописець, дизайнер, педагог, член Харківського відділення Спілки дизайнерів України, лауреат творчої премії ім. Г. С. Сковороди, один із засновників творчого об'єднання «Буріме».

Малевич Казимир Северинович

(1878–1935) — художник, представник художнього напрямку супрематизму. У дитин-

стві жив у Пархомівці. У Пархомівському музеї зберігається одна його робота.

«Монах» («Монах за читанням»)

Картина В. А. Тропініна — одна з картин колекції Пархомівського музею, після атрибуції в кінці 1980-х рр. було встановлено авторство Веніа Павла Карловича (1870–1942).

Неменський Борис Михайлович

(1922 р. н.) — видатний живописець, народний художник РРФСР, лауреат Державної премії СРСР, член-кореспондент Академії педагогічних наук, професор, член Спілки художників СРСР. Великий друг особисто Луньова і Пархомівського музею, надавав всебічну допомогу і підтримку Пархомівському історико-художньому музею, подарував музею декілька своїх робіт.

Пименов Юрій (Георгій) Іванович

(1903–1977) — живописець, заслужений діяч мистецтв РРФСР, дійсний член Академії мистецтв СРСР, лауреат Державної премії. У музеї експонується його робота «Дівчинка».

Піотровський Борис Борисович

(1908–1990) — видатний учений-археолог, єгиптолог, директор Ермітажу (1964–1990), підтримував А. Ф. Луньова у справі організації музею і його діяльності.

Піранезі Джованні Баттіста

(1720–1778) — визначний італійський архітектор, графік, гравер. У музеї зберігається графічна робота із серії «Види Рима», «Вид міста Рима. Колізей».

Пісарро Каміль

(1830–1903) — французький художник-імпресіоніст; у музеї зберігається його робота «Весна».

Попов Михайло Іванович

(1946 р. н.) — художник-живописець, лауреат премії Ленінського комсомолу України,

премії «Народне визнання» Харківського міського благодійного фонду «АВЕК», член Харківської організації Національної спілки художників України, бере участь у діяльності творчого об'єднання «Буріме».

Поступний Олександр Олександрович (1945 р. н.) — живописець, заслужений діяч мистецтв України, член Харківської організації Національної спілки художників України, член Спілки театральних діячів України, бере участь у діяльності творчого об'єднання «Буріме».

Рєпін Ілля Юхимович (1844–1930) — видатний російський художник; у музеї зберігається його графічна робота «Дівчина, що пише».

Ромадін Микола Михайлович (1903–1987) — відомий радянський художник-живописець, заслужений діяч мистецтв РРФСР, член-кореспондент Академії мистецтв СРСР. За словами А. Ф. Луньова, єдиний серед художників, що підтримували музей, який не вірив у довге існування музею в Пархомівці, свої твори дарував особисто А. Ф. Луньову, якого цінував і з яким товаришував.

Салахов Таір Теймур огли (1928 р. н.) — видатний художник-живописець, народний художник Азербайджана, народний художник СРСР, народний художник Російської Федерації, Герой Соціалістичної праці, Почесний президент Міжнародної асоціації образотворчих мистецтв ЮНЕСКО, віце-президент Міжнародної федерації художників при ЮНЕСКО, віце-президент Російської Академії мистецтв та ін.

Сар'ян Мартiros Сергійович (1880–1972) — видатний живописець, народний художник СРСР, дійсний член Академії мистецтв СРСР і Академії мистецтв Вірменської РСР, лауреат Ленінської і Державної премій СРСР, Герой Соціалістичної

Праці, член Спілки художників СРСР, професор. Подарував Пархомівському музею свою етюдну роботу «Біля села. 1953».

Фаворський Володимир Андрійович (1886–1964) — видатний російський і радянський художник-графік, народний художник СРСР, дійсний член Академії мистецтв СРСР. Особливо дружньо ставився до А. Ф. Луньова і його учнів. Подарував Пархомівському музею значну кількість своїх графічних творів, а також німецьких і китайських художників-графіків.

Чуковський Корній Іванович (1882–1969) — письменник, доктор філологічних наук, літературний критик, дитячий письменник, лауреат Ленінської премії, підтримував дружні стосунки з А. Ф. Луньовим.

Шеховцов Олександр Олександрович (1939 р. н.) — живописець, дизайнер, член правління Спілки дизайнерів України та Харківської Спілки дизайнерів України, лауреат творчої премії в галузі дизайну ім. В. Д. Єрмилова, один із засновників творчого об'єднання «Буріме».

Щипачов Степан Петрович (1899–1979) — поет, лауреат Державної премії, підтримував дружні стосунки з А. Ф. Луньовим.

Юон Костянтин Федорович (1875–1958) — народний художник СРСР, дійсний член Академії мистецтв СРСР, Пархомівському музею подарував свої роботи.

Відомості про авторів

Белоус Валерія Вікторівна

Кандидат фізико-математичних наук, доцент Національного технічного університету «ХПІ», член міжрегіональної Спілки письменників України, лауреат міжнародної премії ім. М. Матусовського

Бутенко Віра Іванівна

Кандидат історичних наук, доцент історичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Вербук Ніна Семенівна

Художник, член Правління, голова живописної секції Харківського відділення Спілки художників України, лауреат творчої премії міськвиконкому 2004, лауреат регіонального рейтингу «Харків'янин року-2005»

Гаман Віктор Пантелійович

Письменник, кандидат філософських наук, заслужений працівник культури України, лауреат міжнародних премій ім. В. І. Вернадського та В. К. Винниченка, премії ім. П. П. Губського

Гололобова (Горстка) Варвара Василівна

Учитель німецької мови Пархомівської середньої школи

Данильченко Наталія Іванівна

Учитель музики Краснокутської середньої школи (1982–2004), директор Краснокутської музичної школи (2004–2006), з 2006 — учитель музики Великолучківської школи мистецтв Мукачівського району Закарпатської області

Ільїна Надія Дмитрівна

Учитель російської мови та літератури, м. Харків

Квітчатий Станіслав Васильович

Фермер, с. Пархомівка

Кібрик Ніна Олександрівна

Художник, м. Москва

Кисіль Микола Олександрович

Краєзнавець, м. Краснокутськ

Кобенко Олександр Андрійович

Професор кафедри педагогіки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, заслужений діяч культури Латвії

Козик Людмила Олексіївна

Учитель Пархомівської середньої школи (1963–1992), науковий співробітник Пархомівського історико-художнього музею (1993–2003), відмінник народної освіти

Куделко Сергій Михайлович

Кандидат історичних наук, професор, директор Центру краєзнавства Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, заслужений працівник культури України

Лазаренко Олег Анатолійович

Художник-дизайнер, секретар Правління Харківського відділення Спілки дизайнерів України, лауреат муніципальної премії ім. В. Єрмилова

Луньов Петро Панасович

Головний редактор газети «Промінь» (Краснокутськ)

Мироненко Ірина Дмитрівна

Журналіст, головний редактор Харківського обласного державного радіо, член національної Спілки письменників України, член національної Спілки журналістів України, лауреат премії ім. Василя Мисика

Павлова Ольга Григорівна

Кандидат історичних наук, доцент історичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Пікалов Валерій Григорович

Доцент історичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, заслужений викладач університету

Посохов Сергій Іванович

Доктор історичних наук, професор, декан історичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Санамян Альберт Рубенович

Політолог, м. Харків

Сізіков Валентин Васильович

Народний художник України, заслужений діяч мистецтв України, голова Правління

Харківської організації Спілки художників України (1953–1987), секретар Правління Спілки художників України (1953–1987), член Правління Спілки художників СРСР (1983–1987)

Стреляний Анатолій Іванович

Журналіст, прозаїк, публіцист

Тиринов Валерій Федорович

Кандидат фізико-математичних наук, журналіст

Федоряка Михайло Федотович

Учень А. Ф. Луньова, колекціонер, кандидат сільськогосподарських наук, головний агроном Пархомівського елітно-насінного радгоспу, заслужений агроном України, нагороджений орденом Леніна

Юхно Іван Олександрович

Історик, краєзнавець

ДОКУМЕНТИ
І МАТЕРІАЛИ

Розділ «Документи» вміщує деякі ділові папери із особистого архіву А. Ф. Луньова, а також низку документів стосовно долі Пархомівського музею. Наявність цих документів у збірнику допоможе краще уявити особистість Афанасія Федоровича, чіткіше зафіксувати певні факти з історії музею, глибше зрозуміти окремі актуальні проблеми Пархомівського історико-художнього музею та інших музеїв сучасної України.

Літопис життя Афанасія Федоровича Луньова, хроніка історії музею, що носить нині його ім'я, сподіваємося, будуть доповнюватися і збагачуватися новими фактами. Віримо в те, що це накопичення документів стане основою для подальших видань, присвячених унікальному музею і його видатному організатору.

Редакційна колегія

Лист до голови Харківської обласної державної адміністрації Є. П. Кушнарьова

Вельмишановний Євгене Петровичу!

Звертаємося до Вас з питання вшанування пам'яті засновника Пархомівського історико-художнього музею Панаса Федоровича Луньова.

Луньов Панас Федорович народився 15 січня 1919 р. в с. Щегольок, нині Беловського р-ну, Курської області, помер 7 лютого 2004 р. в с. Пархомівка, Краснокутського р-ну, Харківської області. За багаторічну плідну педагогічну, музезнавчу, мистецтвознавчу, краєзнавчу роботу Панасу Федоровичу Луньову було присвоєно звання "Заслужений працівник культури України" (1990), "Почесний член Всеукраїнської спілки краєзнавців" (1995), він нагороджений орденом "За заслуги III ступеня" (1997), лауреат Всеукраїнської ім. Дмитра Яворницького (2004).

Вся трудова і освітньо-культурна діяльність П.Ф. Луньова була присвячена розвитку освіти і культури на Харківщині. Перенісши випробування у німецькому полоні (1942-1945 рр.), він, з вересня 1945 р. до 1992 р., працював учителем історії Пархомівської школи на Краснокутщині. Свою педагогічну діяльність П.Ф. Луньов поєднував з краєзнавчою, музезнавчою, мистецтвознавчою. Викладаючи курс історії в школі він багато сил прикладав естетичному вихованню учнів. З цією метою П.Ф. Луньов організував історико-культурний гурток "Юний історик", який на початку 1960-х рр. переріс у мистецький клуб "Райдуга". Результатом педагогічної діяльності та особистого захоплення колекціонуванням, яке Луньов намагався передати і дітям, стало заснування у 1955 р. у с. Пархомівці історико-художнього музею, першого і єдиного у світі музею такого типу – сільського художнього на добровільних засадах. Основу колекції музею склала особиста колекція П.Ф. Луньова та невелика колекція художніх творів, подарованих харківськими художниками. Подальше поповнення колекції і діяльність музею не одне десятиліття трималося на ентузіазмі Луньова. Завдяки його особистим клопотанням перед музеями Москви та Ленінграду Пархомівському музею було передано на постійне зберігання експонати із Ермітажу, Музею Образотворчих мистецтв ім. Пушкіна, Музеїв Московського Кремля, Художньо-промисловим комбінатом СРСР та ін. Ідея заснування музею була підтримана і багатьма відомими художниками: С.Т. Коньонков, В.А. Фаворський, М.М. Ромадін, К.Ф. Чуйков, М.С. Сарьян, І.С. Глазунов, І.С. Іжакевич, В.І. Касіян, В.В. Сізіков, П.А. Шигимага та ін., які подарували музею свої твори.

На сьогодні Пархомівський історико-художній музей нараховує більше 6 тис. експонатів, в його фондах і експозиції представлені твори визначних зарубіжних та вітчизняних митців минулого і сучасності.

Уже в 1960-ті рр. Пархомівський історико-художній музей був широко відомий як в Україні так і далеко за її межами. Діяльність музею досить часто висвітлювалася на сторінках газет і журналів. Музей став базою естетичного виховання багатьох поколінь учнів школи, а також навколишніх сіл, і навіть Харкова. У 1986 р. Пархомівський музей отримав статус державного і став функціонувати як відділ Харківського художнього музею.

Музей щорічно відвідують тисячі екскурсантів різного віку, соціального стану, як наші співвітчизники, так і зарубіжні гості. На туристичній карті Харківщини Пархомівський історико-художній музей уже визначено як перлину Слобожанщини.

Сьогодні Пархомівський музей є культурним надбанням України, який потребує подальшої підтримки і піклування як держави так і громадськості.

Враховуючи багаторічну, безкорисливу, самовіддану, енергійну діяльність засновника музею Панаса Федоровича Лункова і його вагомий внесок у справу збереження пам'яток історії і культури Слобожанщини, мистецько-культурна громадськість Харкова уже давно висловлює думку, що Пархомівський історико-художній музей повинен носити ім'я свого засновника. Звертаємося до Вас з проханням вирішити питання про вшанування пам'яті нашого видатного земляка наданням Пархомівському історико-художньому музею ім'ям його засновника – **Луньова Панаса Федоровича.**

Декан історичного факультету Харківського
національного університету ім. В. Н. Каразіна
директор Східно-регіонального відділу Центр
Пам'яткознавства УТОПК НАН України

С.І. Посохов

Голова Харківського Товариства охорони
пам'яток історії і культури

Р.І. Танько

Голова Харківського відділення
Всеукраїнської Спільки краєзнавців

І.Ю. Саратов

Голова Харківського відділення
національної спілки художників України

В.І. Ковтун

27 квітня 2004 р.

**ГРОМАДСЬКА РАДА
ПАРХОМІВСЬКОГО ІСТОРИКО-ХОУДОЖНЬОГО МУЗЕЮ**

62013, Харківська обл., Краснокутський р-н, с.Пархомівка, вул.Леніна, 2
Тел.: 8-057-56-31-124; 8-057-56-95-192; Факс: 8-057-56-31-449; E-mail: prom @kharkov.ukrtel.net.

На № _____ від _____
25.05.2005 № 5

**Голові Харківської обласної
Державної адміністрації
А.Б.Авакову**

Шановний Арсен Борисович!

У цьому році виповнюється 50 років Пархомівському історико-художньому музею, який є унікальною мистецькою скарбницею на Харківщині.

На жаль, ювілей музею затьмарений неприємною подією в його історії. За мовчазної згоди попередньої влади, сталося так, що музей юридично залишився без власного приміщення. Тому громадська Рада музею, стурбована цим фактом, звертається до Вас за допомогою для вирішення питання узаконення власності музею на будинок, у якому він власне розміщується вже майже півстоліття.

Будинок цей є пам'яткою архітектури XVIII ст., однією з найстаріших на теренах Слобожанщини. Колись у ньому знаходилася контора Пархомівського цукрового заводу, і будівля перебувала на його балансі. Після 1986 року, коли Пархомівський музей отримав статус державного, ні в кого не виникло питання щодо перегляду умов функціонування закладу у стінах будинку, який належав заводу.

У 2003 році, коли розпочалася процедура банкрутства Пархомівського цукрозаводу, його майно було виставлено на продаж, у тому числі і будинок, в якому розміщено музей. І трапилося так, що у травні 2004 року цей пам'ятник архітектури придбав керівник приватної фірми "Сінтал'Д" В.В.Могила за символічну суму у 26тис.грн. Про цей факт громадськості стало відомо десь вже під кінець минулого року від директора Харківського художнього музею В.В.Мизгіної.

Природньо, виникає питання: чому ніхто раніше, коли йшла підготовочна робота до продажу будинку, ні на якому рівні не підняв це питання, зокрема громадськість і Пархомівська сільська рада були поставлені перед цим фактом через півроку після "прокручення" цієї сумнівної оборудки? Мабуть же, десь хтось приймав відповідне рішення, погоджував з кимось питання, готував відповідні папери і т.ін.

Пархомівський сільський голова Є.В.Сілін, коли дізнався про продаж будівлі музею приватній особі, а саме В.В.Могили, запропонував останньому, як керівнику фірми "Сінтал'Д", варіант обміну на інший будинок, що знаходиться безпосередньо в межах території цукрозаводу. Для цього на початку 2005р. були зроблені відповідні обґрунтування і погодження на рівні юридичної служби фірми "Сінтал'Д", але далі цього справа не пішла.

Шановний Арсен Борисович, прохаємо Вас якимось чином вплинути на цю ситуацію аби привести її у правове русло, щоб Пархомівський музей, як державна установа, знаходився у державному будинку, яким є пам'ятка архітектури XVIII ст. – будинок графа Подгорічани у Пархомівці.

З повагою,
за дорученням Ради,
Голова Ради

П.П.Луньов

УКРАЇНА

**ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
УПРАВЛІННЯ МІСТОБУДУВАННЯ ТА АРХІТЕКТУРИ**

61002, м. Харків, вул. Сумська, 76, тел./факс 700-36-48

14.06.05 № 01-24/1441

На № 6101/24 від 01.06.2005 р.

Голові Харківської обласної
державної адміністрації
Авакову А.Б.

В копії: Голові Громадської ради Пархомівського
історико-художнього музею
Луньову П.П.
62013, Харківська область, Краснокутський р-н,
с. Пархомівка, вул. Леніна, 2

Шановний Арсене Борисовичу !

Управління містобудування та архітектури, за Вашим дорученням, розглянуло звернення Громадської ради Пархомівського історико-художнього музею щодо неправових дій приватної фірми "Сінтал'Д", по відношенню до будівлі-пам'ятки архітектури, яка розташована на території Пархомівського цукрозаводу, та повідомляє.

Ретельно розібравшись в ситуації, яка склалася, управління констатує факт грубого порушення діючого пам'яткоохоронного законодавства по відношенню до будівлі історико-художнього музею.

Згідно з діючими нормативними актами Закону України "Про охорону культурної спадщини", попередні та сьогодишні власники зобов'язані були, до початку процедури банкрутства, отримати відповідні погодження (або умови передачі) від органів, які здійснюють державний контроль за охороною культурного надбання в Харківській області - управлінні культури і містобудування та архітектури облдержадміністрації.

Оскільки, зміна балансоутримувача відбулася без виконання вищеназваних умов, - вважаємо за доцільне, в найкоротший термін, розглянути дане питання, з залученням фахівців відповідних контролюючих органів, з метою остаточного розв'язання даного питання.

Начальник управління
містобудування та архітектури
Харківської облдержадміністрації

Ю.М. Шкодовський

Харківська обласна державна адміністрація Управління культури

61022, м. Харків, Держпром, 1-й під'їзд, 4-й поверх, тел./факс 47-82-66

22.04.2005 р. № 08-1241
На № 6101/24 від 01.06.05

Про розгляд звернення голови
Громадської Ради Пархомівського
історико-художнього музею

Голові Громадської Ради
Пархомівського історико-
художнього музею
Луньову П.П.

Шановний Петре Панасовичу!

За дорученням голови обласної державної адміністрації А.Б. Авакова управлінням культури обласної державної адміністрації було розглянуто Ваше звернення щодо проблем з будинком, де міститься Пархомівський історико-художній музей.

Повідомляємо, що директором Харківського художнього музею Мизгіною В.В. з фірмою "Сінтал'Д" були проведені переговори щодо обміну будинками з сільською радою.

Керівництво фірми "Сінтал'Д" з розумінням поставилося до проблеми, що виникла, і дало згоду на такий обмін. Але до цього часу сільрада не надала необхідну технічну документацію, виготовлення якої фірма готова оплатити.

Голові сільради направлено листа щодо необхідності терміново підготувати технічну документацію до обміну будівлями з фірмою "Сінтал'Д".

При цьому фірма ніяким чином не заважає функціонуванню музею і не вимагає орендної плати за користування будинком.

Питання зміни власника будинку перебуває на контролі в управлінні культури облдержадміністрації і буде вирішено найближчим часом.

З повагою

начальник управління
культури

Н. Супруненко

Прокуратура України
ПРОКУРАТУРА
Краснокутського району
Харківської області
Од. 10.07
№ 511-07

Квітчатому С.В.
с.Пархомівка, вул.Леніна 111

Прокуратурою Краснокутського району розглянуто Ваше звернення стосовно законності продажу будівлі Пархомівського історико-художнього музею.

По вказаному питанню проведена перевірка. В ході проведеної перевірки встановлено, що будівля Пархомівського історико – художнього музею була продана НВФ „Сінтал Д” - ТОВ 18.05.2004 року ліквідатором ВАТ „Пархомівський цукровий завод” за рішенням комітету кредиторів, на балансі підприємства якого перебувало приміщення музею.

Під час укладення договору купівлі – продажу було продано лише будівля музею, а основний фонд (біля 5 тис. експонатів) перебуває на обліку Обласного комунального закладу „Харківський художній музей” та фінансується з обласного бюджету.

Вказана будівля / садибний будинок – контора (музей)/ перебувала на балансі ВАТ „Пархомівський цукровий завод” / свідоцтво про право власності від 25.02.2004 року/.

Як встановлено в ході перевірки, будівля Пархомівського історико – художнього музею, яка розташована за адресою: Харківська область, Краснокутський район, с.Пархомівка, вул.Конторська 2, перебуває на державному обліку як пам'ятка архітектури місцевого значення і має охоронний номер 534 переліку пам'яток містобудування та архітектури, затвердженого рішенням Харківського облвиконкому від 30.04.1980 року № 334.

За наданою інформацією управління архітектури та містобудування Харківської ОДА, з управлінням, як органом охорони культурної спадщини, не узгоджувалось питання щодо продажу будівлі Пархомівського історико – художнього музею – пам'ятника архітектури.

Водночас, опитава з вказаного приводу ліквідатор ВАТ „Пархомівський цукровий завод” Кравець В.М. пояснила, що вказана будівля була передана у власність банкрута і обліковувалась як будівля контори (музею).

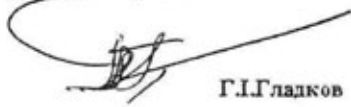
Відповідно до ст.26 Закону України „Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” до складу ліквідаційної маси включається майно банкрута, яке належить йому на праві власності на дату відкриття ліквідаційної процедури та вихлене в ході ліквідаційної процедури, за винятком об'єктів житлового фонду, в тому числі гуртожитків, дитячих дошкільних установ та об'єктів комунальної інфраструктури. Також не включається в ліквідаційну процедуру майно виключене з обігу. Інших обмежень на включення в ліквідаційну масу і подальшу реалізацію вказаним законом не встановлено.

З пояснень ліквідатора Кравець В.М. встановлено, що відомості про те, що вказана будівля віднесена до пам'ятників архітектури на підприємстві були відсутні, та на вказаній будівлі була відсутня охоронна дошка, і в порушення ст.14 Закону України „Про охорону культурної спадщини” підприємству не було виано свідоцтво про реєстрацію об'єкта культурної спадщини, як пам'ятки.

Відповідно до ч.1 ст.20 Закону України „Про охорону культурної спадщини” - у разі продажу пам'ятки (крім пам'ятки, яка не підлягає приватизації) власник або уповноважений ним орган зобов'язаний у письмовій формі повідомити про це відповідний

Однак на даний час не можливо звернутися з позовом про визнання угоди недійсною так, як один із відповідачів по справі – ВАТ „Пархомівський цукровий завод” в ході процедури банкрутства ліквідовано та виключено з державного реєстру підприємств та організацій України а отже не може бути стороною по справі.

Прокурор Краснокутського району
старший радник юстиції

Г.І.Гладков

**ГРОМАДСЬКА РАДА
ПАРХОМІВСЬКОГО ІСТОРИКО-ХУДОЖНЬОГО МУЗЕЮ**

62013, Харківська обл., Краснокутський р-н, с.Пархомівка, вул.Лесіна, 2
Тел.: 8-057-56-31-124; 8-057-56-95-192; Факс: 8-057-56-31-449; E-mail: prom@kharkov.ukrtel.net.

Начальнику Управління культури та туризму
Харківської обласної державної адміністрації
Супруненко Н.А.

Шановна Ніна Антонівна!

Доводимо до Вашого відома, що Громадська Рада Пархомівського історико-художнього музею була заснована 5 лютого 2005 р. в приміщенні музею з ініціативи освітньо-культурної громадськості м. Харкова та с. Пархомівки за підтримки Харківського художнього музею, Харківського відділення Спілки художників України, Харківського відділення Спілки дизайнерів України, Харківського відділення Всеукраїнської Спілки краєзнавців, Харківського відділення Всеукраїнського Товариства охорони пам'яток історії та культури.

Громадська Рада створена з метою надання всебічної допомоги та сприяння діяльності Пархомівського історико-художнього музею, поширення педагогічних ідей А.Ф. Луньова у напрямку естетичного виховання громадян України, перш за все підростаючого покоління, а також сприяння збереженню вітчизняної історико-культурної спадщини та збереженню і розширенню колекції Пархомівського музею.

Втім, як стало відомо членам Ради і Пархомівській громаді 18.05.2004 р. відбулася приватизація будівлі музею - пам'ятки архітектури кін.XVIII – поч.XIX ст., яка перебуває на державному обліку і має охоронний номер 534 переліку пам'яток містобудування та архітектури.

На наше звернення до Управління містобудування та архітектури Харківської облдержадміністрації ми отримали висновок про те, що процедура приватизації була здійснена з порушенням нормативних актів Закону України «Про охорону культурної спадщини», а також висновок прокуратури Краснокутського району Харківської обл., в якому зазначено що при укладенні договору купівлі-продажу приміщення Пархомівського історико-художнього музею було порушено вимоги ст. 20 Закону України «Про охорону культурної спадщини».

В результаті звернень і переговорів з директором Харківського художнього музею, сільським головою с. Пархомівки, Краснокутською районною радою з приводу можливості повернення будівлі музею в державну власність, що було б оптимальним рішенням, виявилось що така можливість на сьогодні ускладнена. Відповідно, члени громадської Ради зустрілися з нинішніми власниками будівлі, в якій знаходиться пархомівська колекція, НВФ «Сінтал Д» - ТОВ і виявилось, що власники готові передати будівлю на баланс створеного громадського благодійного Фонду ім. А.Ф. Луньова.

Вважаємо за можливе прийняти таку пропозицію. Втім, переконані, що зазначена процедура може відбутися лише при безпосередньому контролі з боку органів влади та співпраці з Пархомівським музеєм, після розробки механізму взаємодії Фонду ім. А.Ф. Луньова та Пархомівського музею.

У зв'язку з недавньою спробою озброєного пограбування експонатів Пархомівського музею були проведені консультації з засновниками Фонду ім.А.Ф. Луньова про необхідність здійснення додаткових заходів по забезпеченню охорони музею, а саме оснащення музею новітніми технічними засобами захисту, а також проведення кваліфікованої незалежної ідентифікаційної експертизи колекції музею та наданні суттєвої матеріальної допомоги у виконанні цих завдань.

Переміщення колекції музею засновники фонду вважають не доцільним з наступних причин:

По-перше, це приведе до знищення яскравого джерела культури України – історико-художнього музею, який повною мірою виконує культурно-освітні, виховні функції як на загальноукраїнському рівні, так і, перш за все, на Слобожанщині. Зберігання колекції в запасниках інших музеїв для їх “більш надійного” зберігання навряд чи буде сприяти виконанню просвітницької ідеї П.Ф. Луньова;

По-друге, переміщення із Пархомівки колекції не відповідає волі засновника музею, Панаса Федоровича Луньова, який заповідав колекцію саме пархомівській громаді.

По-третє, наполягаємо на створенні спільної з представників влади та громадськості комісії по вивченню та вирішенню питання щодо повноцінного функціонування музею в с.Пархомівці.

Додатки:

Лист Ю.М. Шкодовського від 01.06.2005

Лист Н.А Супруненко від 22.07.2005.

Довідка Управління містобудування та архітектури рішення Краснокутської районної прокуратури від 02.10.07.

Лист директора Харківського художнього музею від 4.10. 2007.

Лист Пархомівського сільського голови від 12.10.07

Лист заступника голови районної ради від 18.10.2007

З повагою,

Заст. голови Ради,
декан історичного факультету
Харківського національного університету
ім. В.Н. Каразіна:

С.І. Посохов

Харківська обласна державна адміністрація Управління культури і туризму

61022, м. Харків, Держпром, 1-й під'їзд, 4-й поверх, тел./факс 705-21-16, e-mail: khukt@ukrpost.ua

20.11.07 № 05-02/2013

На № _____ від _____

Про розгляд звернення щодо
функціонування музею в с. Пархомівці

Декану історичного
факультету Харківського
національного університету ім.
В.Н. Каразіна
Посохову С.І.

Шановний Сергію Івановичу!

Управління культури і туризму облдержадміністрації уважно розглянуло Ваше звернення і вважає за доцільне здійснення передачі будівлі, що займає Пархомівський історико-художній музей (відділ Харківського художнього музею), не благодійному фонду, а до спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст Харківської області з наступним наданням цього об'єкта до оперативного управління Харківського художнього музею. Звертаємося до Вас з проханням сприяти вирішенню цього питання, що було б дуже суттєвою допомогою Пархомівському музею від Громадської ради.

Управління розподіляє вашу стурбованість станом охорони музеїв області та Пархомівського зокрема. Разом з цим повідомляємо (у межах норм нерозголошення такої інформації), що робота щодо покращення стану охорони музеїв ведеться відповідно до затвердженого плану та в межах затвердженого бюджету. Управління з вдячністю сприймає ініціативу громадського благодійного Фонду ім. П.Ф. Луньова щодо надання суттєвої матеріальної підтримки, бо це надасть можливість вжити додаткових заходів у створенні надійної системи охорони музею. Це питання слід скорегувати з керівництвом Харківського художнього музею, чиїм відділом є Пархомівський історико-художній музей. Відповідне доручення буде надане директору художнього музею Мизгіній В.В.

Щодо здійснення кваліфікованої ідентифікації експонатів Пархомівського історико-художнього музею, управління вважає, що та методична допомога, яка надається спеціалістами Харківського художнього музею є висококваліфікованою. Але, враховуючи що в Пархомівському історико-художньому музеї зберігається багато неатрибутованих експонатів, допомога запрошених Вами мистецтвознавців з Києва або з музеїв інших країн була б корисною. Ці заходи також необхідно узгодити з керівництвом Харківського художнього музею.

Питання про переміщення колекції Пархомівського історико-художнього музею до Харкова порушувалося неодноразово, але тверда позиція керівництва художнього музею, підтримана управлінням культури і туризму

облдержадміністрації, непорушна: колекція має залишатися в Пархомівці, ніяких планів щодо її переміщення не існує. Бюджетним запитом на 2008 рік передбачено близько 500,0 тис. грн. на його утримання.

Не зовсім зрозумілим є Ваше наполягання на створенні комісії з представників влади та громадськості для вивчення та вирішення питання щодо повноцінного функціонування Пархомівського історико-художнього музею.

Нині робота цього музею є активною та багатоплановою: щороку музей відвідують 20-25 тис. чол., проводиться понад 1000 екскурсій, експонується 6-10 виставок, при музеї працюють гурток "Юний художник" (понад 30-ти занять на рік), клуб "Райдуга" (понад 20-ти засідань на рік), закінчується планова інвентаризація фондів, здійснюється вивчення експонатів, завершується робота над альбомом тощо. Все це є гарними показниками роботи музею. Управління вважає, що такого рівня музей досяг саме завдяки активній та наполегливій роботі завідувачки Пархомівського історико-художнього музею Семенченко О.А., яка 2005 року стала лауреатом стипендії ім. Г. Хоткевича, а 2006 року Інститут рейтингових досліджень визнав її Людиною року.

Управління культури і туризму облдержадміністрації щиро вдячне Вам і всім членам Громадської ради за небайдуже ставлення до долі Пархомівської художньої скарбниці й за ті високі цілі, що ставить перед собою Громадська рада.

З повагою

заступник начальника

В. Холодок

Карпутькіна, 705-21-15

Додаток №1
до рішення VIII сесії районної ради
XXIV. скликання від 15.04.2003 р

Перелік

пам'яток історії, монументального мистецтва та архітектури,
що не підлягають приватизації та розташовані на
території Краснокутського району

1. Архангело-Михайлівська церква, смт Краснокутськ, охоронний №615.
2. Парк Каразінський дендрологічний, смт Краснокутськ, охоронний №717.
3. Садібний будинок, с. Пархомівка, діючий музей, охоронний №534/1.
4. Покровська церква, с. Пархомівка, діюча церква, охоронний №711.
5. Загородня садиба „Наталієвка”, с. Володимирівна, охоронний №616.
 - а) Спаська церква, діюча церква, охоронний №709/1;
 - б) Парк ландшафтний, охоронний №709/2;
 - в) Водонапірна башта, охоронний №535/1;
 - г) Флігель, службовий корпус тубдиспансеру, охоронний №535/4;
 - г) Ворота головного в'їзду, охоронний №718/1;
 - д) Західні ворота, охоронний №718/2.
6. Лікувальний комплекс для робочих Володимирівської економії. с. Мурафа, охоронний №619.
 - а) Основний лікарняний корпус, охоронний №720/1;
 - б) Два корпуси службових, охоронний №720/2,3;
 - в) Водонапірна башта, охоронний №720/4.

Заступник голови районної ради

С. Ляшко

Довідка
про Пархомівський історико-художній музей
(автономний відділ обласного комунального закладу
„Харківський художній музей“)

Харківська обл., Краснокутський р-н,
с.Пархомівка, вул. Конгорська, 2

Музей засновано 1955 року на засадах народного при Пархомівській середній школі: Засновник – вчитель історії, заслужений працівник культури України Панас Федорович Луцьов (1919-2004).

1987 року на базі народного музею засновано Пархомівський історико-художній музей – автономний відділ Харківського художнього музею.

Штат музею складає 16 одиниць, у т.ч.:

зав. відділом – 1 (Семенченко Олена Анатоліївна – освіта вища)

наукових співробітників – 4 (1 – з вищою освітою, 2 – навчаються у вищому навчальному закладі)

технічний персонал – 11

Музей має унікальну колекцію (основний фонд – 2801 експонат, науково-допоміжний – 3650 експ.) творів живопису, графіки, скульптури, декоративно-ужиткового мистецтва, цінні матеріали з археології та етнографії. В експозиціях музею представлено твори видатних художників західноєвропейського, українського, російського, мистецтва.

2004 року всіма формами роботи музей охопив близько 25 тис. чоловік. Щороку кількість відвідувачів і екскурсій збільшується. Минулого року залами музею проведено 1003 екскурсій.

З 1962 року музей розташований у приміщенні (загальна площа – 693, 5 кв. м.), яке належало Пархомівському цукровому заводу. На цей час завод визнано банкрутом, здійснюється передача будинку Пархомівській сільській Раді, з якою керівництво ХХМ дісталось згоди про оренду будинку на пільгових умовах з метою подальшого його використання під музейний заклад.

Музей, перебуваючи у складі ХХМ, фінансується з обласного бюджету. Щороку на утримання персоналу, міліцейської охорони, телефонного зв'язку, комунальних послуг, забезпечення матеріально-технічної бази витрачається близько 280 тис. грн.

Директор Харківського
художнього музею

В.В.Мизгіна

УЗГОДЖЕНО

Ректор Харківського
національного університету
ім. В.Н. Каразіна
проф. Бакіров В.С.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Член Харківської
організації національної
Спілки художників України
Вербук Н.С.

З ініціативи члена Харківської організації національної Спілки художників України Н.С. Вербук, в пам'ять про визначного діяча освіти і культури Харківщини, випускника історичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, засновника Пархомівського історико-художнього музею, який зробив значний внесок у естетичне виховання багатьох поколінь учнів і у розвиток духовності не лише Харківщини, а і всієї України, Луньова Панаса Федоровича (15.01.1919 - 7.02.2004):

заснувати премію його імені для студентів Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна (премія призначається за кращу наукову доповідь студента історичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна на щорічній науковій краєзнавчій конференції молодих вчених);

кандидати на отримання премії визначаються керівниками секцій конференції; рішення про присудження премії (одна премія на рік) приймає конкурсна комісія до якої входять: декан історичного факультету, художники, керівниками секцій конференції. Премія надається у вигляді картини;

картини, для премії надаються художниками.

Декан історичного факультету

проф. С.І. Посохов

ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА РАДА

XXXIV сесія V скликання

Р І Ш Е Н Н Я

Від 23 жовтня 2008 року

№ 946-V

**Про присвоєння імені Луцьова П.Ф.
Пархомівському історико-художньому музею
(відділ Харківського художнього музею)
Краснокутського району Харківської області**

Ураховуючи вагомий внесок засновника й керівника Пархомівського історико-художнього музею (відділ Харківського художнього музею) Краснокутського району Харківської області Панаса Федоровича Луцьова у збереження національної та світової культурної спадщини, естетичне виховання підростаючого покоління, з метою вшанування пам'яті видатного земляка, на підставі статті 4 Європейської хартії місцевого самоврядування та частини 2 статті 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» обласна рада

В И Р І Ш И Л А :

1. Присвоїти Пархомівському історико-художньому музею (відділ Харківського художнього музею) Краснокутського району Харківської області ім'я Луцьова П.Ф.

2. У подальшому іменувати заклад: «Пархомівський історико-художній музей імені Луцьова П.Ф.».

3. Контроль за виконанням рішення покласти на постійну комісію обласної ради з питань культури, історичної спадщини, духовності та національних меншин (Борисенко Л.Г.) та на постійну комісію з питань спільної власності територіальних громад області (Александрович Ю.К.).

Голова обласної ради

С. Чернов

Особисті документи А. Ф. Луньова

ДИПЛОМ

В № 377501

Представитель сего тов. Луньов
Павел Федорович
в 1927 г. поступил, а в 1932 г. окончил
полный курс Исторического факультета
(всего) Харьковского Государственного
Университета им. Ф. М. Горького
по специальности история

и решением
Государственной Экзаменационной Комиссии
от 22 октября 1932 г. ему присвоена
квалификация история

Регистрация № 1682

ДИПЛОМ

В № 377501

Представитель сего тов. Луньов
Афанасий Федорович
в 1927 г. поступил, а в 1932 г. окончил
полный курс Исторического факультета
(всего) Харьковского Государственного
Университета им. Ф. М. Горького
по специальности история

и решением
Государственной Экзаменационной Комиссии
от 22 октября 1932 г. ему присвоена
квалификация история

Регистрация № 1682

СССР
Историко-Восточный
Финансовый
Университет
г. Харьков

Харьковский
Государственный
Университет
им. Ф. М. Горького
г. Харьков
Факкультет III, 16
тел. 3-34-25

ВЫПИСКА ИЗ ЗАЧЕТНОЙ КНИЖКИ

(без диплома не действительна)

Тов. ЛУНЬОВ Афанасий Федорович за время своего пребывания на Историческом факультете

Харьковского Государственного Университета им. А. М. Горького прослушал — и сдал — следующие дисциплины:

Основы марксизма-ленинизма	- хорошо	История средних веков	-	отлично
Политическая экономия	- хорошо	История нового времени	-	отлично
Диалектика и история, материализм	- хорошо	История стран Востока	-	отлично
История философии	- хорошо	История западных и восточных славян	-	отлично
История культуры	- отлично	История советской литературы	-	отлично
История культуры	- отлично	История советского государства и права	-	отлично
Древнерусский язык	- отлично	История СССР	-	отлично
Латинский язык	- хорошо	Специальная	-	хорошо
Французский язык	- хорошо	Специальная	-	хорошо
Основы археологии	- отлично	Историческая география	-	хорошо
История первобытного общества и основы этнографии	- хорошо	Специальная	-	хорошо
История СССР	- хорошо	Логика	-	хорошо
История древнего времени	- отлично	Психология	-	хорошо
		Диалектика	-	хорошо

Государственные экзамены

Защита дипломной работы на тему: "Русско-германские отношения в 70 годах XIX в."

Основы марксизма-ленинизма - хорошо
История СССР - хорошо

РЕКТОР ХАРЬКОВСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА
им. А. М. ГОРЬКОГО

ПРОФ. Н. Н. КУЗАНОВИЧ

СЕКРЕТАРЬ

ПОДПИСЬ.

.17. Centishe 1946

Пролетарі всіх країн, єднайтесь!

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УРСР
ВИДАНО ЗНАЧОК
„ВІДМІННИК НАРОДНОЇ ОСВІТИ“

№ 14394

Муньову
Ганасу Федоровичу
Міністр освіти УРСР
Київ 10. травня 1957 р.

Затверджено
постановою Ради Міністрів
УРСР від 27 квітня 1956 р.
№ 472

ПОЛОЖЕННЯ

про нагрудний значок „Відмінник
народної освіти“

1. Нагрудним значком „Відмінник народної освіти“ нагороджуються працівники системи Міністерства освіти УРСР:
а) за відмінне виконання Закону про загальне обов'язкове навчання дітей;

УДОСТОВЕРЕНИЕ

Муньов
Ганасий
Федорович

за долголетний добросовестный
труд от имени Президиума
Верховного Совета СССР
решением исполкома

Васильковского областного
Совета народных депутатов
от 12 февраля 1959 г.

награжден медалью

„ВETERAN ТРУДА“

Орденська книжка
№ 939

Нагороджений відзнакою
Президента України

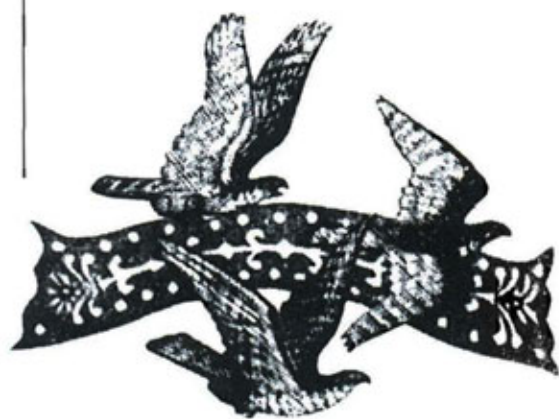
орденом
„За заслуги“
III ступеня

Указ Президента України
від 16 березня 1997 р. №

відзнакою № 1418

МИТЄВОСТІ
ЖИТТЯ

ЕРШІ ЕКСПОНАТИ МУЗЕЮ

Так починався музей. Екскурсію веде
А. Луцьов. 1953 р.

А. Ф. Луцьов з сином Петром.
1954 р.

У першу екскурсійну подорож. 1956 р.

*Експерсія на теплоході
по р. Москва. 1958 р.*

*Будинок, у якому
проживав А. Ф. Луньов
від 1956 до 1967 р.*

*Колектив учителів
Пархомівської школи.
У центрі А. Ф. Луньов.
1960 р.*

Зустріч у Спільноті
художників СРСР.
У центрі – секретар
Спільноти В. Володін. 1960 р.

Учасники клубу «Юний
історик» у майстерні
художника І. Рубана.
1960 р.

У гостях
у С. Т. Коньонкова.
1961 р.

*А. Ф. Луньов в гостях у В. А. Фаворського.
1962 р.*

*Запрошуємо до музею. Громадський
директор музею Р. Шульга. 1962 р.*

*Виставка робіт, подарованих В. Фаворським.
1962 р.*

В. Я. Шебалін. 1962 р.

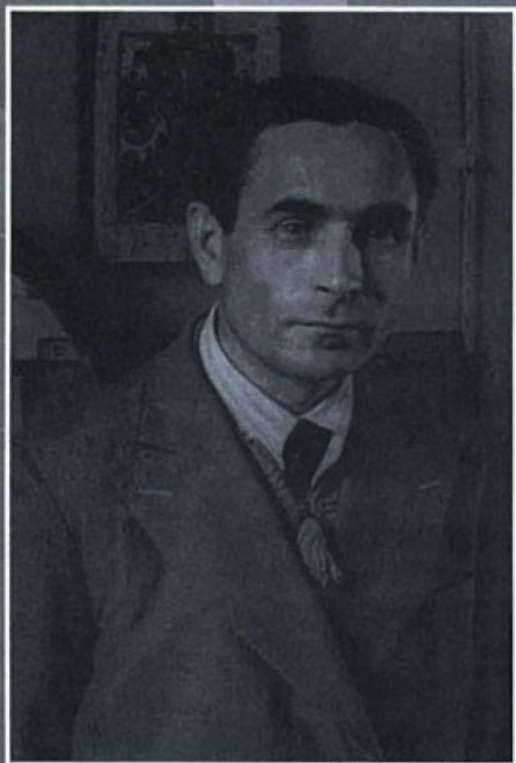
Екскурсія в музеї. Екскурсовод
А. Бондар. 1963 р.

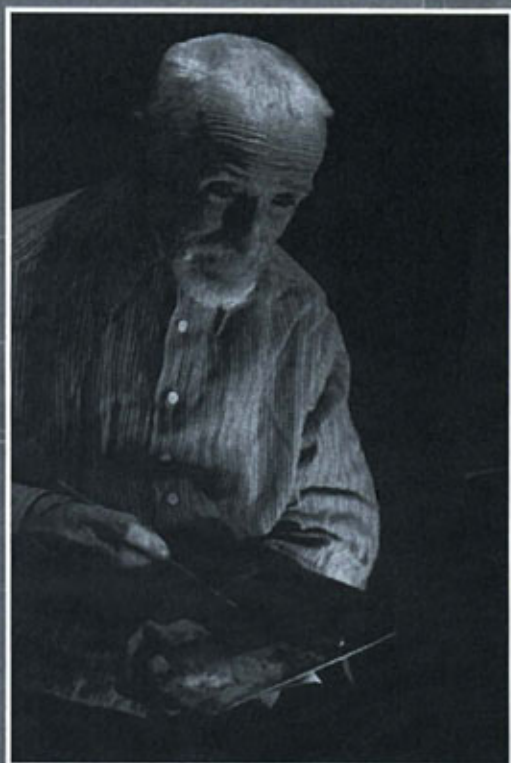
Члени клубу
«Юний історик»
біля музею. 1963 р.

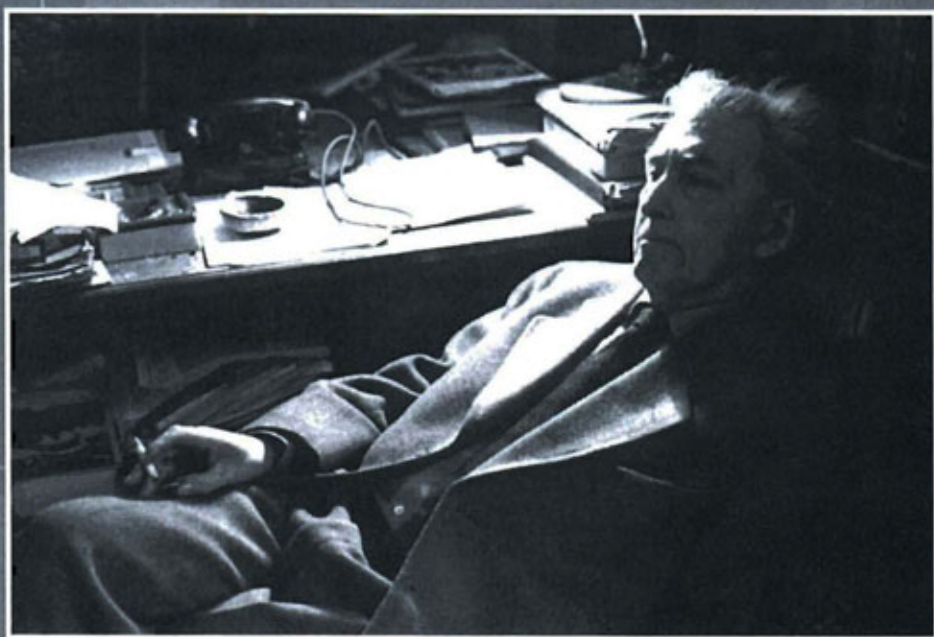
Члени клубу «Райдуга»
в майстерні
Б. Неменського. 1973 р.

П. Д. Корін

І. С. Їжакевич. 1964 р.

І. Г. Еренбург. 1965 р.

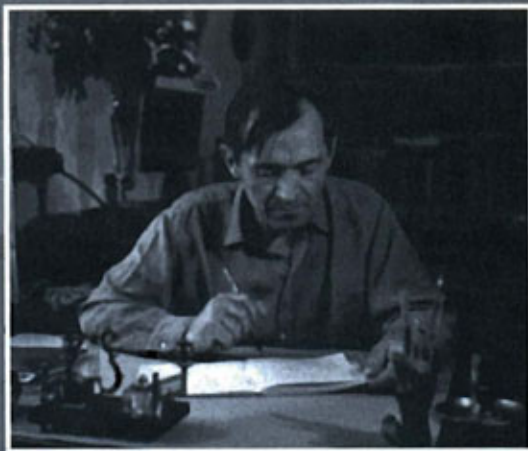
Догляд за експонатами. А. Гончаренко. 1966 р.

А. Ф. Луньов в учительській
Пархомівській школи. 1967 р.

А. Ф. Луньов біля
входу до музею.
1977 р.

А. Ф. Луньов удома. 1975 р.

У майстерні
Дрезденської
картинної
галереї. 1975 р.

У залах музею.
1970-ті роки

Зустріч з мистецтвом.
Виступ А. Луньова
перед односельчанами
перед початком фільму.
1970-ті роки

Демонстрація
графічних робіт
для працівниць
Пархомівського
радгоспу. 1980 р.

Чергування в музеї. 1980.

*Зустріч зі студентами історичного факультету
Харківського університету біля музею. 1982 р.*

*У гостях у Дрездені.
1982 р.*

*Зустріч з учасниками
виїзного Пленуму
Спілки художників
СРСР у Пархомівці.
1983 р.*

А. Ф. Луньов
веде екскурсію
для учасників
святкування
40-річчя музею.
1995 р.

А. Ф. Луньов удома
з колишнім учнем
І. Шерстюком. 1995 р.

Співробітники
Пархомівського
і Харківського
художнього музеїв
на святкуванні
всесвітнього Дня
музіїв. 1996 р.

Удома на Пасху.
1997 р.

Учасники VIII
Всеукраїнської
краєзнавчої
конференції
на екскурсії
в Пархомівському
музеї. 1997 р.

На відкритті
виставки Н. Вербук
у Пархомівському
музеї. 1986 р.

Відкриття
виставки
В. Дзюбенка
в музеї. 1999 р.

Олімпійський чемпіон
Ю. Поярков на 80-річному
ювілеї А. Луньова. 1999 р.

Зустріч у музеї.
Зліва направо: Б. Чернуха —
учений-секретар Академії
мистецтв України,
А. Луньов, А. Статінов —
колишній заступник Голови
Ради Міністрів УРСР.
1999 р.

А. Ф. Луньов у своєму кабінеті з колишнім учнем А. Статіновим. 1999 р.

Вручення першої премії ім. А. Ф. Луньова на історичному факультеті Харківського університету. 2004 р.

Відкриття меморіальної дошки на честь А. Ф. Луньова під час святкування 50-річчя Пархомівського музею. 2005 р.

ІЗ КОЛЕКЦІЇ
ПАРХОМІВСЬКОГО
ІСТОРИКО-
ХУДОЖНЬОГО
МУЗЕЮ

Христос Благословляющий.
XIX ст. Дерево, темпера

Богоматір.
XIX ст. Дерево, темпера

Святий мученик Гліб.
XIX ст. Дерево, темпера

Благовіщення.
XIX ст. Дерево, темпера

Святий апостол Петро.
XIX ст. Дерево, темпера

Іоанн Богослов.
XVIII ст. Дерево, темпера

Володимирська Богоматір.
Дерево, темпера

Вознесіння.
XIX ст. Дерево, темпера

Митрополит Московський Алексій.
XVIII ст. Дерево, темпера

Лоретська Богоматір.
XIX ст. Полотно, олія

Покладення до гробу.
XIX ст. Дерево, олія

Святий мученик Стефан.
XIX ст. Дерево, олія

Плащаниця. XVIII ст.
Шовк, шиття золотими і срібними нитками

Невідомий художник.
Портрет князя Я. Долгорукого.
XIX ст. Полотно, олія

Невідомий художник.
Портрет імператриці Єлизавети Олексіївни.
XIX ст. Полотно, олія

(?) Боровиковський В. А. (1757–1825).
Портрет дівчини. XIX ст. Полотно, олія

Кипренський О. А. (1782–1836).
Невідома. Полотно, олія

Римаренко С. О. (1813–1878).
Портрет Т. Г. Шевченка. Полотно, олія

Веніг П. К. (1870–1942).
Монах за читанням. 1914. Полотно, олія

Мартинов Д. Н. (1826–1889).
Сестра Беатріче. Полотно, олія

Зорянко С. К. (1818–1870).
Жіночий портрет. ХІХ ст. Полотно, олія

Левітан І. І. (1860–1900).
Пейзаж з річкою.
Полотно, олія

Левітан І. І.
Струмок.
Полотно, олія

(?) Шишкін І. І.
Парк Лаваль.
Полотно, олія

Крижицький К. Я.
(1858–1911).
Похмурий день.
Полотно, олія

Невідомий художник.
На заході сонця.
Дерево, олія

Невідомий художник.
Зарослий став
у Домотканово.
Полотно, олія.
(Копія з роботи
В. О. Серова)

Шевченко Т. Г.
(1814–1861).
Хутір на Київщині.
Папір, олівець

Шишкін І. І.
(1832–1898).
Сосни. 1883.
Папір, олівець

Серов В. О. (1865–1911).
Ілюстрація до байки
І. А. Крилова «Суд звірів».
Папір, офорт

Ярошенко М. О.
(1846–1898).
Гірський краєвид.
Папір, акварель

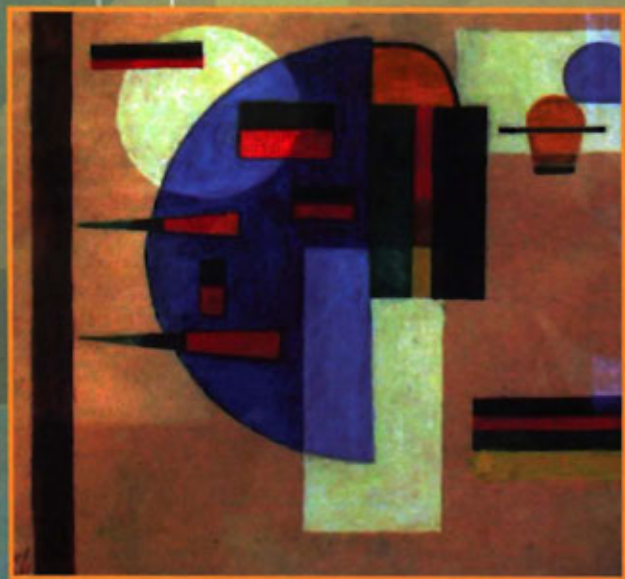
Ярошенко М. О.
Річка Кура. 1883.
Папір, акварель

Верещагін В. В. (1842–1904).
Східний інтер'єр.
Полотно, олія

Головін О. Я. (1863–1930).
Ескіз завіси до драми М. Ю. Лермонтова «Маскарад». Папір, гуаш

Кандинський В. В. (1866–1944).
Спокій. Папір, акварель

Малевич К. (1878–1935).
Супрематизм-65. 1915.
Папір, акварель

Головін О. Я.
Дами на прогулянці. Папір, акварель

Рєпін І. Ю. (1844–1930).
Дівчина, що пише. Папір, туш

Лансере Є. Є. (1875–1946).
Джигітування. Каслінське лиття. Чавун

Коньонков С. Т. (1874–1971).
Шевченко на засланні. Гіпс

Бродський В. Ф. (1826–1904).
Христос і ангели. Мармур

Коньонков С. Т.
Ніночка. Мармур

Коньонков С. Т.
Портрет Н. Пешкової. Гіпс

Маяковський В. В. (1893–1930).
«Сім пар нечистих». Ескіз костюмів до п'єси
«Містерія-буфф». 1919. Папір, аплікація

Маяковський В. В.
«Сім пар чистих». Ескіз костюмів до п'єси
«Містерія-буфф». 1919. Папір, аплікація

Юон К. Ф.
(1875–1958).
Поля Підмосков'я.
Картон, олія

Чуйков С. А. (1902–1980).
Вечірня зоря. 1961.
Полотно, олія

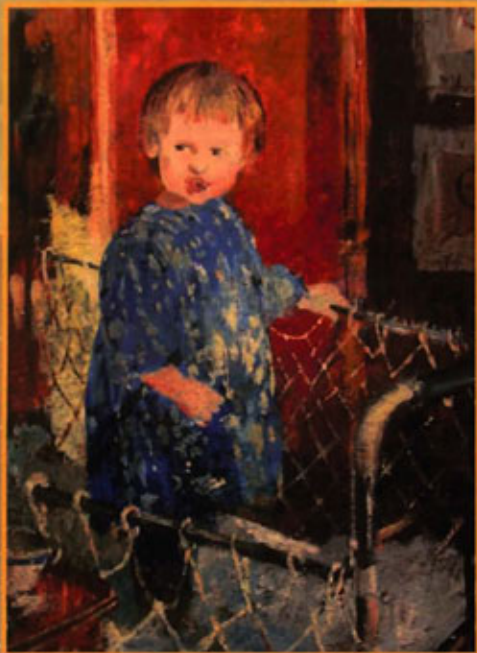
Ромадін М. М.
(1903–1987).
Зимовий ранок.
Картон, олія

Сар'ян М. С.
(1880–1972).
Біля села.
Полотно, олія

Ткачов О. П.
(нар. 1925 р.),
Ткачов С. П.
(нар. 1922 р.).
Зима. Напередодні
неділі. 1976.
Картон, олія

Пименов Ю. І. (1903–1977).
Дівчинка. Дерево, олія

Ротницький С. А. (нар. 1915 р.).
Портрет колгоспниці. 1952. Полотно, олія

Яблонська Т. Н. (1917–2005).
Портрет дівчини. Полотно, олія

Неменський Б. М. (нар. 1922 р.).
Світ тривожний. Полотно, олія

Неменський Б. М.
Солдати. 1968.
Полотно, олія

Неменський Б. М.
Тиша.
Полотно, олія

Налбандян Д. А. (1906–1993)-
Осінь. Полотно, олія

Антонов Ф. В. (1904–1994).
Письменник Пришвін на полюванні.
Полотно, олія

Сізіков В. В. (1918–2007).
Далечинь Полтавщини. 1980.
Картон, олія

Салахов Т. Т. (нар. 1928 р.).
Пейзаж з вітряком.
Полотно, олія

Любавін Ю. М. (1923–2000).
Струмочок. Полотно, олія

Нісський Г. Г. (1903–1987).
На Сенежі. Балкон. Картон, олія

Юон К. Ф. (1875–1958).
Ростов Великий. Етюд. Папір, акварель

Фаворський В. А.
(1886–1964).
Портрет
Ф. М. Достоевського.
1929. Папір, офорт

Кібрик Є. А.
(1906–1978).
Ілля Муромець
побиває татар.
Папір, літографія

Максимченко О. О. (нар. 1916 р.).
Композиція на тему казки «Снігуронька».
Порцеляна

Рябінін М. А. (1919–1992).
Мрія. Мармур

Рябінін М. А.
Купальниця. Вапняк

Бруно.
Жіночий портрет.
Полотно, олія. (Копія з роботи Тіціана)

Невідомий художник.
Марія Магдаліна. Полотно, олія

Невідомий художник.
Портрет молодого чоловіка. Дерево, олія

Добрович Д. (1816–1905).
Дівчина – італійка. Полотно, олія

Невідомий художник.
Пейзаж з фермою. Полотно, олія

Невідомий художник.
Пейзаж з озером. Полотно, олія

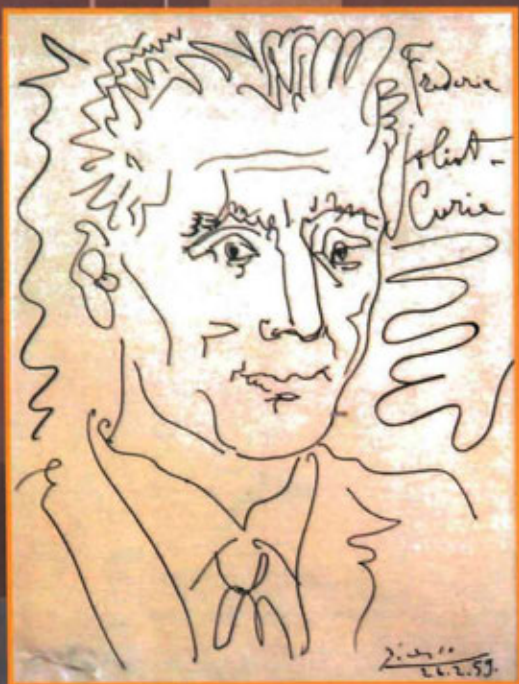
Пісарро К. (1830–1903).
Весна. 1891. Полотно, олія

Гоген П. (1848–1903).
Пальми. Етюд. Полотно, олія

Пікассо П. (1881–1973).
Голуб з оливковою гілкою — символ миру. 1961.
Папір, літографія

Пікассо П.
Портрет Жоліо Кюрі.
Папір, туш

Пікассо П.
Ваза «Сова».
Кераміка

Невідомий
художник.
Дівчина
з відром.
XVIII ст.
Папір, шовк,
кольорова туш

Лі Хуань Мінь.
Тибетська дівчинка. 1959.
Папір, ліногравюра

У Фань.
Кульбабка. 1959. Папір, акватинта

Невідомий художник.
Старий і хлопчик. XIX ст. Акварель